

Victor Henrich Baumann

**BIBLIOTECA
ISTRO-PONTICĂ**

Seria
PATRIMONIUM

5

NOVIODUNUM.
Șantier arheologic 1995 - 2009

**TULCEA
2010**

Victor Henrich Baumann

**BIBLIOTECA
ISTRO-PONTICĂ**
Seria
PATRIMONIUM

5

*De mii și mii de veacuri se-nvârt în spațiu aștri.
De mii și mii de veacuri zori și-asfințituri sunt.
Să calci ușor, căci poate fărâma de pământ
Pe care-o sfarmi, altdată era doi ochi albaștri.
(Omar Khayyam)*

NOVIODUNUM.
Șantier arheologic 1995 - 2009

TULCEA
2010

Carte apărută cu sprijinul financiar al Direcției Județene a Patrimoniului Cultural Național Tulcea, al Primăriei și al Consiliului Local al orașului Isaccea, sub egida Casei de Cultură Isaccea.

Coperta 1: statueta ceramică descoperită la *Noviodunum*

Coperta 4: vedere asupra săpăturilor arheologice din sectorul de SE al Cetății *Noviodunum* - 2009

DTP & Layout: Carmen Simionescu

Desene: Camelia Geanbai, V.H.Baumann, Dorel Paraschiv, Aurel Stănică, Radu Laurențiu, Dan Aparaschivei,

George Bilavschi, Niculina Dinu, Mihaela Iacob, Sorin Mănăstireanu

Fotografii: Georgeta Grigoriu, Mihale Matarangă, Aurel Stănică, V.H.Baumann, George Bilavschi

Volum în colecția „Biblioteca Istro-pontica - Seria Patrimonium” al Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BAUMANN, VICTOR HENRICH

Noviodunum. Șantier arheologic 1995-2009 / Victor Henrich Baumann - București : Granada, 2010

Bibliogr.

ISBN: 978-973-8905-90-0

902

EDITURA GRANADA

Editură acreditată de CNCSIS 332/2009

București, str. Eremia Grigorescu, nr. 22

Tel: 021-211.47.86; 0728-478.918

<http://editura-granada.com/>

Preambul

Lucrarea de față prezintă bilanțul celor cincisprezece ani de campanii arheologice desfășurate la *Noviodunum*, în perioada 1995-2009, sub directa coordonare științifică și administrativă a semnatului acestor rânduri. Acest bilanț are ca punct de pornire suportul material al săpăturilor arheologice, fonduri relativ mici, asigurate însă, în permanență, de Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, instituție căreia îi sunt profund recunoscător.

Până în anul 2004 ICEM Tulcea a asigurat, în totalitate, prin planul de cercetări arheologice al instituției, fondurile necesare unei cercetări sistematice, continue și coerente. Din 2004 până în 2006 fondurile au fost asigurate de ICEM împreună cu Ministerul Culturii și Cultelor, prin *Direcția Patrimoniului Cultural Național*, pentru ca, începând din 2006, Ministerul Culturii și Cultelor să asigure în totalitate fondurile necesare cercetărilor arheologice. Cheltuielile destinate cercetărilor arheologice întreprinse la *Noviodunum*, în cei 15 ani de activitate, ating, cu aproximație, cifra de 200.000 de lei, reflectând o medie de 13.333 lei/ campanie.

În anul 1998, prin achiziționarea construcțiilor din zona de NE a cetății *Noviodunum*, care aparțineau Bazei de Recepție Isaccea, a Comercel Tulcea, s-au creat condițiile necesare realizării unei baze arheologice, cu spații pentru cercetători și studenți, magazie pentru unelte și depozite pentru materialele recoltate din săpături.

Pentru dotarea bazei arheologice, personal, am reușit să atrag sponsorizări din partea noilor și mai vechilor instituții din zonă¹. În acest fel ICEM Tulcea a putut valorifica la maximum potențialul științific și uman al zonei și, cu timpul, am putut antrena și interesul unor tineri cercetători, care alcătuiesc în prezent colectivul științific al **Șantierului arheologic *Noviodunum***.

În toți acești ani am simțit sprijinul permanent al autorităților locale ale orașului Isaccea, cărora se cuvine să le aducem mulțumirile noastre și, în principal, primarului, d-lui ing. Ilie Petre, care de mai mulți ani păstorește această urbe de pe malul Dunării, mulțumiri, la ceas de bilanț, pentru marea sa bunăvoință și veșnica solicitudine, atât pentru coagularea celor două zone arheologice protejate, din vecinătatea orașului: cetatea *Noviodunum* și un segment din necropola sa tumulară, ca și pentru contribuția domniei sale la apariția acestei cărți, prima dintr-o serie de monografii arheologice care, sper că vor continua să apară în anii următori. De asemenea, trebuie să afirm, cu toată seriozitatea și responsabilitatea, că această carte a putut să vadă lumina tiparului datorită susținerii necondiționate a proiectului nostru din partea d-nei prof. Axinia Hoge, director al Direcției Județene al Patrimoniului Cultural Național Tulcea, a d-lui consilier Iulian Vizauer, și, nu în ultimul rând, a colegilor de la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, către care, în aceste momente, se îndreaptă întreaga mea grațitudine.

Ceea ce doresc să menționez în acest preambul este faptul că șantierul *Noviodunum* a crescut de la an la an, transformându-se în această perioadă într-un mare obiectiv al științei arheologice românești, și nu numai. Preluând una din direcțiile principale ale programului inițial de cercetări, aceea a relației dintre cetate și zona *extra-muros*, și dezvoltând-o în cadrul unui proiect original, care urmărește întregul hinterland al cetății, o expediție britanică a universităților din Londra, Southampton și Cambridge desfășoară, din anul 2000, cercetări arheologice la *Noviodunum* în cadrul proiectului NAP (*Noviodunum Archaeological Project*).

Lucrarea de față nu este o monografie, ci un raport general asupra cercetărilor arheologice începute în 1995 și până în 2009, cercetări la care am participat efectiv ca responsabil științific de șantier. Am intitulat-o „*Noviodunum. Șantier arheologic 1995-2009*”, întrucât cuprinde, în special, note și observații personale făcute în timpul săpăturilor arheologice din acea perioadă. Am apelat la rapoartele de săpături, publicate în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, pentru a corecta aprecierile, uneori grăbite, făcute și rămase necorectate de-a lungul anilor. Mi-am permis să regroupez toate aceste date într-un volum de informații arheologice care să stea la baza viitoarelor cercetări. Am socotit de datoria mea să formulez anumite păreri și concluzii și am făcut acest lucru cu credința că vor fi luate în considerație de cei care vor continua cercetările la *Noviodunum*. Acest fapt nu m-a împiedecat să accept contribuțiile merituoase ale colaboratorilor mei, marcând, de fiecare dată, persoana căruia îi aparțin. Munca pe șantierul arheologic *Noviodunum* este extrem de anevoioasă, solicitând din partea specialiștilor o atenție sporită și continuă, datorită numeroaselor complicații ivite la tot pasul, urmare a profundului impact antropic suportat de această cetate de-a lungul secolelor. *Noviodunum* este un șantier, dar și o școală de arheologie. Căci, dincolo de preocupările fiecăruia, munca dificilă, dar extrem de pasionantă, desfășurată pe șantierul arheologic, a fost, este și trebuie să rămână o activitate colectivă, de echipă, ceea ce, de cele mai multe ori, reprezintă fundamentul evitării marilor greșeli.

Cu toate minusurile, de care sunt responsabil, am scris această lucrare pentru a folosi ca îndreptar celor care vor veni după mine, pentru a continua și desăvârși cele pe care le-am început și nu am putut să le finalizez, din varii motive, conștient însă de importanța acestora și indiferent de greutatea. Lucrarea are un caracter tehnic și se adresează în mod expres specialiștilor și studenților. Am însoțit-o cu o scurtă bibliografie în care am inserat studii și articole apărute după 1990 referitoare la problematica arheologică și istorică a zonei arheologice *Noviodunum*.

Autorul

¹ Țin să transmit, și pe această cale, mulțumiri tuturor celor care, în anumite situații, ne-au sprijinit, cu înțelegere și flexibilitate: conducerii CCCF - *Șantier Isaccea-Niculitel*, în special d-lor directori C.Popescu, Luis Stelian, I.Măia; conducerii SNG Isaccea; d-lui D-tru Măiereanu de la Stația de eclozare pentru sturioni Isaccea, și lista poate continua.

Prescurtări tehnice și abrevieri întrebuințate în lucrare:

H – înălțime; L – lungime; l – lățime; D – diametru; nr. inv./ inv. – număr inventar;

ICEM – Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea; IArh Buc./Iași – Institutul Arheologic București/Iași; Muz.Is.M.Buc. – Muzeul de Istorie a Municipiului București; MB – Muzeul Brăilei; Muz.Ist.Arh.Tl – Muzeul de Istorie și Arheologie Tulcea; CT (1-10) – secțiuni Turnul Mare; TA (1-4) – secțiuni Turnul A; TC (1-5) – secțiuni Turnul de Colț; N.1 – nivelul de călcare 1; S-1 – secțiunea 1;

L-1 – locuința 1; Gr.(gr.) – groapa; M(m) – mormântul; c.- caroul; cas.- caseta; ↓- țărșul;

E,V,N,S, NE, NV, SE, SV – puncte cardinale/ direcții.

Noviodunum

Capitolul I - Considerații generale ²

Teritoriul administrativ al orașului Isaccea, în care se află zona arheologică a cetății *Noviodunum*, are o suprafață totală de 103,24 km², respectiv 10324 ha, și include spre vest, la 6 km distanță, localitatea Revărsarea și Căminul – spital Tichilești. Orașul este situat la intersecția paralelei 45°16'11" latitudine nordică cu meridianul de 28°27'35" longitudine estică și este traversat de drumul național DN 22, care îl leagă de municipiul Tulcea, reședința de județ, aflat la 37 km SE, și de municipiul Galați, la 43 km NV.

Teritoriul Isacei este flancat la răsărit de com. Somova și la apus de com. Luncavița; la SV se învecinează cu teritoriul com. Hamcearca, iar la sud cu cel al comunei Niculițel. Din punct de vedere geografic, teritoriul orașului Isaccea are la limita de nord Dunărea și două mari zone mlăștinoase, în care se înscriu: la NV – Ghiolul Petrei și Lacul Rahova, respectiv Crapina, la răsărit Lacul Saun. În arealul localității se găsesc: Podișul Niculițel cu depresiunea Saun și lunca Dunării. Cele mai mari înălțimi se întâlnesc în Pod. Niculițel: Dealul Cocosului (296 m) la sud, Dealul lui Tefic (207 m) și Dealul Asan (202,8 m) la vest. În zonă se întâlnesc bogate aflorimente de roci comune: gresii, șisturi cuarțitice și calcare devoniene, care reprezintă o importantă resursă economică. În vecinătate, la Niculițel, se exploatează diabazele și porfiritele folosite în construcții; la Parcheș – calcarele negre. Numeroase depozite *loessoide* acoperă structuri mezozoice și paleozoice, depășind uneori grosimea de 30 de metri.

Datorită formelor de relief și dispunerii acestora, teritoriul Isacei este inclus în ținutul climatic al dealurilor joase. La sud, pădurea prezintă cele mai pronunțate caracteristici topoclimatice: regim termic moderat, umiditate mare a aerului și solului, strat uniform de zăpadă. Isaccea are o climă aflată sub influența Dunării, caracterizată printr-o mare umiditate a aerului, care generează un regim termic moderat, cuprins între -2°C în ianuarie și +22°C în iulie.

Vegetația de stepă - *negară, colilia, păiușul, coada șoricelului, sorgul, pelinița de stepă* - constituie cea mai reprezentativă unitate biogeografică a zonei. Fâșii înguste de silvostepă ajung până la 200 m altitudine, fiind formate din insule de păduri de stejar pufos și brumăriu, păr, arțar, ulm și arbuști de păducel și porumbar. Fauna este bogată în rozătoare, reptile și păsări. Pădurea Isacei deține specii de stejar pedunculat, carpen, tei, frasin, ulm, plop și o bogată faună de câprioare, lupi, vulpi, viezuri, bursuci, dihuri. În Dunăre și bălți se află o bogată ihtiofaună de apă dulce, alcătuită din mreană, somn, ghiborț, morunaș, biban, șalău, roșioară, babușcă, crap, caras, lin, plătică, obleț, știucă, la care se adaugă câteva specii migratoare: scrumbia de Dunăre și sturionii.

În general, teritoriul Isacei este o zonă colinară, partea apuseană fiind marcată de prelungirile dealurilor Niculițelului, dealuri împădurite, melifere, din care se desprind platouri înalte și fertile, străbătute de văi adânci care, în antichitate, erau pline de apă, adevărate limane ale Dunării, ca cele care se varsă în Lacul Saun: Valea Acik-tepé și Valea Capaclia. Pe versantele acestor văi, ca și pe malul Dunării, condiții speciale de viață au favorizat întemeierea de așezări omenești. Vecinătatea Dunării și posibilitatea practicării unor ocupații diverse (cultivarea plantelor, creșterea animalelor, pescuitul, prelucrarea metalelor, a argilei și a pietrei) a făcut ca zona din împrejurimile actualului oraș Isaccea să prezinte, din punct de vedere arheologic, aspecte dintre cele mai interesante. Cadrul fizico-geografic și repertoriul descoperirilor arheologice din teritoriul orașului Isaccea relevă prezențe omenești, încă din preistorie.

Conform inventarului obiectivelor arheologice³, în teritoriul administrativ al orașului Isaccea există, la nivelul actual al informațiilor de specialitate, un număr de 21 obiective de importanță gradual diferită.

² Am folosit în acest sens Mariana Gherghină, *Cadrul natural, în Isaccea, pagini de monografie* (coord. N. Rădulescu. O.Vladimirov), Constanța, 2007, 9-42 (cap. I).

³ V.H.Baumann, *Studiu geoistoric. Situri și monumente arheologice și istorice în teritoriul administrativ al orașului Isaccea, jud.Tulcea*. Manuscris realizat în anul 2001, cu ocazia întocmirii P.U.G. Isaccea.

Acestea sunt repartizate astfel: 12 în zona Isaccea, 6 în zona Revărsarea, 2 în zona văilor Acik-tepé și Capaclia. Dintre ele, o mare parte este reprezentată de movilele funerare de epocă romană.

Două așezări preistorice, eneolitice, se întâlnesc la Isaccea- *Suhat*⁴ și Revărsarea- *Tabie*⁵.

Patru obiective sunt din epoca fierului: SNG-Isaccea⁶ (necropolă de înhumatie hallstattiană); Revărsarea- *Dealul Tichilești*⁷ (așezare hallstattiană); Revărsarea-*Cotul Tichilești*⁸ (așezare din prima și a doua epocă a fierului) și Revărsarea- *Pescărie*⁹ (locuire getică).

Epocii romane îi aparțin vestigiile din Isaccea – intravilan¹⁰, așezarea din zona de sud a *Tabiei* de la Revărsarea și *villa rustica* din partea de SV a localității, locuirea de la *Cotul Tichilești* și cetatea *Noviodunum*, cel mai important obiectiv arheologic dintr-o zonă arheologică în care se înscriu așezarea civilă, valurile de pământ și necropolele cetății, cu marea movilă *Kurgan-Vizir*. Acestora li se adaugă movilele funerare și urmele unor *villae rusticae*: 1) între Valea Acik-tepé (la sud, cca.750 m) și Dealul lui Tefic (la NV, la nord de Drumul lui Murat); 2) la cca. 600 m N de Valea Capaclia și la 2 km V de intersecția DN 22 cu Valea Capaclia¹¹.

Evul mediu este reprezentat de vestigiile din punctul *Pescărie* – Revărsarea (locuire de epocă medie bizantină); din zona cetății și de cele din intravilanul orașului Isaccea: din dreptul Grădiniței de copii¹² și de la Cariera orașului¹³, ca și de descoperirea necropolei de epocă medie bizantină din punctul *Bagola* (cercetări arheologice Fl.Topoleanu).

Amplasarea în teren a obiectivelor arheologice este grăitoare în ceea ce privește dinamica ocupării acestui teritoriu în funcție de condițiile și avantajele pe care le asigură vieții și activităților umane.

Anticul *Noviodunum* se află pe unica platformă care străpunge șirul de lacuri și terenuri inundabile din lungul Dunării, ajungând până în albia fluviului.

⁴ C..Micu et alii, *Așezarea neolitică de la Isaccea, punctul Suhat, jud.Tulcea, în Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare*, Tulcea, 2000, 5-52; C.Micu, *Neo-eneoliticul în nordul Dobrogei, în lumina cercetărilor de la Isaccea și Luncavița*, Tulcea, 2006. Așezare neo-eneolitică, în intravilan-ul localității Isaccea, la aprox. 150 m sud de cursul canalului Gârla Nouă și la 1 km sud de actualul curs al Dunării, pe terasa din apropierea zonei mlăștinoase a fluviului.

⁵ Punctul *Tabie* de la Revărsarea (cca.1 km NV de orașul Isaccea) desemnează o veche tabără otomană, de tipul celei de la *Noviodunum*, dar de dimensiuni reduse, situată pe un promontoriu și realizată, probabil, în sec. al XVI-lea, cu scopul de a apăra Isaccea dinspre vest, dinspre vadul de la Oblucița. La poalele vestice ale acestui promontoriu a fost localizată o așezare eneolitică (cercetări de teren 1987 - I.Vasilii și El.Lăzarcă; 1992 - I.Vasilii și G.Jugănar); la sud, o întinsă așezare rurală de epocă romană (cercetări de teren 2008 – C.Micu și V.H.Baumann).

⁶ Cercetări arheologice 1987, I.Vasilii și Fl.Topoleanu, coordonate și publicate de G.Simion, *O necropolă din secolele VI-V a.Chr. la Isaccea*, Peuce I, SN, 2003, 113-128.

⁷ Așezare hallstattiană, fortificată natural, de tip „pinten barat”, situată pe capătul nordic al unui promontoriu înalt (locuire Hall. B și C); G. Simion, *Așezarea hallstattiană de la Tichilești*, în *Traco-Dacica*, 21, 2000.

⁸ Așezare autohtonă, cu locuire neîntreruptă din Hallstatt-ul final (sec.al VI-lea a.Chr.) până în epoca romană (sfârșitul sec. al II-lea p.Chr.). Situată pe un platou de aprox. 6 ha teren, în prelungirea spre sud a terasei sudice a Ghiolului Crapina, între intersecția DN-22, cotul spre Rachelu, cu șoseaua comunală Revărsarea-Tichilești. V.H.Baumann, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec.I-IV p.Chr.)*, Bibl.IP, 1, Tulcea, 1995, 227-268.

⁹ Punctul *Pescărie* este situat în intravilan – Revărsarea, pe terasa de sud a Ghiolului Petrei, zona de NV a localității. Cercetări arheologice 1980-1981, G.Simion, Fl.Topoleanu, *inedite*; informație de la autorii sondajului.

¹⁰ Cel mai important fiind punctul *Bagola*, situat în partea de est a localității, pe un promontoriu înalt, ieșit ca un pinten în zona mlăștinoasă dinspre Dunăre, unde s-au cercetat morminte de incineratie romane, din secolele II-III p.Chr. (cercetări arheologice 1988, Fl.Topoleanu).

¹¹ Cercetări de teren V.H.Baumann, 1973, 1980, 1992, 2003. *Vezi și Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983.

¹² Intravilan nord; în spatele Grădiniței de copii, cu ocazia lucrărilor de canalizare din 1996, s-au recuperat ceramică și obiecte metalice medievale, din secolele XVI-XVII (Cercetări de salvare V.H.Baumann și Sorin Mănăstireanu).

¹³ La aprox. 300 m vest de centul orașului, pe înălțimea care domină la NV localitatea, se mai păstrează resturile unor ziduri de piatră ale fortificației otomane din secolele XVII-XVIII, distrusă, în cea mai mare parte, de cariera de piatră a orașului, care a funcționat până în 1992 (Cercetări de suprafață și sondaje arheologice: Gh.Mănușu-Adameșteanu în 1990; V.H.Baumann și Sorin Mănăstireanu în 1996).

Introducere

Situată pe malul drept al Dunării, la aproximativ 2 km est de orașul Isaccea, în dreptul ultimului mare vad al fluviului, înainte de vărsarea acestuia în mare, zona arheologică *Noviodunum* prezintă o importanță aparte în istoria ținuturilor de la Dunărea de Jos. Această zonă arheologică¹⁴ cuprinde ruinele fortificației romano-bizantine de pe promontoriul ovoidal din stânga locului numit **Eski-kalé** (= *Pontonul vechi*), în vecinătatea căruia, la sud și la est, se întâlnesc urmele unei așezări civile circumscrie de un sistem defensiv compus din trei rânduri de valuri de pământ cu șanțuri exterioare. Platforma de teren de la S-SV, marcată de prezența uriașei movile **Kurgan-vizir**, este punctată de numeroase movile funerare din necropola cetății romane, care se înșiruie de-a lungul unor aliniamente radiale, de o parte și de cealaltă a unor artere rutiere antice care uneau cetatea cu teritoriul. În prezent, câteva grupuri de movile, care ajung până în valea **Ačić-Tepé**, veritabil estuar al Dunării în antichitate, semnalează vizitatorului prezența mării necropole.

Noviodunum a jucat un rol important în viața politică și militară a provinciilor dunărene, dar mai ales în istoria relațiilor comerciale a teritoriului de la Gurile Dunării. De-a lungul întregii sale existențe, localitatea este menționată în cele mai importante izvoare cartografice, hagiografice, în surse istorice și geografice romane și bizantină. În primele patru secole ale erei noastre, la *Ptolemeu* (III, 10, 2, 5), în *Itinerarul Antoninian* (226, 1), în *Notitia Dignitatum Orientis* (XXXIX, 25, 32, 33) și la *Ammianus Marcellinus* (XXVII, 5, 6), localitatea apare cu numele de *Novioduno*. În secolul al VI-lea p.Ch., *Procopius din Caesarea* (*De aedif.*, IV, 11) o numește *Naioduno* și *Neaioduno*. În sec.al VIII-lea p.Ch., *Geograful Ravenat* (IV, 5, 16) preia de la antici denumirea de *Novioduno*, denumire întâlnită, de altfel, și la *Jordanes* (*Getica*, 35) și în *Notitia Episcopatum*, 532. O ultimă menționare a localității o face în secolul al X-lea împăratul Constantin Porfirogenetul (*De Thematribus*, II, 47, 15)¹⁵.

Localizarea anticului *Noviodunum*, la NE de localitatea Isaccea, pe promontoriul ovoidal din stânga „Pontonului Vechi”, făcută de Dejardins, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea¹⁶, cu toată lipsa de informații epigrafice care să ateste numele sitului, până la descoperirea inscripției fragmentare de la *Dinogetia*¹⁷, s-a datorat descoperirilor arheologice de la *Troesmis*, și, în special, informațiilor oferite de zecile de inscripții extrase din zidurile acestei cetăți.

Rețeaua de șosele strategice care unea Imperiul cu frontiera sa dunăreană, constituia un mijloc eficace de vehiculare a diferitelor produse necesare schimbului la graniță. Un rol aparte îl dețineau transporturile maritime și fluviale. Foarte probabil, la *Noviodunum* existau ateliere de construcții navale și de întreținere a navelor romane, flota romană având un rol bine determinat în relațiile Imperiului cu regiunile de la nordul fluviului. Cantitatea enormă de monede, care provine din zona arheologică, reprezintă o dovadă de necontestat a rolului economic pe care l-a avut orașul de-a lungul întregii sale existențe. Numeroase descoperiri monetare, aflate în colecții muzeale sau în colecții particulare, au fost publicate, mai ales după 1960, în reviste de specialitate din țară și din străinătate¹⁸.

Noviodunum a fost un important centru al creștinismului primitiv la Dunărea de Jos. Izvoarele hagiografice, respectiv: *Sinaxarul Constantinopolitan*, *Martirologiul hieronimian*, *Martirologiul siriatic*, localizează aici un număr mare de creștini martirizați în timpul persecuțiilor religioase din secolele III și

¹⁴ Conceptul de *zonă arheologică* are în vedere o suprafață de teren cu un mare potențial arheologic, în care s-au făcut sau se fac cercetări arheologice, în cazul de față: cetatea *Noviodunum*, nucleele de locuire din imediata sa vecinătate, sistemul defensiv alcătuit din valuri de pământ și necropolele.

¹⁵ *Ammianus Marcellinus*, *De bello Gothico*, în G.Popa Lisseanu, *Izvoare ale istoriei românilor*, XIII, București; Iornades, *Romana et Getica*, Berlin, 1882; *Itinerarium Antonini*, în *Itineraria romana*, I, Leipzig, 1929; *Notitia dignitatum in Orientis*, XXXIX, Berlin, 187; *Notitia Episcopatum*, ed. C.de Boor, în *Zeitschrift für Kircken-Geschichte*, XIII, 1891; *Procopius Caesariensis*, *De aedificiis*, IV, 11, în *Opera omnia*, Leipzig, 1913; *Ptolemaei* (Claudii), *Geographia*, ed. C. Müller, 1883.

¹⁶ Dejardins, E. 1868, *Rev. Arch.*, 17, 264 (apud Ștefan, S. 1973, *BMI*, an. 42, nr. 1, 3 (3-14)).

¹⁷ Vezi, *infra*, nota 28..

¹⁸ *Dacia*, NS, 10/1966, 410, 32; *SCN*, 4/1963, 239-297; *Peuce*, 2/ 1961, 167-178; *Dacia*, NS, 15/1071, 413 sqq.; *Peuce*, 4/1975, 133-166; *Peuce*, 4/1975, 175-195; *Pontica*, 9/1976, 225, 581; *Peuce*, 6/1977, 207-225; *Pontica*, 11/1978, 59, 87; *Pontica*, 11/1978, 77-100; *Peuce*, 9/1984, 196-200; *Pontica*, 23/1990, 236, 60 b/2; *Pontica*, 23/1990, 315-334; *Peuce*, 10/1991, 578-582; *SCN*, 4/1975, 159-162; *SCN*, 10/1996, 47-65; *Peuce*, 12/1996, 243-284; *Peuce*, 12/1996, 287-290; *Pontica*, 26/1993, 267-268; *Peuce*, 12/1996, 243-284; Gh.Mănucu-Adameșteanu, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204...*, București, 2001.

IV p.Chr. – 32 sau 36¹⁹, șase dintre aceștia fiind descoperiți într-o criptă martirică etajată, în localitatea Niculițel, la 12 km SE de cetate²⁰. În ultimii ani au fost descoperite la *Noviodunum* și în teritoriu, la Niculițel și Telița o serie de vestigii din secolele II–IV p.Chr., care, demonstrând veridicitatea informațiilor hagiografice, evidențiază în aceste locuri puternice comunități creștine pentru care cunoașterea dogmei fundamentale a Sfintei Treimi și a Sfintei Cruci, ca simbol cristic, deveniseră, în secolele II și III p.Chr., veritabile cutume²¹.

Din păcate, dispunem în prezent de puține informații epigrafice, 20 la număr²², informații atât de necesare descifrării marilor probleme cu care s-a confruntat cetatea de-a lungul secolelor de romanitate timpurie și bizantină. De la *Noviodunum* provin 18 epigrafe; 14 dintre ele, publicate în diverse lucrări de specialitate²³, au fost strânse în 1981 de Emilia Doruțiu-Boilă, într-un *corpus* de inscripții dobrogene, incluzând, în vol.5, cele descoperite pe *limes*-ul dunărean²⁴. Două dintre ele prezintă informații deosebite pentru sec.al III-lea p.Chr., și-n acest sens, una atestă staționarea la *Noviodunum* a unei vexilații a *Legio I-a Italica* din *Novae*, cea de-a doua se referă la prezența în portul cetății a unei nave maritime dislocate din portul *Misenum*²⁵. Două inscripții, în *tabula ansata*, aparțin unor sarcofage descoperite în necropola tumulară a cetății, ultima fiind publicată mai târziu, după apariția *corpus*-ului²⁶. Un altar votiv, publicat în 1991²⁷, a fost descoperit la aprox.2 km SE de cetate, foarte probabil în spațiul funerar al unei *villa rustica suburbana*, situată pe malul Dunării. Două fragmente dintr-o stelă funerară, descoperite în necropola tumulară, au fost publicate în 1984²⁸. Pe unul din fragmente s-au păstrat literele ANN, probabil prescurtarea numelui *Ann(aeus)*²⁹. Un fragment de altar, descoperit în interiorul cetății, în campania anului 2000, și care urmează să fie prezentat în actuala lucrare, păstrează nouă litere dispuse pe trei rânduri: DEC.../AEL.../MAT..., probabil numele unui decurion al cetății. Cea de-a 19-a informație epigrafică provine de la *Dinogetia*. Grație acestui fragment de inscripție, știm în prezent că, între ultima jumătate a secolului al II-lea p.Chr. și prima jumătate a secolului al III-lea p.Chr., orașul *Noviodunum* avea statut de *municipium*³⁰. În sfârșit, o ultimă informație epigrafică ne este oferită de fragmentele unei diplome militare, descoperite în marea așezare rurală romană de la Telița-Amza, din teritoriul cetății, diplomă care aparținuse veteranului *Caius Iulius*, marinar lăsat la vatră din flota moesică, staționată la *Noviodunum*³¹.

¹⁹ Rămureanu, I., 1973, BOR, 91, 3-5, 467 (464–471)

²⁰ V.H.Baumann, *Sângele martirilor*, Constanța (București), 2004 (2005).

²¹ Vezi, în acest sens: Baumann, V.H., 2003a, *Autour de la pénétration de l'ancien christianisme aux Bouches du Danube*, în *Hristianskov Nasavdiv Bizantii i Rusii*, Simferopol, 48-60; Baumann, V.H., 2003b, *Vestigii paleocreștine descoperite în mediul rural autohton de pe Valea Teliței, județul Tulcea*, în *Studia Historica et Theologica (Omagiu profesorului Emilian Popescu)*, Iași, 169-183; Baumann V.H., 2004 (2005), *Sângele martirilor*, Constanța (București). Baumann, V.H., 2008, *Anciens témoignages chrétiens à Noviodunum*, în *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare*, Tulcea, 219-227.

²² Tocilescu, Gr., 1902, RIAF, 8, 283; Pârvan, V., 1913, *Desc.nouă...*, 502 sqq.; Tafrali, O., 1930, A.Arh., 2; 1933, 4, nr.1-4; Ștefan, Gh., 1941-1944, Dacia, 9-10, 475, nr.1-2; Florescu, Gr., 1946, RIR, 16, 1, 10-18; Tudor, D., 1956, *Materiale*, 2, 604, nr.100; Barnea, I., 1959, *Materiale*, 5, 568-569; Bujor, Exp., Simion, G., 1961, *Materiale*, 7, 397.

²³ Aceștia li se adaugă și alte câteva fragmente, cu două-trei litere, descoperite în campaniile noastre și ale colegilor britanici, dar, care, din păcate, ne oferă foarte puține informații

²⁴ ISM, 5, 1981, 279 sqq..

²⁵ Cf. Ștefan Gh., 1941-1944, *Monuments inédits de Noviodunum*, Dacia, 9-10, nr.1, 474 (473-474); Florescu Gr., 1946, *Un nou document privitor la flota romană de la Dunărea moesică*, RIR, vol. 16, 1, 10.

²⁶ Simion G., 1994-1995, *Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea)-avec une expertise de S. Apostolescu, A. Scarlat et V. Zoran*, Dacia, S.N. 38-39, 121-149.; Simion G., 2008, *Sarcofagele romane din muzeul de la Tulcea*, Peuce, 6, SN, 251-276..

²⁷ Topoleanu Fl., 1991, Peuce, 10, 97-98.

²⁸ Baumann V.H., 1984, Peuce, 9, 225-226, fig. 60.

²⁹ Baumann V.H., 2008, Peuce, 6, S.N., 193. Un *Annaeus Pulcher*, ipotetic proprietar de *villa rustica*, l-am întâlnit la Horia, în teritoriul *Troesmis*-ului - cf. Baumann V.H., 1983, FRD, 122-123.

³⁰ Barnea, Al., 1988, Dacia, N.S., 31, 53-60; Barnea, Al., 1991, *Municipium Noviodunum*, în *Peuce*, 10, 81-85.

³¹ Vezi, *Supra*, notele 20 și 21.

Aceste informații fac dovada unui oraș cosmopolit, unde predominau elementele greco-orientale, ca în mai toate orașele dunărene de pe *limes*-ul moesic³². Grație acestor epigrafe cunoaștem numele unui *quinquennalis* (= primar ales pe cinci ani) - *T.Claudius Valens* și a doi *magistri* (= consilieri) - *Celsus Celerianus* și *Claudius*³³, al unui *decurio*, al cărui *nomen gentiliae* trebuie să fi fost *Aelius*³⁴, dar și a unui dintre ultimii comandanți ai flotei moesice – *prefectul Postumus*³⁵. Un *Aelius*, respectiv *P.Aelius Mithres* era în sec.al II-lea, funcționar - *arkarius* (= casier) - în structurile flotei³⁶. Un comandant de *tiburnae* (=vase militare)³⁷ - *Caius Candidus Germanus trierarchus*³⁸, închină altar lui Jupiter și „geniului” ținutului noviodunens, pe proprietatea sa din vecinătatea Dunării, ca veteran al flotei, mai probabil în prima jumătate a sec.al III-lea p.Chr.³⁹. În afara acestor informații epigrafice, o serie de cărămizi și țigle șampilate atestă prezența la *Noviodunum* a unor unități militare romane din garnizoana cetății: *Classis Flavia Moesica*; *Legio V-a Macedonica*, *Legio I-a Italica*; *Legio XI-a Claudia*; *Legio I-a Iovia Scythica*. Cele mai numeroase descoperiri se referă la flotă, evidențiind astfel rolul cetății *Noviodunum* ca principală stațiune a flotei romane la Gurile Dunării.

Așa cum remarcă și autorii primelor săpături arheologice efectuate la *Noviodunum*⁴⁰, cetatea a suferit numeroase distrugerii și, putem adăuga astăzi că, această stare de lucruri rămâne valabilă și pentru așezarea civilă din vecinătatea cetății.

Distrugerii care au afectat profund straturile arheologice au fost făcute în epoca stăpânirii otomane, ocazionate de amplasări succesive de garnizoane militare în interiorul vechii cetăți. A fost amenajată tabăra (*tabia*), aproximativ pe mijlocul zonei sudice a cetății, probabil în secolul al XVI-lea, când Imperiul Otoman începea un vast program militar-administrativ în teritoriile cucerite la Dunărea de Jos, redând Dobrogei rolul strategic pe care îl deținuse încă din vremea romanilor. Cu această ocazie au fost dislocate uriașe cantități de pământ pentru constituirea valului înconjurător al unui castru de pământ de formă ușor trapezoidală, acțiune care a afectat profund straturile arheologice bizantine și ultimele niveluri romano-bizantine.

Mai târziu, în secolul al XVIII-lea, pentru a proteja linia Dunării de pericolul iminent al Rusiei Mari a lui Petru I și a Ecaterinei a II-a, autoritatea otomană a construit la *Noviodunum*, pe latura de nord, dinspre Dunăre, un *fort stelat* la NE și un adăpost la NV, foarte probabil în timpul războaielor ruso-turce, pentru o baterie de tunuri de coastă, necesară protecției ambarcațiunilor aflate în *schela* din apropiere⁴¹, folosind, în ambele situații, piatra din zidurile cetății bizantine.

În epoca modernă, mai precis după Războiul de Independență și intrarea României în Primul Război Mondial, între 1879-1916, în zona portuară a cetății, la NE, a fost construit un debarcader, unde acostau șleपुरi care erau încărcate cu piatră extrasă dintr-o carieră deschisă în partea de NV a cetății. În toată această perioadă s-a extras și piatră din cetate, paramentul zidului de incintă și elevația vizibilă a acestuia au fost demantelate. Câteva inscripții, găsite cu acest prilej, au fost aduse la Tulcea, unde au zăcut în curtea prefecturii, și de unde au dispărut în timpul ocupației bulgaro-germane din anii 1916-1918.

³² Baumann, V.H., 2008, *Începuturile vieții romane la Noviodunum*, în *Peuce*, 6, S.N., 193 (189-206).

³³ ISM, 5, 280-281, nr. 268

³⁴ Vezi, în continuare, campania anului 2000.

³⁵ ISM, 5, 290-292.

³⁶ Simion, G., 2008, *Peuce*, 6, SN, 259-261; 263.

³⁷ Tudor, D., 1982, s.v. *trierarchus*, în ECR, 779.

³⁸ Fl.Topoleanu, *O nouă atestare epigrafică a prezenței flotei romane în nordul Dobrogei*, în *Peuce*, 10, 1991, 97-99.

³⁹ Editorul a oscilat, între a doua jumătate a sec.al II-lea și începutul sec.al III-lea p.Chr. Vezi Fl.Topoleanu, 1991, 98.

⁴⁰ Vezi, mai departe, primele campanii de săpături.

⁴¹ În schița de situație prezentată de P.Polonic apare numai fortul stelat. Cele două construcții apar, însă, pe un desen inedit, publicat de Al.S.Ștefan în 1973 în BMI, 1, 5, fig. 2, 3.

1972 – distrugerea valurilor de pământ

Aliniamentele care au traversat cetatea de la NV la NE, în vederea transportării pietrei extrase din carieră spre debarcader, au fost adâncite în pământul cetății și au distrus nu numai straturile arheologice superioare dar și toate construcțiile din piatră întâlnite în cale. În timpul celor două războaie mondiale cetatea a fost împânzită cu tranșee și cazemate, amplasate la nord, spre Dunăre, și la sud. Aceste distrugeri au continuat și după anul 1950, când a fost profund afectată zona de răsărit a cetății prin amplasarea unor silozuri de cereale (în 1954) și a unei stații de transport a liniei electrice de înaltă tensiune (în 1973). În 1972, cu ocazia lucrărilor de îngropare a primului gazoduct Rusia – Bulgaria, a fost afectată zona de nord a așezării civile și capătul de NE al valurilor de pământ, prin construirea unui drum asfaltat care unea localitatea Isaccea cu stația de preluare a gazului de pe malul drept al Dunării, SNG Isaccea.

1973 – Distrugerii provocate de construirea drumului asfaltat

O schiță de la sfârșitul sec. al XIX-lea, întocmită de inginerul topometru **Pamfil Polonic**, la acea vreme colaborator al prof. Grigore Tocilescu, la Muzeul Național de Antichități din București, prezintă cetatea *Noviodunum* înconjurată de o incintă trapezoidală, cu baza mare pe aliniamentul Dunării și cu baza mică situată la SE⁴². „Pe faleza Dunării apar resturi de ziduri; în colțul de NE – urmele unui fort stelat, sigur otoman, iar la SV - o tabără (= tabie) turcească de formă patrulateră”. În **raportul** înaintat profesorului Tocilescu, Polonic menționa: „urme puternice de construcțiuni în interiorul fortificației”⁴³, iar în jurul castrului ... ruinele unui mare oraș roman ... și, mai departe: ... tot câmpul din jurul cetății este acoperit cu cioburi de oale vechi și se găsesc și urme de clădiri ce ne arată cât de întinse au fost aici așezămintele romane”⁴⁴. În raportul asupra săpăturilor de salvare efectuate la *Noviodunum* în 1955, **Ion Barnea**, referindu-se la situația generală a sitului arheologic, afirma: „În spatele cetății de la malul Dunării se întindea o imensă așezare civilă, ale cărei urme se recunosc cu ușurință la suprafața terenului”⁴⁵.

Într-un studiu de foto-interpretare arheologică, publicat în 1973, autorul, Al. Simion Ștefan⁴⁶, aducea modificări importante planului întocmit de Polonic în 1895, privitor la configurația cetății *Noviodunum*. În conformitate cu aero-fotogramele studiate, Simion Ștefan observa că incinta trapezoidală are baza mică la NV și baza mare, ușor arcuită în exterior, la est. Autorul configurează cu multă acuratețe marea *tabie* (= tabără) turcească, situată în vecinătatea segmentului de SE al cetății, și decroșul accentuat, curbat spre interior, care întrerupe zidul de incintă în dreptul intrării în tabără. La sud și est restituiția surprinde șanțul de apărare al cetății, astupat în prezent la sud, de un drum betonat, realizat în 1996 pe

⁴² Planul ruinelor de la *Noviodunum* a fost realizat de Pamfil Polonic în anul 1895 – *apud* Barnea I., Mitrea B., Angheliescu N. 1957, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Materiale*, 4 (155-174), 156, fig.2.

⁴³ Arhiva Gr. Tocilescu, P. Polonic, mss. 5132, f.100; la Bibl.Acad.Rom.

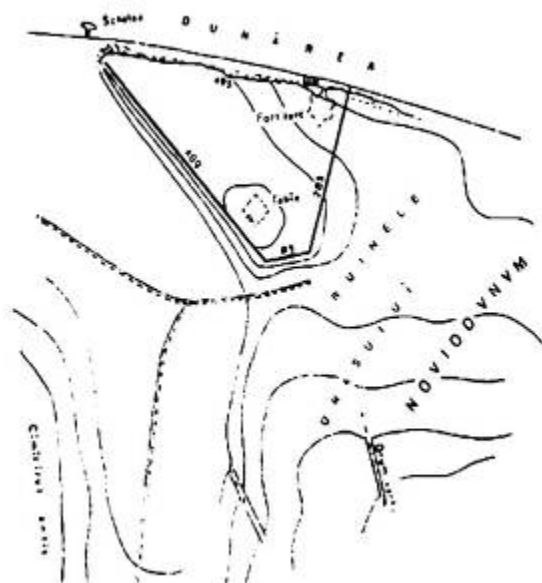
⁴⁴ Arhiva P. Polonic, I, mss. 7, caiet 11, f.32; la Bibl.Acad.Rom; Polonic P., 1935, *Natura*, an. 24, nr. 7.

⁴⁵ Barnea I., Mitrea B., Angheliescu N., 1957, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Materiale*, 4, 156.

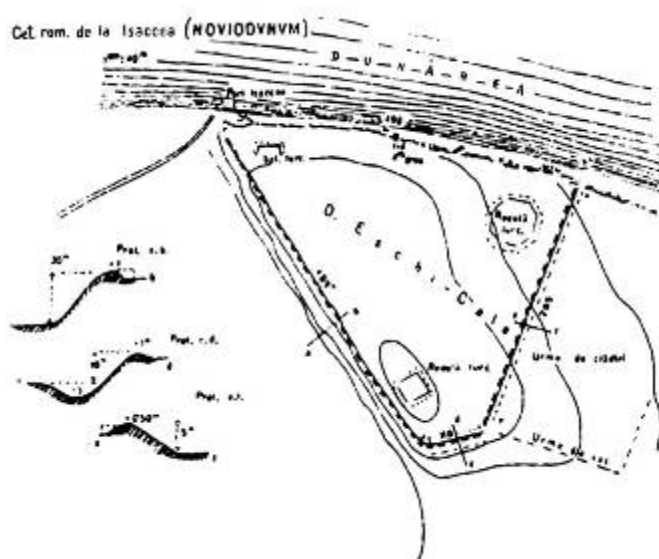
⁴⁶ Ștefan Al.S., 1973, *Studiu de foto-interpretare arheologică*, BMI, an. 42, nr. 1, (3-14), 3.

vechiul traseu al drumului Isaccea – SNG Isaccea (construit în 1972) și la răsărit de un drum de pământ care urmărește în această zonă traseul cetății.

Noviodunum – schițe de situație de P.Polonic (apud Al.S.Ștefan, 1973)

a – după MCA, IV, 1957, p.156

b – după un desen inedit

Ca și în cazul planului întocmit de P.Polonic, nici restituția aerofotogrametrică a lui Al.S.Ștefan nu prezintă, excluzând segmentul de nord al falezii inundabile, anumite indicii referitoare la prezența unor turnuri avansate pe celelalte laturi ale incintei cetății. Cu toate acestea, elementul de excepție al restituției efectuate de Al.S.Ștefan, are în vedere restrângerea ariei cetății romano-bizantine la aproximativ jumătate din suprafața avută până în secolul al III-lea p.Chr., pe un aliniament care pornește imediat la vest de decroșul intrării în *tabia* turcească, și se îndreaptă spre NE, unindu-se cu un fragment masiv din zidul de incintă romano-bizantină, păstrat încă, relativ bine, în zona falezii⁴⁷.

Având în vedere ultimele cercetări arheologice, pe care ne vom strădui să le prezentăm în continuare, ipotezele postulate de Ștefan în comentariul său de la pag.12, ni se par remarcabile. Acesta considera că cetatea a avut o incintă timpurie (și care funcționa în sec.al III-lea p.Chr.), fără să poată preciza momentul construirii acesteia, dar diferită de incinta romano-bizantină din secolele IV-VI p.Chr., modificată, poate, „cu ocazia restaurării iustiniene”; aceste etape cronologice corespunzând, prima prezenței *classici*-lor, ultima, *Legiunii I Iovia*, care, în concepția lui Ștefan „este opera și sediul noii *legiuni de limitanei*”.

Primele cercetări arheologice au demarat în 1953, printr-un sondaj efectuat de colectivul de la *Dinogetia*, condus de prof. Gh. Ștefan. Se urmărea „culegerea de informații preliminare și de materiale, care să ajute la cunoașterea felului de viață al comunităților omenești ce au locuit așezarea feudală timpurie din acest loc”⁴⁸. În 1955, un colectiv alcătuit din I.Barnea, Bucur Mitrea și N.Angheliescu, de la Muzeul Național de Antichități din București, realizează prima săpătură de salvare de-a lungul falezii inundabile a Dunării, „la ruinele portului roman al cetății Noviodunum”, cu scopul „de a studia și valorifica științific aceste monumente arheologice, amenințate cu distrugerea totală de apele Dunării, și care n-au fost cercetate deloc până în prezent”⁴⁹. Curățirea terenului, dezvelirea unor temelii antice și înregistrarea acestora cu această ocazie, au avut ca urmare întocmirea primului plan coerent al

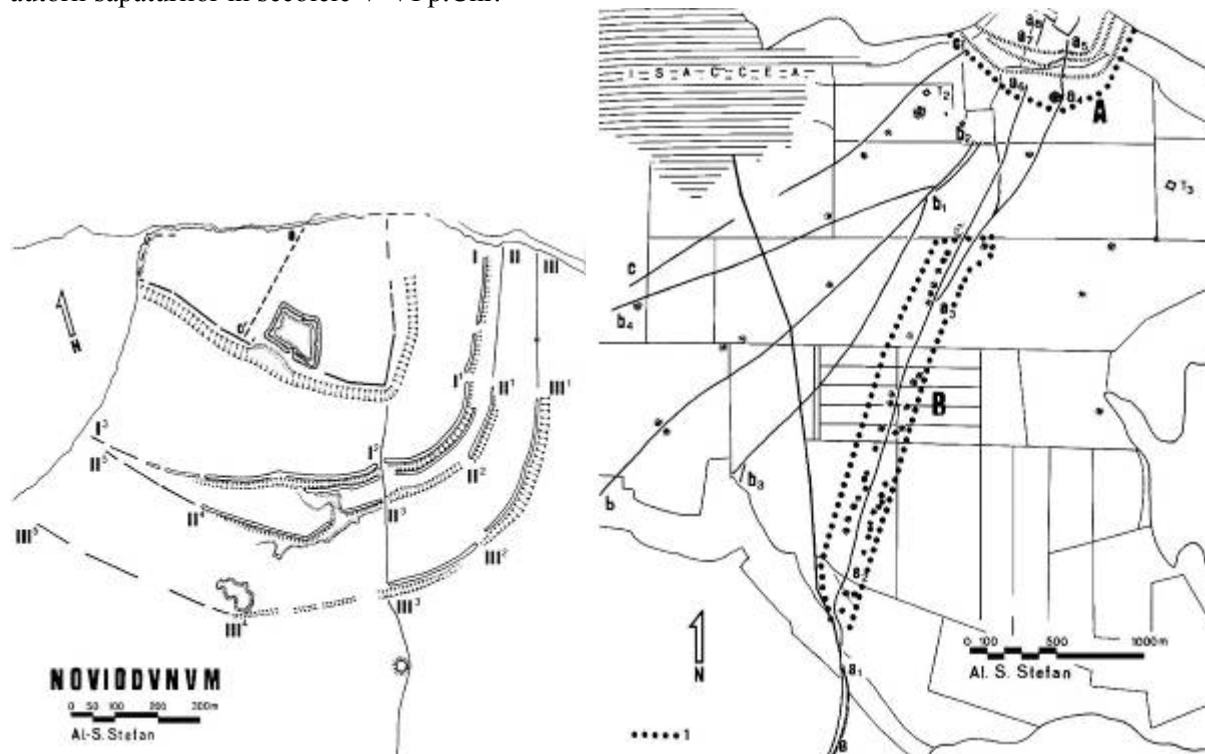
⁴⁷ Ștefan Al.S., 1973, 9, fig. 6.

⁴⁸ Ștefan Gh. și colaboratori, 1954, *Șantierul Garvăn (Dinogetia)*, SCIV, 5, 1-2, 175; Barnea I. și colaboratori, 1957, 156.

⁴⁹ *Supra*, nota 32.

segmentului *faleză*, care, din acest moment, va fi completat după fiecare campanie arheologică efectuată în acest loc, în funcție de nivelul apelor Dunării.

În 1956 s-a stabilit că zidul de incintă era prevăzut la nord cu 6 turnuri avansate, cu frontul rotunjit, dintre care, 2 mai apropiate (T4 și T5), puteau flanca o intrare. Au fost cercetate două edificii termale, unul descoperit în campania anterioară, plasat la vest de spațiul intrării, celălalt, în partea de est a intrării, și un edificiu bazilical trinaț, cu absida spre nord, sprijinită pe zidul de incintă, încadrat cronologic de autorii săpăturilor în secolele V-VI p.Chr.⁵⁰

Noviodunum – cetate, valuri, drumuri și necropolă
Restituție după fotografii aeriene: 1 – limitele rezervației arheologice;
A – zonă urbană; B – drumul roman cu alinierea de tumuli

Întrerupte o perioadă mai mare de timp, în 1964 prof. I. Barnea, de la Institutul de Arheologie din București, reia cercetările arheologice care se vor desfășura, cu intermitențe condiționate de nivelul apelor Dunării, în 1967, 1970-1971 și 1973. În 1964 și 1967 a continuat acțiunea de degajare a construcțiilor și instalațiilor romane de pe *faleză* și a fost secționată latura de est a incintei. În zona incintei au fost descoperite două ziduri paralele, dispuse la cca. 12 m unul de celălalt, pe direcția N-S; în intervalul dintre ele, la -3,00 m adâncime față de nivelul solului actual, se afla un „pedestal” construit din blocuri mari de calcar, situat deasupra unui postament din pietre de granit legate cu mortar. Zidul interior, de 3,00 m grosime, este construit din pietre, în alternanță cu șiruri orizontale de cărămizi; zidul exterior, gros de 3,50 m, este construit din pietre legate cu mortar, „amestecat parte cu prundiș, parte cu cărămidă sfărâmată mărunt”. Autorul descoperirii a considerat că este posibil un al doilea zid de incintă, la *Noviodunum*, în epoca medie bizantină⁵¹, care ar putea fi pus în legătură cu o practică născută în epoca

⁵⁰ Barnea I. și colaboratori, 1959, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Materiale*, 5, 461-473.

⁵¹ Insistăm asupra acestor descoperiri întrucât ele relevă existența unui turn rectangular pe latura de est a cetății, asemănător Turnului Mare de pe segmentul de SE al cetății. Cercetările noastre au evidențiat sistemul de construcție a turnurilor mari, dreptunghiulare, de la *Noviodunum*, cu o structură internă axată pe dispunerea unui șir de piloni rectangulari pe un stilobat median transversal. Vezi, în continuare, *Turnul Mare*.

romano-bizantină, cunoscută cu numele de „*protechisma*” = sistem *ofensiv de fortificație, caracteristic unei perioade de relativă stabilizare a puterii bizantine*⁵².

În 1973 o nouă secțiune (36 m x 2,00 m) este executată pe versantul de est al cetății, cu care prilej a fost descoperit, în secțiunea S-6, un tezaur de 88 monede bizantine, emisiuni de la *Alexios Comnenul* până la cele ale Imperiului Latin de Răsărit⁵³. Totodată, este descoperit un zid bizantin gros de 3,60 m. Construit pe un strat de moloz, zidul gros de 2,50 m, cu resturi ceramice din secolele X-XI, îl îndeamnă pe autorul săpăturii să-l considere primul zid de incintă bizantin, din perioada Tzimiskes – Vasile II⁵⁴. În aceeași campanie au fost executate patru secțiuni (S-3 – S-6) „*pentru urmărirea laturii de sud a cetății*”, cu care ocazie „*au fost făcute numeroase descoperiri mărunte, începând din epoca neolitică până în cea feudală (sec.XIV) și chiar mai târziu, în timpul stăpânirii turcești*”⁵⁵.

Dacă în privința fortificației de pe promontoriu, studiul de interpretare stereoscopică comparată a aerofotogramelor i-a permis lui Al.S.Ștefan să elaboreze concluzii pertinente, cele mai importante fiind cele referitoare la configurația cetății în epoca romană și romano-bizantină, la implantarea zidului de incintă în contrapantă, sub limita actuală a platoului, dar și asupra intensității de locuire medievală în *intra-muros*, precizând, cu destulă exactitate, grosimea de 2,00 m a stratului de cultură medievală⁵⁶, pentru zona extra-urbană informațiile de care dispuneam, până în 1995, se reduceau la descoperiri întâmplătoare, cărora li s-au adăugat rezultatele rămase încă inedite ale unor sondaje arheologice de salvare, finanțate de fostul Muzeu al Deltei Dunării Tulcea. Aceste sondaje au fost efectuate în anul 1990, de către Florin Topoleanu și Gh.Mănușu-Adameșteanu, în zona înaltă de la sud de cetate, în spațiul dintre valul I și valul II. Cu acest prilej, a fost localizat un întreg orizont de morminte medievale, de epocă medie bizantină, care suprapunea un nivel de locuire din secolul al XI-lea. Sub acest nivel, cei doi arheologi au descoperit resturile unor construcții și instalații de foc, aparținând epocii romane târzii.

Aceste descoperiri, deosebit de importante pentru istoria siturilor arheologice din zona cetății *Noviodunum*, veneau să completeze informațiile mai vechi furnizate de Ioan Vasiliu, muzeograf al aceluiași muzeu tulcean, care, în 1979, localizase un cimitir feudal-timpuriu în marginea sud-estică a orașului Isaccea, în zona necropolei tumulare romane de la „*Movilele dese*”⁵⁷. Vasiliu a publicat, în 1984, 172 de morminte de înhumăție, din epocă medie bizantină, descoperite: 69 în două movile funerare romane, restul de 103, în necropola plană de la nordul și în continuarea movilelor⁵⁸.

Mult mai intens cercetată, sub raport arheologic, a fost necropola tumulară a cetății, situată pe marele platou de la sud-vest, marcat de marea movilă „a Vizirului”. Necropola tumulară se întinde de-a lungul unor aliniamente radiale, spre S, SV și SE, de o parte și de cealaltă a unor artere rutiere antice, care uneau cetatea cu teritoriul său⁵⁹. Cu un diametru de aprox.120 m și o înălțime de aprox.37 m, *Movila Vizirului* este, de departe, cel mai impresionant monument tumular din Dobrogea, fără a avea însă un caracter funerar. Are, după părerea noastră, mai degrabă un caracter strategic datorită unei excepționale vizibilități, de jur-împrejur, asupra drumurilor care uneau *Noviodunum* cu teritoriul său: la S-SV, până în dealurile împădurite ale Bădilei, de unde cetatea își aducea apa potabilă prin apeducte îngropate⁶⁰; la

⁵² Barnea, I. 1965, SCIV, 16, nr. 3, 598, nr.80; Barnea, I. 1968, SCIV, 19,4, nr. 74; Barnea, I. 1977, Peuce, 6, 105.

⁵³ Barnea, I., Barnea, Al. 1984, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în Peuce 9, (97-105), 104.

⁵⁴ Barnea I., 1975, Dacia, NS, 19, 290, nr.105, în *Cronica descoperirilor arheologice pe anul 1973*. În realitate, zidul reflectă un moment constructiv mult mai târziu; molozul pe care a fost construit zidul, exprimă un *terminus post quem*. Întrucât nu s-au continuat cercetările pe latura de est a cetății, nu suntem siguri că autorii săpăturii din 1973 se referă la un zid de incintă sau la zidul de front al unui alt turn exterior. Cercetările noastre din 2003, cu caracter de salvare, au evidențiat, pe latura de răsărit a cetății, ansambluri de locuire.

⁵⁵ Barnea I., Barnea Al., 1984, Peuce, 9, 101 (97-105; ilustrația, 503-518). Rezultatele acestor sondaje au fost publicate în Dacia, NS, 9, 1965, 481, nr. 80; Dacia, NS, 12, 1968, 432, nr. 74; Dacia, NS, 19, 1975, 290, nr. 105; Peuce, 6, 1977, 105-106. Din păcate, autorii acestor cercetări nu au publicat desene (planuri și profile).

⁵⁶ Vezi Ștefan Al. S., 1973, BMI, an.42, nr.1, 5-6 (3-14).

⁵⁷ Vasiliu I., 1984, Peuce, 9, 107 (107-141; ilustrația, 519-540).

⁵⁸ A se urmări dispunerea celor două grupuri de morminte la Vasiliu 1984, 521-523, pl.2.

⁵⁹ Ștefan, 1973, BMI, an.42, nr.1, 7.

⁶⁰ Traseul unui astfel de apeduct, orientat SV-NE, alterna sistemul de conducte ceramice cu apeductul în formă de uluc, acoperit cu lespezi de piatră prinse în mortar, în conformitate cu configurația terenului, pentru a imprima viteză cursului de apă, sau

răsărit, până în Valea Adâncă și-n Dealul Ogurlui, unde drumul roman părăsea *limes*-ul îndreptându-se spre sudul provinciei⁶¹ și la N și NV, până departe, în zonele mlăștinoase ale Dunării, de unde primejdiile nu întârziiau să vină.

Necropola tumulară a fost cercetată în trei etape succesive, prin săpături de salvare efectuate în: a) anii 1958-1959 (săpături Expectatus Bujor, Gavrilă Simion) - cercetate 6 movile⁶²; b) anii 1979-1980 (săpături G.Simion) - cercetate 11 movile⁶³; c) anii 1987-1990 (săpături G.Simion) - cercetate 9 movile⁶⁴. Aceștia li se adaugă o movilă distrusă de tractor în 1973, cu mormânt în sarcofag, cercetată de semnatarii acestor rânduri împreună cu Andrei Opaiț, dar publicată mult mai târziu, în 2008⁶⁵. Cele 27 de movile cercetate reprezintă aproximativ jumătate din numărul total al monumentelor funerare de acest tip, care alcătuiesc necropola tumulară a cetății⁶⁶, necropolă care, în epoca romanității timpurii, a funcționat la *Noviodunum*, din epoca Flavilor până în epoca Severilor⁶⁷. Informațiile desprinse din cercetarea acestui important obiectiv arheologic sunt, până în prezent, cele mai importante surse arheologice din epoca romană timpurie care se referă la riturile și ritualurile funerare practicate în această perioadă la *Noviodunum*⁶⁸.

Cercetări arheologice desfășurate la *Noviodunum* de-a lungul anilor și nenumărate descoperiri fortuite au îmbogățit patrimoniul arheologic și cultural național cu mii de artefacte, multe dintre ele de valoare inestimabilă, și cu zeci de mii de piese numismatice.

În prezent *Noviodunum* definește una dintre cele mai valoroase zone arheologice ale Dobrogei. Monumentele sale au fost clasate în grupa A din **Lista Monumentelor Istorice/ 2006**, nr.crt. 169-175, cod **LMI 2004: TL-I-A-05804 (1-6)** în baza Ordinului Ministerului Culturii și Cultelor 2314/ 2004, publicat în M.Of.R., Partea I, nr.646 bis/16.07.2004, cu modificările și completările din anexa la OMCC 2182/ 2005, publicate în M.Of.R., Partea I, nr.996 bis/ 10.11.2005. Ele sunt incluse în **2 rezervații arheologice**: a) *cetatea și așezarea civilă cu valul I*, într-o rezervație de 24 ha, cu o zonă protejată de 30 ha; b) *un segment din necropola tumulară a cetății*, în punctul *La Movilele Dese*, alcătuit din 14 movile, situate de o parte și de cealaltă a drumului roman care intra în cetate pe la SE, în total 15 ha, din care rezervația are 9 ha, iar zona protejată 6 ha.

pentru a-l domoli. A fost descoperit și cercetat de noi în 1972, pe Valea Capaclia (vezi, Baumann, 1983, 97) și în 2003, în extremitatea sudică a platoului situat la SV de localitatea Isaccea, în apropierea *Stației de transformare 400 /750 KV Isaccea* (vezi Baumann și colab., 2004, *Isaccea, jud.Tulcea [Noviodunum]*, în CCA- campania anului 2003, nr. 91, 149).

⁶¹ Baumann, V.H., 1977, *Despre un stâlp miliar descoperit la Mănăstirea Saon*, în Pontica 10, 325-332.

⁶² Rezultatele cercetărilor publicate de cei doi în *Materiale*, 7, 1961, 391-397; Dacia, NS, 4, 1960, 527 sqq.

⁶³ Rezultate publicate în Peuce, 9, 1984, 75-89.

⁶⁴ Rezultate publicate în RMI, 60, 2, 1991, 3-7; Dacia, NS, 1994,-1995, 38-39 și 121-150; Pontica, 27, 1994, 90-104.

⁶⁵ Simion, G., 2008, *Sarcofagele romane din muzeul de la Tulcea*, în Peuce, 6, SN, 257 (251- 276).

⁶⁶ Simion, G., 1994, Pontica, 27, 91.

⁶⁷ Credem că înmormântările în tumuli coincid cu prezența la *Noviodunum* a unităților militare din *Legio V Macedonica* – vezi Baumann, V.H., 2008, *Despre începuturile vieții romane la Noviodunum*, în Peuce, 6, SN, 195 (189-206). Considerăm că încetarea acestei practici funerare coincide cu momentul ridicării orașului la rangul de *municipium*.

⁶⁸ De-a lungul anilor G.Simion a publicat mai multe lucrări care, în cea mai mare parte, au prezentat descoperirile din necropola tumulară. Din păcate, nu a mai apucat să le strângă în volumul pe care îl dorea, însoțit de comentarii, interpretări și concluzii.

Promontoriul cetății Noviodunum

Capitolul II - Cercetări arheologice sistematice

2.0. După 40 de ani de la primele săpături arheologice efectuate la *Noviodunum*, în 1995, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea⁶⁹ pune bazele unei cercetări arheologice sistematice, care avea să transforme, în următorii ani, situl de pe malurile Dunării într-un centru de referință pentru arheologia românească. Cu acordul Ministerului Culturii mi-au fost încredințate aceste cercetări, după mai bine de două decenii de cercetări în mediul rural al teritoriului noviodunens⁷⁰.

Programul de cercetare arheologică de la *Noviodunum*, pe care l-am conceput în 1995, urma să se desfășoare pe trei direcții principale:

- a) *precizarea raportului dintre așezarea civilă, circumscrisă de cele trei valuri de pământ, și fortificația cu ziduri de incintă din piatră;*
- b) *stabilirea unor repere cronologice cât mai exacte, a etapelor cronologice din istoria așezării și cetății, a cronologiei absolute;*
- c) *degajarea unor segmente cât mai largi din incinta de piatră și a unor edificii din intra-muros, în vederea cercetării, restaurării și valorificării lor turistice.*

În prima etapă (1995-1999) proiectul de cercetare a urmărit raportul dintre așezarea civilă circumscrisă de valurile de pământ și fortificația cu incintă de piatră. În acest sens s-a procedat la eșalonarea cercetărilor arheologice, luându-se, inițial (respectiv în anii 1995-1997), ca zonă de referință, suprafața de teren cuprinsă între incinta fortificației romano-bizantine și valul I al așezării civile, urmând ca secționarea cetății să se facă într-o etapă ulterioară. La săpături au participat, în 1995: Mihaela Iacob, muzeograf la Muz.Is.Arh. din cadrul ICEM TI, Mariana Omeniuc, restaurator ICEM TI, Adrian Popescu, numismat IArh-Buc., Sorin Mănăstireanu (student), Mirela Lefterache (studentă); în 1996 a fost cooptat

⁶⁹ Unitate muzeală de cercetare creată în 1993 în scopul cercetării și valorificării ecologice a obiectivelor culturale de pe raza județului Tulcea

⁷⁰ Niculițel: anii 1971-1978; Telița: 1979-1994; Frecăței: 1980-1981; Revărsarea - *Cotul Tichilești*: 1990.

în colectiv Gh.Mănușu-Adameșteanu, muzeograf la Muz.Is.M.Buc., iar în anul 1997, Dorel Paraschiv, muzeograf la Muz.Is.Arh. din cadrul ICEM Tulcea⁷¹.

În anii 1996 și 1997, beneficiind de organizarea de șantier de la Isaccea a întreprinderii Condmag-Brașov, cu ajutorul neprețuit și dezinteresat al conducerii acestei instituții de stat la acea vreme, și, mai ales, al inginerului Mircea Sasu, către care se îndreaptă întreaga noastră recunoștință, am organizat două tabere arheologice cu elevii Liceului „Grigore Moisil” din Tulcea, care optaseră pentru ore de pregătire arheologică⁷².

A. AȘEZAREA CIVILĂ

2.1 Secțiunea de sondaj, magistrala **S-I**, a fost plasată aproximativ pe direcția S–N, astfel încât să permită la sud secționarea valului I, într-un loc în care acesta păstra înălțimea maximă. În prelungirea sa la nord, dincolo de șoseaua betonată construită în marginea sudică a cetății, secțiunea magistrală urmărea secționarea celui mai avansat punct al incintei de piatră. Cea de-a doua secțiune, **S-II**, direcționată E–V, a fost amplasată în apropierea valului I, în vederea secționării acestuia, și în partea de răsărit. Intersecția celor două secțiuni pe latura lor de sud, a fost considerată **punctul 0**, de la care s-a realizat caroierea. Secțiunile S-I și S-II, de câte 2,00 m lățime, au fost caroiate din 4,00 în 4,00 metri, cu cifre pozitive spre nord și vest, cu cifre negative spre sud și est. **S-I** are o lungime de **140 m**: 80 m de la șosea până în pct.0 (20 de carouri) și 60 m spre sud (15 carouri).

Secțiunea **S-II**, care urma să taie transversal așezarea civilă, de la vest la est, a fost concepută cu o lungime totală de **330 m**⁷³. Din păcate, datorită modificării proiectului de cercetare, în cursul săpăturilor, după înlăturarea stratului vegetal, acestea au cuprins un segment mic din S-II: 32 m spre vest (8 carouri) și 16 m spre est (4 carouri).

2.2 În **1995** săpătura a înaintat în S-I pe toată lungimea secțiunii, iar în S-II pe 32 m spre vest și 8,00 m spre est. La adâncimi cuprinse între -0,35 m și -0,60 m s-a dat peste un *orizont de înmormântări*, cu morminte de înhumare în poziție întinsă, orientate aprox. E-V, cu ambele mâini pe abdomen, cu un braț pe abdomen și altul pe piept, sau, în cazuri mai rare, mâna dreaptă pe lângă corp și stânga ridicată (M-52)⁷⁴. Foarte puține morminte sunt însoțite de inventar⁷⁵. În mai multe segmente ale secțiunii au apărut urmele unui *habitat medieval*, marcat de platformele unor locuințe cu chirpici și pământ ars. În majoritatea cazurilor acestea dispun de gropi menajere, care au afectat stratul roman, antrenând materiale ceramice și diverse obiecte metalice (fibule, folii de bronz, capete de ustensile etc.)⁷⁶. Mormintele perforază un nivel de locuire de epocă bizantină medie, datat în sec.al XI-lea pe baza ceramicii și a

⁷¹ În cursul lucrării, participanții la săpăturile arheologice de la *Noviodunum* (muzeografi, cercetători, conservatori, studenți) vor fi menționați, de fiecare dată, cu ocazia campaniilor anuale de săpături.

⁷² Țin să mulțumesc, cu această ocazie, celor 40 de elevi care m-au însoțit pe șantier în mai multe etape, și care, prin munca lor, ne-au motivat și ne-au îndreptățit speranțele în reușita alegerii acestei activități dificile.

⁷³ În această primă etapă, de jalonare a terenului ales pentru cercetări, acțiune care a premers săpătura arheologică de la *Noviodunum*, am avut sprijinul inginerului Paul Florian din Tulcea, căruia îi transmitem, încă odată, mulțumirile noastre.

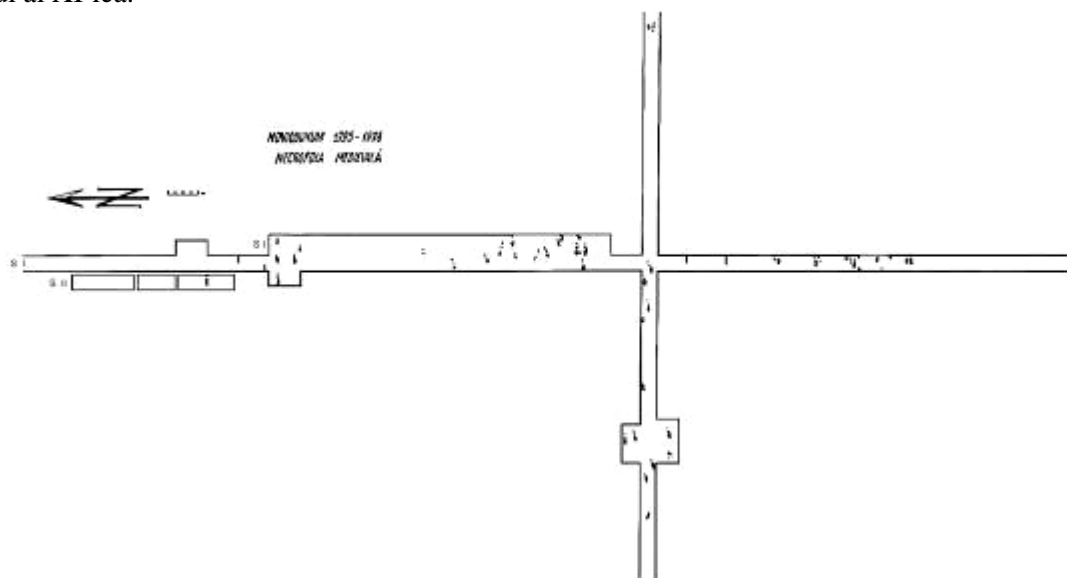
⁷⁴ Întrucât necropola medievală face obiectul unui studiu monografic, la care lucrează colegul Gh.Mănușu-Adameșteanu, nu intrăm, deocamdată, în alte detalii.

⁷⁵ Referitor la inventarul funerar, exemplificăm: în carourile 4–6 din S-I, au fost descoperite două morminte: M-1, în dreptul țărșului 5, și M-2, în dreptul țărșului 6. În M-1, schelet de adult, cu mâinile pe abdomen; în partea dreaptă a toracelui, împreună cu oase și solzi de pește, se aflau fragmentele unui recipient ceramic. Un alt recipient ceramic fragmentar se afla în partea stângă a toracelui. Pe degetarul mâinii drepte se afla un inel din sârmă de bronz, în partea stângă a scheletului fiind descoperite un inel de bronz și unul din metal alb. În S-II, c.-9, un schelet de femeie prezenta un inel de bronz pe degetarul mâinii drepte.

⁷⁶ În S-I, c.14, groapa unui mormânt a deranjat la est groapa menajeră nr.11, care a perforat un nivel de locuire roman timpuriu. Din groapă au fost recoltate fragmente de tencuială colorată în bej, un fragment de castron din categoria ceramicii fine, din secolele I-II p.Chr., un opaiț de import din aceeași perioadă (vezi Baumann V.H., 2009, *Lucernele de la Noviodunum*, în Peuce, 7, SN, 226 (217-310), tip III, nr. 15) și un vârf de sabie din fier.

pieselor monetare (8 folles anonimi din S-I; 4 din S-II; 2 din S-III; 1 follis din caseta 2). La rândul ei și necropola este deranjată de gropi menajere. Din necropolă s-au recuperat monede tăiate (imitații latine de tip A) și ceramică din sec.al XIII-lea. Din nivelul de locuire de sec. XIII, puternic bulversat de lucrările agricole moderne, au fost recuperate alte 13 monede tăiate, imitații latine de sec.XIII.

Valul de pământ și șanțul dinspre sud au fost secționate până la o adâncime cuprinsă între -2,00 și -3,50 m. S-a putut observa că, structura valului prezintă, în general, aceeași succesiune a straturilor și descoperirilor, întâlnită în întreaga așezare. Pe această bază s-a putut afirma că *valul a fost ridicat (refăcut?) înainte de transformării zonei locuite în necropolă*, întrucât, până în dreptul coamei sale este perforat de morminte iar între -1,00 și -3,50 m adâncime se suprapune stratului de locuire din secolul al XI-lea.

Pe versantul sudic, calupurile de pământ galben, întâlnite în structura valului, aparțin construcției inițiale. În umplutura valului, spre sud și pe versantul sudic al șanțului, se găsesc monede și ceramică romană. Ceramica romană din umplutura valului aparține romanității timpurii, cea de pe versantul sudic este din secolul al IV-lea p.Chr. Situația stratigrafică din val pare să reflecte construirea acestuia în epoca medie bizantină. Depunerile sunt orizontale, iar lentilele de pământ galben, tasat, bulgăros și pietros, care fac parte din structura valului, se suprapun, la adâncimea de -1,50 m, pe creasta valului unui strat de pământ negru, pigmentat cu cărbuni și amestecat cu cioburi. Acest strat, bine tasat, gros de aprox. 1,00 m, conține resturi menajere și fragmente ceramice romane și medievale de secol XI⁷⁷. Straturile de pământ din umplutura valului, situate deasupra acestuia, conțin materiale romane, scoase dintr-o zonă de locuire romană, foarte probabil din șanțul dinspre sud al valului unde materialul recoltat este exclusiv roman⁷⁸.

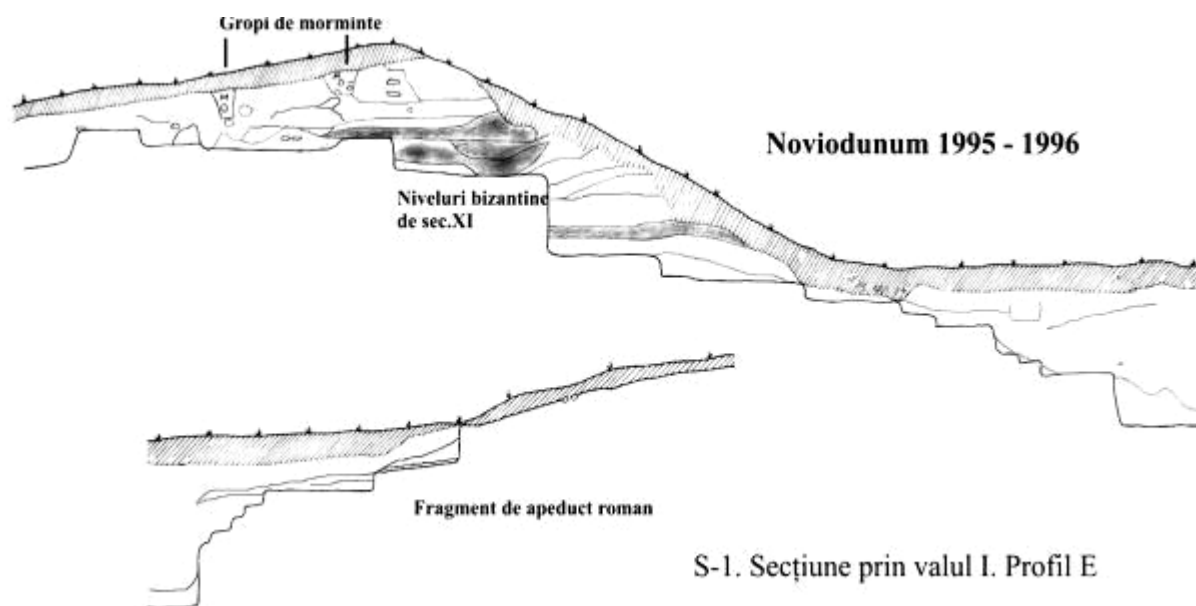
Pe coama valului, în caroul c. 8, la adâncimea de -1,40 m, sub un strat de pământ galben de nivelare, s-a dat peste o locuință din prima jumătate a sec.al XI-lea în care a fost dezvelit un *cuptor-pietrar adâncit* cu vatra situată în groapă, înconjurată de un ring de pietre deschis spre NE, într-o zonă cu argilă roșie. La sud de această instalație, podeaua lutuită a locuinței a fost perforată de groapa menajeră nr.15⁷⁹.

⁷⁷ În această situație valul pare a fi o construcție ridicată spre sfârșitul secolului al XI-lea.

⁷⁸ În straturile de pământ care acoperă locuirea medie bizantină s-au descoperit trei monede romane târzii, de sec.IV p.Chr. (toate de Constantin I, a.324-330) provenite, foarte probabil, din șanțul de sud al valului, șanț din care au fost recuperate patru piese monetare, din care una colonială de sec.III p.Chr. și alte trei din sec.al IV-lea p.Chr. (Constans, a.337-341; Tip Gloria Exerc., a.335-337; Tip FTR-FH, a.354-358; emis. Constantinopolis), ceea ce presupune că valul I a tăiat o veche așezare romană, care, cel puțin până la Valens, se întindea dincolo de suprafața locuită în sec.al XI-lea.

⁷⁹ În apropiere, în c.9, au fost descoperite și golite alte trei gropi menajere aparținând aceluiași nivel: Gr. 14, 16, 17.

Valul a fost folosit, în partea sa nordică dinspre cetate, pentru înmormântări, necropola întinzându-se până pe coama valului. Din dreptul ↓ 5 până pe creasta valului au fost descoperite patru morminte de înhumăție, în c.6 și în c.8 două morminte duble, la adâncimi care variază între -0,35/-0,43 m și între -0,50/-0,60 m, evidențiind, ca și în alte părți ale necropolei, înmormântări succesive în același loc.

2.3. În anul **1995** au fost localizate opt ansambluri de locuire de epocă medie bizantină fiind necesară deschiderea unor noi casete: la vest de S-I, c.12 – **caseta 1**; la vest de c.7-8 – **caseta 2**; la sud de S-II, în dreptul c.5-7 – **caseta 3**; la nord de c.5-7 – **caseta 4**. La răsărit de S-I, în dreptul carourilor 2-19, a fost deschisă secțiunea **S-III**. Situația celor opt locuințe este următoarea:

- S-I, c.4, **L-1**, locuință de suprafață, ușor adâncită, cu bârne căzute pe nivel. A fost surprinsă latura de vest, de 3,00 m lungime, orientată NV-SE. Locuința a fost perforată la nord de M-17, mormânt de copil, și la sud de M-18, cu schelet de bărbat-adult.

- S-I, ↓ 4, **L-2**, locuință de suprafață, ușor adâncită, cu groapă menajeră (gr.nr.3) cu d = 1,40 m, adâncă de 1,34 m.

- S-I, c.7-8, platforma locuinței **L-7**, orientată spre peretele de vest al secțiunii, care a necesitat deschiderea la vest a casetei 2.

- S-I, c.12-13, **L-6**, locuință ușor adâncită, de formă ovală, având curbura mare de 2,70 m la vest, și curbura mică, de 1,68 m la est. Prezintă chirpici pe margini și aglomerare de pietre pe centru. A necesitat deschiderea casetei 1, la vest.

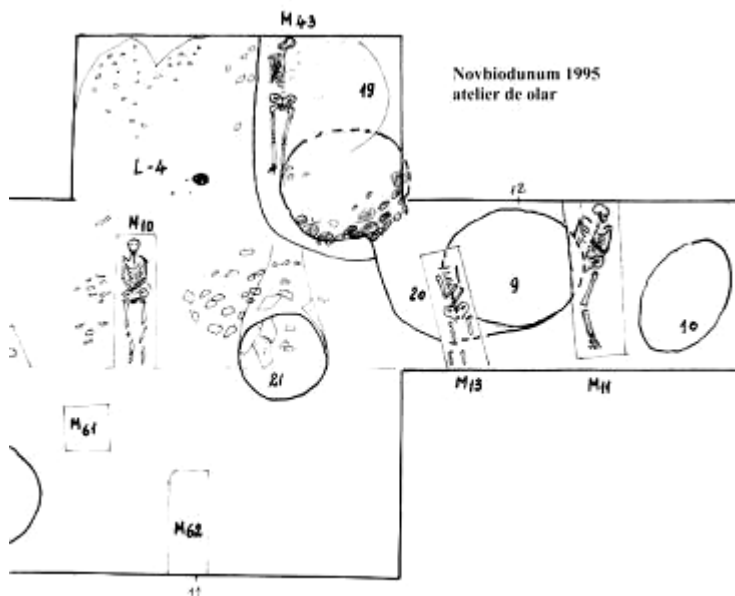

- S-II, c.-6, **L-8**, locuință îngropată⁸⁰, cu latura de nord de 3,10 m pe lungimea secțiunii. La NE – *cuptor-pietrar*, cu intrarea la sud, într-o porțiune de 1,25 m, adâncită în podea și înconjurată de un brâu de lut. Resturi de bârne carbonizate la est și la vest, unde podeaua este perforată de groapa mormântului M-33.

- Caseta 1- **atelier de olar; cuptor** situat în colțul de NE; de formă mai mult rotundă, păstrează câteva din elementele camerei de ardere, realizate din chirpici și pietre; are vatra stelată, cu console laterale și un stâlp median proptit de perețele sudic. Camera focarului, deschisă spre NE, cu prag din pietre în zona intrării, are pereții lipiți și arși⁸¹. În partea de vest a cuptorului, groapa unui mormânt de femeie, M-43, probabil din sec.al XIII-lea, al cărui schelet păstrează numai jumătatea dreaptă a toracelui, M-43 a perforat nivelul bizantin din secolul al XI-lea, căruia îi aparține atelierul de olar, oprindu-se pe un paviment din pietre. Acest paviment, orientat NV-SE, pare să fi aparținut unei amenajări romane, unei străzi foarte probabil, în conformitate cu modul de așezare a pietrelor mari pe straturi de argilă și pietriș. Dintre pietre au fost recuperate fragmente ceramice din epoca romano-bizantină, în mod sigur, din ultima fază de funcționare a străzii. Atelierul a fost construit în acest paviment, pe care l-a perforat la nord-est. Două gropi de stâlpi, descoperite la sud de cuptor, evidențiază un acoperiș sau o împrejmuire. Groapa de alimentare a cuptorului este perforată la NE de gr.nr.9, groapă reziduală mare, de formă ovală, care conținea o cantitate mare de fragmente ceramice. Această groapă deranjează, la nord, scheletul mormântului M-11, iar la sud-est, marginea sa este distrusă de groapa mormântului M-13. Evident această situație stratigrafică elimină ipoteza apartenenței la atelier a gropii nr.9. În schimb, în vecinătatea gropii de alimentare a cuptorului, dintr-o groapă de formă ovoidală – Gr.10, împreună cu numeroase fragmente ceramice de sec.XI, au fost recuperate și două discuri ceramice rotunde, fragmentare, care provin de la roata olarului.

- În S-I, c.15, a fost descoperit un frumos *cuptor-pietrar*, cu groapa adâncită, cu pereții zidiți cu piatră de carieră în forma literei U. Cuptorul aparținea unei locuințe de sec.XI – **L-5**.

În campania anului 1995 au fost descoperite 28 de gropi menajere, cu diametrul gurii cuprins între 1,40 și 2,60 m, dintre care au fost cercetate 23. În cursul campaniei au fost descoperite 52 de morminte, dintre care au fost cercetate 45.

2.4. În 1996 cercetările au fost orientate spre zona situată la nord de pct.0, în scopul definitivării cercetărilor în complexele descoperite în campania anterioară și în cele care urmau să apară în cursul noilor investigații. Un alt obiectiv era adâncirea secțiunii de control.

Au fost cercetate, în carourile 4-7 din S-I – S-III, două locuințe de suprafață (**L-9** și **L-10**), locuințe prevăzute cu *cuptor-pietrar*, respectiv L-10 cu cuptor semi-îngropat, situat într-unul din colțuri. Cele două locuințe aparțin sec.al XI-lea.

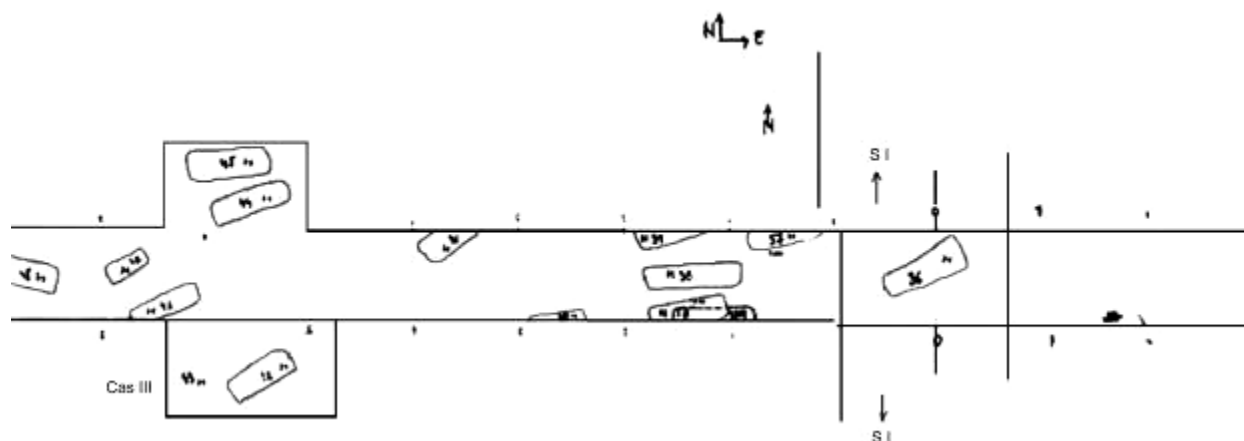
⁸⁰ Locuință datată cu doi *folles* anonimi: emis. Mihail IV (1034-1041), la -0,62 m adâncime, Thompson C, inv.50.487; Roman IV (1067-1071, în vegetal, Thompson G, inv.50.498, în a doua jumătate a sec.al XI-lea.

⁸¹ Analogii la Păcuiul lui Soare. Vezi S. Baraschi, *Un cuptor de ars oale de la Păcuiul lui Soare (secolul al XI-lea)*, în SCIVA, 25, 3, 1974, 466-467, fig. 6/2.

În S II, c.-10 și 11, a fost cercetată o locuință semi-îngropată, **L-11**, surprinsă în profilul de est al secțiunii, pe o lungime de 3,10 m, și marcată, la sud și la vest, de urme din elevația de pământ a pereților. Are o formă dreptunghiulară și podeaua bulversată. După materialul ceramic și cele patru monede bizantine anonime descoperite în umplutura gropii, aparține celei de-a doua jumătăți a sec.al XI-lea.

Locuința **L-10**, aflată în c.6-7 din S-III, se adâncește cu -0,60 m. Este o locuință mare, rectangulară, cu colțurile rotunjite, cu latura mare de 6,00 m și cuptor-*pietrar* situat în colțul de SE, adâncit în podeaua locuinței. Marea cantitate de fragmente ceramice descoperite în groapa locuinței aparține primei jumătăți a sec.al XI-lea. Locuința **L-9** se află între locuința de mai sus și locuința **L-8**, cu bârne, cercetată în 1995, respectiv, în c.5 al secțiunii S-III. Este o locuință de suprafață, cu podea de lut groasă de 0,08 m, căreia îi aparține groapa menajeră nr.34, situată la vest, și un cuptor-*pietrar* situat la NE; este perforată la sud de groapa menajeră nr.42⁸².

În dreptul carourilor 14-15, la est, a fost deschisă **caseta 5** în interiorul căreia au fost identificate resturi ale unei locuințe de suprafață din sec.al XIII-lea – **L-12**. La vest de carourile 13-18 din S-I a fost deschisă secțiunea **S-IV**.

Noviodunum 1995-1996, S II vest

Excluzând locuința L-1 care, în conformitate cu resturile de bârne carbonizate care îi delimitează și îi marchează cadrul, pare a fi o *locuință de suprafață pe tălpi de lemn*, celelalte patru locuințe cercetate în 1996 posedă gropi menajere proprii sau au fost perforate în sec.al XIII-lea de gropi menajere. În general, aceste gropi sunt mai largi și mai adânci decât cele din sec.al XI-lea. În total, în 1996, au fost curățate **14 gropi**, din care cinci rămase din campania anterioară. În Gr.31 din S-I, c.17, a fost descoperit un *medalion ceramic bizantin, din sec.al XIII-lea, cu sfinții Cosma și Damian*⁸³.

După degajarea zonelor acoperite cu dărâmături, au fost descoperite *noi morminte de înhumare*, cifra totală a acestora ridicându-se la **65**.

Încheiere

Primele două campanii de săpături arheologice s-au desfășurat numai în așezarea civilă din imediata vecinătate de sud-est a cetății, delimitată de valul I⁸⁴. S-a putut observa că stratul de cultură medieval, gros de aproape 1,60 m, este alcătuit din pământ cenușiu, granulos, cu numeroase fragmente ceramice

⁸² Locuința L-10 a fost datată cu un *folles* anonim de la împăratul Mihail IV (1034-1041), *Thompson C*, descoperit în groapă, în c.6, la -0,50 m adâncime, inv.50.959. Din stratul vegetal al locuinței L-9 au fost recuperați doi *folles* anonimi, emis. Vasile II (976-1025), *Thompson A-2, var.39, inv.50.479*; Roman III (1028-1034), *Thompson B, var.32, inv.50.484* și o monedă turnată de la Vasile II (1019/1020 – 1023), *Thompson A-3, inv.50.935* (determinări făcute de Gh.Mănușu-Adameșteanu).

⁸³ Piesa a fost publicată în 2001 de către Gh.Mănușu-Adameșteanu și Ingrid Poll, *Un'oggetto a carattere religioso del XIII secolo rinvenuto a Isaccea*, *Studia Antiqua et Archaeologica*, 8, Iași, 2002, 283-296.

⁸⁴ Conform studiului lui Al.S. Ștefan, 1973, 9, fig.6.

amestecate, din epoci istorice diferite; materiale de la diverse amenajări de locuințe, numeroase gropi menajere și gropi de morminte situate la diferite niveluri. Conform situațiilor existente la sfârșitul acestor campanii, și după o cercetare preliminară a materialelor provenite din săpături (ceramică de epocă medie bizantină, decorată cu striuri, cu valuri, cu roțița dințată; smălțuită – cu smalț verde, maroniu, alb cu pete maronii; monede bizantine anonime, skiphate și tăiate, imitații latine; obiecte metalice, medalion bizantin, elemente de la roata olarului; ceramică, sticlă și monede romane și romano-bizantine), se definesc *două orizonturi culturale: habitatul și necropola medievală*.

*Noviodunum 1997. Așezarea civilă. Locuințe de epocă medie bizantină.
În dreapta L-5, cu cuptor pietrar (sec.XI); în stânga L-12, cu groapa menajeră (sec.XIII).*

a) În habitatul medieval se disting două faze de locuire. O *primă fază*, cu nivel de locuire situat la aprox. -1,50 / -1,60 m adâncime, suprapus de dărâmături incendiate, evidențiază perioada de timp cuprinsă între domnia lui Vasile II (976-1025) și aceea a împăratului Alexios I (1081-1118)⁸⁵.

La -0,60 m adâncime, sub vegetalul bulversat de arături, a fost surprinsă cea de-a *doua fază de locuire* medievală, din așezarea civilă de la *Noviodunum*. Această fază este marcată de dărâmătura de pământ galben pomostit din pereții locuințelor și de gropile menajere de mari dimensiuni, adâncite până spre -2,80 m față de nivelul solului actual, gropi care perforează orizontul de morminte de înhumatie și pătrund, uneori, până în nivelurile romane timpurii. Materialele recoltate, în special din gropi, adevărate depozite arheologice (ceramica smălțuită, monedele *skiphate* și tăiate, imitațiile latine), ne îndeamnă să încadrăm această fază între sfârșitul secolului al XII-lea și mijlocul sec.al XIII-lea.

b) Necropola medievală prezintă numeroase gropi de morminte care se suprapun, distrugând de cele mai multe ori ansamblurile habitatului de epocă medie bizantină de la *Noviodunum*, foarte probabil din ambele faze⁸⁶. Adâncimile diferite la care se găsesc gropile de morminte, unele sub vegetalul actual, bulversate de lucrările agricole, împreună cu ansamblurile medievale din cea de-a doua fază de locuire,

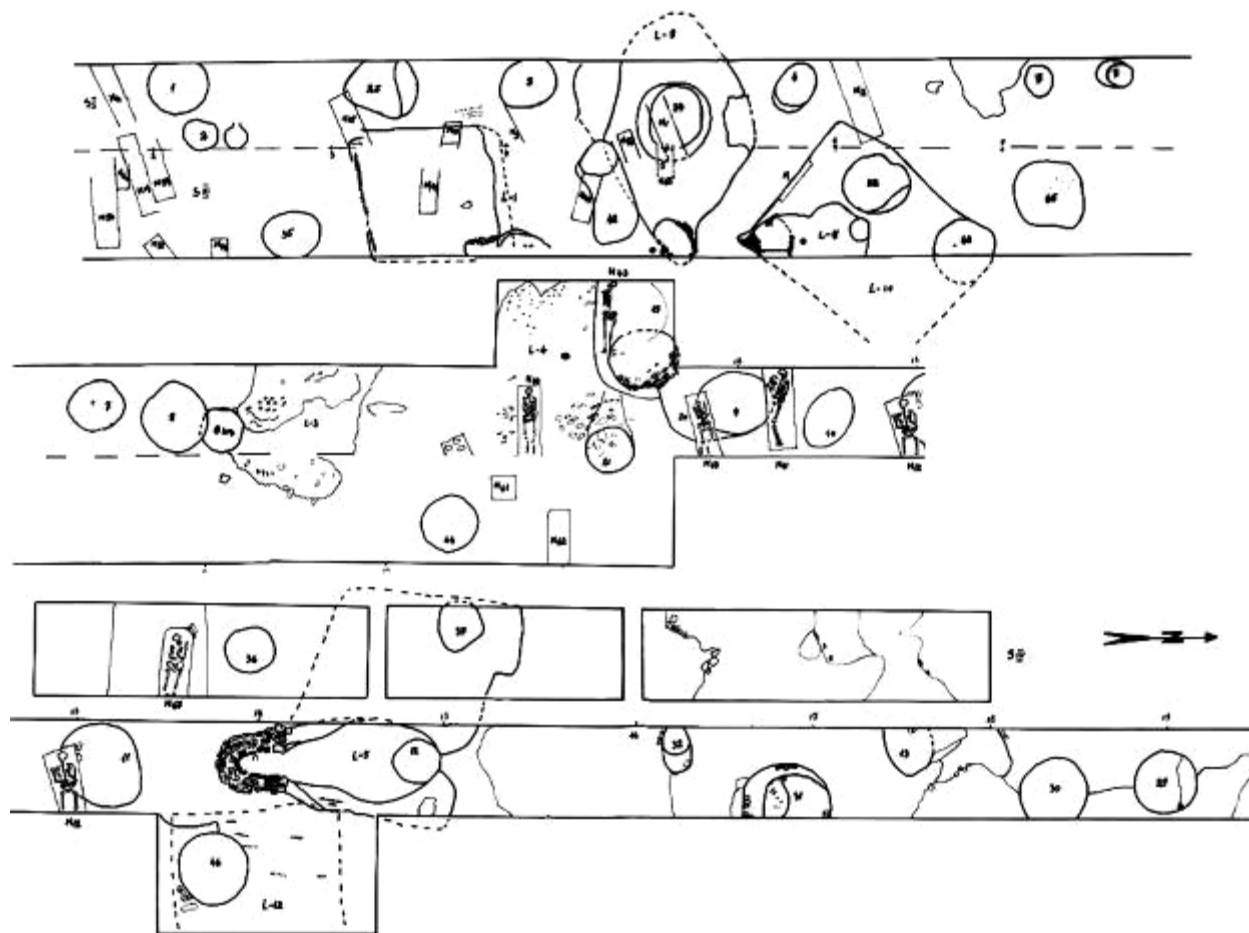
⁸⁵ Monedă găsită în 1995, în cas.1 din S-I, la -0,80 m adâncime. Tip Thompson L, foarte rar; inv.50.497.

⁸⁶ Acest „foarte probabil”, cu titlul ipotetic, are în vedere nu numai suprapunerile de morminte, care ar putea avea, într-o necropolă ca aceasta, un caracter de *loc de veci* familial.

inventarul lor, foarte sumar, redus la una-două piese vestimentare sau de podoabă⁸⁷, de cele mai multe ori lipsite de orice fel de inventar, ne obligă să păstrăm, deocamdată, cuvenita rezervă în această tendință firească de a eșalona înmormântările din așezarea civilă, și nu numai.

Așadar, cele două secțiuni ale sondajului executat în cruce în arealul respectiv, au stabilit succesiunea stratigrafică a unui habitat medieval din secolele XI-XIII, pe următoarele coordonate: nivel de locuire din sec.al XI-lea, perforat de morminte de înhumatie, aparținând unei necropole din sec.al XII-lea, deranjate la rândul lor de gropi menajere și resturi de locuințe din prima jumătate a sec.al XIII-lea, puternic bulversate de lucrările agricole moderne.

Secționarea valului I a permis constatarea, conform căreia, mantaua valului era perforată în sec. al XII-lea de morminte, ceea ce demonstrează că, amenajarea acestuia s-a produs într-un moment anterior transformării zonei în necropolă, ulterior, însă, locuirii din sec.al XI-lea. Această ipoteză asigură momentul amenajării valului un *terminus ante quem* la sfârșitul sec.al XI-lea⁸⁸, când zona era locuită.

Noviodunum 1995-1996 - S-1. Planul descoperirilor arheologice

În anul **1996** s-a procedat la prelungirea secțiunii magistrale **S-1**, la nord de drumul betonat. În această zonă secțiunea a fost denumită **CT-1** și a secționat latura exterioară a unui turn și incinta de SE a cetății romano-bizantine, pătrunzând în interiorul acesteia pe o lungime de 10 m.

⁸⁷ Bumb de vestimentație (inv.44.067, Bz. – M-44), inele (inv.44.064 și 44.014, Bz– M-1.; inv.44.065, Fe – M-43); inel de tâmplă (inv.44.013, Ag – M-1).

⁸⁸ Gh. Mănușu-Adameșteanu 2001, 109, în CCA.Campania 2000, nr. 94.

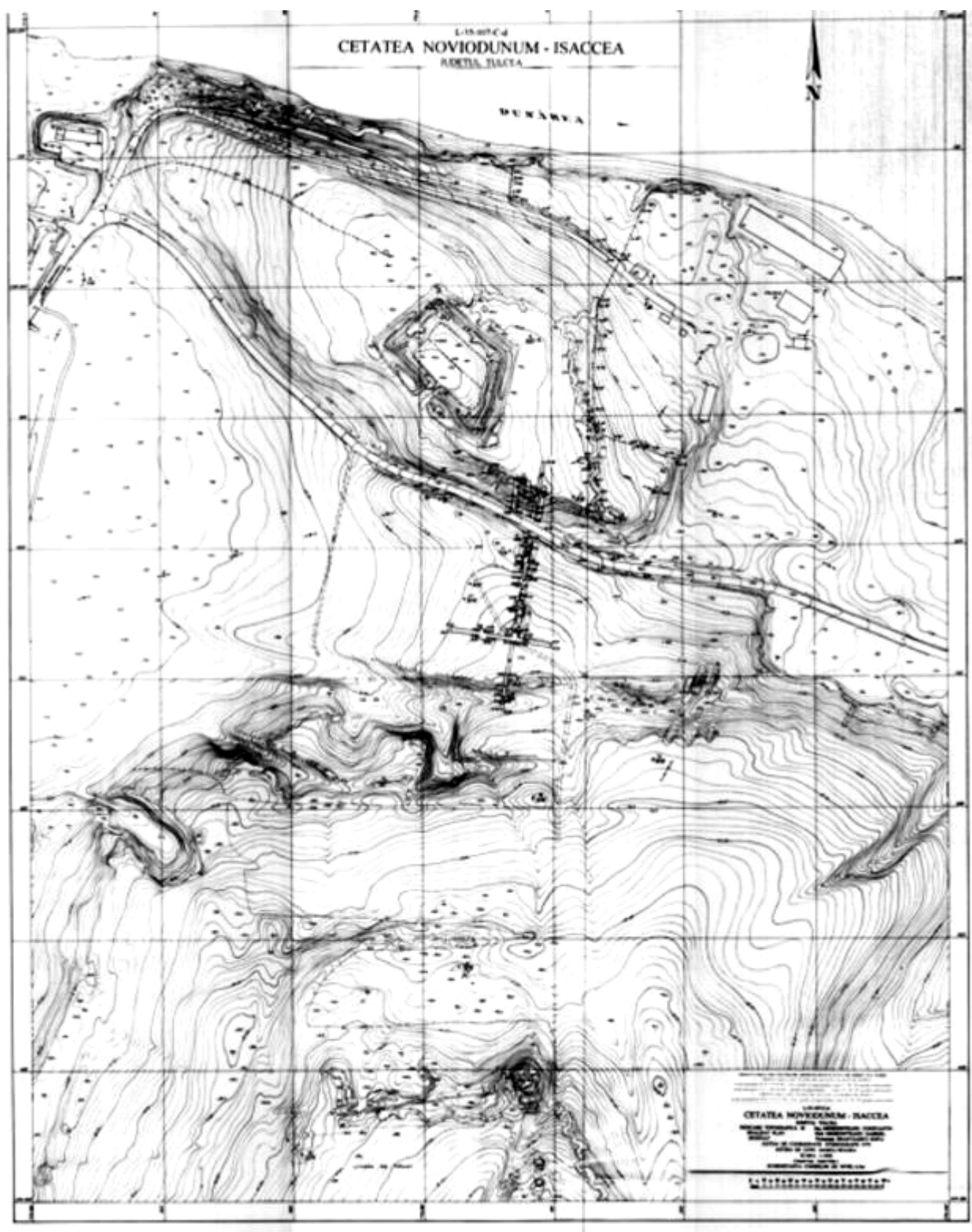
Următoarele patru campanii de cercetări arheologice, **1997-2000**, au urmărit două obiective principale: Turnul Mare (V.H.Baumann, Dorel Paraschiv - în 1997 și 1998) și suprafața de aprox.220 mp aflată în spatele turnului, în *intra-muros*, spre nord (Gh.Mănușu-Adameșteanu, Sorin Măneștirea).

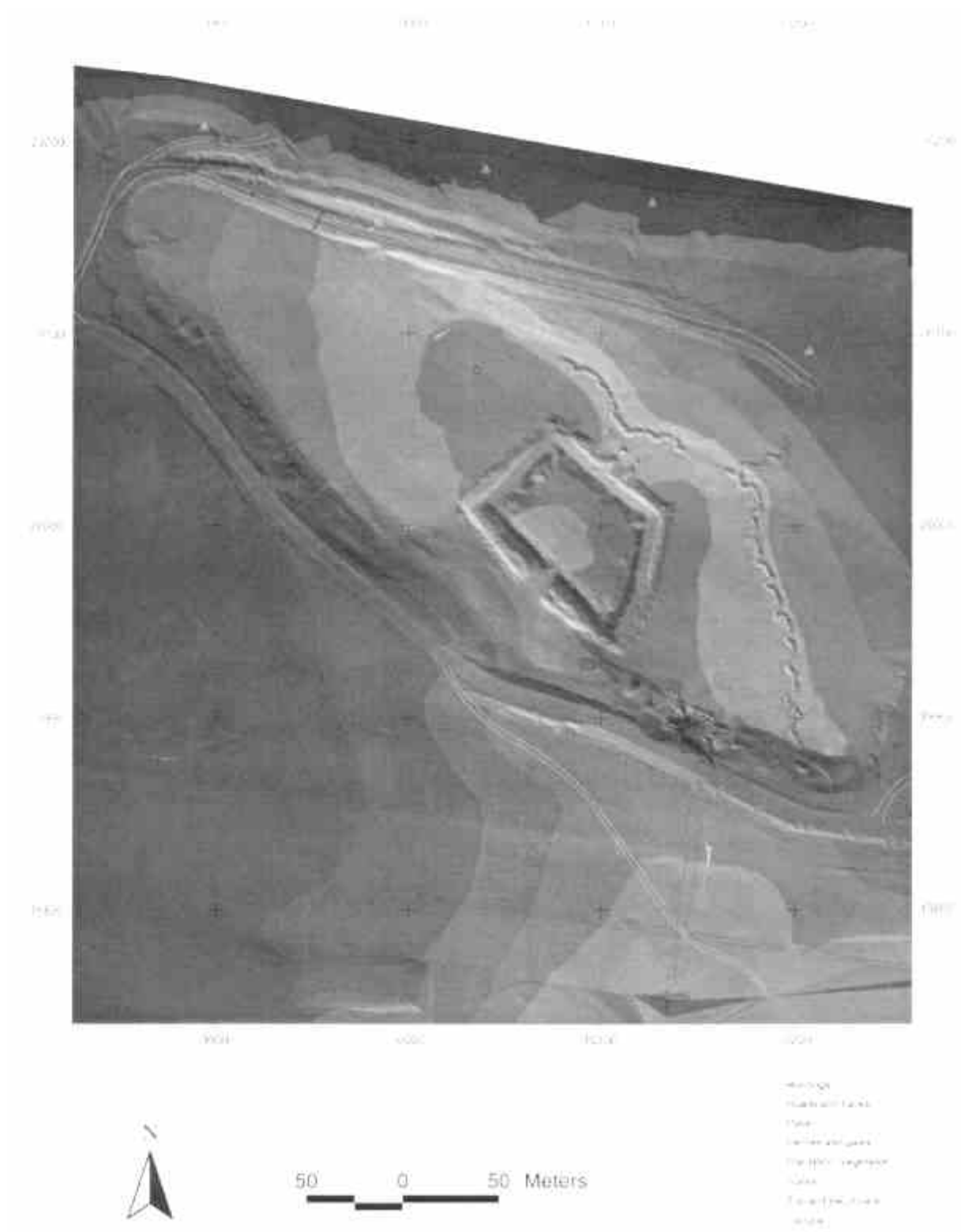
1996 – secțiune în magistrala S-I (S-N)

*1997 – Noviodunum: vedere aeriană de la mică înălțime.
Săpături arheologice în așezarea civilă (dreapta); Turnul Mare al cetății (în stânga imaginii)*

1997 – Noviodunum: plan topografic

2000 – Noviodunum Archeological Project

1995 – Noviodunum : Valul I secționat (vedere dinspre sud)

*1995 – Noviodunum : S I, c.-9. - secțiune prin valul I
Locuire bizantină de sec. XI*

1995 – Noviodunum : morminte în S I, c.-6.

1995 – morminte în S I, c.-8

1996 – secțiune prin coama valului

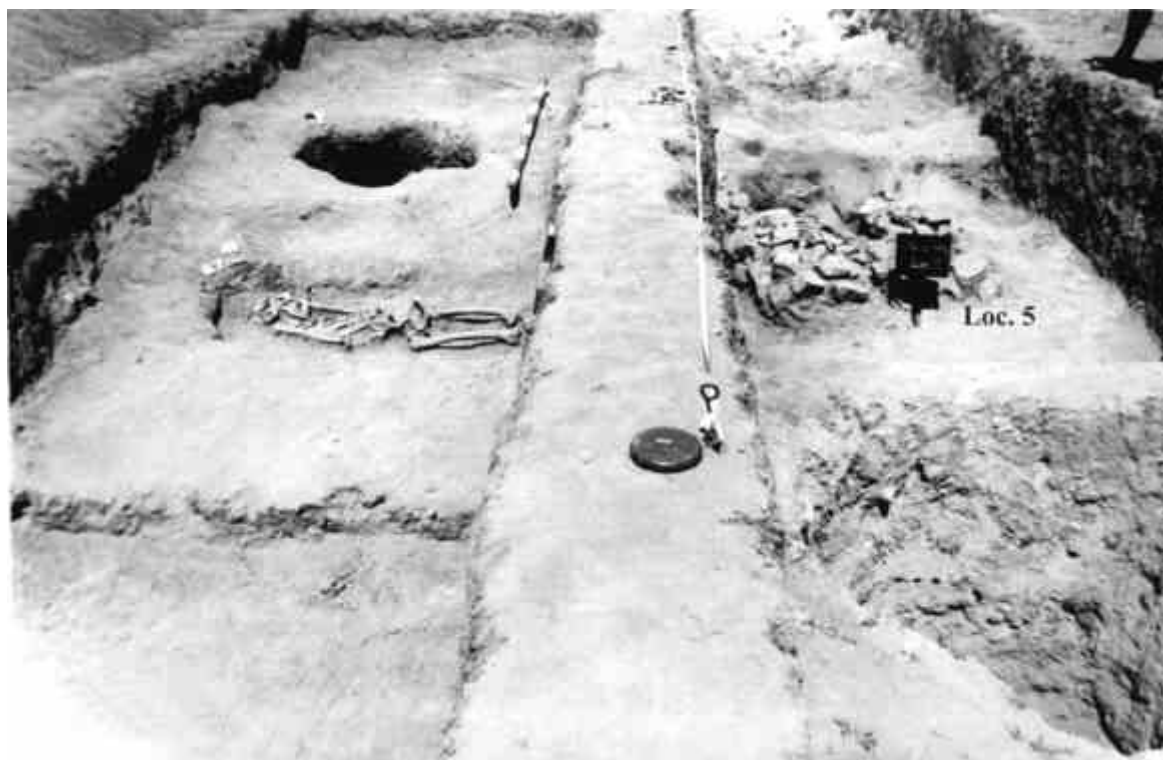
1995 – morminte de înhumație în S-II est

1997 – tabăra arheologică Noviodunum – elevi de la Liceul „Gr.Moisil” Tulcea

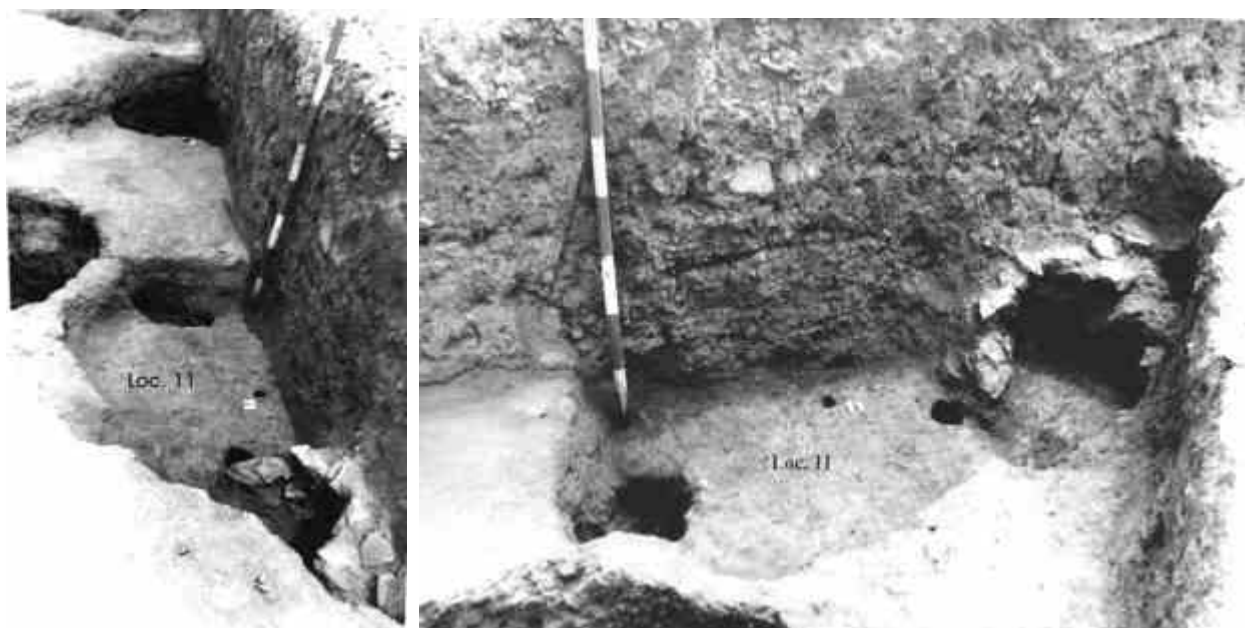
1996 – platforme de locuire de epocă medie bizantină în S-1.

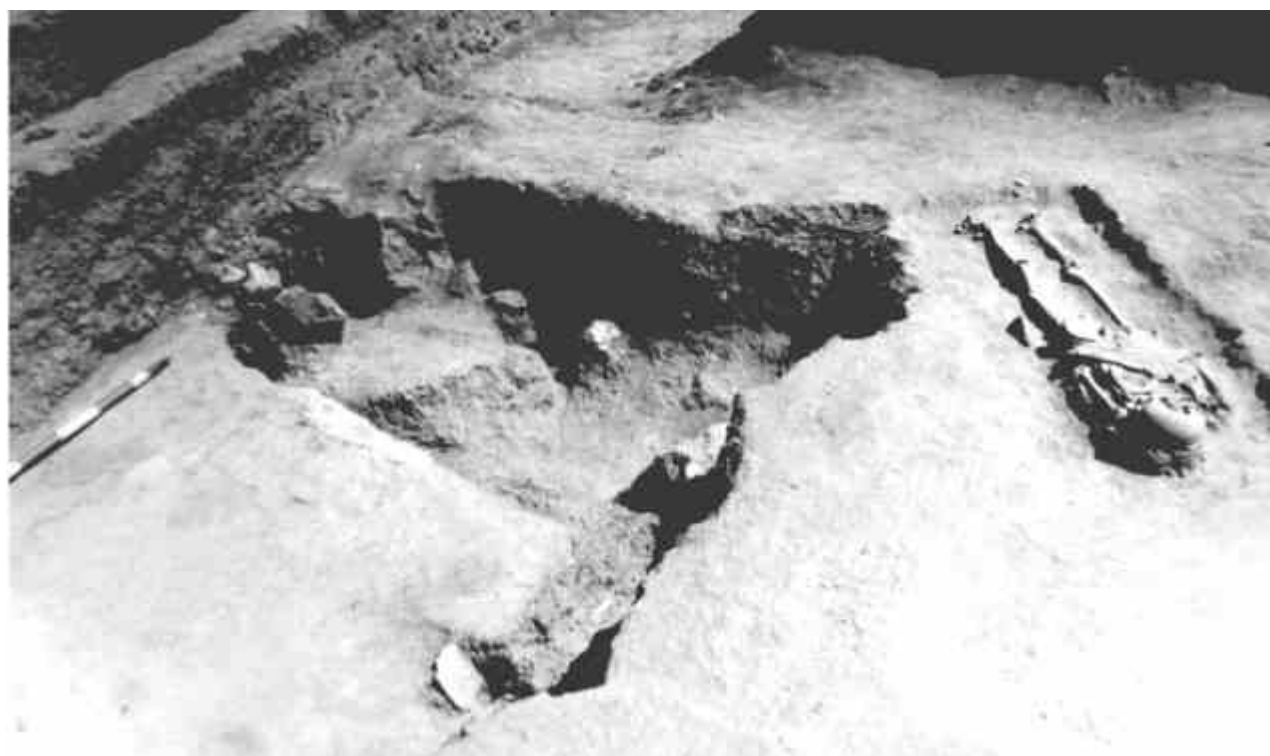
1996 – Noviodunum: S-1

↑ - Locuința cu bârne L-1
1995 – Noviodunum : S-1, c.4.

1996 – Noviodunum

1995 - Noviodunum : S-I. Locuință bordei cu cuptor „pietrar”

*1996 – Turnul Mare (TM), CT-1, c.1 – zidul de incintă
Deasupra temeliei, asize fără parament*

Descoperiri diverse 1995 - 1996

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
1.	1995	Așezare civilă, S-I, ↓5	M-1, -0,40 m	Cercel fr. din sârmă de bronz	Sec.al XI-lea	44.012
2.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	-0,68 m	Bumb vestimentar, bronz	Sec.al XI-lea	44.011
3.	1995	Așezare civilă, S-I, ↓5	M-1, -0,40 m	Inel de tâmplă, Ag	Sec.al XI-lea	44.013
4.	1995	Așezare civilă, S-I, ↓5	M-1, -0,40 m	Inel din sârmă de bronz	Sec.al XI-lea	44.014
5.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-0,48 m	Fusaiolă, piatră	Ep. medievală	44.056
6.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-0,30 m	Rondelă, piatră	Ep. medievală	44.055
7.	1995	Așezare civilă, S-I, c.2	-0,90 m	Rondelă, piatră	Ep. medievală	44.057
8.	1995	Așezare civilă, S-I, c.8	-0,45 m	Rondelă, piatră	Ep. medievală	44.052
9.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	-1,00 m	Piesă foliiformă, os tăiat	Ep. medie bizantină	44.047
10.	1995	Așezare civilă, S-I, c.3	-	Os sculptat	Ep. medie bizantină	44.049
11.	1995	Așezare civilă, S-II, c.6	L-8	Os, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.048
12.	1995	Așezare civilă, S-II, c.4	-0,65 m	Os, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.046
13.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-	Os, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.051
14.	1995	Așezare civilă, S-I, c.7	-	Os, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.054
15.	1995	Așezare civilă, S-II, c.6	-	Corn de cerb, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.050
16.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-0,40 m	Corn ovină, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.053
17.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-0,35 m	Fragment cuțitaș, fier	?	-
18.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-0,35 m	Fragment piron, fier	?	-
19.	1995	Așezare civilă, S-I,	Gr.11	Vârf sabie, Fe	?	-
20.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	-0,35 m	Cuțitaș, Fe	?	43.991
21.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	-0,35 m	Vârf de cuțitaș triunghiular, Fe	?	-
22.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	Gr.28	Fragm. capac cu dispozitiv de închidere	Ep. medie bizantină	-
23.	1995	Așezare civilă, S-II, c.5	-0,25 m	Răzuitor, silex	?	-
24.	1995	Așezare civilă, S-II, c.6	L-1; -0,40 m	Mărgică bitronconică, sticlă	Ep. medie bizantină	-
25.	1995	Așezare civilă,	<i>passim</i>	Fragm.inel, sticlă	Ep. medie bizantină	-
26.	1995	Așezare civilă, S-I, c.14	Gr.11	Opaț roman, ceramică	Sec.I-II p.Chr.	44.553
27.	1995	Așezare civilă, S-I, c.9	-0,20/-0,45 m	Nasture decorat cu stea hexagonală; bz.	Ep.modernă	44.062
28.	1995	Așezare civilă, S-III	M-44	Căpăcel semisferic; metal alb	Ep. medie bizantină	44.067

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
29.	1995	Așezare civilă, S-I, cas.2, c.6-7	Gr.19+20	Inel de tâmplă, sârmă bz.	Ep. medie bizantină	44.061
30.	1995	Așezare civilă, S-I	Gr.31	Inel de tâmplă, sârmă bz.	Ep. medie bizantină	44.068
31.	1995	Așezare civilă,	S-I, ↓.5, -0,35 m; M-1	Inel, sârmulițe împletite, bz.	Sec.al XI-lea	44.064
32.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-	Apucătoare de căldare; bronz cu nituri	?	44.063
33.	1995	Așezare civilă, S-I, cas.1	M-43	Verigă, Fe	Ep. medie bizantină	44.065
34.	1995	Așezare civilă, S-I, c.1, ↓-1	-0,35 m	Brătară, sârmă Ag	Ep. medie bizantină	44.059
35.	1995	Așezare civilă, S-II, c.5	-0,25 m	Bumb vestimentar, bz.	Ep. medie bizantină	44.060
36.	1995	Așezare civilă, S-I, c.10	-0,50 m	Corn de căprior, în curs de prelucrare	Ep. medie bizantină	44.156
37.	1995	Așezare civilă, S-I, c.8	-	Frecător, marmură	?	43.939
38.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-1,10 m	Proiectil ceramic	Ep. rom.-biz.	44.117
39.	1995	Așezare civilă, S-I, c.12	-0,38 m	Fragm.țiglă cu ștampila ©L.F.M	Ep. romană	44.116
40.	1995	Așezare civilă, S-I, c.7	Gr.27	Rondelă, piatră	Ep. medie bizantină	44.207
41.	1995	Așezare civilă, S-I, c.8	vegetal	Piron, Fe	?	44.206
42.	1995	Așezare civilă, S-I, c.15	L-5; -0,56 m	Zgură; Fe+Cu	?	-
43.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-0,30 m	Bumb (nasture) ,Fe	?	44.208
44.	1995	Așezare civilă, S-II, cas.4	Gr.24; -2,10/-2,30 m	Cui mic Fe	?	-
45.	1995	Așezare civilă, <i>passim</i>	<i>passim</i>	Cui cu floare mare, rotundă, Fe.	?	44.205
46.	1995	Așezare civilă	<i>passim</i>	Cui cu floare mică; scoabă Fe	?	44.209
47.	1995	Așezare civilă	<i>passim</i>	Dorn, Fe.	?	44.210
48.	1995	Așezare civilă, S-I, c.3	-0,62 m	Unealtă de dulgherie, Fe.	?	44.092
49.	1995	Așezare civilă, S-II, c.9	-0,60 m	Lamă cuțit cu mâner curb, Fe.	?	44.105
50.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	Gr.25	Vârf de suliță, Fe.	Ep. medie bizantină	44.109
51.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-0,50 m	Ustensilă de cojocar, fier forjat	?	44.108
52.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-0,50 m	Cuie de potcoavă, 2 buc., fier forjat	?	44.204
53.	1995	Așezare civilă, S-II, c.7	vegetal	Vârf suliță cu peduncul, Fe.	Ep. rom.-biz.	44.095
54.	1995	Așezare civilă, S-I, c.9	-0,70 m	Vârf săgeată, triunghiular, Fe.	?	44.096
55.	1995	Așezare civilă, S-I, c.3	-0,50 m	Vârf săgeată cu aripioare lungi, Fe.	?	44.097
56.	1995	Așezare civilă, S-I, c.10	Probabil L-3, -0,30 m	Vârf săgeată, triunghiular, cu aripioare scurte, Fe.	?	44.098
57.	1995	Așezare civilă, S-II, c.8	vegetal	Obiect ascuțit în formă de V, Fe.	?	44.099

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
58.	1995	Așezare civilă, S-I, c.1	Gr.17	Verigă, piesă de harnașament, Fe.	?	44.107
59.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4 (↓-3)	-0,35 m	Lamă de cuțitaș, Fe.	?	44.106
60.	1995	Așezare civilă, S-I, c.5	-0,45 m	Cui cu floare rotundă, Fe.	?	44.104
61.	1995	Așezare civilă, S-I, c.4	Gr.26	Lamă de cuțit, Fe.	?	44.110
62.	1995	Așezare civilă, S-II, c.3	-0,64 m	Scoabă cu inel, Fe.	?	44.100
63.	1995	Așezare civilă, S-I, ↓ 0	-0,25 m	Vârf sulită cu tije tubulară, Fe.	?	44.102
64.	1995	Așezare civilă, S-II, c.5	-0,30 m	Fragm. Tindecche, Fe.	?	44.103
65.	1995	Așezare civilă, S-III, c.7	L-10, -0,45 m	Scoabă, Fe.	Ep. medie bizantină	44.101
66.	1995	Așezare civilă, S-I, c.9	-1,20 m	Fragm. bază platou ștampilat; ceramică	Ep. rom.-biz.	44.114
67.	1995	Așezare civilă, S-II, cas.4	Gr.24, -2,30 m	Fragment <i>terra sigillata</i>	Ep.romană	44.118
68.	1995	Așezare civilă, S-II	arabil	Proiectil, calcar	Ep. rom.-biz.	-
69.	1995	Așezare civilă, S-II, c.3-4	-0,35 m	Fusaiolă, ceramică	?	-
70.	1995	Așezare civilă, S-I, c.16	-0,57 m	Fusaiolă, ceramică	?	-
71.	1995	Așezare civilă, S-I, cas.2	Gr.28	Greutate plasă de pescuit, ceramică	?	-
72.	1995	Așezare civilă, S-II, c.4	-0,98 m	Greutate plasă de pescuit, ceramică	?	-
73.	1995	Așezare civilă, S-I, c.12-13	Gr.10	Roată de olar, fragm. ceramic	Ep. medie bizantină	44.214
74.	1995	Așezare civilă, S-I, c.13	Gr.10	Roată de olar, fragm. ceramic	Ep. medie bizantină	44.213
75.	1995	Așezare civilă, S-II, c.1	-0,65 m	Proiectil, piatră	Ep. rom.-biz.	-
76.	1996	Așezare civilă, S-III, c.3	-	Greutate război de țesut, ceramică	?	-
77.	1996	Așezare civilă, S-II, cas..5	Gr.46, -0,80 m	Fragm.fluier ; os pasăre	Ep. medie bizantină	-
78.	1996	Noviodunum, CT-1, c.4	-3,30 m	Măner bronz	Ep. rom.-biz.	-
79.	1996	Noviodunum, CT-1, c.2	-2,65 m	Cap piron Fe	Ep. rom.-biz.	-
80.	1996	Așezare civilă, S-I, c.10	-0,70 m	Sârmă cu un capăt ascuțit, Fe	?	-
81.	1996	Așezare civilă, S-I, c.10	-0,70 m	Lamă, Fe	?	-
82.	1996	Noviodunum, CT-1, c.2	-3,25 m	Cuțitaș, Fe	Ep. rom.-biz.	-
83.	1996	Noviodunum, CT-1, c.2	-3,25 m	Mărgică, sticlă	Ep. rom.-biz	-
84.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	L-1, cuptor, -1,20 m	Rondelă, piatră	Ep. medie bizantină	-
85.	1996	Așezare civilă, S-III, c.5	-1,05 m (sub M-66)	Rondelă, piatră	Ep. medie bizantină	-
86.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	-1,20 m	Fragm. bază oală cu semn.olar- <i>pentagrama</i>	Sec.al XI-lea	-

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
87.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	Gr.39	Scoabă, Fe	Ep. medie bizantină	-
88.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	Gr.43	Nasture, bz.	Ep. medie bizantină	-
89.	1996	Așezare civilă, S-III, c.11	-1,00 m	Vârf săgeată, os	Ep. medie bizantină	-
90.	1996	Așezare civilă, S-I, c.14	-0,80 m	Rondelă, piatră	Ep. medie bizantină	-
91.	1996	Așezare civilă, S-I, c.14	-0,80 m	Fragm vas sferoconic, ceramică	Ep. medie bizantină	-
92.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	-1,00 m	Buton rotund cu décor, os	?	-
93.	1996	Noviodunum, CT-1, c.8	-0,50 / -0,70 m	Cuțitaș, Fe	?	-
94.	1996	Noviodunum, CT-1, c.6	-0,50/ -0,70 m	Cuțitaș, Fe	?	-
95.	1996	Așezare civilă, S-IV	Gr.36, -1,80 m	Fragm. Bz.	Ep. medie bizantină	-
96.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.14	-0,60 m	Cap piron, bz.	Ep. rom.-biz.	-
97.	1996	S-I, c.14	-0,70 m	Cap piron, Fe.	Ep. medie bizantină	-
98.	1996	Așezare civilă, S-III, c.8	-0,70 m	Fragment, Fe	?	-
99.	1996	Așezare civilă, S-III, c.5	Gr.42, -0,45 m	Ac, os (fragm)	Ep. medie bizantină	-
100.	1996	Așezare civilă, S-III, c.8	-0,70 m	Fibulă, bz.	Ep. rom.-biz.	-
101.	1996	Așezare civilă, S-III	L-10, Gr.38, -1,70 m	Butonaș cu décor, os	Ep. medie bizantină	-
102.	1996	Așezare civilă, S-IV	Gr.36, -1,80 m	Placă perforată, bz.	Ep. medie bizantină	-
103.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.14	-0,40 m	Fragm.piron, Fe.	?	-
104.	1996	Așezare civilă, S-I	L-1	Fusaiolă bitronconică, ceramică	Ep. medie bizantină	-
105.	1996	Așezare civilă, S-IV	Gr.36, -1,80 m	Fragment bz.	Ep. medie bizantină	-
106.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.15	Gr.36, -1,80 m	Vârf ustensilă, Fe.	?	-
107.	1996	Așezare civilă, S-III, c.6	L-10, -1,00 m	Mâner, os	Ep. rom.-biz.	-
108.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	L-10, gr.38, -0,60/ -1,20m	Fragment Fe.	Ep. medie bizantină	-
109.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.5	-0,70 m, lângă L-9	Cataramă, Fe.	?	-
110.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.16	-0,20/ -0,60m	Plăcuță bz.	?	-
111.	1996	Noviodunum, CT-1,c.3	-0,30 m	Fusaiolă, piatră	?	-
112.	1996	Așezare civilă, S-I – III, martor	L-1	Piroane scurte, Fe. (2 buc.)	Ep. medie bizantină	-
113.	1996	Așezare civilă, S-IV	Gr.36	Vârf săgeată, triunghiular, Fe.	Ep. medie bizantină	-
114.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	L-10, gr.38, -0,60/ -1,20m	Piron mare, scurt, Fe.	Ep. medie bizantină	-
115.	1996	Așezare civilă, S-III, c.11	Profil est, -0,60 m	Cârlig mare de undiță, bz.	Ep. rom.-biz.	-

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
116.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.16	Gr.37, -0,80 / -1,36 m	Fragmente bz.	?	-
117.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	L-10, gr.38, - 0,60/ -1,20 m	Fragmente bz.	?	-
118.	1996	Așezare civilă, S-III, c.6	-0,80 m	Fragm.lamă cuțit, Fe.	?	-
119.	1996	Așezare civilă, S-III, c.10	-0,80 m	Fragment linguriță, bz.	Ep. rom.-biz.	-
120.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	L-1	Fragmente plăcuțe, bz.	?	-
121.	1996	Așezare civilă, S-I, c.10-11	-0,70 m	Fragm.lamă cuțitaș, Fe.	?	-
122.	1996	Așezare civilă, S-III, c.10	-0,80 m	Scoabă, Fe.	?	-
123.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.18	-0,40 m	Biluță, pastă de sticlă	Ep. rom.-biz.	-
124.	1996	Așezare civilă, S-III, c.6	L-10	Fragment bz.	Ep. medie bizantină	-
125.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.18	vegetal	Fragment lacăt, Fe.	?	-
126.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.18	vegetal	Tindeche, Fe.	?	-
127.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.18	vegetal	Cârlig undiță, Fe.	?	-
128.	1996	Noviodunum, CT-1, c.8	-0,60 m	Cârlig undiță, Fe.	?	-
129.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.15	Gr.36	Ustensilă, Fe.	Ep. medie bizantină	-
130.	1996	Așezare civilă, S-III, c.6	L-10, -1,00 m	Piron cu vârful întors, Fe.	?	-
131.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.17	-0,65 m	Fragment Fe.	?	-
132.	1996	Noviodunum, CT-1, c.1	M.modern, <i>extra-muros</i>	Piese vestimentare	Primul Război Mondial	-
133.	1996	Așezare civilă, S-III, c.5, ↓ 5	L-9, cuptor, -0,60 m	Fusaiolă, os	Ep. medie bizantină	-
134.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.15	-0,20/ -0,60m	Cap piron, Fe.	?	-
135.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.16	-0,60 m	Întinzător arc, spart în două, os	Ep. medie bizantină	-
136.	1996	Așezare civilă, S-I, c.3	-0,60 m	Cârlig, bz.	?	-
137.	1996	Noviodunum, CT-1, c.2	<i>extra-muros</i> -1,70 m	Rondelă, piatră	Ep. medie bizantină	-
138.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.15	Gr.36	Bobite din pastă de sticlă	Ep. medie bizantină	-
139.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.16	-0,20 m	Fragment sârmă, Fe.	?	-
140.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.15	Gr.36, -0,80 m	Ustensilă, os	Ep. medie bizantină	-
141.	1996	Noviodunum, CT-1, c.4	-0,60 m	Fragment gresie perforată	Ep. medie bizantină	-
142.	1996	Așezare civilă, S-I, c.15	vegetal	Fragment cer. cu ștampila CL	Ep. rom.-biz.	-
143.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	-0,72 m	Fragment Fe.	?	-
144.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	Gr.10, -1,80 m	Bumbi (nasturi), bz., 5 buc.	Ep. medie bizantină	-

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
145.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	Gr.10, -1,80 m	Fragment Fe.	Ep. medie bizantină	-
146.	1996	Așezare civilă, S-I, c.9	-0,85 m	Fragment Fe.	?	-
147.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	Gr.10, -1,90 m	Fragment Fe.	Ep. medie bizantină	-
148.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 4	-1,70 m	Vârf săgeată, Fe.	?	-
149.	1996	Așezare civilă, S-I, c.20	-1,50 m	Fragment bz.	?	-
150.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	-2,00 m	Piron fragm., Fe.	?	-
151.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	-2,00 m	Inel, bz.	Ep. medie bizantină	-
152.	1996	Așezare civilă, S-III, c.3	-2,70 m	Fusaiolă, piatră	?	-
153.	1996	Așezare civilă, S-I	Gr.30	Cârlig, Fe.	?	-
154.	1996	Așezare civilă, S-I, c.12	-0,97/ -1,47m	Fragment piron, Fe.	?	-
155.	1996	Așezare civilă, S-I, c.4	-2,25 m	Fragment piron, Fe., 2 buc.	?	-
156.	1996	Așezare civilă, S-I-III, c.4	martor	Fragmente ustensilă, Fe., 3 buc.	?	-
157.	1996	Așezare civilă, S-I-III, c.4	Martor, L-1	Fragm. Brățară, bz.	?	-
158.	1996	Așezare civilă, S-I, ↓ 13	Gr. 10, -1,60 m	Fragmente fier, 3 buc.	Ep. medie bizantină	-
159.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	L-1	Fragm. piron	Ep. medie bizantină	-
160.	1996	Așezare civilă, S-I, c.4 sud	Gr.25, -2,25 m	Fragmente bz.	Ep. medie bizantină	-
161.	1996	Așezare civilă, S-I, c.3	-0,70 m	Verigă, Fe.	?	-
162.	1996	Noviodunum, CT-I, c.3	-0,87 me	cap piron, Fe.	?	-
163.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	-1,10 m	Fragment fier	?	-
164.	1996	Așezare civilă, S-IV, c.16	-0,30 m	Cuie, Fe., 2 buc.	?	-
165.	1996	Așezare civilă, S-I, c.12	Gr.21, -0,97/ -1,47 m	Lamă cuțit, Fe.	?	-
166.	1996	Așezare civilă, S-I, c.12	Gr.21, -0,97/ -1,47 m	Fragm. piron	?	-
167.	1996	Așezare civilă, S-I-III, c.10	martor	Fragmente ustensilă, Fe.,	?	-
168.	1996	Așezare civilă, S-I, c.12	L-5	Opaiț cu disc ornamentat cu cap de satir ; cer.	Ep. romană	-
169.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	L-10	Greutate rotundă, cărămidă	?	-
170.	1996	Așezare civilă, S-III, cas.5	Gr.46	Greutate de pescuit; cărămidă	Ep. medie bizantină	-
171.	1996	Noviodunum, CT-I, c.2	-3,15/ -3,35 m	Mărgică cu creștături verticale; sticlă	Ep. rom.-biz.	-
172.	1996	Așezare civilă, S-III, c.7	Gr.44	Fragment gresie perforată	Ep. medie bizantină	44.211

Nr. crt	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
173.	1996	Așezare civilă, S-III, c.4	L-1, cuptor	Fragment psalie, os	Ep. medie bizantină	44.212
174.	1996	Așezare civilă, S-III, c.3	-	Greutate război de țesut; cer.	Ep. medie bizantină	-

Descoperiri monetare 1995-1996⁸⁹

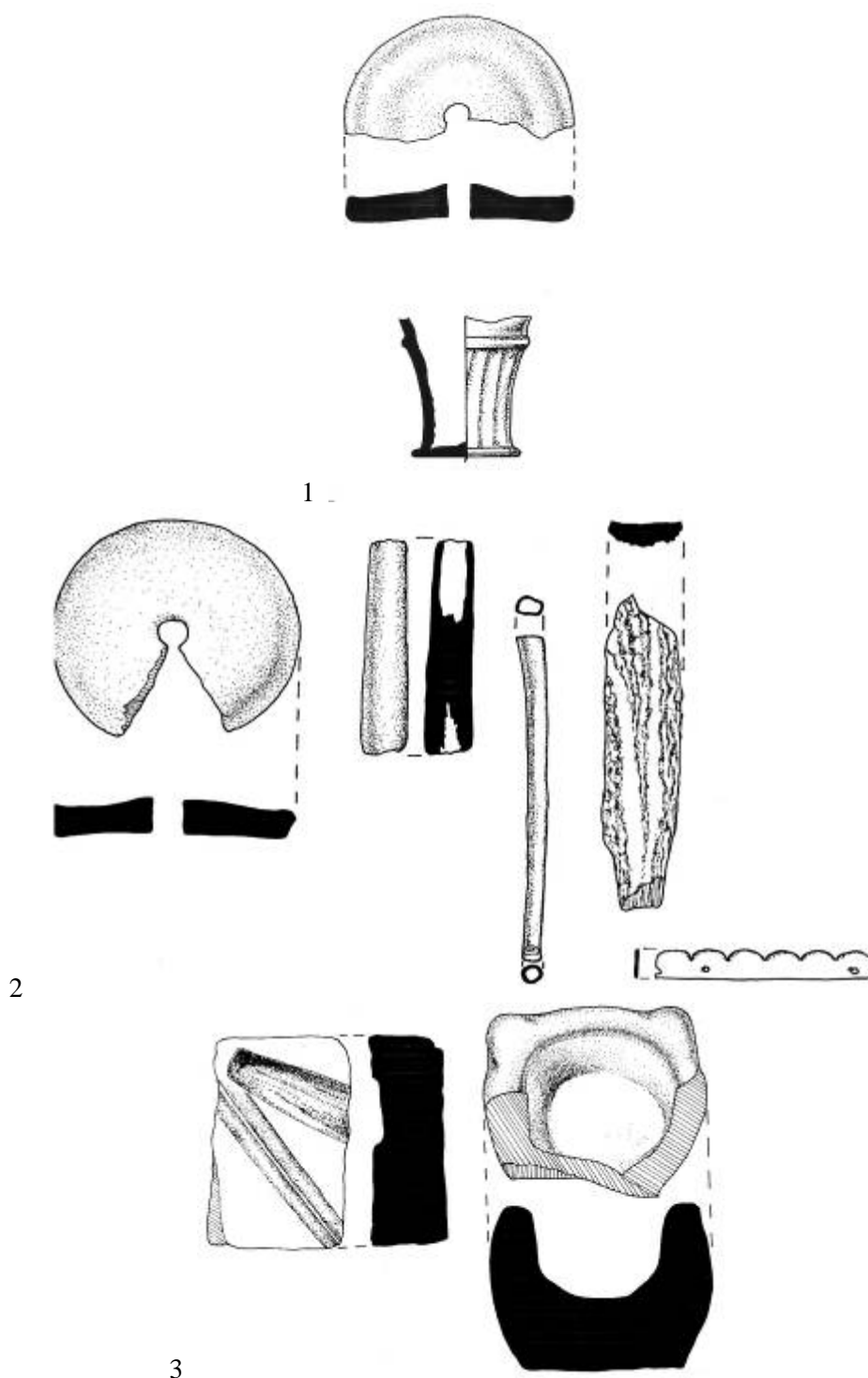
Nr. crt.	Emitent	Loc de descoperire	Moneda	Datare	Inv.
1.	Vasile II - Roman III	Nov.1995, Cas.2, -0,30 m	<i>follis</i> anonim, Thompson A-2, var.27	a.976- 1025	50.477
2.	Ioan I	Nov.1995, S-I, c.7, -0,65 m	<i>follis</i> anonim, Thompson A-1, var.32	a.971- 976	50.478
3.	Vasile II	Nov.1995, S-III, c.5, vegetal	<i>follis</i> anonim, Thompson A-2, var.39	a.976- 1025	50.479
4.	Roman III	Nov.1995, S-I, c.16, vegetal	<i>follis</i> anonim, Thompson B	a.1028- 1034	50.481
5.	Roman III	Nov.1995, S-I, c.8, -1,30 m	<i>follis</i> anonim, Thompson B (lipită de C)	a.1028- 1034	50.482
6.	Roman III	Nov.1995, S-III, c.5, vegetal	<i>follis</i> anonim, Thompson B, var.32, surfrapată pe A-2	a.1028- 1034	50.484
7.	Nicefor III	Nov.1995, S-II, c.6, L-8, -1,30m	<i>follis</i> anonim, Thompson I	a-1078- 1081	50.500
8.	Nicefor III	Nov.1995, S-I, c.16, vegetal	<i>follis</i> anonim, Thompson I	a-1078- 1081	50.503
9.	Alexios I	Nov.1995, S-I, c.8-9, -0,40 m	<i>follis</i> anonim, Thompson K	a-1081- 1118	50.506
10.	Alexios I	Nov.1995, S-I, c.5, vegetal	<i>skiphată</i>	a-1095- 1118	50.507
11.	Alexios I	Nov.1995, S-I, cas.1, -0,80 m	<i>follis</i> anonim, Thompson L (tip foarte rar)	a-1081- 1118	50.497
12.	Roman IV	Nov.1995, S-II, c.5-7, cas.3, vegetal	<i>follis</i> anonim, Thompson G	a.1067- 1071	50.498
13.	Mihail IV	Nov.1995, S-I, c.8, -1,20 / -1,30 m	<i>follis</i> anonim, Thompson C (lipită cu B)	a.1034- 1041	50.491
14.	Mihail IV	Nov.1995, S-II, c.5, arabil	<i>follis</i> anonim, Thompson C	a.1034- 1041	50.490
15.	Mihail IV	Nov.1995, S-I, c.-5, -0,35 m	<i>follis</i> anonim, Thompson C	a.1034- 1041	50.486
16.	Mihail IV	Nov.1995, S-II, c.6, -0,62 m	<i>follis</i> anonim, Thompson C	a.1034- 1041	50.487
17.	Mihail IV	Nov.1995, S-I, c.-2, -0,30 m	<i>follis</i> anonim, Thompson C/B	a.1034- 1041	50.488
18.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c. 2, -0,50 m	CP, tip A	Sec.XIII	50.561
19.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c. 10, vegetal	CP, tip A, tăiată mare	Sec.XIII	50.513
20.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c. 12, -0,90 m	CP, tip A	Sec.XIII	50.514
21.	Imitație latină	Nov.1995, <i>passim</i>	CP, tip A, tăiată mică	Sec.XIII	50.515
22.	Imitație latină	Nov.1995, <i>passim</i>	CP, tip A	Sec.XIII	50.516
23.	Imitație latină	Nov.1995, <i>passim</i>	CP, tip A	Sec.XIII	50.517

⁸⁹ Determinări realizate de Mihaela Iacob și Gh.Mănușu-Adameșteanu.

Nr. crt.	Emitent	Loc de descoperire	Moneda	Datare	Inv.
24.	Imitație latină	Nov.1995, S-I nord, <i>passim</i>	CP, tip A	Sec.XIII	50.518
25.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, cas.2, -0,25 m	CP, tip A	Sec.XIII	50.519
26.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c.3, vegetal	CP, tip B	Sec.XIII	50.521
27.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c.3, -0,35 m	CP, tip D	Sec.XIII	50.522
28.	?	Nov.1995, S-I, ↓ 1, -0,35 m	?	?	-
29.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, c.16, -0,40 m	Tăiată mică	Sec.XIII	-
30.	Imitație latină	Nov.1995, S-I, cas.2, -0,50 m	Tăiată mică	Sec.XIII	-
31.	Imitație latină	Nov.1995, S-II, cas.4, antrenată de groapa M-48	Tăiată mică	Sec.XIII	-
32.	Otomană, Ag.	Nov.1995, S-I, c.16, vegetal	<i>Misir (Cairo)</i>	a.1171	50.589
33.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.9, -0,80 m, valul I	?	Sec.IV p.Chr.	-
34.	Constantin I	Nov.1995, S-I, c.6, vegetal	Emis. <i>Heraclea</i>	Sec.IV p.Chr.	50.582
35.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.8, -0,50 m	?	Sec.IV p.Chr.	-
36.	Constantin II	Nov.1995, șanț S	Emis. <i>Nicomedia</i>	Sec.IV p.Chr.	50.870
37.	Romană târzie	Nov.1995, S-II, c.6, -1,14 m	Emis. <i>Constantinopolis</i> , tip <i>Securitas-Reipublicae</i>	Sec.IV p.Chr.	50.871
38.	Constantius II	Nov.1995, șanț S	Emis. <i>Constantinopolis</i> , tip <i>FTR-FH3</i>	Sec.IV p.Chr.	50.872
39.	Constantin I	Nov.1995, S-I, c.9, valul I	Emis. <i>Thessalonica</i> , tip <i>Providentiae Augg.</i>	Sec.IV p.Chr.	50.881
40.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.9, -0,80 m, valul I	?	Sec.IV p.Chr.	-
41.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.12, -1,10 m	Emis. <i>Constantinopolis</i> , tip <i>Gloria Exercitus</i>	Sec.IV p.Chr.	50.584
42.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.2, -0,74 m (M)	Tip <i>VOT/XX/MVLT/XXX</i>	Sec.IV p.Chr.	50.581
43.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.7, -0,60 m	?	Sec.IV p.Chr.	50.580
44.	Romană târzie	Nov.1995, S-I, c.11, -1,10 m, șanț	Tip <i>FTR</i>	Sec.IV p.Chr.	50.579
45.	Romană târzie	Nov.1995, S-II, c.9, o,56 m	?	Sec.IV p.Chr.	-
46.	Romană, ilizibilă	Nov.1995, S-II, c.1, gr.romană	?	?	-
47.	Romană, perforată și arsă	Nov.1995, c.9, valul I	?	?	-
48.	Licinius I	Nov.1995, S-II, ↓ 4, -1,15 m	?	Sec.IV p.Chr.	50.586
49.	Theodosius I	Nov.1995, S-II, c.9, 0,30 m	Tip <i>Gloria Romanorum</i>	Sec.IV p.Chr.	50.575
50.	Constans	Nov.1995, S-I, c.11, ↓ 11, șanț	Tip <i>Gloria Exercitus/st.</i>	Sec.IV p.Chr.	50.576
51.	Constantin I	Nov.1995, S-II, c.5, -0,68 m	Tip <i>Virtus Exerciti</i>	Sec.IV p.Chr.	50.574
52.	Constantius II	Nov.1995, S-I, c.3, -0,90 m	Tip <i>Gloria Exercitus/st.</i>	Sec.IV p.Chr.	50.577
53.	Romană târzie	Nov.1995, S-II, c.1, - 0,62 m	?	Sec.IV-Vp.Chr.	50.585
54.	Theodosius II	Nov.1995, S-II, c.7, - 0,30 m	?	Sec. Vp.Chr.	50.573

Nr. crt.	Emitent	Loc de descoperire	Moneda	Datare	Inv.
55.	Constantius II	Nov.1995, S-II, c.4, - 0,60 m	Tip <i>FTR-FH3</i>	Sec.IV p.Chr	50.572
56.	Constantin I	Nov.1995, S-I, c.8, -2,10 m, valul I	Emis. <i>Heraclea</i> , tip <i>VOT/MVLT/.....</i>	Sec.IV p.Chr	50.570
57.	Maximinus	S-I, cas.2, ↓ 7, -0,40 m	Emis. <i>Heraclea</i>	a.308- 309 p.Chr.	17.978
58.	Tacitus	Nov.1995, S-III, c.4, -0,40 m	Emis. <i>Ticinum</i>	<i>nedatat</i>	17.975
59.	Honorius	Nov.1995, S-II, c.1, - 0,62 m	Emis. <i>Roma</i>	a.410- 423p.Chr.	50.585
60.	Romană târzie	S-I, cas.2, -0,50 m (Gr.)	Emis. <i>Heraclea</i> , neprecizată, tip <i>Restitutor Legi</i>	a-364- 365p.Chr	51.403
61.	Valentinian I sau Gratian	Nov.1995, S-I, c.4, -0,80 m	Tip <i>Gloria Romanorum</i>	a-364- 378 p.Chr.	50.591
62.	Bizantină, ilizibilă	Nov.1996, S-III, c.10, -0,75 m	?	?	-
63.	Bizantină, ilizibilă	Nov.1996, S-III, c.10, -0,55 m	?	?	-
64.	Bizantină, ilizibilă	Nov.1996, S-IV, c.18, -0,35 m	?	?	-
65.	Bizantină, arsă	Nov.1996, S-III, c.7, -0,80 m, Gr.44	<i>Follis</i> anonim	Sec.XI	-
66.	Bizantină, ilizibilă	Nov.1996, S-IV, c.15, Gr.36	<i>Follis</i> anonim	Sec.XI	-
67.	Bizantină, arsă	Nov.1996, S-I, Gr.10	<i>Follis</i> anonim	Sec.XI	-
68.	Romană	Nov.1996, S-III, <i>passim</i>	?	?	-
69.	Elagabal ?	Nov.1996, S-III, ↓ 9, -0,55 m	?	Sec.III p.Chr.	-
70.	Septimius Severus, colonială	Nov.1996, S-I-III, ↓ 2, -0,40 m	?	Sf.sec.II p.Chr.	-
71.	Romană târzie	Nov.1996, S-I, c.16	?	Sec.IV p.Chr	-
72.	Grecească	Nov.1996, S-III, c.16, -0,90 m	?	Sec.III a.Chr.	-
73.	Constantius II	Nov.1996, S-I, c.13, Gr.20	Tip <i>Gloria Exercitus/</i> <i>I st.</i>	Sec.IV p.Chr	50.866
74.	Septimius Severus, colonială	Nov.1996, S-I, c.1, -0,30 m	Emis. <i>Nicopolis ad</i> <i>Istrum</i>	Sf.sec.II p.Chr.	50.868
75.	Romană târzie	Nov.1996, S-I, c.8, -0,50 m	Emis. <i>Roma</i> , tip <i>Salus</i> <i>Reipublicae</i>	a.392- 394p.Chr	50.867
76.	Romană târzie	Nov.1996, S-I, c.4, -0,96 m	Emis. <i>Sirmium</i>	a.324- 325/6p.Ch	50.865
77.	Valentinian II	Nov.1996, S-III, c.3, -0,50 m antrenată de Gr.35	Tip <i>Salus Reipublicae</i>	a.382- 392p.Chr	51.906
78.	Claudius II	Nov.1996, S-III, c.4, L-1	Tip <i>Consecratio</i>	Sec.IV p.Chr	51.976
79.	Valens	Nov.1996, S-III, c.11, -0,70 m	Emis. <i>Siscia</i>	a.367- 375 p.Chr.	50.864
80.	Maximinus Daia	Nov.1996, CT-1, c.4, groapă, -4,00 m	Emis. <i>Cyzicus</i>	a.308- 309 p.Chr.	17.978
81.	Romană târzie, fragment	Nov.1996, S-II, <i>passim</i>	?	a.364- 378 p.Chr.	-
82.	Theodosius I	Nov.1996, S-II, <i>passim</i>	?	a.383- 395 p.Chr.	-
83.	Hellena	Nov.1996, S-I, c.11, -0,60 m	Tip <i>Concordia</i> ?	a.324- 328 p.Chr.	17.938

Nr. crt.	Emitent	Loc de descoperire	Moneda	Datare	Inv.
84.	Eugenius	Nov.1996, S-I, c.8, -050 m	Emis. <i>Roma</i>	a.392-394 p.Chr.	50.867
85.	Vasile II	Nov.1996, S-III, c.5, -0,55 m	Turnată, Thompson A-3, var 24	a.1019-1020/3	50.935
86.	Constantin IX	Nov.1996, S-I, c.11, -0,60 m	Turnată, Thompson cl.D	a.1042-1055	50.962
87.	Constantin IX	Nov.1996, S-IV, c.6, -1,30 m	Thompson cl.D	a.1042-1055	50.961
88.	Mihail IV	Nov.1996, S-III, c.6, -0,50 m	Thompson cl.C	a.1034-1041	50.959
89.	Constantin X	Nov.1996, S-I, c.3, -0,45m	Thompson cl.F ?	a.1059-1067	50.596
90.	Mihail IV	Nov.1996, S-III, c.8, Gr.45	Thompson cl.C	a.1034-1041	50.932
91.	Mihail IV	Nov.1996, S-III, c.8, Gr.45	Thompson cl.C	a.1034-1041	50.933
92.	Mihail IV	Nov.1996, S-III, c.8, Gr.45	Thompson cl.C	a.1034-1041	50.934
93.	Vasile II	Nov.1996, S-III, c.10, -0,20 m	Thompson A-2, var 39	a.976-1025	50.957
94.	Vasile II	Nov.1996, cetate E	Thompson A-2, var 24	a.976-1025	50.956
95.	Vasile II	Nov.1996, S-IV, c.17, -0,40 m	medalion	a.976-1025	50.805
96.	Imitație latină	Nov.1996, S-I, c.5, -0,35 m	CP- tip D, tăiată, modul mare	Sec.XIII	50.583
97.	Imitație latină	Nov.1996, S-I, capăt E, <i>pass.</i>	CP- tip A, tăiată, modul mic	Sec.XIII	50.597
98.	Imitație latină	Nov.1996, S-I, c.15, L-5, -0,25m	CP- tip A, tăiată, modul mic	Sec.XIII	50.597
99.	Imitație latină	Nov.1996, S-IV, Gr.36, -1,80 m	CP- tip A, tăiată, modul mic	Sec.XIII	50.936
100.	Imitație latină	Nov.1996, S-I, ↓ 4, Gr.3, -1,70 m	CP- tip A, tăiată, modul mic	Sec.XIII	-
101.	Imitație latină	Nov.1996, S-I, c.17, Gr.31, -0,90 m	Tăiată, modul mic	Sec.XIII	-
102.	Hoarda de Aur	Nov.1996,CT-1, c.7, -0,50 m	Tip cu <i>rozetă</i>	Sec.XIII-XIV	50.931
103.	Hoarda de Aur	Nov.1996, S-I, c.20, arabil	?	Sec.XIII-XIV	50.590
104.	Hoarda de Aur (<i>Icrîm</i>)	Nov.1996, S-I, c.20, arabil	?	Sec.XIII-XIV	50.595

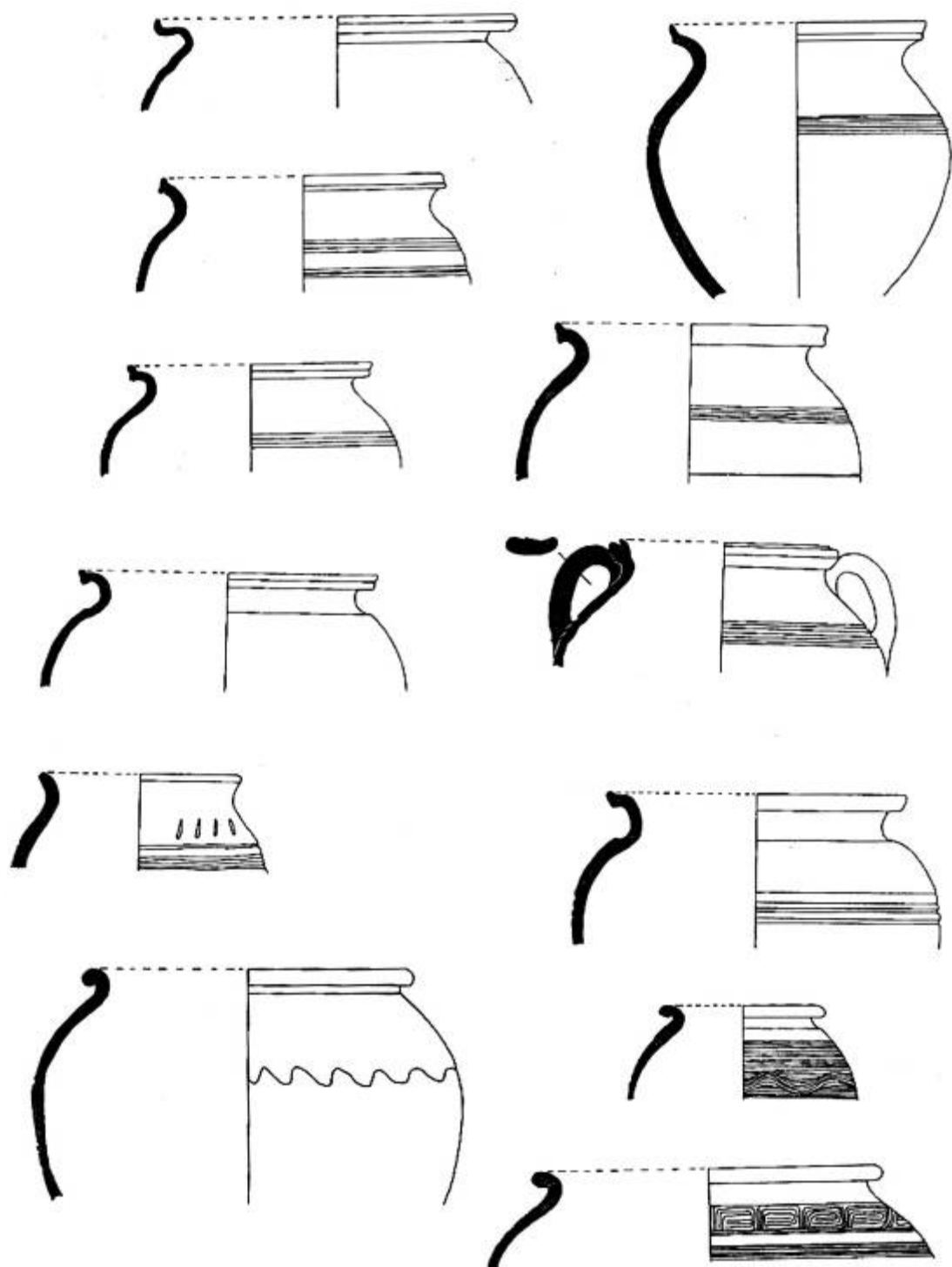

1995 - 1 – Discuri ceramice de la roata olarului;

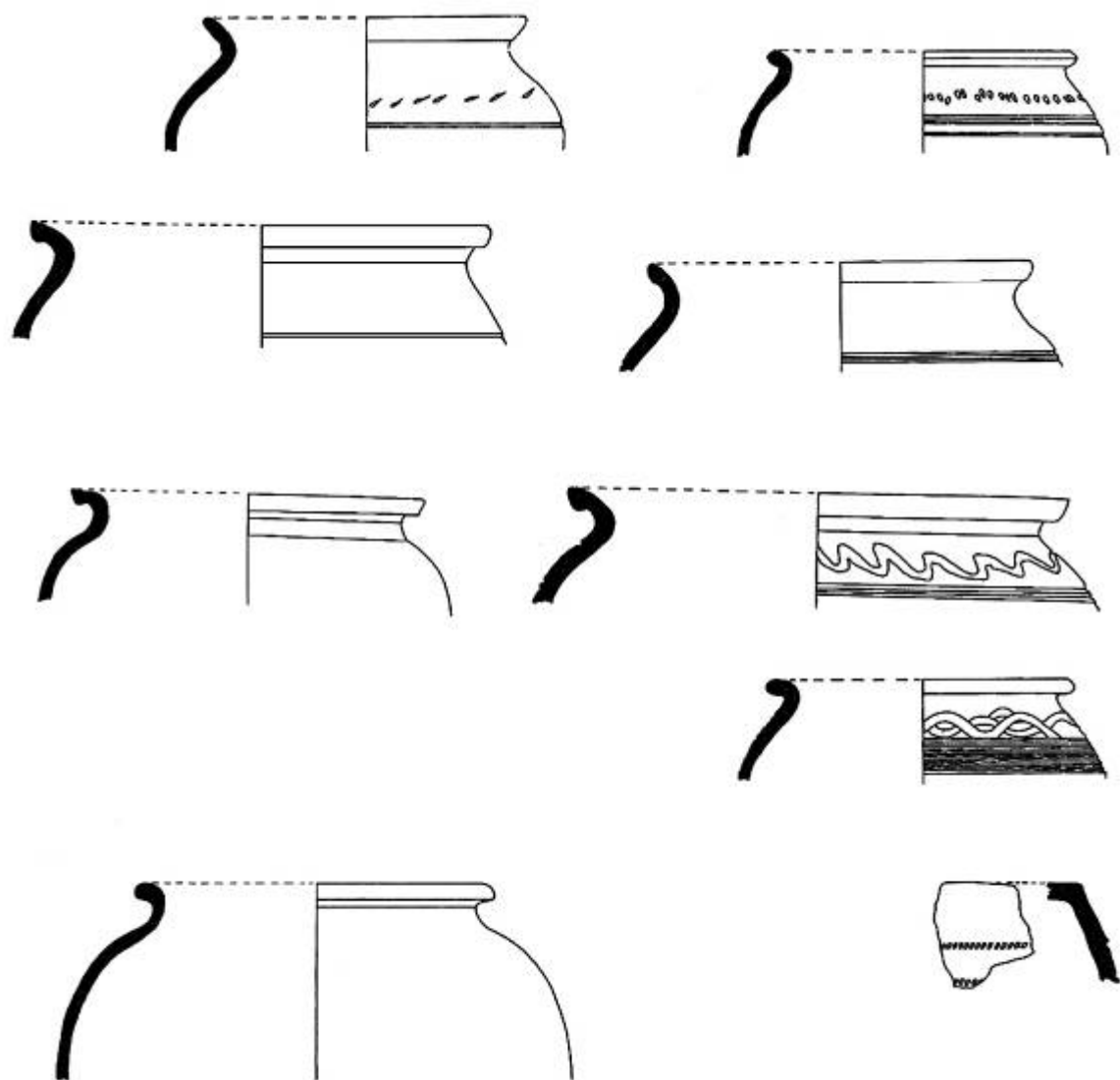
2 – obiecte din os și corn

3 – matrițe ceramice⁹⁰

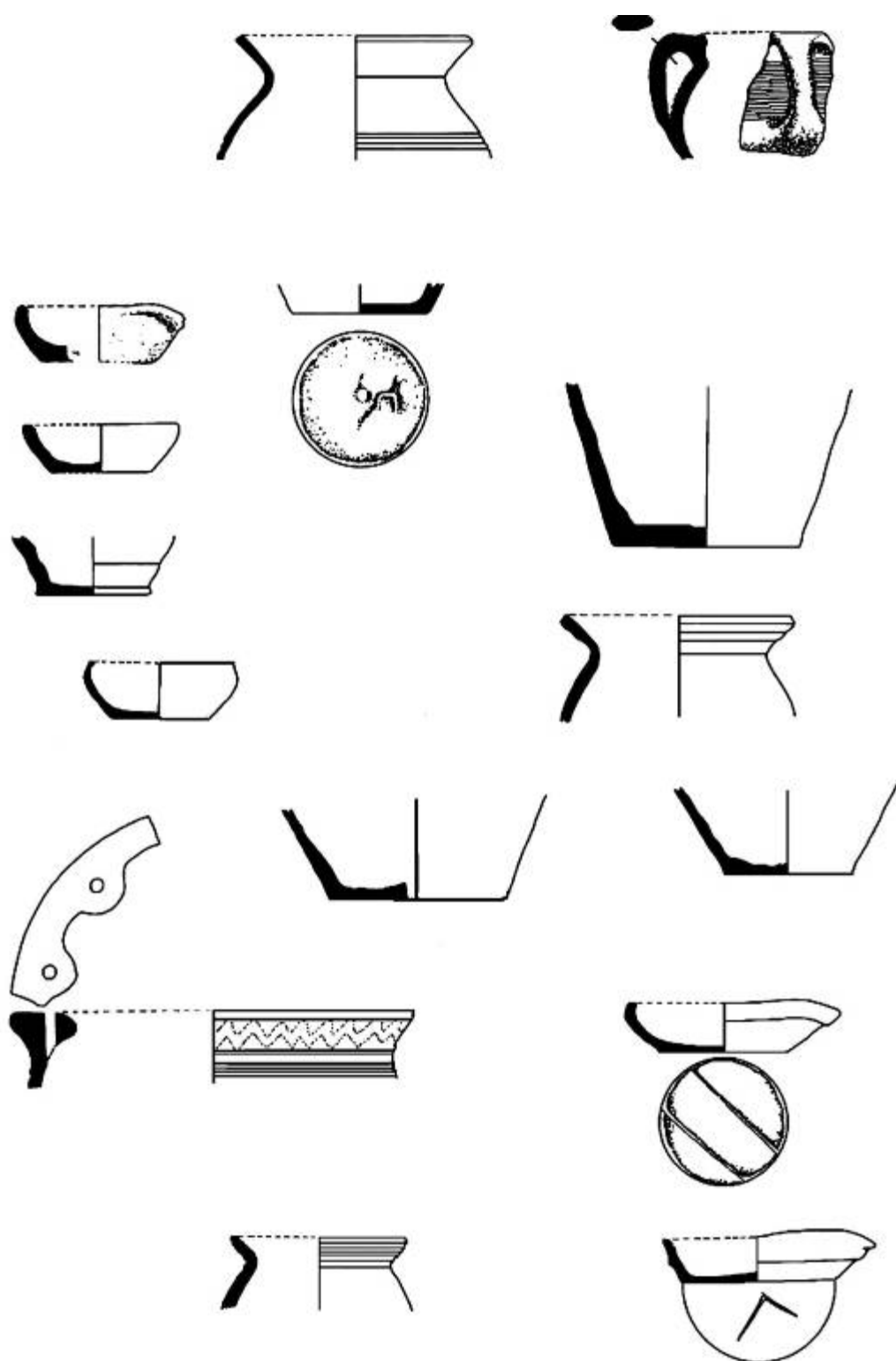
⁹⁰ Toate obiectele desenate, din această lucrare, au fost realizate de d-na Camelia Geanbai, de la Muzeul de Istorie și Arheologie din Tulcea, căreia îi aduc, și pe această cale, călduroasele mele mulțumiri colegiale.

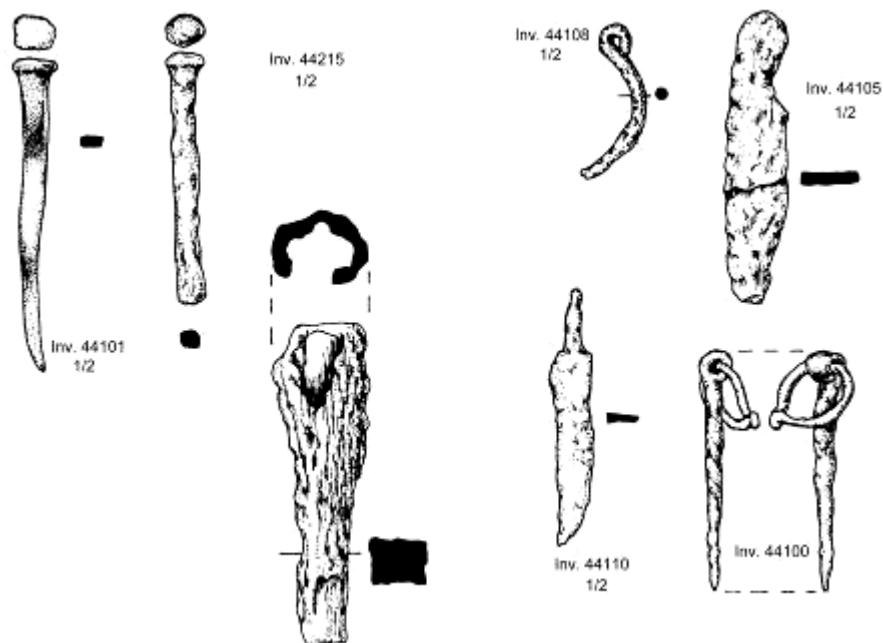
1995 – Ceramică de epocă medie bizantină (sec. XI-XIII p. Chr.)

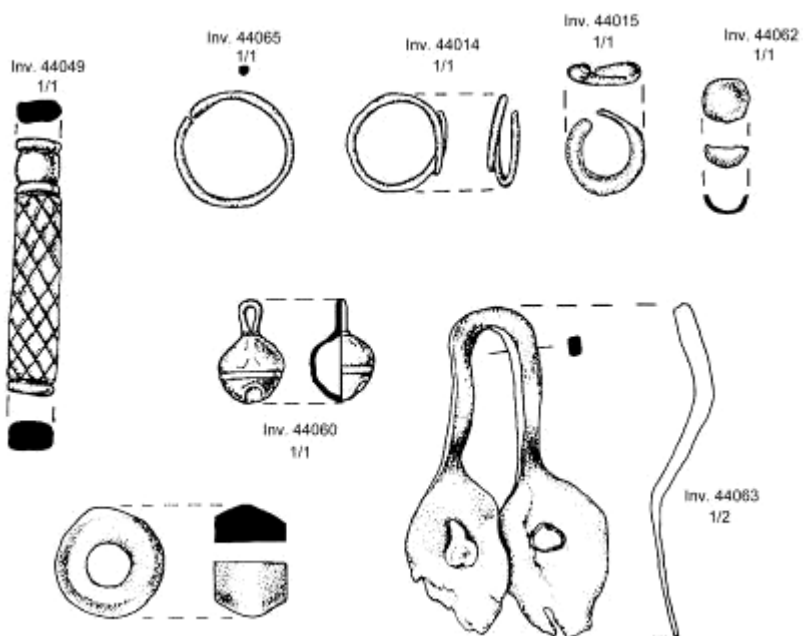
1995 – Ceramică de epocă medie bizantină (sec. XI-XIII)

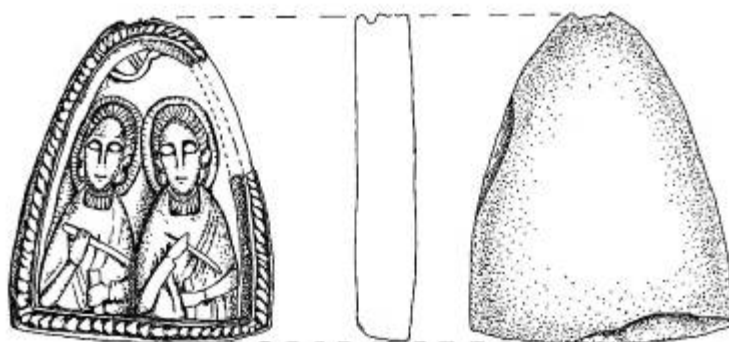
1995 – 1996 - Ceramică bizantină din secolele XI și XIII

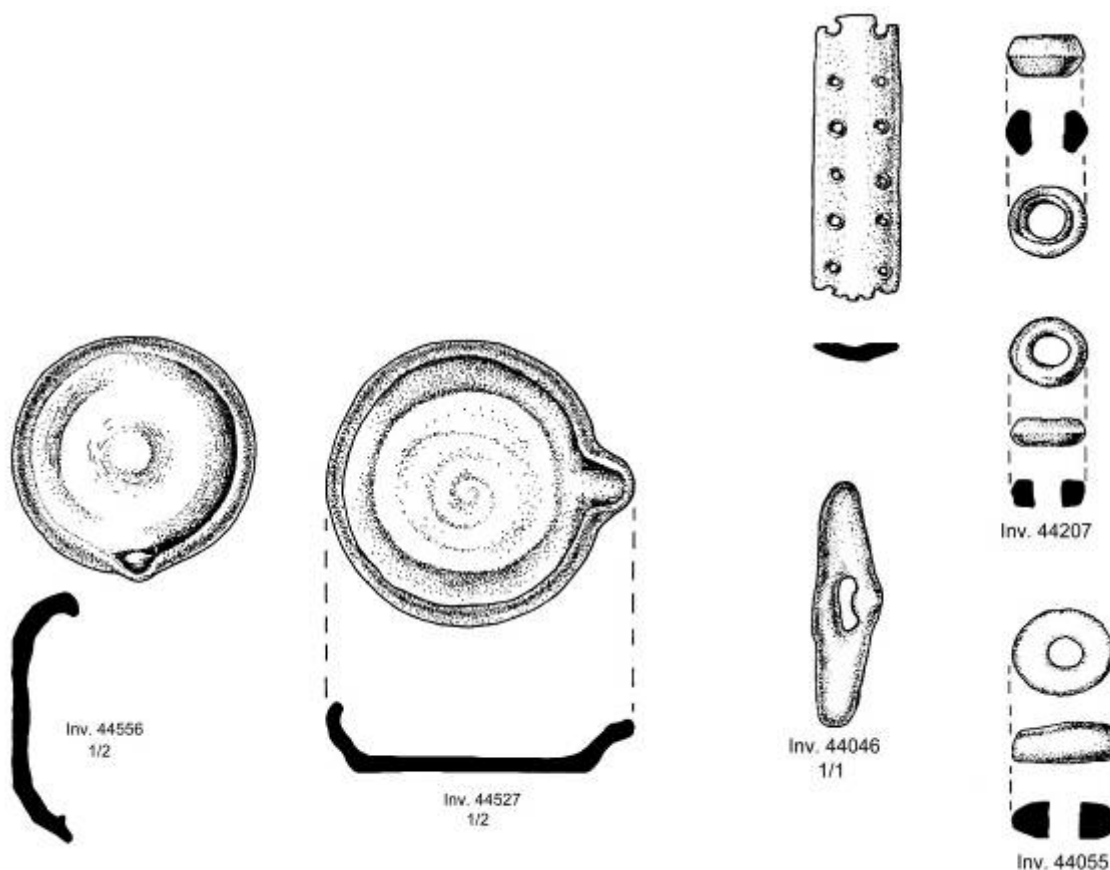
1995 - obiecte metalice de epocă romano-bizantină (sec.V-VI)

1996 - Diverse obiecte, din metal, piatră, os și lut ars (epoca medie bizantină)

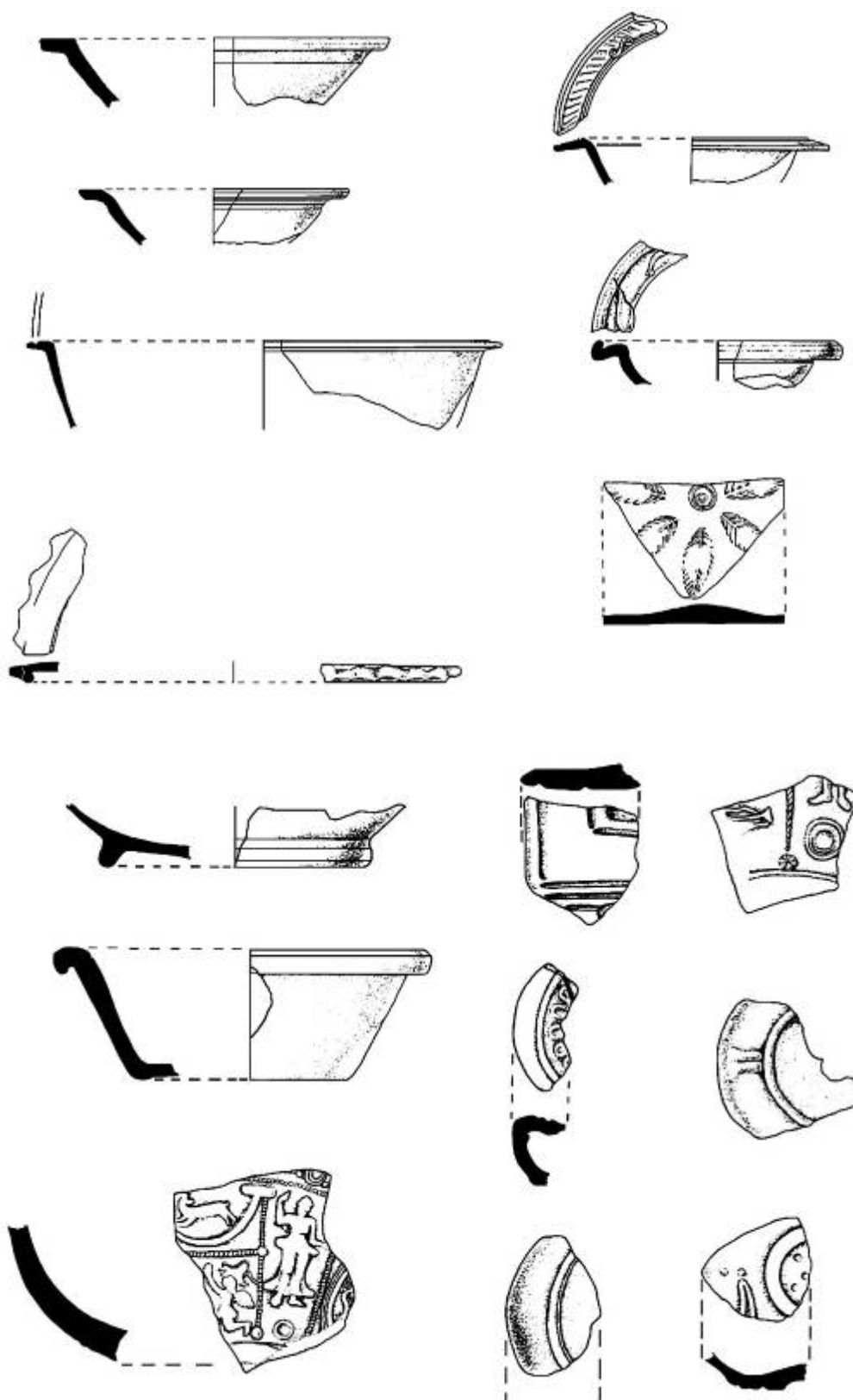
1

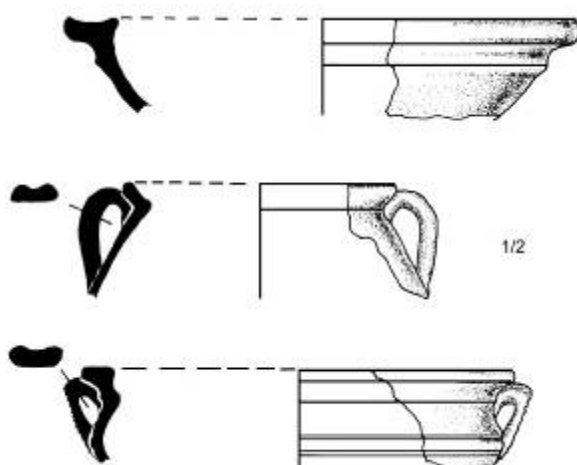
2

3

1996: 1- medalion ceramic creștin din sec. al XIII-lea, cu sfinții Cosma și Damian;
2 – opaițe din lut ars (epocă medie bizantină);
3 – obiecte medievale din piatră și os.

1995-1996 - Descoperiri ceramice de epocă romană timpurie

Ceramică romano-bizantină descoperită în 1996

Obiecte paleocreștine descoperite la Noviodunum

B. CETATEA. Tehnici și metode de cercetare folosite

Poziția în teren a obiectivelor în curs de cercetare, pe o pantă puternic înclinată, de 45°, spre sud, a impus desfășurarea unor săpături arheologice efectuate prin secțiuni largi, perpendiculare pe incinta romano-bizantină, împărțite în carouri cu latura lungă de patru metri.

Noviodunum - cetatea și așezarea civilă, au beneficiat de două ridicări topografice: prima, *Ridicare topografică Cetatea Noviodunum Isaccea, sistem coordonate: stereografic 1970, Sc 1:1000; 1:200* întocmită în anul 1997 de către ing. topograf Constantin Mehedințeanu; cea de-a doua, *Ridicare sistem GIS: <http://www.ucl.ac.uk/archaeology/project/noviodunum/noviotext.htm>*, întocmită în anii 2000-2004 în cadrul primului proiect britanic *NAP-2000 (Noviodunum Archaeological Project)*, de către cei trei directori ai expediției britanice: Kris Lockyear, Adrian Popescu și Timothy Sly, completată apoi, în cadrul celui de-al doilea proiect, începând cu anul 2005.

1997 – CT 1, c.2-6

Interior în TM - CT 1, c.2, N. VI

De asemenea, în anul 2007 a fost efectuată o ridicare topografică în **3D**, în cadrul proiectului *Arheoinvest-2007* al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al.I. Cuza” din Iași.

După campania anului 2000 am lansat un nou proiect de cercetare arheologică, intitulat *Noviodunum 2000*. Noul proiect, cu o desfășurare de 10 ani, are în vedere situația de excepție a zonei supuse investigației științifice și anume, situarea sa pe marginea unui drum betonat, în apropierea DN 22 și E 87.

În *extra-muros* și în teritoriu continuă cercetarea așezărilor civile și a necropolelor plane, atât prin Proiectul *Noviodunum 2000*, cât și prin cel de-al doilea proiect britanic – *Noviodunum Archaeological Project*, care urmărește, în cea de-a doua etapă (1995-2011), relaționarea informațiilor prelevate din teritoriul cetății cu cele din cetate.. Proiectul *Noviodunum 2000* urmărește degajarea în totalitate a incintei de sud-est a cetății romano-bizantine și restaurarea acesteia în următoarea etapă, inclusiv a edificiilor bizantine din *intra-muros*. Realizarea proiectului ar crea condiții pentru includerea sitului de la *Noviodunum* în circuitul turistic și ar permite finalizarea altui proiect, început în 1999, *de realizare a unui centru de cercetări arheologice în cadrul unui Parc arheologic, cu bază de cercetare, muzeu, depozit, laborator, casă de oaspeți*. Cercetările arheologice din ultimii ani au reușit să degajeze aproape în totalitate 3 turnuri avansate și o mare parte din incinta de sud-est a cetății. Săpăturile din *intra-muros* au surprins monumente medievale cu caracter de unicat.

Până în prezent au fost executate 21 de secțiuni cu dimensiuni diferite, între 20 și 60 m, cu adâncimi maxime cuprinse între -1,50 și -6,50 m, 15 dintre ele desfășurându-se în cadrul proiectului *Nov.2000*: 10 secțiuni au fost efectuate în zona Turnul Mare (TM), notate cu sigla CT, 4 secțiuni în zona Turnul A, notate cu sigla TA, 5 secțiuni în zona Turnul de Colț, notate cu sigla TC, 2 secțiuni în zona curții C1 (dintre TA și TC), notate cu sigla SC. Materialele arheologice descoperite au fost raportate la topo-stratigrafia clasică, avându-se în vedere caroul cu latura de 4 m. Din anul 2007 monumentele arheologice descoperite în sectorul de sud-est al cetății au fost încadrate în gridul realizat de colegii britanici prin ridicarea topografică efectuată în anul 2004 în cadrul proiectului *NAP-2000* și completată, ulterior, la începutul fiecărei campanii arheologice.

Poziția geografică, existența unei excepționale zone arheologice și a rezervației arheologice, bogăția de materiale și de informații arheologice și istorice, fac din *Noviodunum* principalul sit arheologic din nordul Dobrogei.

Justificarea proiectului NOV(viodunm) 2000 (extras din proiectul managerial)

1.	Investigarea unor caracteristici particulare ale sitului*	- <i>Noviodunum</i> , principal centru al comerțului de tranzit roman, romano-bizantin și bizantin la Dunărea de Jos - <i>Noviodunum</i> , principalul centru al creștinismului primitiv la Gurile Dunării
2.	Potențialul de integrare a proiectului cu alte cercetări arheologice conexe:	- evoluție urbanistică, studii de arhitectură antică și medievală - nașterea orașului medieval la Gurile Dunării - producția meșteșugărească locală în epoca romană, romano-bizantină și medievală
3.	Cercetări interdisciplinare:	- cercetări antropologice și arheozoologice - cercetări de topografie antică - cercetări de arheologie subacvatică
4.	Alte direcții de cercetare rezultate în urma finalizării proiectului:	- valorificarea științifică a <i>tabiei</i> (tabără) turcești din zona sudică a cetății
5.	Oportunități pentru proiecte experimentale conexe	- proiectul <i>Noviodunum Archaeological Project</i> , inițiat de Kris Lockyear, Adrian Popescu și Timothy Sly în anul 2000, de la institute și centre arheologice britanice aparținând universităților din Londra, Southampton și Cambridge, constând în: <i>ridicări topografice, studii de rezistivitate a solului, studii pedologice, studii de arheozoologie, studii de antropologie, analize pe ceramică, cercetări arheologice</i>
6.	Oportunități educaționale (șantier școală)	- practica unor studenți de la Facultățile de Istorie ale Universităților din București, Galați și Iași; - practica unor grupe de studenți britanici de la University London College, University of Southampton și Cambridge (conduși de Kris Lockyear, T. Sly și Adrian Popescu)
7.	Viitorul mod de publicare a rezultatelor cercetărilor	- rezultatele vor fi publicate în volume monografice. - finanțare: cca. 30.000 lei
8.	Propuneri de valorificare a cercetării în concordanță cu planurile de dezvoltare locală (turism cultural etc.)	- Centrul arheologic <i>Noviodunum</i> dispune de spații construite care se cer adaptate scopului muzeal: muzeu, laborator, depozit, casă de oaspeți, în cadrul unui parc arheologic modern - proiect restaurare segment SE incinta fortificației romane, romano-bizantine și medievale - restaurarea turnurilor și a unor segmente din incinta fortificată, în zona de sud-est, chiar în marginea drumului betonat, va transforma situl arheologic într-un punct vizitabil de mare atracție
9.	Finanțare (surse locale, centrale și europene)	- proiect de fezabilitate – 30.000 lei; - proiect de restaurare – 30.000 lei; - cercetare arheologică (2000-2010) – 200.000 lei

Capitolul III - TURNUL MARE

3.1. Campania anului 1997 (V.H.Baumann, Gh.Mănucu-Adameșteanu, Mihaela Iacob, Dorel Paraschiv, Mariana Omeniuc; studenții: Sorin Mănăstireanu, Mirela Lefterache).

S-a urmărit secționarea turnului cu ajutorul secțiunii magistrale (denumită în acest punct CT-1), în vederea stabilirii stratigrafiei acestui monument descoperit în 1996.

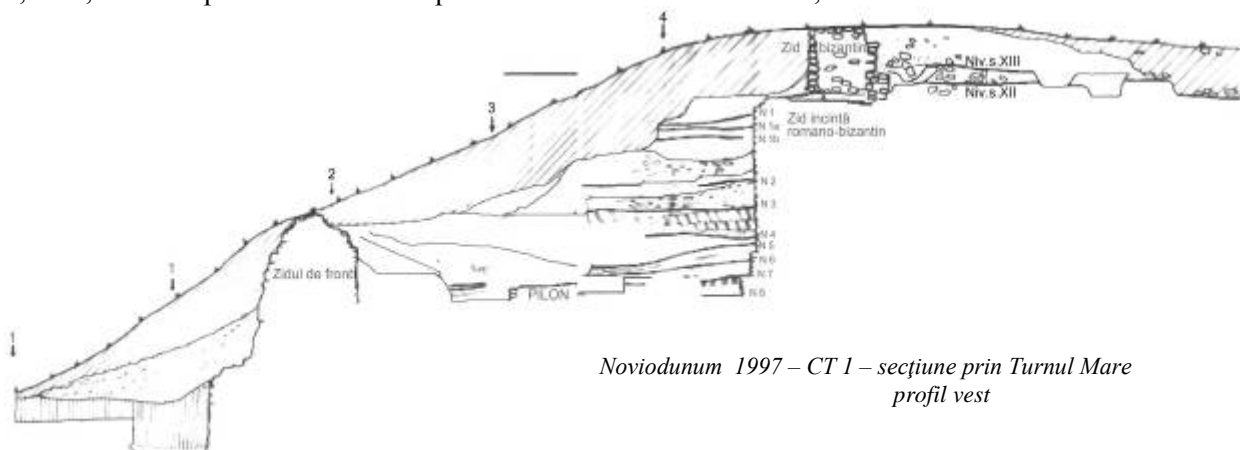
Zidul de fațadă al turnului are o grosime de 3,60 m. Este păstrat pe o înălțime de 5,80 m, din care 1,23(25)-1,40 m reprezintă fundația, realizată în *opus incertum* și implantată într-un strat de cultură roman timpuriu. În fața zidului, o locuință îngropată (de sec. XIII) a perforat stratul de pământ, până sub nivelul substrucției. Față de nivelul maxim al zidului de fațadă, groapa locuinței pleacă de la -2,25 m (profil E) și -1,80 m (profil V), adâncindu-se cu -1,76 m.

În interiorul turnului secțiunea **CT-1** a fost adâncită până la -5,50 m față de țărșul (↓) 4, situat aprox. pe mijlocul martorului răsăritean. Au fost stabilite, cu acest prilej, adâncimile reale la care se află nivelurile romano-bizantine⁹¹.

În caroul 6, deasupra zidului romano-bizantin, în profilul vestic, a fost descoperit un zid spart, alcătuit din pietre de carieră legate cu mortar alb. Înălțimea sa este de +1,10 m, având o grosime de 1,56 (1,60) m. În *intra-muros* se pare că nivelul de construcție al acestui zid se află la -1,25 m. În turn, mai bine păstrat, un nivel cu urme de cărbune se observă în profilurile secțiunii CT-1: la -1,90 m la vest, pe o lungime de 2,20 m, probabil o locuință cu un strat de umplutură de 0,30 m grosime. Acest nivel, al

⁹¹ **N.IV** la -3,65 (-3,80) m; **N.V** la -4,10 (-4,12) m; **N.VI** la -4,65 (-4,85) m; **N.VII** la -5,10 (-5,22) m; **N.VIII** la -5,58 m (cu placă de mortar de 6 cm grosime); **N.IX** la -5,98 m.

doilea în ordinea succesiunii stratigrafice de sus în jos, este situat pe un strat de nivelare, gros de 0,60-0,70 m, care astupă o dărâmtură de piatră situată la adâncimea de -2,85 m.

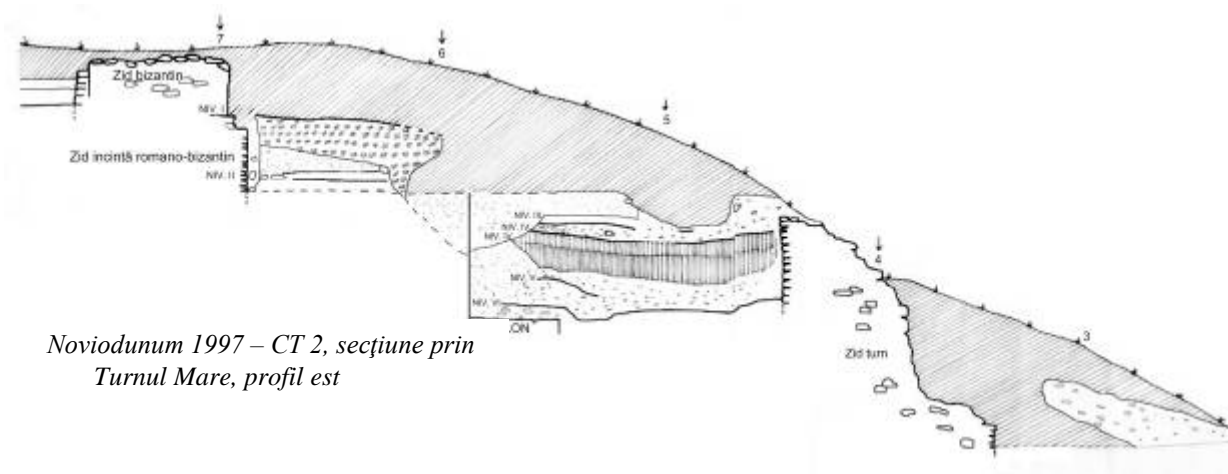
Noviodunum 1997 – CT 1 – secțiune prin Turnul Mare
profil vest

La est, nivelul II se află la -1,00 m; este nivelul unei locuințe surprinse pe o lungime de 2,90 m, perforat de o groapă. Sub nivelul locuinței, stratul de dărâmături din zidul romano-bizantin se adâncește până la -2,37 m, adâncime la care se află **N.III** - ultimul nivel incendiat romano-bizantin din turn.

N.IV este marcat de cereale carbonizate. **N.V** și **VI** sunt niveluri din secolele V și VI p.Chr., iar **N.VII** pare să aparțină perioadei de la sfârșitul sec.al IV-lea - începutul sec.al V-lea p.Chr.⁹². Ce ne spun pereții secțiunii CT-1 ?

- **Profil vest:** În dărâmătura de pe **nivelul IV** se află fragmente de țigle, olane, cărămizi, grăunțe de graminee și grinzi carbonizate. Deasupra există o nivelare cu pământ galben-cenușiu.

Deasupra **nivelului V**, un strat dublu de nivelare, din pământ galben purtat, marcat la bază de un strat subțire de moloz; dedesubt – pământ cenușiu tasat.

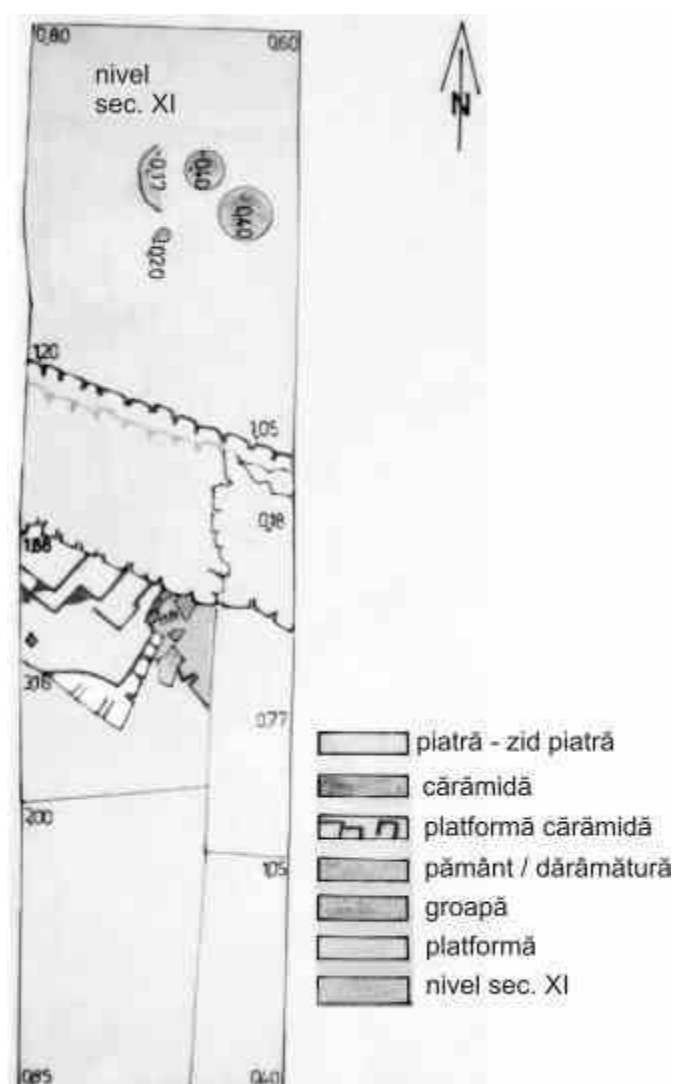
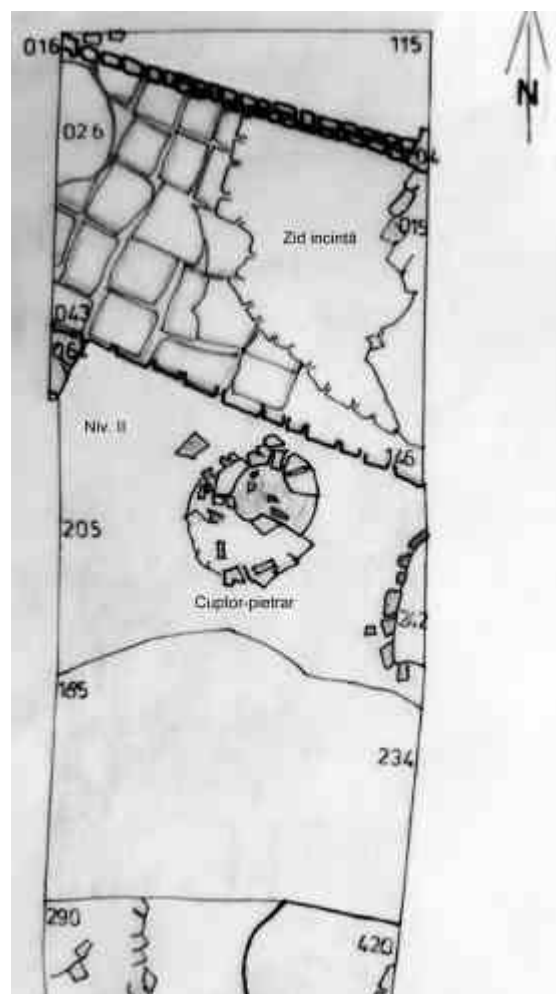
Noviodunum 1997 – CT 2, secțiune prin
Turnul Mare, profil est

- **Profil est** - nivelare pe **N.VI** incendiat, deasupra unei dărâmături alcătuită din amestec de pământ galben-brun cu pietre și cărămizi. Nivelare pe **N.VII**, deasupra unei dărâmături asemănătoare. Strat de pământ galben purtat pe **N.VIII**, nivel marcat de o platformă înconjurată de un pat de mortar gros de 10-15 cm. Acesta acoperă un strat de cărămidă pisată și moloz.

⁹² De pe nivelul VI, în caroul 4, a fost recuperată o monedă Iustinian I (emis. Constantinopol, anii 527-538 p.Chr.), iar din nivelul VII au fost recoltate două monede de bronz: *tip FTR* (a.346-361 p.Chr.); *tip VIRTUS EXERCITVS* (a.395-408 p.Chr.).

Nivelul IX este marcat de o substrucție, deasupra căreia, într-un strat subțire de moloz, a fost descoperită o monedă de tip **CONCORDIA MILITVM** de la Maximianus Herculus, evidențiind, foarte probabil, momentul terminării construcției turnului la începutul sec.al IV-lea p.Chr..

În 1997 au fost deschise secțiunile **CT-2**, în zona apuseană a turnului, și **CT-3**, la mijlocul distanței dintre CT-1, la răsărit, și CT-2, la apus. Secțiunea CT-2 a fost adâncită și, în paralel cu secțiunea CT-1, a evidențiat aceeași situație stratigrafică. Diferența de niveluri înregistrată în 1997 s-a limpezit în campania anului **1998** când s-a observat că, în CT-1, N.VIa corespunde cu N.VII din CT-2.

În secțiunea **CT-3**, plasată pe mijlocul turnului, aceeași situație stratigrafică: săpătura evidențiază două niveluri bizantine de sec.XI, situate la -2,15 m și la -2,45 m adâncime, față de punctul cel mai înalt al zidului bizantin. Sub aceste niveluri începe stratul de dărâmatură care acoperă ultimul nivel romano-bizantin din turn – **nivelul III**. Pe lângă zidul de incintă romano-bizantin, la -3,00 m adâncime se întâlnește o lentilă galbenă de nivelare (nivel ?).

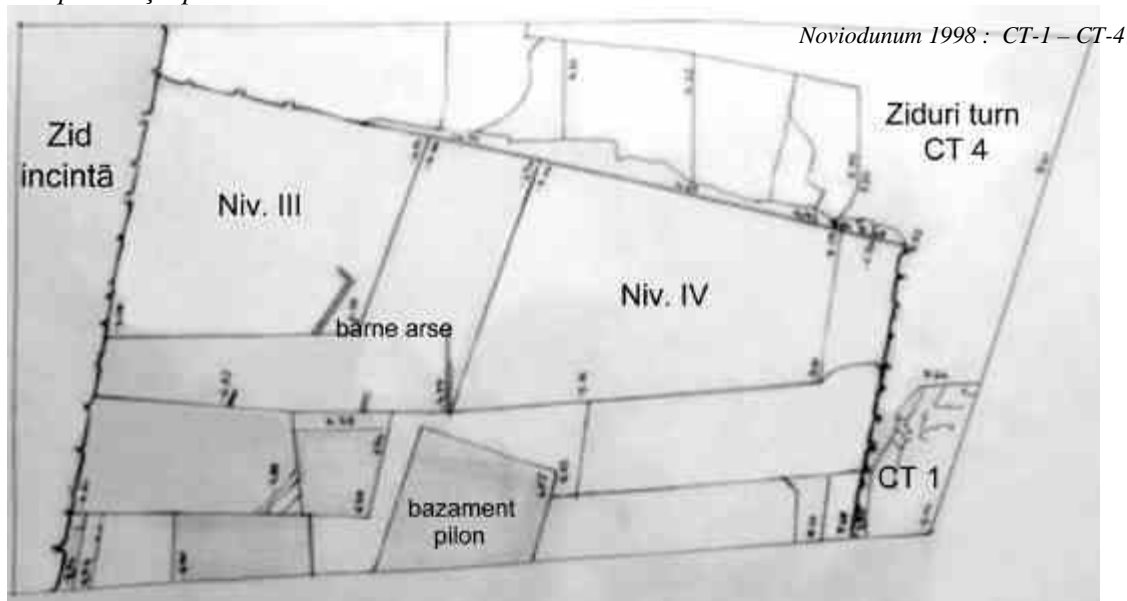
A fost surprinsă partea vestică a intrării în turn, cu marginea construită din blocuri masive de calcar, de 0,30-0,50 m grosime, așezate în *opus quadratum*. Secțiunea a fost adâncită până pe **N.IV**, marcat de bârne arse și urme masive de incendiu. La acest nivel, intrarea în turn prezintă la interior un prag, alcătuit dintr-un șir de pietre mari, ca un ziduleț lat de 0,55 m, evidențiind o etapă de reconstrucție, probabil din vremea lui Iustinian I. Sub N.IV, în stratul de nivelare de pe **N.V**, s-a recoltat ceramică romană târzie amestecată, aparținând secolelor IV-VI p.Chr.

Rezultatele cercetărilor din 1997 pot fi rezumate astfel:

- a) *turnul are o formă rectangulară* (în CT-2 a fost surprins colțul interior de vest);
- b) *stratigrafic*, în interiorul turnului au fost surprinse *nouă niveluri*, din care șapte (N.III-IX) aparțin epocii romano-bizantine;
- c) penultimul nivel, N.VIII, cu mortar și cărămidă pisată, pare a fi un nivel de construcție; acoperă o substrucție, despre care nu ne putem, încă, pronunța;
- d) zidul de incintă al turnului prezintă la interior o *plintă dublă*, cea de jos fiind corespunzătoare nivelului VIII, ceea ce pare să evidențieze cel puțin două faze constructive;
- e) *zidul exterior al turnului este gros de 3,60 m*, cu fundația amplasată într-un strat de cultură roman-timpuriu;
- f) *incinta romano-bizantină* a fost construită din straturi succesive de blochete de piatră și cărămizi pătrate, având pe elevație o *grosime de aprox. 2,67 m*, iar *zidul bizantin*, construit deasupra, în epoca medie bizantină, la o dată pe care nu o putem preciza (probabil la sfârșitul sec.al XI-lea, când încetează locuirea din așezarea din *extra-muros*), are o *grosime de aprox. 1,77 m* (1,55 m + 0,22 m – *plinta interioară*).

3.2. Campania anului 1998 (V.H.Baumann, Gh.Mănucu-Adameșteanu, Dorel Paraschiv, Mariana Omeniuc; studenții: Sorin Mănăstireanu, Mirela Lefterache).

În campania acestui an s-a urmărit *continuarea săpăturilor arheologice în interiorul TM, prin adâncirea secțiunilor existente și, în paralel, deschiderea unor noi secțiuni cu ajutorul cărora să se prevină, pe de o parte, prăbușirea pereților intermediari, pe de altă parte, să se mărească suprafețele de cercetare spre est și spre vest.*

Au fost reluate cercetările în secțiunea **CT-1**, în interiorul turnului. În c.3, **N.VII** este situat pe straturi succesive de pământ galben și mortar de var, de 0,30-0,40 m, sub care urmează o nivelare de pământ negru purtat în care s-a găsit ceramică romană timpurie. Această nivelare suprapune, sau corespunde, unui strat de cărămidă sfărâmată. Sub această amenajare, de aprox. 1,00 m (0,95 m mai precis) grosime, se află **N.VIII**. S-a constatat că prima plintă, cea de jos, plinta de fundație a zidului de incintă, corespunde **N.VIII**, iar cea de-a doua plintă, cea de sus, corespunde **N.VI**, ceea ce presupune două faze de construcție.

Placa de mortar de pe nivelul VIII a astupat substrucția considerată de noi în 1997 zid roman timpuriu. În acest loc podeaua nivelului VII s-a suprapus unei amenajări foarte îngrijite. În dreptul zidului de față al turnului, placa de mortar a nivelului VIII se întrerupe, fiind probabil spartă de cei care au amenajat nivelul VII. **N.IX** este nivelul substrucției. El corespunde unei plinte de 0,30 m lățime, din partea interioară a zidului de față al turnului. La -0,50 m sub această plintă se află plinta de fundație a zidului de front al turnului. Între nivelul substrucției, deasupra căreia, în pământul de nivelare, a fost descoperită o monedă, și zidul de față al turnului se află o pantă de scurgere a molozei până la talpa plintei de fundație a zidului de turn, reprezentând groapa de construcție a acestuia⁹³. *Noile cercetări au stabilit că, ceea ce considerasem o substrucție romană timpurie, se dovedește a fi un zid median, cu un pilon dezafectat situat deasupra. Aceste elemente legate de structura internă a turnului reflectă momentul construirii acestuia și reprezintă primul nivel romano-bizantin din turn – N.IX.*

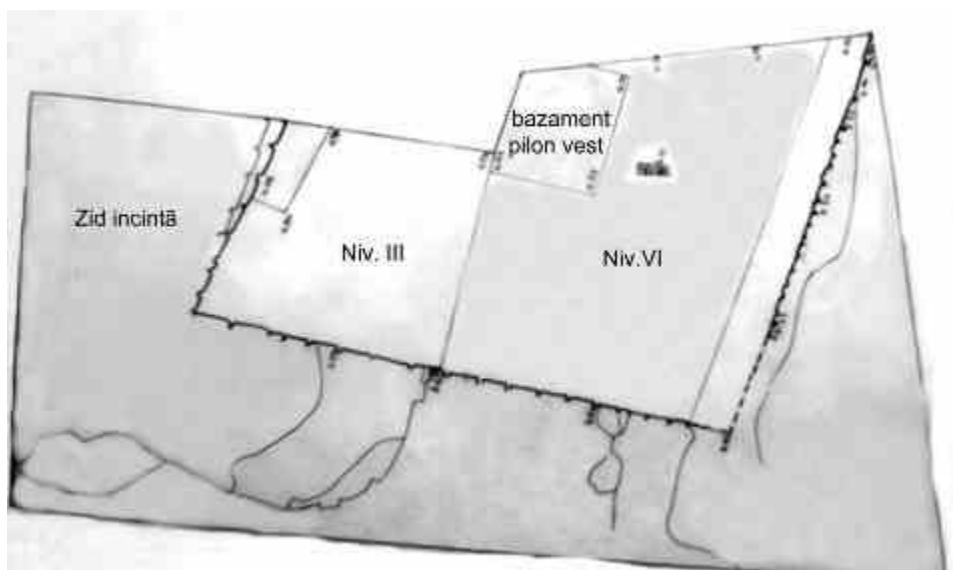
TM – 1998. Secțiunile CT-1 și CT-4 la răsărit, cu nivelurile III și IV

În campania anului 1998 au fost deschise două noi secțiuni, paralele cu cele interioare: **CT-4** la răsărit de CT-1, lată de 4,50 m, și **CT-5** la apus de CT-2, de 3,40 m lățime. Prin deschiderea acestora se înlătură riscul prăbușirii pereților intermediari, foarte periclitati datorită straturilor de dărâmături. În același timp, se creează posibilitatea configurării turnului, prin dezvelirea laturilor de est și de vest. S-a urmărit, în special, înlăturarea stratului de dărâmături arse de deasupra **nivelului III**, din ultima perioadă

⁹³ Sub plinta zidului median se întâlnesc, la -0,10 m și la -0,60 m, niveluri romane timpurii, cu numeroase fragmente ceramice. Acoperite de un strat subțire de moloze, aceste niveluri cad în pantă până în dreptul fundației plintei de jos a zidului de față.

de folosire a turnului. Pretutindeni se observă o sărăcie crasă de material arheologic, reflectând o situație de fapt: distrugerea, incendierea și părăsirea turnului într-un moment post-Iustinian (*sic*!).

În cele două secțiuni straturile arheologice au fost înlăturate pe falii: în **CT-5**, în zona zidului de incintă până pe **N.IV** și în zona zidului de fațadă până pe **N.VI**. În campania anterioară, în CT-2 apăruse suprafața superioară a unui pilon dezafectat, situație asemănătoare celei din CT-1. În **CT-4** s-a păstrat **N.III** în zona incintei, creându-se trepte pe celelalte niveluri, până pe **N.VI**, lângă zidul de fațadă. În partea de nord, pe **N.IV** și în denivelările provocate de dărâmături s-a dat peste cereale carbonizate⁹⁴.

1998 – Noviodunum : CT-2 – CT-5

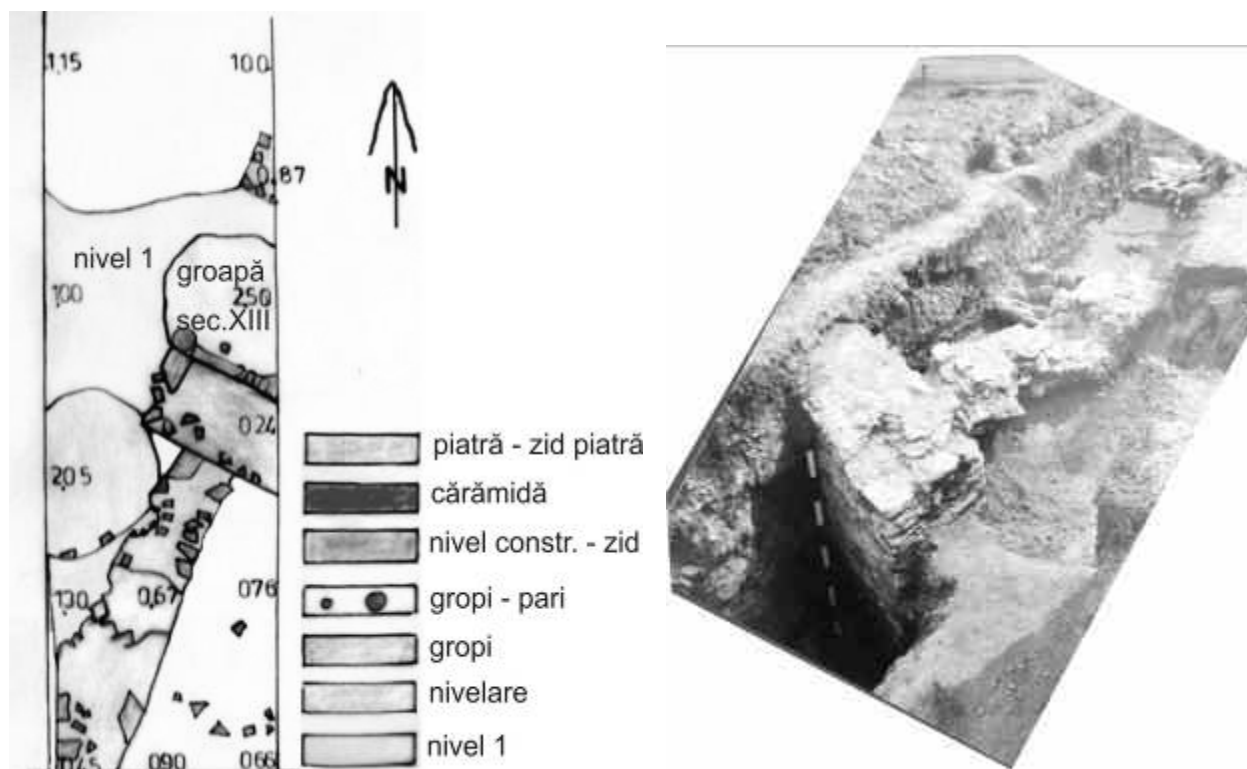

TM – 1998. Secțiunea CT-2, adâncită la sud pe **N.VI**, care suprapune pilonul lateral-vest; nivel perforat E-V, de secțiunea transversală. În dreapta, zidul de front al Turnului Mare

⁹⁴ Determinări paleoetnobotanice efectuate de dr. Felicia Monah, cercetător la Institutul Arheologic din Iași - căreia îi mulțumesc, și pe această cale, pentru amabilitatea, promptitudinea și seriozitatea pe care a acordat-o analizei resturilor vegetale provenite din Turnul Mare de la Noviodunum.

3.3. În campania **1999** (V.H.Baumann, Gh.Mănușu-Adameșteanu, Sorin Mănăstireanu, Mariana Omeniuc) s-a acordat o atenție specială situației din *intra-muros*, unde, încă din 1997, apăruseră numeroase vestigii medievale.

În *intra-muros* lungimea secțiunii CT-1 a ajuns la 32 metri. În vecinătatea zidului de incintă (carourile 6-7) săpătura a coborât până la -2,40 / -2,60 m față de actualul nivel de călcare, adâncime la care au început să apară fragmente ceramice romano-bizantine. Din stratul de cultură bizantin au fost recoltate fragmente de oale din sec.al XI-lea și un *folis* de la Mihail IV (1034-1041). În campania anului 1997, în c.8, la -0,10 m, au fost surprinse câteva tronsoane de ziduri, din piatră legată cu mortar alb de var, dintr-un edificiu pentru a cărui dezvelire a fost necesară, în 1999, deschiderea unei noi casete (cas.1), în care a apărut un zid din pietre legate cu pământ, adosat parțial la edificiul construit cu mortar.

1997 – Noviodunum : TM, CT-1, c.8-9, ziduri bizantine

Pe lângă zidurile amintite, în 1999 au fost surprinse câteva trepte amenajate din bucăți de cărămidă cu mortar, cu dimensiunile: L = 2,04 m; l = 0,35-0,40 m; h = 0,30-0,35 m.

În umplutura unei locuințe din c.10-11, între -0,40 și -1,00 m adâncime, a fost descoperit un *atelier casnic de prelucrare a oaselor de animale*, din care au fost recuperate câteva mânere și un împungător din os, complex datat, pe baza ceramicii smălțuite, în sec.al XIII-lea. În c.12 a fost dezvelit parțial un *cuptor-pietrar din sec.al XIII-lea*, instalație de foc frecvent întâlnită în săpăturile de la Noviodunum.

În c.13, pe latura de sud, podeaua de lut bătătorit a unei locuințe a fost surprinsă la adâncimea de -0,89 m față de nivelul actual de călcare, într-un strat de cenușă gros de 0,20 - 0,30 m. Din interior a fost recoltat un ulcior amforoidal, spart pe loc în timpul incendiului care a distrus locuința.

Pentru dezvelirea acestui complex a fost trasată **caseta 2**, cu dimensiunile de 3,00 x 4,00 m. La -0,50 m adâncime a fost surprinsă umplutura unei *locuințe semi-îngropate*, cu laturile de 2,00 x 3,50 m, cu multă cenușă, cărbune și bucăți de chirpici. În jumătatea de est a locuinței, pe o platformă din scânduri găsite incendiate, s-au găsit patru vase culcate: două amfore și două ulcioare amforoidale. Pe baza

materialului ceramic și numismatic s-a putut aprecia că locuința a fost distrusă în sec. al XIII-lea⁹⁵. Dintre celelalte descoperiri amintim: o ramă de hârleț și aversul unei cruci relicvar cu imaginea incizată a lui Hristos (din sec.al XIII-lea) și un sigiliu de plumb din sec.XI, foarte bine păstrat.

La curățirea carourilor 8-11 din CT-1 a fost scoasă o cantitate de ceramică aparținând secolelor XII-XIV. Se poate afirma că în c.8 există un edificiu bizantin cu ziduri din piatră, din interiorul căruia s-a strâns ceramică de sec.XII-XIII și fragmente de tencuială de perete, colorată, cu decor. Edificiul a fost perforat la sud de o groapă cu material de sec.XIII-XIV. CT-1 a fost adâncită în carourile 8-11. S-a stabilit că ultimul nivel de locuire, de pe care a fost recoltată ceramică specifică, *grafitată*, aparține sec.al XIV-lea. Sub acest nivel, între -0,90 și -1,10 m, s-a dat peste resturile unei locuințe cu ceramică amestecată, însă și peste o monedă tăiată cu modul mic, specifică sec.al XIII-lea. În edificiul bizantin din c.8, nivelul corespunzător zidului adosat astupă cu lutuială, spre sud, resturile unor ziduri demolate (-0,90 m). Zidăria de piatră legată cu pământ poate fi datată în prima jumătate a sec.al XIII-lea, într-o perioadă de refacere a edificiului.

În partea de sud a caroului 7 s-a dat peste resturile prăbușite ale unui fragment de zid din pietre prinse în tencuială, în care s-au păstrat urme de tiranți. În caroul 6, sub dărâmătura fragmentului de zid cu tiranți, începe stratul de secol XII, de pe care a fost recuperată o monedă *skiphată*, ceea ce presupune o distrugere a zidului anrocă pe incinta romano-bizantină, în cursul secolului al XII-lea, cu care ocazie s-a prăbușit și fragmentul de zid cu tiranți în cursul secolului al XII-lea. Pe mijlocul caroului 7, la -1,50 m adâncime, s-a dat peste un nivel de construcție, probabil al zidului bizantin, nivel perforat la est de o groapă în care se afla o amforă cu toate supraînălțate, aparținând secolului al XII-lea, evidențiind un moment *ante quem* al refacerii zidului. *Se poate, așadar, presupune că zidul a fost refăcut în sec.al XII-lea; în profilul de est, stratul de pământ negru-gălbui este cenușos și are 0,20-0,30 m grosime. Distrugerea definitivă a zidului, probabil de la mijlocul sec.al XIII-lea, este marcată de un strat pigmentat cu mortar și placă de mortar.* Deasupra, un strat de pământ negru-cenușos, cu materiale de sec. XIII-XIV, căpăcuit cu o dungă subțire de mortar, sub arabil, care coboară și crește în grosime spre zidul spart și demolat, reprezintă momentul demolării zidului, în secolul al XIV-lea, sau poate mai târziu.

Noi cercetări în turn în 1998, în CT-1, c.4, au stabilit existența unui pilon dezafectat pe un zid median, elemente legate de structura internă a turnului, care reflectă momentul construirii turnului și reprezintă primul nivel romano-bizantin din turn – **N.IX**.

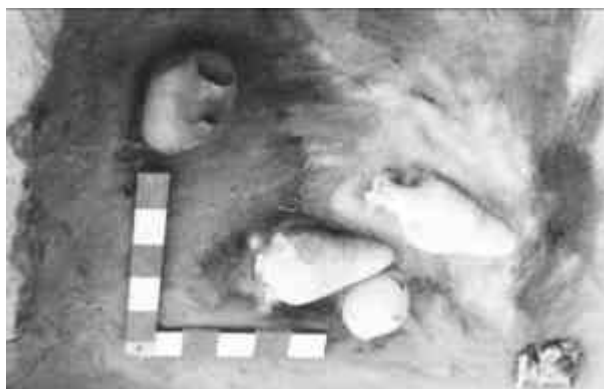
CT-1, c.6 – dărâmătură din zidul de incintă bizantin pe nivel de sec.XII

Edificiul bizantin în CT-1, c.8.

1998 – Noviodunum

⁹⁵ Cu ocazia invaziei din 1241-1242 a tătarilor (Gh.Mănușu-Adameșteanu, CCA din România. Campania 1999, cIMEc, 2000).

1999 – Noviodunum : CT-1, c.11, cas.2 – nivel bizantin de sec. XII-XIII

În 1999, în caroul 4, în stratul de pământ galben de nivelare situat sub nivelul de construcție al turnului, a ieșit o cantitate mare de material ceramic roman timpuriu. Pentru a stabili dacă cei doi piloni descoperiți în CT-1 și CT-2 aparțin aceluiași stilobat continuu din structura internă a turnului, s-a procedat la secționarea transversală a turnului în zona apuseană, respectiv în CT-2 – CT-5 sud, carourile 3-4. În caroul 3 secțiunea mediană est-vest a fost adâncită până la -2,10 m față de ↓ 3 de pe perețele răsăritean.

În perețele de N al secțiunii mediane, sub **N.IV** s-au putut observa două straturi groase de aprox. 0,40 m, ultimul fiind **N.V** care acoperă o masă de

dărâmături de pietre, țigle fragmentare, olane sparte etc, constituită în umplutura unei gropi a cărei bază se află pe un nivel de arsură continuă care acoperă întreaga suprafață a turnului. Acesta este **N.VI**, care suprapune în c.4 pilonul de formă rectangulară (1,60 x 1,80 m) realizat din blocuri masive de calcar devonian. Ca și în CT-1, pilonul din CT-2, care a păstrat bazamentul din pietre legate cu mortar, era acoperit spre N de un strat subțire de mortar alb.

*Se poate afirma, pe baza ceramicii descoperite în nivelul VI din secțiunea transversală efectuată în CT-2 – CT-5, că acesta poate fi încadrat cronologic la sfârșitul sec.al V-lea – începutul sec.al VI-lea p.Chr.*⁹⁶

N.VII este mai bine păstrat în partea de sud a secțiunii mediane, fiind ars deasupra unui strat de pământ galben nivelat sub care se află dărâmătura masivă a **N.VIII**. Din nivelarea executată pentru **N.VII** au ieșit obiecte din fier, iar din dărâmătura de pe **N.VIII** – o cantitate mare de material amforic în stare fragmentară.

O groapă de -0,30 m adâncime, care pleacă din nivelul VI și perforează nivelurile VII și VIII, permite observația conform căreia **N.VIII** se remarcă, ca și în CT-1, printr-un strat de mortar alb de var și cărămidă pisată, ceea ce presupune un nivel de construcție. Groapa este umplută cu material amforic, majoritatea fiind fragmente de la exemplare pontice din secolele IV-V p.Chr.⁹⁷.

Prezintă în mai multe locuri plăci de mortar realizat pe loc, prin turnarea varului direct peste un strat de cărămidă pisată amestecată cu piatră spartă mărunț. Sub nivelul VIII s-a dat de zidul median al turnului – *stilobatul* - pe care s-au construit pilonii rectangulari, considerat, în această situație **N.IX** = *nivelul de construcție al Turnului Mare*.

În vecinătatea de vest a pilonului, pe **N.VII**, s-a găsit, prin detecție, o monedă de sec.II p.Chr., iar în nivelarea densă, cu numeroase fragmente ceramice, a nivelului VIII, o monedă romană, cu modulul mic, de sec.IV p.Chr.⁹⁸. Cu toate acestea, fragmente tipice de amfore și de urcior relevă totuși secolul al V-lea p.Chr. Nivelul VIII, situat cu 0,40 m sub **N.VII**, este perforat spre sud de o groapă ovală umplută cu cărămidă sfărâmată, înconjurată de două cărămizi întregi și altele sparte, pătrate. Groapa a fost movilită din vechime, fiind căpăcuită de un strat de mortar de var. **Nivelul VII** se păstrează mai bine în CT-4, spre sud: este ars și suprapune un strat de pământ galben nivelat, în care au fost găsite obiecte din fier. Sub această nivelare urmează dărâmătura **nivelului VIII**, din care s-a recoltat, în c.3, o cantitate mare de material ceramic și tegular. Și aici, acest nivel este marcat de un strat de mortar de var și cărămizi pisate.

⁹⁶ Datate stabilită pe baza unor fragmente ceramice: **farfurie** – tip XV Topoleanu, 2000 (*ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris, sec. I-VII d.Ch.*, p.57, nr.81-83, Murighiol, pl.9 – cf. Kenrich, P.M., 1985, (*Excavation at Sidi Khrebish Banghazi [Berenice]*, III/ I, *The Fine Pottery Supplement to Libya Antiqua*, V, Tripoli), B-722, fig.75; **ceașcă** – tip V Kuzmanov, 1985, (*Rannovizantijska Keramika ot Trakija / Dakija, IV na VIII v.*, Razkopki i Proučvanija 13), 46, pl.27/15 (sec.VI p.Chr.); tip II Topoleanu 2000, nr.209 – 210, pl. 24 (a doua jumătate a sec.V – prima jumătate a sec.al VI-lea p.Chr.).

⁹⁷ Tip XX Bjelajac (L. Bjelajac, *Amfore gornjo mezikog Podunavlja*, Beograd, 1996, 67-72, fig.23/127).

⁹⁸ Vezi, *infra*: *Descoperiri monetare 1997-1999*, nr.21 și 22.

1999 – Noviodunum: CT-2, c.4 – secțiune transversală E-V
Amenajare pe nivelul VIII, pentru păstrarea fragmentelor de cărămidă sfărâmată

În anul 1999 a fost deschisă secțiunea **CT-6**, paralelă cu CT-3 și la E de aceasta, având aceleași dimensiuni. În caroul 6, *intra-muros*, la -1,00 m adâncime, s-a dat peste un nivel de pe care *s-a recoltat ceramică de sec.XIV și câteva fragmente de ceramică otomană*. În caroul 7, la -0,45 m adâncime, începe stratul de cultură de sec.XIV, în care a fost descoperit un *fragment de cruce-relicvar și o monedă tătărească*.

CT-1 - vedere spre zidul de front

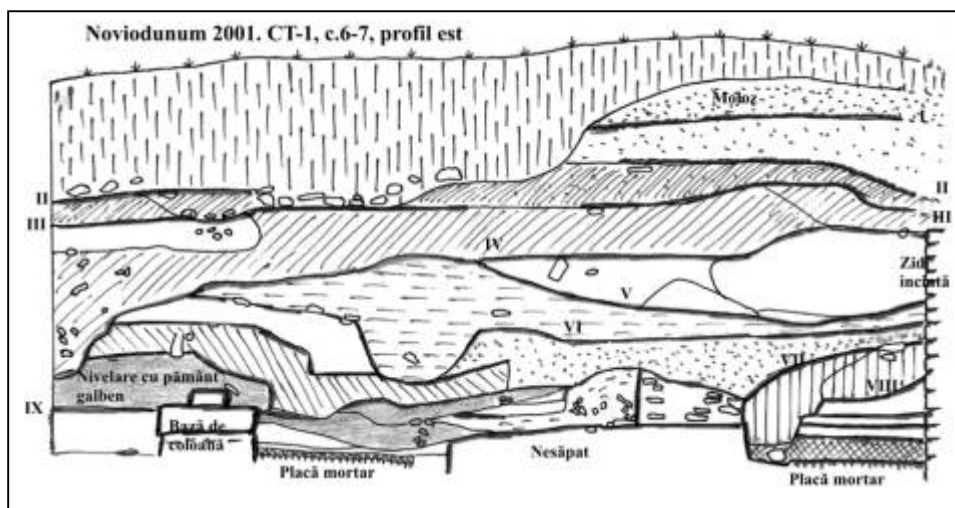
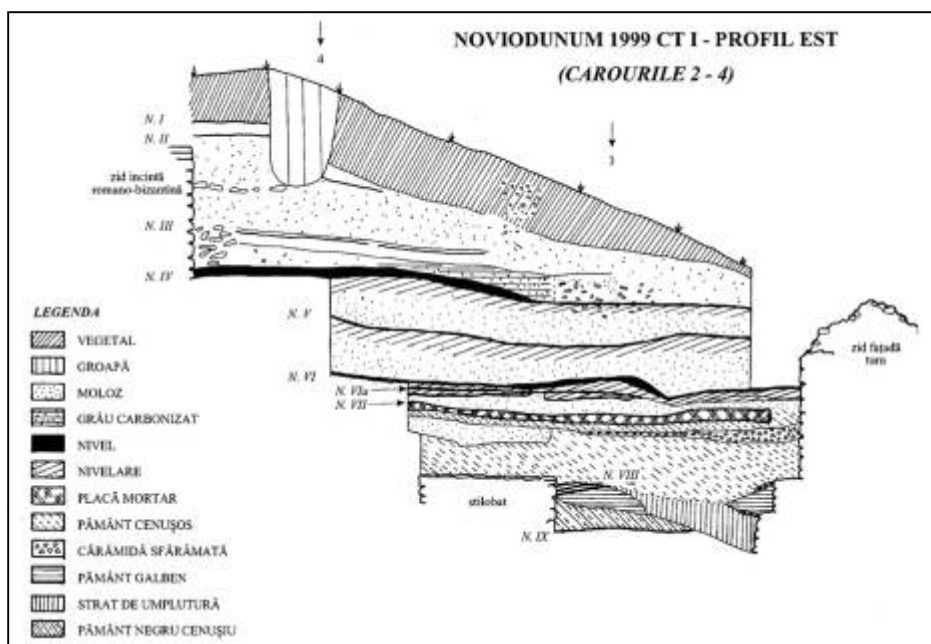

CT-1 - vedere spre zidul de incintă

3.4. Campania 2000 (V.H.Baumann, Gh.Mănușu-Adameșteanu, Sorin Mănăstireanu).

Ca și în 1999, în anul 2000 *cercetarea s-a concentrat în zona intra-muros*, atât în CT-6 cât și în secțiunea pereche – CT-3. Au fost descoperite complexe arheologice din perioada secolelor XIII-XIV: vetre deschise, locuințe, gropi menajere, cu un bogat material arheologic (monede, obiecte de cult și ceramică) important pentru cunoașterea perioadei finale din istoria cetății. Zona *intra-muros* a secțiunii CT-1, carourile 6-8, a fost eliberată de stratul medieval până la adâncimea de -2,80 m, în c.6, și -2,60m, în c.7. La dreapta carourilor 7 și 8, spre E, a fost adâncită **caseta 1**, acțiune impusă de prezența zidurilor edificiului bizantin. Cu această ocazie, au fost scoase la lumină resturile unei scări monumentale, orientată de la V la E. Din peretele de nord al „casei scării” a fost scos un *fragment de inscripție latină*.

În carourile 5-6 din secțiunile CT-3 și CT-6 a fost prins în întregime zidul „bizantin”, de 1,80 m grosime, care a suprapus zidul de incintă romano-bizantin. În c.6-7 s-a putut constata că *ultimul nivel de locuire din cetate, gros de 0,70 m, datat larg în secolele XIII-XV, are la bază un strat de cenușă cu pigmenți de mortar, care căpăcuieste o dărâmatură masivă, cu o grosime cuprinsă între 0,70 și 1,20 m, ce pare să indice distrugerile provocate de atacul tătarilor din 1241-1242* (Gh. Mănușu-Adameșteanu)⁹⁹.

⁹⁹ CCA din România. Campania anului 2000, cIMEc, 2001. Vezi și considerațiile noastre, în concluziile la acest capitol.

Fragment de inscripție latină cu atestarea
Decurionului AELI(us) MAT...

2000 – Noviodunum: CT-1, c.7-9, cas.1

3.5. Campania 2001 (V.H.Baumann, Gh.Mănușu-Adameșteanu, Aurel Stănică, Dan Aparaschivei; Mariana Omeniuc, Ciprian Rădulescu - student) a urmărit continuarea cercetărilor începute în interiorul și-n exteriorul Turnului Mare. În 2001, prin adâncirea secțiunii CT-1, în c.6, până la -3,30 m și până la -2,80 m în c.7, s-a dat peste ultimul nivel romano-bizantin care, în conformitate cu stratigrafia *intra-muros*, este **N.8**. Acest nivel este marcat de pietre suprapuse de o nivelare cu pământ galben.

Următorul nivel, **N.9**, se află la -3,60 m în c.6 și la -3,08 m în c.7, sub un strat de nivelare cu pământ galben. Este marcat de evidente urme de locuire: cuptor-pietrar de formă cvasi-pătrată la mijlocul caroului 7; fragment de zid în același carou spre ↓ 7, și un zid fragmentar în c.6, lângă zidul de incintă. Spre profilul de E, pe nivel, se află o râșniță pe un suport masiv din calcar.

Materialul recoltat din aceste niveluri se compune din fragmente ceramice și piciorușe de pahare (candle ?) de sticlă, din sec.al V-lea și al VI-lea p.Chr., amestecate cu ceramică de epocă medie bizantină. În prelungirea spre N a secțiunii, în c.8, pe N.8, au fost descoperite două monede bizantine. În dreptul ↓ 7, N.9 se află la -3,10 m adâncime, iar în dreptul ↓ 6, la -3,68 m.

Cele două niveluri sunt perforate în c.8, în dreptul **casetei 1**, spre V, de *groapa unui bordei medieval*, cu ceramică din sec.al XI-lea, locuință datată cu monedă bizantină anonimă, ceramică și numeroase oase, situație similară în zona de E, unde s-au găsit foarte multe oase de pește într-o locuință semi-îngropată. Groapa bordeiului medieval are un D = 2,60 m și se adâncește până spre -5,00 m față de nivelul solului actual. La -4,10 m centrul gropii prezintă o podea de lut bătătorit, marcată la N de o potcoavă de blocuri de piatră, probabil un *pietrar*. Spre S s-a dat peste *mormântul unui copil* care a perforat podeaua bordeiului, după abandonarea acestuia. Scheletul copilului era orientat cu capul la apus și privirea spre răsărit și, cu toate că mormântul era deranjat, s-a observat că antebrațul drept fusese plasat pe abdomen. În apropiere se afla o bază plată de ulcior și un fragment de brățară cu secțiune dreptunghiulară.

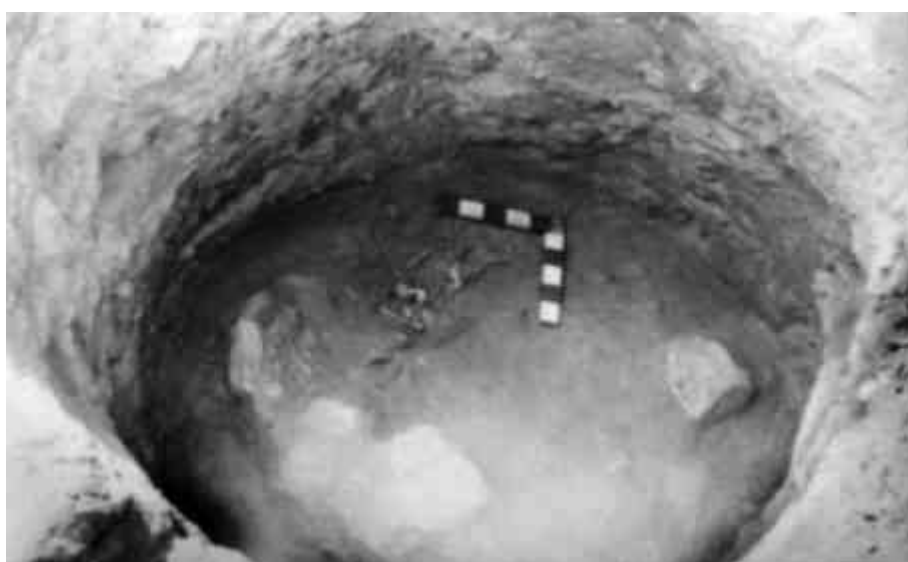
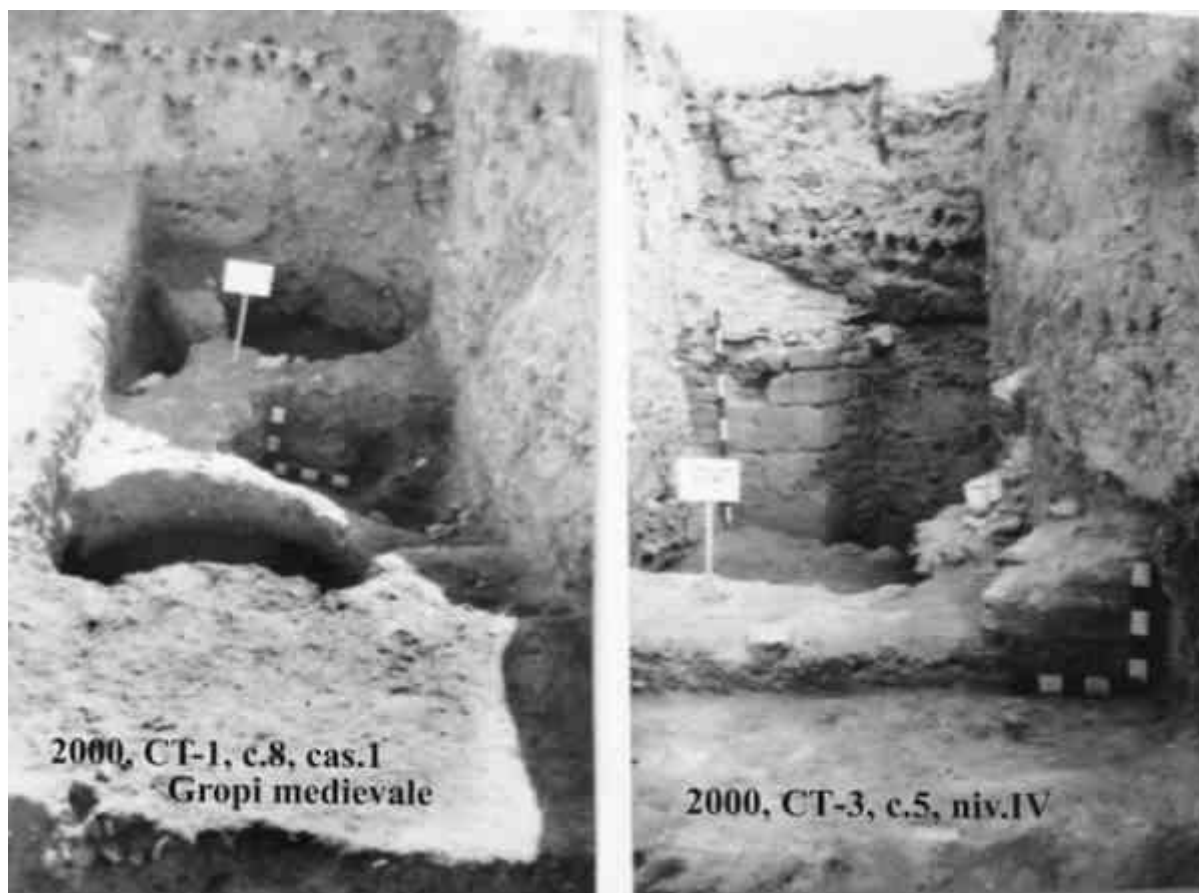
1998 – Noviodunum: CT-1, c.7-8, cas.1
Edificiul bizantin, casa scării

CT-6: edificiul bizantin cu portic, în c.7

Se poate menționa cantitatea mare de oase de animale, de păsări și de pește scoasă din groapa bordeiului, ca și numărul de 11 monede – *folles* anonimi, și alte obiecte din bronz, descoperite aici. După eliminarea pământului din umplutura bordeiului, la -5,00 m adâncime au fost surprinse resturile unei podele din scoarțe de copac. Se poate afirma că avem de-a face cu o locuință de sec.XI, cu două faze de locuire, părăsită și transformată în sec.al XII-lea în groapă menajeră, în care se practică o înmormântare, cel mai devreme în sec.al XIII-lea.

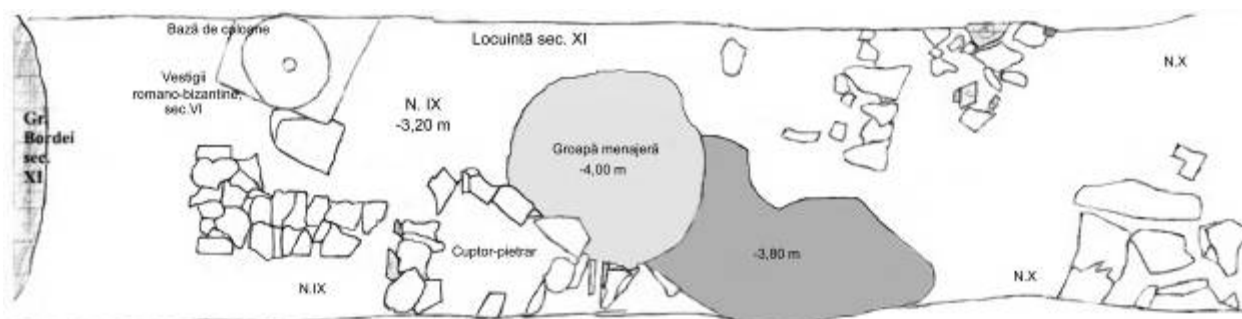
3.6. În carourile 6 și 7, secțiunea a fost adâncită, îndepărtându-se stratul de pământ galben de nivelare. La -3,90 m, în dreptul ↓ 6, s-a dat peste un nivel, considerat de noi **N.10**, marcat de fragmentele unei podele pardosite cu mortar de var, păstrate lângă zidul de incintă și pe mijlocul caroului 7. De pe această podea au fost culese materiale ceramice, obiecte metalice și două monede de sec.IV p.Chr.

2000 – CT-1, c.8, groapă bordei sec. XI, cu mormânt de copil sec. XIII-XIV

2001 – CT-1, c.6-7 – vestigii romano-bizantine din sec. al VI-lea p.Chr.

2001 – Noviodunum: CT-1, c.6-7

2001 – Noviodunum: CT-6, N.III

Zidul de incintă romano-bizantin este acoperit de un val de pământ care, în CT-3, prezintă ca miez un dop de nivelare din *loess*, suprapus de un strat gros de pământ, de cca. 1,50 m, cu resturi romane timpurii recoltate probabil din șanțul din fața cetății. La baza valului de pământ se găsește stratul de cultură bizantin cu cele două niveluri din sec.al XI-lea. Stratul de cultură bizantin suprapune o nivelare a stratului gros de moloz de pe ultimul nivel romano-bizantin – **N.III**. În acest nivel, spre răsărit, se găsesc resturile unui pilon construit cu șiruri de cărămizi deasupra unor blocuri din piatră. La aprox. 2,00 m N de ↓ 3, în caroul 4, a fost scos parțial la lumină pilonul median, construit din blocuri mari de calcar, cu elevație de cărămizi. Acest pilon se află în zona centrală a turnului și nu-i exclus ca el să reprezinte unul din elementele structurii interne a turnului, păstrate până în ultimele momente ale existenței acestuia.

În plan vertical se observă că zidul bizantin este ulterior valului, pe care l-a perforat, așezându-se pe elevația vechiului zid de incintă romano-bizantin. Se poate observa că valul de pământ, ridicat din *extra-muros* deasupra turnului, astupă stratul de cultură bizantin din sec.al XI-lea, iar zidul bizantin, cu tiranți verticali de lemn, a căror poziționare se distinge în negativ, numai pe fața sudică, dinspre turn, este ulterior valului, fiind, probabil, construit la începutul sec.al XII-lea în umplutura valului. Intrarea în turn, obturată de dărâmături, a fost descoperită în CT-3. Probabil că acest fenomen a început după părăsirea cetății romano-bizantine, dar s-a încheiat în momentul construirii zidului bizantin, care, în *intra-muros*, prezintă plintă de construcție și parament din blochete de piatră.

Terenul, ușor înclinat spre zidul de față, a fost adâncit pe **N.IV**. Spre sud, pe acest nivel, s-au găsit pietre și bărne carbonizate. Situația este ușor diferită în dreptul pilonului, care se îngroașă, la **nivelul III**, printr-o temelie din blocuri de piatră fasonată.

În dreptul ↓ 3 a fost măsurată adâncimea nivelurilor: N. II – 1,35 m; N. III – 1,80 m; N. IV – 2,20 m; N. V – 2,70 m; N. VI – 3,20 m; N. VII – 3,30 m.

Pilonul este situat pe un soclu cu margini teșite, așezat pe o bază dreaptă, construită din pietre mari. Această temelie străpunge un strat de mortar gros de 0,30-0,40 m, respectiv **N.VIII**, situat la -4,16 m adâncime, între două straturi de mortar. Secțiunea CT-3 a fost secționată pe mijloc, spre peretele de E, fiind adâncită până pe **N.VI**. În fața pilonului central, spre zidul de față, situat la aprox. 3,80 m distanță,

s-au descoperit trei chiupuri sparte, de mărime mijlocie, îngropate în **N.VI**. S-au găsit două opaițe romano-bizantine, de producție locală: unul în dreptul pilonului, pe **N.IV**; altul pe **N.V**, cu granule pe bordură¹⁰⁰. Au fost descoperite și două monede de bronz.

1999- Noviodunum: TM vest, CT-2 – CT-5

În 2001 au fost reluate cercetările din **CT-5**, oprite în 1999 pe nivelul stilobatului, considerat **N.IX**. În marginea sudică a acestuia a fost realizată o secțiune transversală, paralelă stilobatului, de 1,00 m lățime. La 1,00 m nord de ↓ 3, nivelul zidului se află la -3,78 m adâncime față de latura de vest al turnului. Nivelul de construcție corespunzător plintei zidului de vest al turnului se află la -4,18 m adâncime, fiind marcat de moloz lângă plintă; la -5,00 m adâncime se află talpa plintei de construcție a zidului de vest, care corespunde cu aceea a stilobatului.

¹⁰⁰ V.H.Baumann, *Lucernele de la Noviodunum*, Peuce 7, 2009, nr.134 și 138.

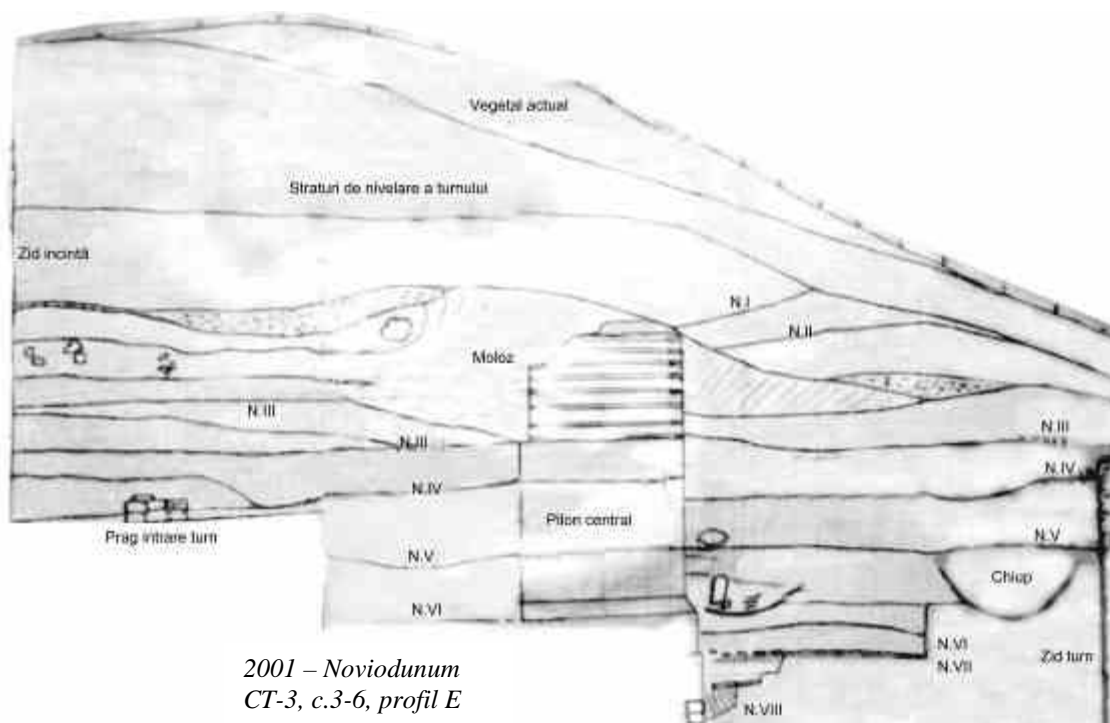
Din stratul de pământ de sub N.IX, gros de aprox.1,00 m, până la nivelul care corespunde primei plinte de construcție a zidului de vest al Turnului Mare, s-au recoltat fragmente ceramice din sec.al III-lea și un gât cilindric de amforă cu toarte supraînălțate de *tip 2 Kapitän 1972*, specific sec.III-IV p.Chr. La adâncimea de 5,25 m s-a dat peste *loess*.

2001 – CT-3 – vedere spre sud

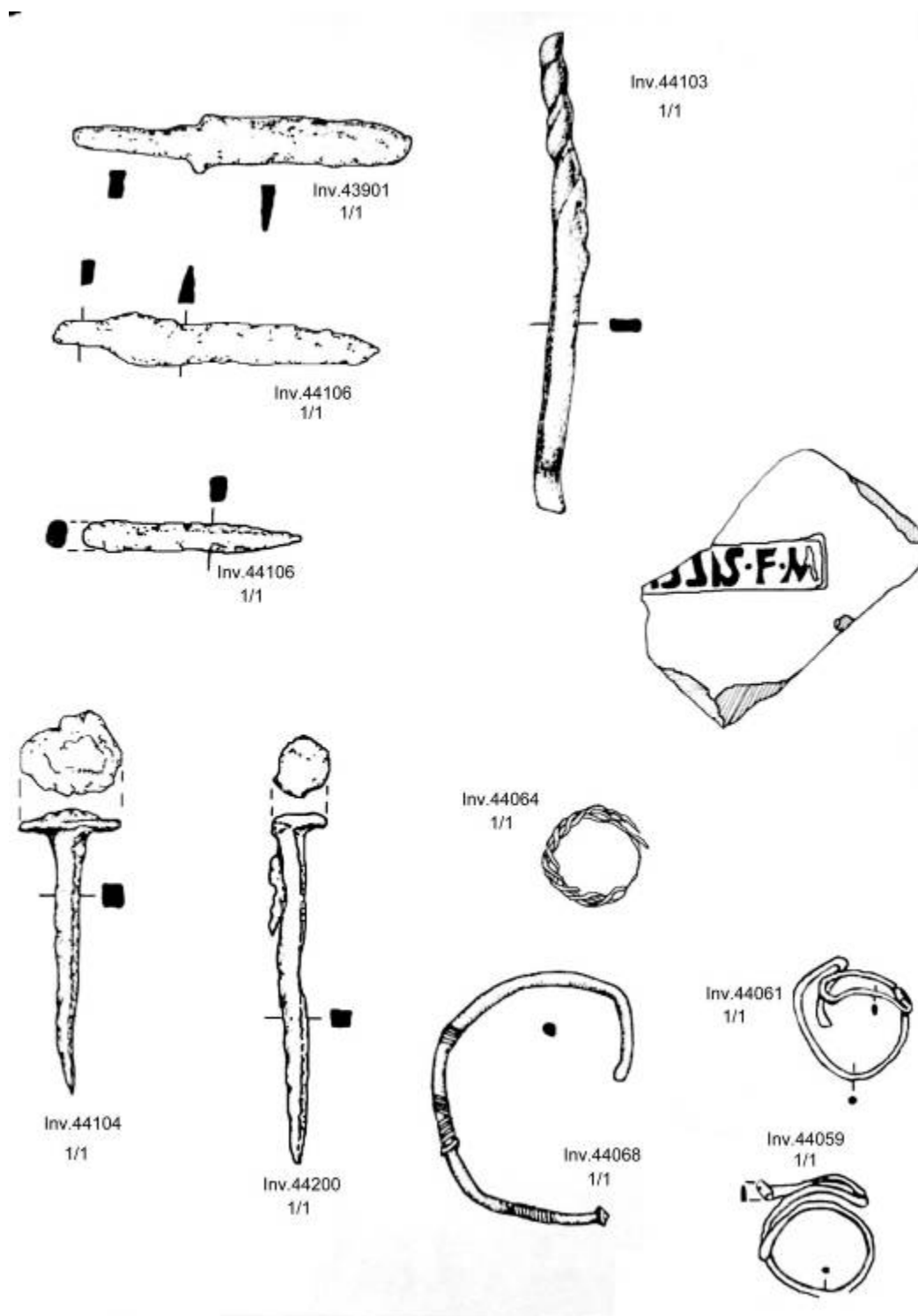
CT-3, c.4

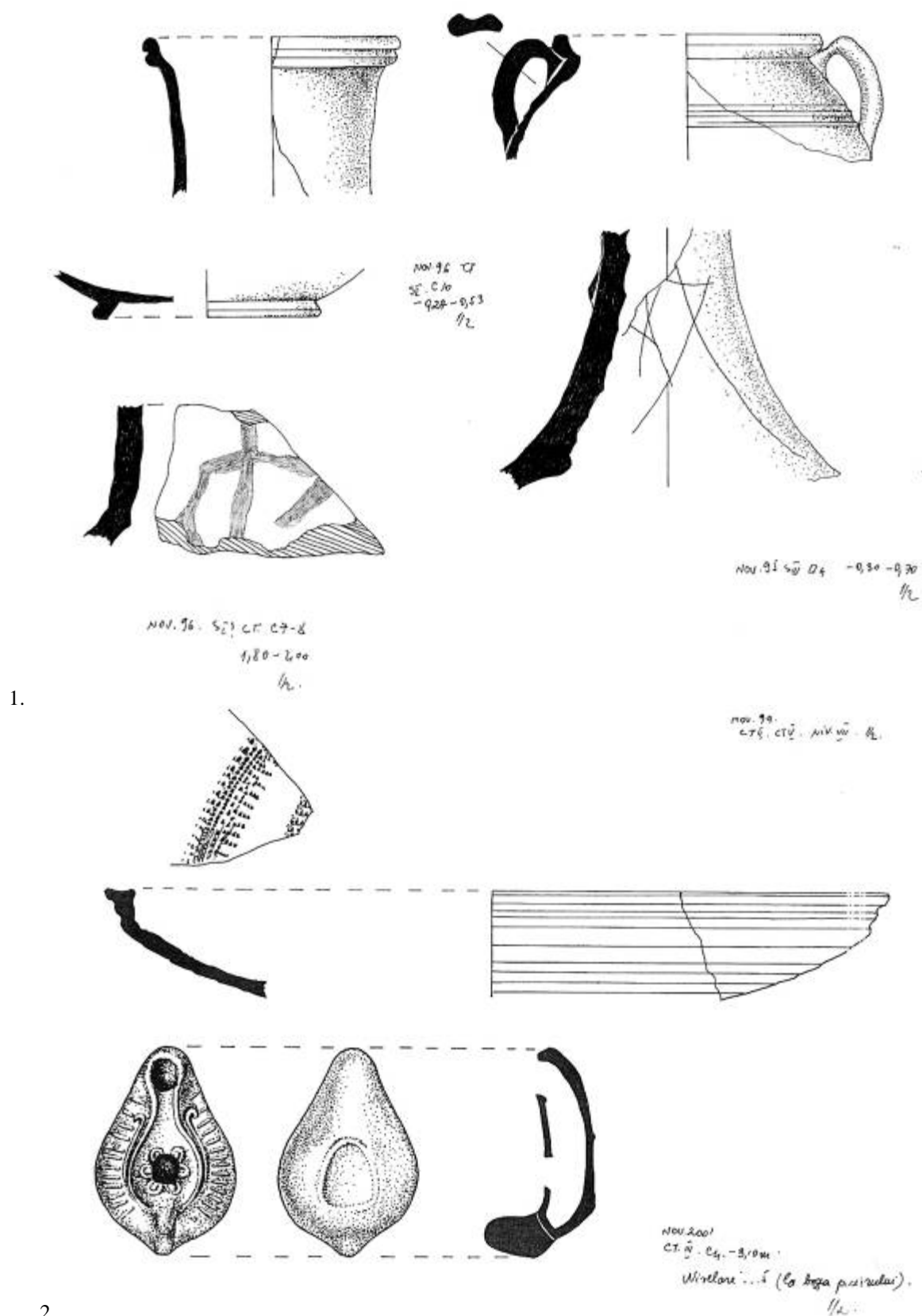
2001 – Noviodunum
CT-3, c.3-6, profil E

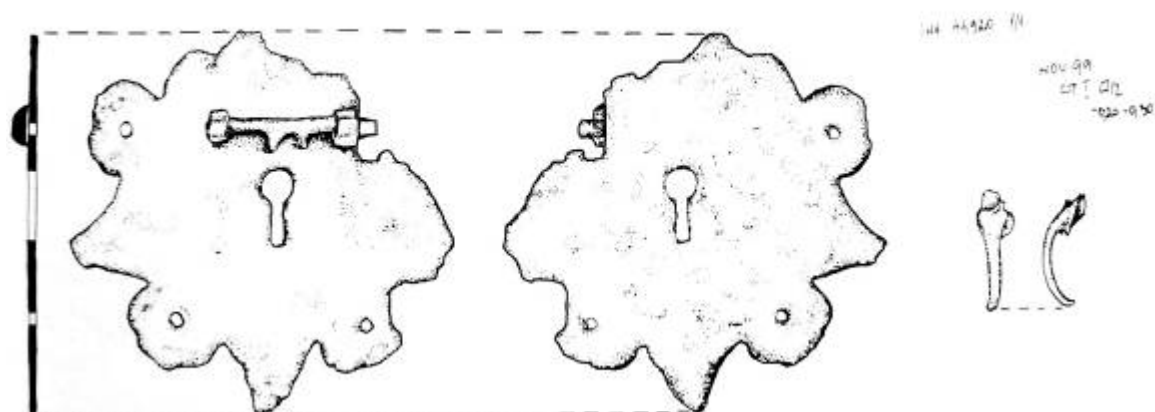
1998-2000 – TM: CT-3, carourile 6-9. Niveluri bizantine de sec.XIII

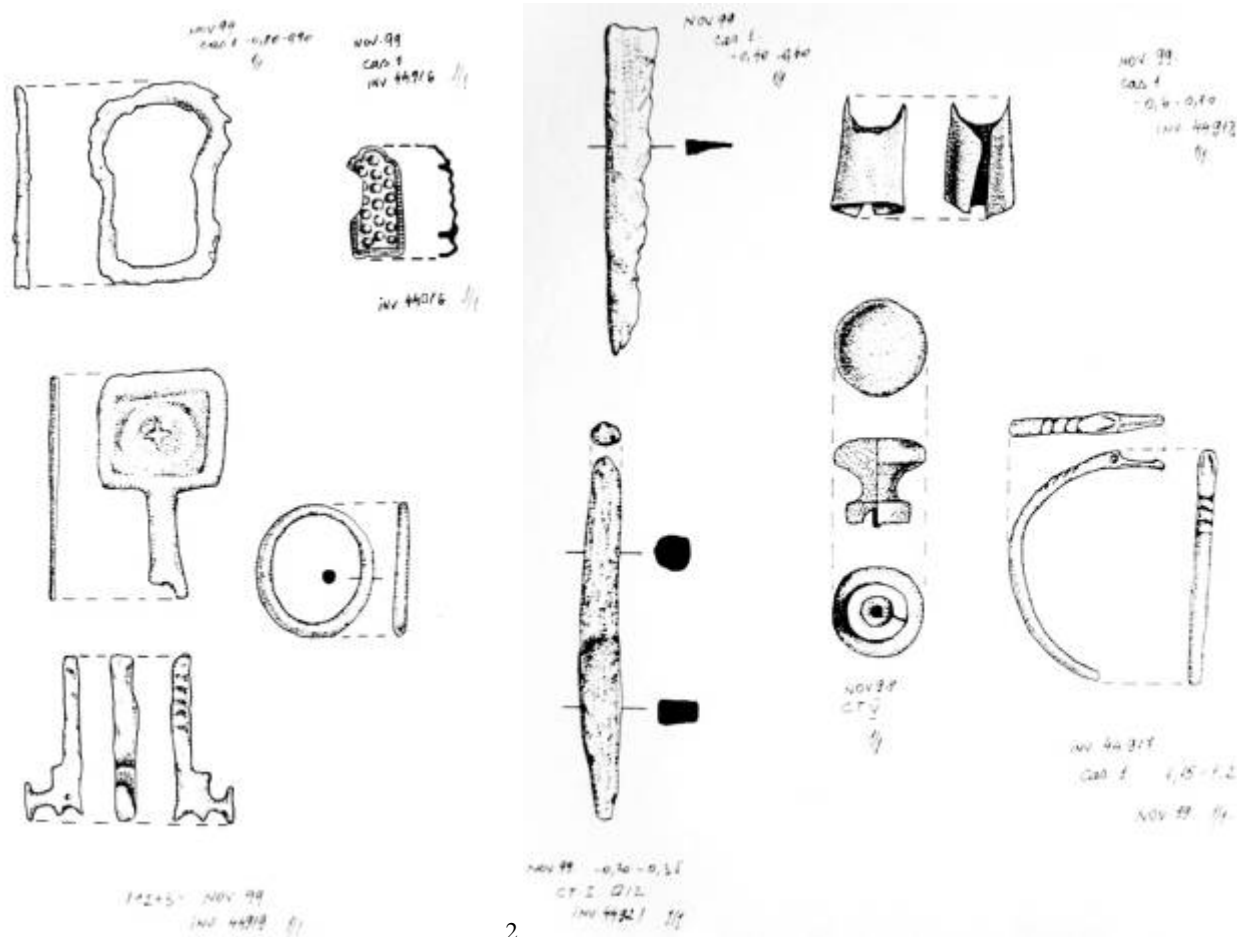
Obiecte romane descoperite în campania de săpături din anul 1998 în CT-4. c.4

Ceramică romano-bizantină descoperită în anii 1995-1996 (1) și 1999-2001 (2)

Piesă descoperită în săpăturile arheologice din anul 1999: - broască cu zăvor, sec.XIII

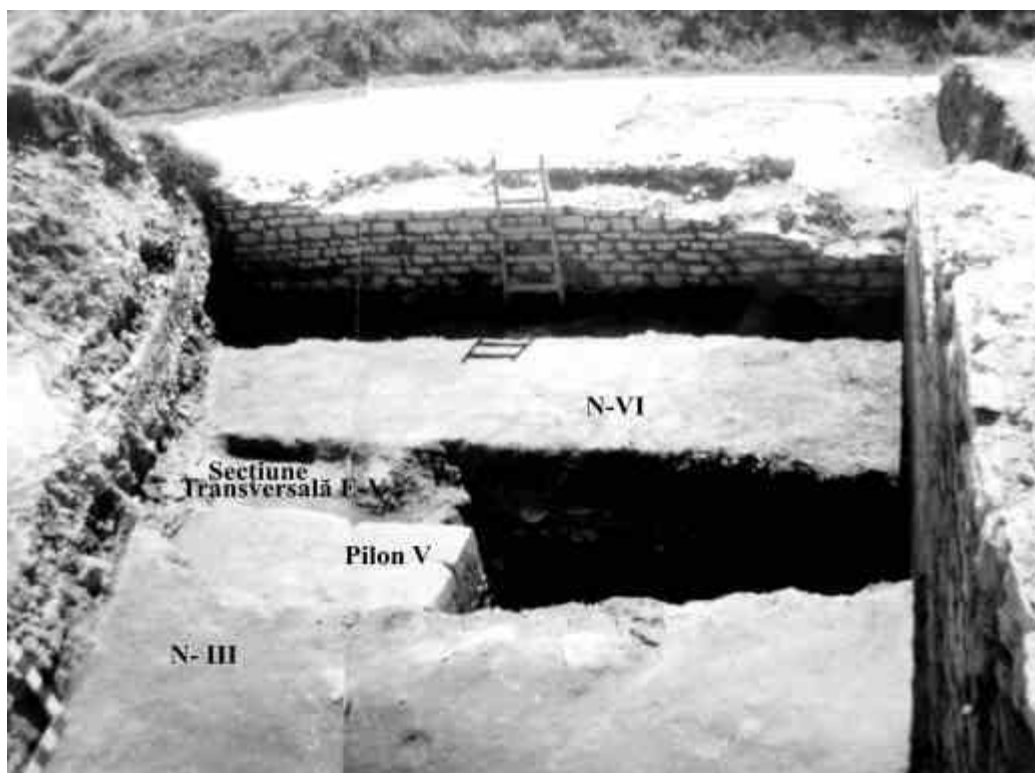

*Diverse obiecte metalice descoperite în campania anului 1999:
1 – din sec.al XIII-lea; 2 – din secolele II- III p.Chr.*

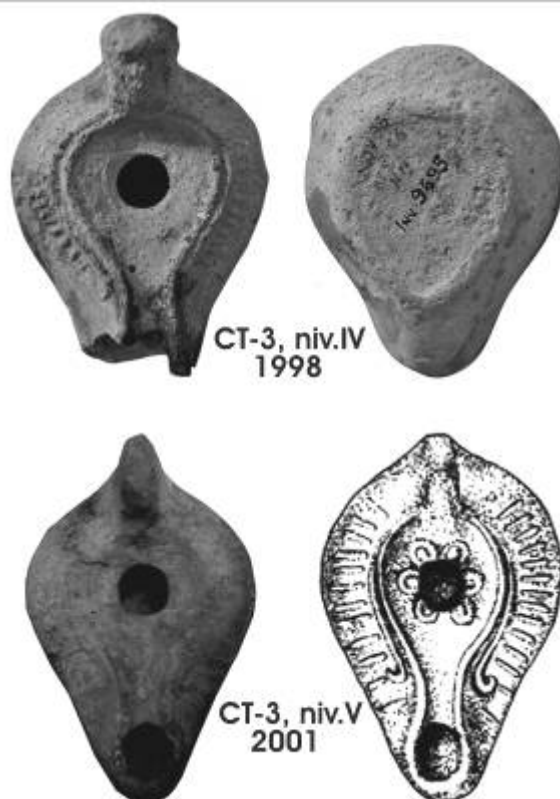

Cărămizi din structura zidului de incintă romano-bizantin

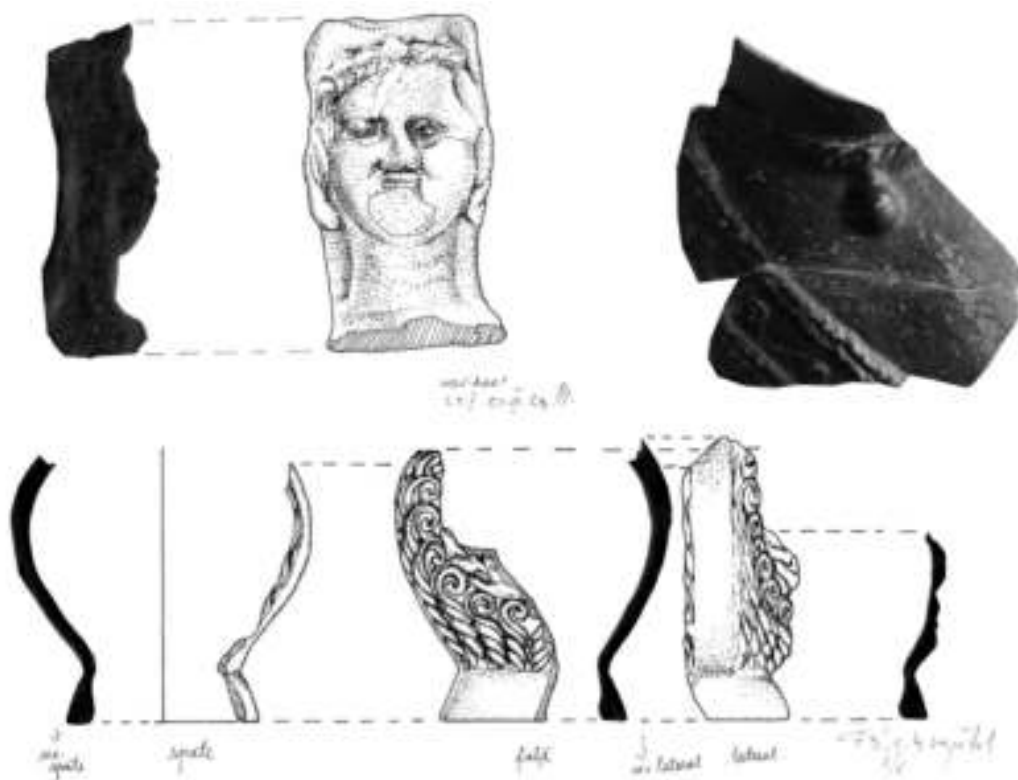
TM – zonă vest: secțiunile CT-2 – CT-5

Opaite din producția locală, descoperite la Noviodunum, în TM, CT-3

Noviodunum, 2001 – degajarea nivelului IV în secțiunea CT-6

Coif de paradă roman descoperit în anul 2000, în TM, CT-3, c.4

Figurine antropomorfe ceramice descoperite în săpăturile din anii 2000-2001

Descoperiri monetare 1997-1999¹⁰¹

Nr. crt.	Moneda	Loc de descoperire	Determinare	Datare	Inv.
1.	Septimius Severus	Nov. 1997, S-I, c.8, -0,50 m	Emis. <i>Nicopolis ad Istrum</i>	Sf. sec. II p.Chr.	51.887
2.	Constantius II	Nov. 1997, S-I, c.10, -0,50 m	Tip <i>FTR-FH</i>	a.353-354 sau 357-358p.Ch	51.893
3.	Emitent neprecizat	Nov. 1997, S-I, cas. 1, lângă Gr.19	Tip <i>FTR-FH3</i>	a.353-354 sau 357-358 p.Chr.	51.896
4.	Hadrian	Nov. 1997, CT-III, strat de nivelare TM	?	a-117-138 p.Chr.	51.889
5.	Honorius	Nov. 1997, S-I, cas. 1	Emis. <i>Constantinopolis</i>	a.393-395 p.Chr.	51.898
6.	Iustinian I	Nov. 1997, CT-1, ↓ 3, - 2,50 m, pe niv.V	Emis. <i>Constantinopolis</i>	a.527-538 p.Chr.	51.901
7.	Iustinian I	Nov. 1997, CT-2, c.2, - 2,48 m, pe niv.IV	Emis. <i>Constantinopolis</i>	a.527-538 p.Chr.	51.902
8.	Constantin I	Nov. 1997, CT-1, c.9, - 1,30 m, groapă	Emis. Londinum	a.321-322 p.Chr.	51.892
9.	Constantius II	Nov. 1997, S-I, c.17, -1,15 m, în strat de nivelare	?	Sec.IV p.Chr.	51.895
10.	Iulianus Caes.	Nov. 1997, S-I, c.17, -1,15 m, în strat de nivelare	?	Sec.IV p.Chr.	51.894
11.	Aurelianus	Nov. 1997, CT-1, c.3, în strat de nivelare pe niv.IX	?	a.270-275 p.Chr	51.886
12.	Emitent neprecizat	Nov. 1997, CT-1, c. 3, -3,60, m, deasupra stilobatului	Tip <i>Virtus Exerciti</i>	Sec.IV p.Chr.	51.900
13.	Maximinus	Nov. 1997, CT-1, c. 3, -3,60, m, deasupra stilobatului	Tip <i>Concordia Militum</i>	Sec.IV p.Chr.	51.890
14.	Romană târzie	Nov. 1997, CT-1, c. 4, - 4,25, nivelare pe niv.VII	Tip <i>FTR-FH</i>	a.346-361 p.Chr.	51.897
15.	Romană târzie	Nov. 1997, CT-1, ↓ 3, nivelare pe niv.IX	<i>Minim</i>	Sec.IV p.Chr.	-
16.	Valentinian I	Nov. 1998, CT-1, c. 3, vegetal	Tip <i>Securitas Reipublicae</i>	a.364-378 p.Chr.	-
17.	Romană târzie	Nov. 1998, CT-5, pe niv.IV			
18.	Iustinian I (K)	Nov. 1998, CT-3, c.6, pe niv.IV	Morrison, I, p.87, nr.4140		-
19.	Vasile II	Nov. 1998, CT-5, c.4, în dărâmătura niv.III	Emis. <i>Cyzicus</i>	a-335-341 p.Chr.	-
20.	Imitație latină	Nov. 1998, CT-2, c.7, vegetal	Tăiată mare	Sec.XIII	-
21.	Antoninus Pius	Nov. 1999, CT-2, c.4, în niv.VII	?	Sec.II	-
22.	Antoninus Pius	Nov. 1999, CT-1, c.12, vegetal	?	Sec.II	-
23.	Maximianus	Nov. 1999, CT-1, cas.2, groapă medievală	Tip <i>Genio Imp.e-ratoris</i>	a.310-p.Ch	-
24.	Licinius I	Nov. 1999, CT-1, cas.2, -0,45 m	Emi. <i>Nicomedia</i> , tip <i>Iovi Conservatori</i>	a.321-324p.Ch	-

¹⁰¹ Determinări numismatice Mihaela Iacob și Gh.Mănușu-Adameșteanu

Nr. crt.	Moneda	Loc de descoperire	Determinare	Datare	Inv.
25.	Roma	Nov. 1999, CT-1, cas.1, groapă sec.XIII, casa scării		Sec.IV p.Chr.	-
26.	Romană târzie	Nov. 1999, CT-2, c.4 sud, în nivelare pe niv.VII	Tip <i>FTR-FH</i>	a.354-357/8 p.Chr.	-
27.	Bizantină	Nov. 1999, CT-1, c.10, <i>pass.</i>	<i>Follis</i> anonim	Sec.XI	-

Situația din CT-3 se verifică în secțiunea **CT-6** unde ultimul nivel bizantin de sec.XI suprapune zidul de incintă romano-bizantin, fiind astupat de valul de pământ secționat la rândul său de zidul bizantin, foarte probabil la începutul sec.al XII-lea. *Ultimul nivel de sec.XI se află la -2,65 m adâncime față de nivelul maxim al zidului bizantin și este marcat de locuințe semi-îngropate care suprapun zidul de incintă romano-bizantin.* Acest nivel (**I**) suprapune, în dreptul ↓ 5, la -3,00 m adâncime, o nivelare de pământ galben purtat, situată deasupra unui nivel reprezentat de o bandă gri-cenușie, pe alocuri cu urme de pământ ars. *Acesta este niv.II, primul nivel de locuire bizantină, care, după ceramică și monede, aparține primei jumătăți a sec.al XI-lea*¹⁰². Această locuire s-a suprapus unui strat de 0,60-0,70 m grosime de moloz, rezultat din distrugerea ultimului nivel romano-bizantin (**N.III**). Stratul de moloz acoperă elevația de cărămidă prăbușită a pilonului central, situat la aprox. 4,00 m depărtare de zidul de incintă, în dreptul ↓ 4. În dreptul ↓ 5, nivelul III se află la -3,65 m adâncime, iar **N.IV**, puternic afectat de arsură și de bârne carbonizate, la -3,85 m adâncime. Un strat gros de graminee carbonizate acoperă nivelul IV în dreptul pilonului median. Din nivelul constructiv al acestuia au ieșit la iveală fragmente de colonete, realizate din piatră și mortar, care au încorporat și bucăți mari de ulcioare. Suntem în fața unei amenajări de epocă iustiniană, din care a fost recoltată o monedă de bronz.

2002 – Noviodunum: CT-6, profil vest

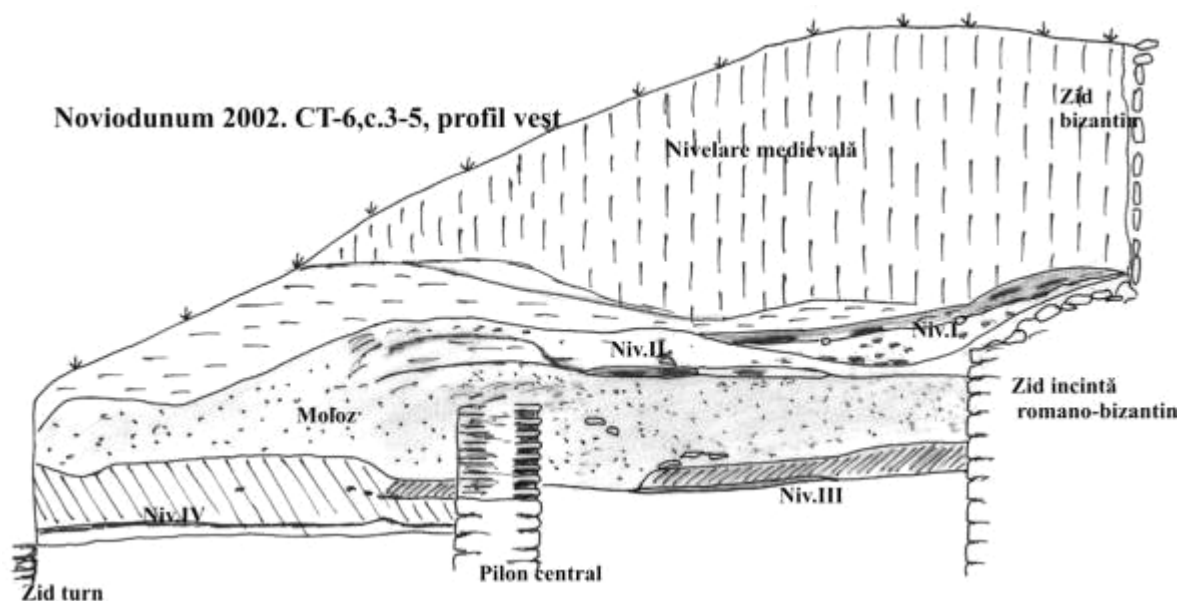
¹⁰² Nu dispunem de suficiente dovezi, în privința începuturilor locuirii bizantine de la Noviodunum, la sfârșitul sec.al X-lea. Ocuparea vechilor cetăți romano-bizantine de o populație creștină și de sorginte romană, pare să fi fost o acțiune dirijată de autoritatea bizantină, după constituirea *themi Paristrion*. Era firesc ca acest fenomen să se fi desfășurat în timp, și, cu toate că nu suntem informați asupra unor eventuale colonizări de populație românească de dincolo de Dunăre, considerăm că această ipoteză nu trebuie eludată. Este dificil să credem într-o mișcare a populației locale, în sensul părăsirii vetrelor, pentru a se așeza imediat, după 971, în ruinele unor vechi cetăți. Reașezarea populației românești, și nu numai, în zona fortificațiilor dunărene, trebuie privită din punct de vedere strategic, ca o revenire din partea Bizanțului, la concepția romană a *limes*-ului (vezi, în acest sens, Radu Florescu, *Limesul dunărean în perioada târzie a Imperiului Roman*, BMI, 3, 1972, (23-26), 26, care consideră însă fenomenul de tip *stratotic* și, ca atare, specific secolelor IX-X). După părerea noastră, începuturile locuirii bizantine la Noviodunum au avut loc după organizarea politică, militară și administrativă a noii provincii, în vechile hotare romane dintre Dunăre și Mare și s-au desfășurat, mai ales, la începutul sec.al XI-lea, după înfrângerea bulgarilor de către împăratul Vasile al II-lea *Bulgaroctonul*. Se pare că acțiunile de întărire a „*limes*”-ului danubiano-pontic i s-au datorat lui Tzimiskes, dar repopularea cetăților a avut loc în timpul domniei lui Vasile al II-lea.

În campania anului 2001 am urmărit delimitarea Turnului Mare. În acest sens, prin eliminarea pământului dinspre vest și dinspre est, au fost scoase la lumină laturile de apus și de răsărit ale obiectivului. S-au dezvelit porțiuni mari din fațada incintei romano-bizantine, evidențiindu-se, cu acest prilej, execuția acestora din blochete de piatră zidite, care alternează în partea superioară cu șiruri de cărămizi.

CT-7, de 2,00 m lățime, executat la răsărit, în *extra-muros*, paralelă cu zidul de est al TM, a scos la iveală zidul de E al turnului. În colțul de SE al turnului, în c.2, încă din campania anului 2000 se dăduse peste blocuri mari de calcar, asemănătoare celor din dreptul intrării în turn, din CT-3, din prima fază de construcție a turnului.

La vest, paralelă cu latura Turnului Mare, a fost executată secțiunea **CT-8**, de 2,00 m lărgime. În c.6, la -1,15 m adâncime, s-a dat peste stratul de moloz provenit din distrugerea zidului, sub care, de la -1,50 m până la -2,40 m, un strat de dărâmatură, de 0,90 m grosime, căpăcuiește un nivel de locuire (**N.A**). Acesta se află la -2,95 m adâncime față de nivelul maxim al zidului, în colțul de NV al TM. Sprijinit pe zidul de incintă, el este marcat de un strat de lutuială incendiată și de lut galben. Secționarea lui a permis descoperirea altui nivel de locuire, la -3,50 m adâncime, marcat, de asemenea, de urme de incendiu și de lut galben (**N.B**). De pe aceste două niveluri au fost recoltate fragmente ceramice ce pot fi încadrate cronologic în sec.XII și XIII. Nivelul B este perforat de o groapă menajeră, în colțul realizat de inserția zidului de incintă cu latura de vest a turnului.

La adâncimea de -3,50 m s-a dat peste două plinte, exterioare zidului de V al TM, executate din blocuri mari de calcar. Situația este valabilă și pe colțul de SV al turnului. Execuția unei „plombe” laterale pe exteriorul zidului de vest al turnului, deasupra blocurilor de calcar, plombă executată în afară cu pietre prinse cu mortar alb de var cu nisip, relevă o refacere medievală, ținând seamă și de materialul ceramic medieval, găsit din abundență.

3.7. Campania 2002 (V.H.Baumann, Gh.Mănușu-Adameșteanu, Dan Aparaschivei, Mariana Omeniuc) a urmărit continuarea cercetărilor începute, în vederea întocmirii planului general al Turnului Mare.

Secțiunea **CT-9**, începută în anul 2001, la vest de CT-3, a fost adâncită în campania anului 2002, punându-se în lumină cel de-al patrulea pilon central. Urmele acestuia s-au distins la adâncimea de -2,18 m pe mijlocul caroului 5. Ca și în celelalte secțiuni, în CT-9 zidul de incintă romano-bizantin este demantelat la nivelul șirului de cărămizi și pe el este așezat zidul bizantin cu emplecton din pietre lipite cu mortar alb. În c.5, un strat destul de consistent, de aprox. 0,45 m grosime, din sec.XI, se află la -2,50 m adâncime. La această adâncime, pilonul central relevă o structură din șiruri de cărămizi și de mortar de

var cu cărămidă pisată, în partea superioară. Ca și cel din partea răsăriteană a intrării, pilonul vestic are următoarele dimensiuni în partea superioară: L (SE-NV) = 1,65 m; l = 1,35 m. Aceste dimensiuni diferă de cele ale pilonilor laterali, distruși până la bazament, unde L = 2,12 m și l = 1,70 m. *Structura interesantă a pilonilor de pe linia mediană a turnului reflectă existența unor platforme de apărare pe linia de E și de V, și a unor elemente diferite pe pilonii centrali, situați de-o parte și de cealaltă a intrării în turn.*

2000 – Noviodunum: asize din prima fază de construcție a Turnului Mare în CT-7

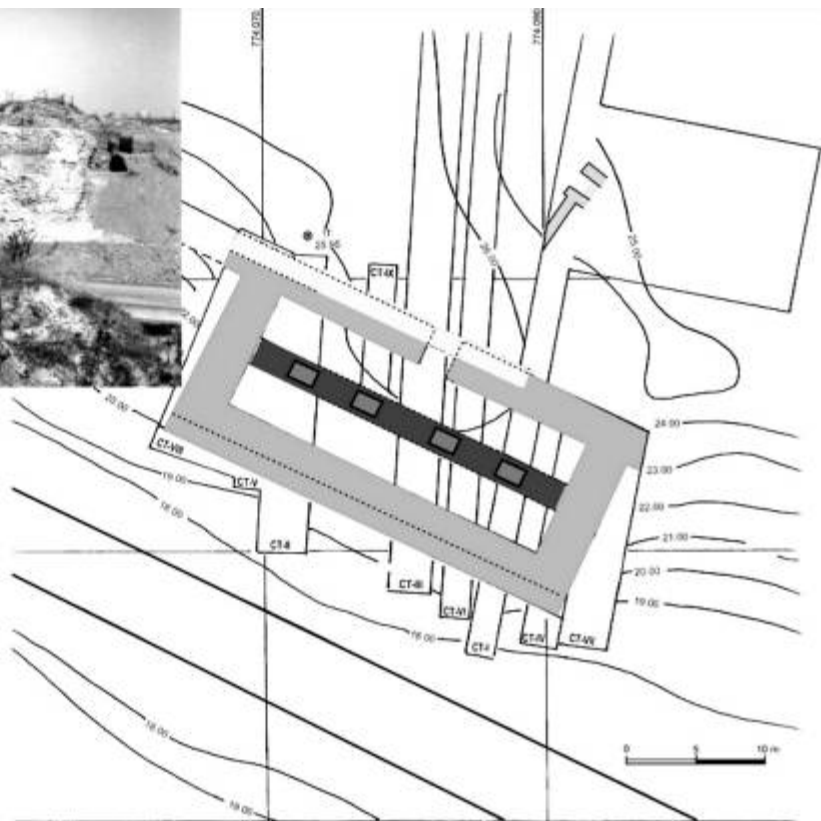
CT-8: substrucție folosită ca placă de egalizare pentru zidurile Turnului Mare

CT-7: asize de pe temelia Turnului Mare

2001 – Turnul Mare

Au fost adâncite cele două secțiuni - CT-7 și CT-8 - situate la est, respectiv la vest, perpendiculare pe liniile de inserție ale laturilor de E și de V ale TM cu zidul de incintă al cetății. În ambele secțiuni, locuirea medievală, din perioada secolelor XII-XIII (prima jumătate a secolului), este întâlnită până sub nivelul de construcție al turnului romano-bizantin.

2004 – CT-6

Săpăturile din 2002 au demonstrat că șirul de lespezi/ blocuri dreptunghiulare de calcar, descoperite în 2001 în **CT-8**, reprezintă plinta inițială de construcție a turnului, plintă așezată la sud pe o fundație mai timpurie, element definit în colțul de SV prin anrocarea acesteia și spre vest, unde a fost descoperit nivelul de construcție al turnului romano-bizantin, realizat dintr-un strat de mortar de var cu cărămidă pisată.

La vest, latura exterioară a TM prezintă urmele a două faze constructive, posibil chiar trei, fața zidului fiind marcată de trei plinte situate, față de ↓ 5, pe zidul de vest, la -1,40 m, respectiv -2,96 m, și la -3,65 m în dreptul ↓ 6.

În **CT-7**, c.5, locuirea medievală din *extra-muros* continuă până la adâncimea de -3,90 m. Ca și în cazul celorlalte laturi exterioare, și aici demantelarea este

Dărâmatură incendiată pe nivelul IV, CT-6, N

masivă. La adâncimea de -3,52 m s-a dat peste un șir de 3 blocuri uriașe, sprijinite în construcție de latura de E a TM.

Reprezintă acestea, linia de parament a turnului pe latura de E, sau aparțin unei faze anterioare construirii TM ? Urmează să vedem după adâncirea secțiunii !

Zidul de incintă se păstrează în CT-7, c.5, pe o înălțime de +2,55 m, raportată la nivelul solului actual, din el fiind distrus 1,40-1,55 m din elevație. La -2,55 m, față de înălțimea actuală a zidului de incintă, pe linia de N a secțiunii, și la -4,00 m față de nivelul actual al turnului pe frontul de E, s-a dat peste plinta de construcție a zidului de incintă romano-bizantin și a TM, care corespund, cel puțin în acest spațiu. Această plintă se află sub blocurile mari care suprapun linia de front a turnului.

Spre sud, blocurile regulate ale turnului sunt așezate pe o plintă, ușor excentrică spre NE. Fundația timpurie, în acest colț al TM, nu a fost surprinsă, cu toată că secțiunea a fost adâncită cu încă un metru. Pretutindeni, în spațiul exterior, se întâlnesc resturi de locuire medievală din secolele XII și XIII.

Modul de decroșare a plintei, ca de altfel și a zidurilor laterale ale TM, relevă că de la linia pe care în interior s-a construit stilobatul, partea sudică a TM a respectat panta terenului pe care a terasat-o, construcția zidului de fațadă fiind realizată pe o plintă aflată cu 1,40 m mai jos față de aceea de pe linia de inserție cu zidul incintei romano-bizantine. Sau, sub plinta zidului de front, romano-bizantin, se află resturile unei incinte timpurii (sic!) transformată în plintă de construcție pentru zidurile romano-bizantine din partea de sud ? Vom vedea ! Această ipoteză trebuie verificată în următoarele campanii !

În zona vestică situația este asemănătoare: zidurile TM au fost construite pe o plintă egalizatoare, din blocuri rectangulare de calcar, perfect tăiate, peste care s-au pus blocuri mari și foarte groase. Spre sud, fapt surprins în colțul de SV, această construcție s-a suprapus fundației timpurii care, în acest punct, este continuă, fiind direcționată spre vest.

3.8. Campania 2004 (V.H.Baumann, Aurel Stănică, Luminița Bejenaru, Mariana Omeniuc).

S-au reluat săpăturile în Turnul Mare, întrerupte în 2003 de săpăturile de salvare efectuate în *extra-muros*¹⁰³. Se constată că locuirea bizantină acoperă direct zidul de incintă romano-bizantin, iar în CT-9 zidul bizantin nu calcă direct pe acesta, ci pe ultimul nivel de sec.XI, la -1,60 m, în c.5. La -2,40 m adâncime, pe un nivel cu locuințe de suprafață, gros de 0,30 m, au fost surprinse în *grundis* fragmente ceramice din prima jumătate a sec.al XI-lea. Spre zidul de fațadă, în c.4, la -1,70 m, sub un strat de nivelare compus din moloz cu resturi de dărâmătură, se află *primul nivel de locuire medie-bizantină*¹⁰⁴, pe care s-a păstrat un *cuptor-pietrar* cu ceramică medievală de *tip I a Dinogetia*, încadrată la începutul sec.al.XI-lea.

Se verifică astfel încadrarea cronologică a acestui nivel, din care, în campania anului 2001, cu ocazia înlăturării matorului de pământ dintre CT-1 și CT-4, a fost recuperată, într-o locuință semi-îngropată, o monedă Vasile II – Constantin VIII.

Putem presupune că, acțiunea de acoperire cu pământ a Turnului Mare, a survenit la o dată, spre sfârșitul sec. al XI-lea. Cele două niveluri bizantine de sec.XI apar în CT-9, lângă zid, la o diferență de 0,80 m adâncime unul față de celălalt: N I la -2,10 m; N II la -2,90 m. **N II** se caracterizează printr-un strat negru-mocirlos. **N I** prezintă o compoziție în care apar resturi de lemn carbonizat, ceea ce presupune un incendiu provocat probabil de un raid al populațiilor migratoare.

2004 – Noviodunum: bărne căzute pe nivelul IV

¹⁰³ Vezi în continuare cap.VI.

¹⁰⁴ Nivelul II din Turnul Mare, într-o ordine stratigrafică stabilită convențional, de sus în jos.

În 2004, prin degajarea unui carou de 2,00 m în nordul secțiunii **CT-4**, în *intra-muros*, într-un teren extrem de bulversat, sub o amenajare târzie, foarte probabil din sec.XIII-XIV, a fost descoperită o monedă *tătaro-genoveză*.

În **CT-6**, c.5, la -3,90 m adâncime, a fost cercetat nivelul III, ultimul nivel de folosire al Turnului Mare. Nivelul anterior – IV, prezintă o amenajare gospodărească, un strat gros de pământ galben care ocupă partea de nord a spațiului interior al turnului, din dreptul pilonului central, situat aproximativ pe axul capătului estic al intrării în turn. *În dărâmătura nivelului III, se conturează, la est de intrare, o magazie construită din pământ cu grinzi la colțuri și acoperiș din țigle și olane. Stratul de cereale carbonizate ocupă, în principal, spațiul interior al acestei magazii care a funcționat, foarte probabil, în a doua jumătate a sec.al VI-lea p.Chr., pe nivelul IV, fiind distrusă pe ultimul nivel, prin incendiere.*

3.9. Campania 2005 (V.H.Baumann, Aurel Stănică; studenții: Mihaela Donici, Adrian Hamzu) a urmărit, în interiorul TM, degajarea suprafeței apusene; în exterior, degajarea laturilor de est și de vest ale turnului. S-a procedat la adâncirea suprafeței de pământ dintre **CT-9**, la răsărit și **CT-2**, la apus, inițial până pe **N.III** și, ulterior, pe **N.IV**. Situația arheologică demonstrează o puternică distrugere și incendiere a amenajărilor din interiorul turnului, fenomenul fiind marcat de bârnele carbonizate din structura defensivă a turnului, căzute pe nivelul IV. Se remarcă aglomerarea de materiale incendiate în partea de sud, de la limita de N a pilonului central, și în partea centrală, unde au fost găsite bârne prăbușite din zidul de incintă. În suprafața **CT-9 – CT-2**, nivelul IV se află la adâncimea de -4,40 m față de înălțimea maximă a zidului de incintă. Pe nivel, sprijinită de zidul de incintă, se afla vatra semi-circulară a unui cuptor. În zona sudică, în vecinătatea frontului avansat al turnului, s-a înlăturat dărâmătura masivă de pe **N.V** și a fost curățat **N.VI**. Ambele niveluri sunt puternic incendiate, demonstrând atacuri repetate, legate, foarte probabil, de invaziile *slavilor*. Ultimul nivel iustinian din turn, **N.IV**, a fost distrus, probabil, în urma invaziei hunilor- *kutriguri*.

2006 – Aspectul zidului de incintă în CT-10 nord

Au fost reluate cercetările în zona exterioară Turnului Mare, prin curățirea și adâncirea celor două secțiuni: **CT-7**, la E și **CT-8**, la V.

În **CT-7** s-a urmărit adâncirea secțiunii până la nivelul substrucției peste care a fost construit frontul avansat al TM. Au fost scoase la lumină două din plintele zidului de E, ambele adosate pe un zid de incintă realizat din *blochete ro-rostuite*, ca și în interiorul TM, probabil din prima fază constructivă. La momentul adosării zidului de E al TM, acest zid de incintă a fost îngropat la nivelul plintei superioare.

Adâncită până la -5,80 m față de înălțimea maximă a zidului de E al TM, adâncime la care s-a dat peste pământ galben, secțiunea **CT-7** a evidențiat o situație deosebită. În primul rând, întreaga construcție se sprijină pe o temelie profund implantată în pământul galben.

O situație specială, dar relevantă pentru modul de amplasare a turnului pe temelii mai vechi, se întâlnește în carourile 2 și 3. Aici, colțul de SE al TM a fost amplasat pe o fundație, păstrată ca o *crepidoma*, care lasă în afară latura de sud și de sud-est.

Latura de est a TM păstrează urmele a patru faze constructive, marcate de plinte de construcție, care dau monumentului aparența unei piramide în trepte:

H-1 = 0,60 m; H-2 = 0,40 m; H-3 = 0,50 m.
Primele două plinte, de jos, relevă o zidărie adosată

zidului de incintă; abia la aprox. +1,10 m înălțime deasupra temeliei, o elevație realizată din blocuri paralelipipedice, masive, este țesută pe zidul de incintă în zona de inserție. În colțul de SE al turnului se observă orientarea ușor diferită a laturii de E a acestuia față de substructura profundă care se păstrează ca o *crepidoma*, relevând amplasarea TM pe temelii mai vechi.

În zona de inserție, prima incintă, alcătuită din blochete ro-rostuite (asemănător zidurilor cetății în prima fază constructivă), se ridică de la nivelul superior al fundației laturii răsăritene a turnului, cotă corespunzătoare stratului de *loess* de sub zidul de incintă.

Adâncirea secțiunii până la *loess*, strat steril aflat la -0,85 m sub talpa zidului de incintă, și curățirea acestuia, au favorizat descoperirea celei mai vechi fortificații romane de la *Noviodunum*, foarte probabil *faza de pământ a castrului din sec.I p.Chr.*, dacă luăm în considerare fragmentele de ceramică getică recoltate în condiții stratigrafice nu foarte clare, datorită intervențiilor ulterioare. *Este vorba de resturile unui val de pământ, prevăzut spre sud cu bermă și șanț de apărare.*

2005 – CT-7: mormânt în umplutura fossa-ei;
în stânga, fundație timpurie

Adâncirea secțiunii până la pământul viu (surprins longitudinal N-S: la -6,00 m în c.5; la -6,40 m în c.3; la -3,40 m în c.2, adâncimi luate pe zidul de E în carourile respective), s-a făcut în scopul golirii șanțului din faza de pământ a castrului, aflat în fața zidului de incintă al cetății romano-bizantine. Cu această ocazie s-au observat următoarele: **zidul de incintă al cetății s-a construit pe coama valului de pământ, sau pe bermă acestuia. Valul era prevăzut la sud cu două șanțuri, primul, din vecinătatea bermei, de aprox.3,00 m lărgime, al doilea, mai greu de definit, într-o suprafață lungă de 3,70 m.** Se poate presupune că schimbarea sistemului de apărare s-a făcut ulterior, prin construirea zidurilor de piatră. În CT-7 se observă cum **agger-ul și fossa au fost acoperite cu pământ galben purtat, în care au fost amplasate substructii adânci, în scopul consolidării terenului.** În conformitate cu materialul ceramic recoltat din stratul de umplutură, aceste operațiuni au fost finalizate în cursul sec.al III-lea p.Chr. **A treia etapă este aceea a fortificării cetății cu ziduri din piatră, fenomen constatat, în principal, prin elevarea zidului de incintă, probabil la sfârșitul sec.al III-lea p.Chr., și adosarea turnului la începutul sec.al IV-lea p.Chr., operațiuni care pot fi puse pe seama programului militar al Tetrarhiei.**

În șanțul de N, în c.3, la -3,70 m adâncime, s-a dat peste groapa unui mormânt – *Mx*. Scheletul, probabil deranjat din antichitate, prezintă puncte ale conexiunilor anatomice care permit stabilirea cu aproximație a orientării sale S–N, cu capul la sud, în peretele de est al secțiunii, sexul, talia și vârsta

decedatului¹⁰⁵. La sud, resturile locuirii medievale au deranjat profund stratul arheologic din epoca romanității timpurii, inclusiv cel de-al doilea șanț de apărare.

Sub scheletul descoperit parțial, s-a dat peste o aglomerare de pietre mari, în care au fost descoperite două crani umane: unul spart, celălalt aparținând unui schelet orientat spre răsărit. Se pare că avem de-a face cu morminte deranjate, întrucât, în pământul aflat deasupra, s-au găsit urme de loess scos din umplutura șanțului cu ocazia unor înmormântări succesive, efectuate după dezafectarea castrului de pământ.

Fragmentele de ceramică getică descoperite cu acest prilej, reflectă un moment cronologic anterior.

2005 – CT-7: morminte descoperite în stratul de umplură al fossa-ei

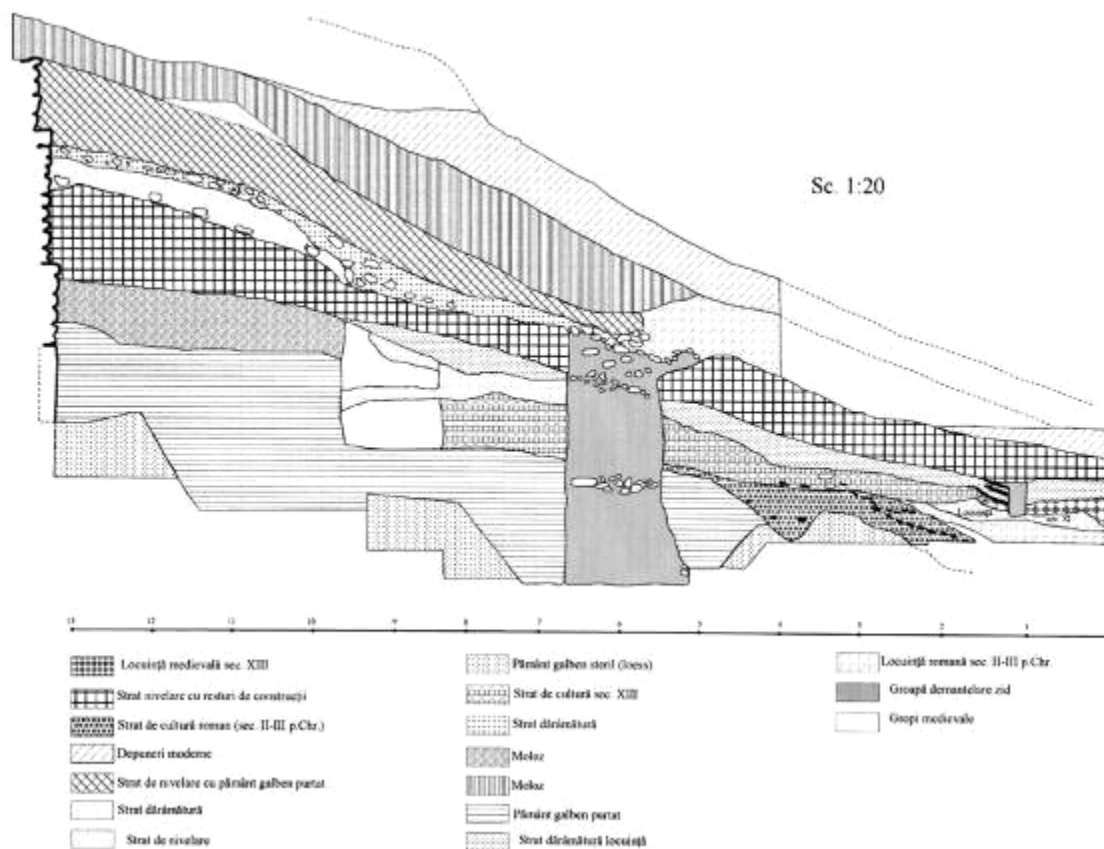
Cercetările arheologice din CT-7 au evidențiat o locuire intensă în cursul secolelor XIII-XIV în imediata vecinătate a zidurilor cetății. Această locuire s-a suprapus, dar, de cele mai multe ori, a perforat niveluri de locuire din epoca romană timpurie. În c.4, la adâncimi de -4,90 m și de -5,60 m, s-a dat peste două gropi: prima, medievală, cu material ceramic de sec.XIII, cea de-a doua, romană, cu materiale de sec.II-III p.Chr.

În c.3, la adâncimea de -5,60 m, raportată la înălțimea laturii de est a TM, a fost surprinsă o locuință medievală semi-îngropată, L-β, cu două faze de locuire. Locuința L-β are, raportată la profilul estic, o lungime de aprox.3,00 m, și, în ambele faze, este prevăzută la nord cu o groapă menajeră, adâncă inițial de -0,50 m, respectiv, în faza a doua, -0,70 m. În conformitate cu fragmentele de ceramică smălțuită, recoltate din cele două gropi menajere avem de-a face cu o locuire din sec.al XIII-lea, care a perforat un

¹⁰⁵ Determinările antropologice au fost efectuate de dr. Jane Sidell, din corpul expediționar britanic, căreia, cu această ocazie, îi aducem, încă odată, mulțumirile noastre. Cităm: „în funcție de anatomia pelvis-ului, incluzând în același context nodul sciatic și musculatura accentuată a individului și luând în considerare lungimea femurului, ne putem gândi că a fost un bărbat înalt, în vârstă de cel puțin 20 de ani, dar nu-i putem estima statura cu elementele avute la dispoziție.”

strat de moloz, rezultat din distrugerea zidului de incintă și a laturii de est a turnului romano-bizantin¹⁰⁶. Limita sudică a acestei locuințe era marcată de un zid (sau pilon !) roman timpuriu, demantelat în sec.al XIV-lea până la bază, pe o înălțime de aprox. + 2,20 m¹⁰⁷.

O locuință medievală din sec.al XIII-lea, L-γ, a fost descoperită la aceeași adâncime ca și precedenta, în c.1, între -0,50 m și -0,80 m, adâncime raportată la nivelul accentuat al pantei. Locuința, care dispunea la SV de o groapă menajeră ovală, adâncă de -1,35 m, a fost surprinsă pe aprox. 2,70 m din lungimea secțiunii. Groapa menajeră a perforat podelele a două locuințe semi-îngropate: una de epocă medie bizantină, sub care se afla alta, de epocă romană timpurie. Podeaua locuinței romane timpurii se află la adâncimea de -1,40 m față de nivelul pantei, respectiv -3,40 m față de cota maximă a laturei de est a TM, și, în conformitate cu materialul ceramic recoltat, aparține sec.al II-lea p.Chr. În partea de NE a locuinței a fost descoperită vatra unui cuptor, acoperită de cenușă și cărbuni arși¹⁰⁸.

2005 – Noviodunum: sector CT, secțiunea CT-7, profil est

Elementul interesant al acestei săpături, exceptând descoperirea valului de pământ care presupune o primă fază, de pământ, a castrului roman, constă în stabilirea elementelor structural-construcative ale TM pe latura de răsărit. Se constată astfel, că zidul răsăritean a fost amplasat pe o fundație profundă care, în unele locuri, depășește adâncimea de 2,50 m. Această substrucție a fost adosată zidului de

¹⁰⁶ În acest sens, a se urmări și observațiile noastre efectuate în campania anului 2001, în partea de vest a TM, în secțiunea CT-8, reamintim: „două niveluri de locuire medievală din sec.XII-XIII”, situate „sub stratul de moloz, rezultat din distrugerea zidului de incintă și a laturii de vest a turnului”. Vezi, și CCA. Campania 2001, nr. 120.

¹⁰⁷ Din groapa de demantelare a fost recoltată ceramică cu smalt bej-maroniu – „zahăr ars”, specifică sec.al XIV-lea.

¹⁰⁸ Prezența locuințelor din epoca romană timpurie, în zona turnurilor avansate, evidențiază fenomenul restrângerii ariei cetății, cu ocazia ridicării incintei de piatră.

incintă de la nivelul tălpii acestuia. Partea superioară, corespunzătoare tălpii zidului de incintă, reprezintă plinta de construcție; suportă, în plan vertical, o zidărie adosată de aprox. 1,10 m înălțime, cu o plintă intermediară de elevație, de la care urmează elevația cu blocuri masive, a zidului, ținut în zona de inserție cu zidul de incintă.

Acest sistem original de construcție s-a datorat prezenței, în partea sudică a incintei, a șanțurilor de apărare din faza de pământ a castrului, care solicita consolidarea terenului pe care urma să fie amplasat un turn de mari proporții.

Secțiunea CT-8 a fost adâncită în zona de nord, lângă zidul de incintă, până la -4,50 m, adâncime raportată la zidul de vest al TM. La -4,50 m se află una din plintele de construcție ale zidului de V, dintr-o fază ulterioară construcției inițiale. Pe nivelul de la -4,30 m există o amenajare din lut galben purtat, situată pe o podea cu urme de cărbuni și fragmente ceramice, aparținând unei locuințe medievale din sec.al XIII-lea. Această locuință este marcată la V de un șir de pietre mari. O dărâmătură nivelată, de aprox. 0,50 m grosime, este astupată de podeaua unei locuințe, situate la -3,70 m, pe care se observă urmele unui cuptor secționat. Sub acest nivel incendiat au fost descoperite, la -3,80 m, două monede. Între nivelul 2 și 3, într-un strat de umplutură, la -3,50 m, a fost descoperită cea de-a treia monedă.

CT-7, c.1-5

CT-8, c.2-5

2005 – Noviodunum

La -3,10 m adâncime, deasupra unui strat de 0,60 m de umplutură, s-a dat peste resturile unei locuințe arse, care prezenta, în zona de inserție a zidului de incintă cu latura de vest a TM, o groapă de mari proporții. În toate nivelurile medievale ceramica este aproximativ asemănătoare, specifică sec.XIII și XIV. Cele trei niveluri sunt surprinse pe verticală, între stratul de moloz de jos, al ultimei amenajări romano-bizantine a TM (probabil de la sfârșitul secolului al VI-lea p.Chr.), și un strat de moloz cu pietre, situat cu 0,10 m deasupra ultimei locuiri medievale, de sus.

În exteriorul TM, spre vest, atât în zona de inserție cu zidul de incintă, cât și pe latura de vest, se întâlnesc elemente constructive, relevând intervenții medievale: completări zid incintă, adosări zid de aprox. 0,30 m pe latura de vest, jumătatea sudică pe vechiul zid romano-bizantin, transformat, într-o etapă ulterioară, în plintă de construcție.

2005 - Noviodunum – CT-8. Elemente păstrate din faza de pământ a castrului roman și din fazele constructive ale Turnului Mare

Adâncirea secțiunii în partea de N a scos la iveală o plintă reamenajată, în continuarea plintei de construcție a TM. La -0,20 m sub nivelul acestei plinte s-a dat peste nivelul primei locuințe de epocă medie bizantină din acest spațiu. În fața acesteia, spre sud, se întâlnesc urmele unei gropi cu material osteologic și ceramic de epocă romană timpurie. Groapa a fost secționată transversal, până la adâncimea de -1,20 m față de nivelul plintei inițiale a turnului, evidențiindu-se existența unui nivel roman timpuriu, cu materiale de sec.II p.Chr.

La adâncimea de -5,00 m a fost eliberată plinta inițială a zidului de incintă, care corespunde la est unei substrucții pe care s-a ridicat TM. La adâncimea de -5,40 m, această substrucție este flancată la vest de resturile fazei de pământ a castrului, surprinse și în partea de răsărit a TM, în secțiunea CT-7. **Substrucția romană timpurie a suprapus berma valului de pământ și a fost folosită ca plintă de construcție pentru zidul de incintă romano-bizantin. Berma era prevăzută la sud cu o fossa în formă de V, de aprox. 2,00 m adâncime. Materialul ceramic recoltat aparține secolelor II- III p.Chr., evidențiind faptul că substrucția a fost construită în sec.al III-lea p.Chr., cu scopul de a consolida, la sud, terenul foarte abrupt, datorat șanțurilor de apărare din faza de pământ a castrului roman timpuriu.** Substrucția prezintă la sud o orientare diferită de aceea a TM. Constructorii TM au corectat-o, în dreptul maximei adâncimi a șanțului anterior, printr-un zid care reprezintă și plinta de construcție a TM. Cea de-a doua plintă, de pe latura de vest a TM, reflectă o refacere în epoca romano-bizantină, constructorii folosind același sistem de construcție a paramentului, în tehnica *opus quadratum*. Spre nord, o plintă înaltă reflectă o nouă fază constructivă de epocă romană-bizantină, de pe nivelul căreia, latura de vest a TM prezintă o „plombă” de aprox. 4,00 m lungime și 2,00 m înălțime, realizată în epoca medievală (sec.XIII sau XIV), când zona de inserție a fost populată cu trei niveluri de locuire succesivă, primul situat chiar deasupra sistemului defensiv roman din faza de pământ. În campania viitoare vom finaliza degajarea nivelului de arsură.

3.10. Campania 2006 (V.H.Baumann, Aurel Stănică, Niculina Dinu; studenții: Mihaela Donici, Adrian Hamzu, Ingrid Acatrinei).

Pornind de la *nevoia imperioasă de a rezolva problema fazei de pământ a castrului roman*, am pregătit, de o parte și de cealaltă a TM, respectiv la E de CT-7 și la V de CT-8, două platforme care urmează să fie adâncite până la pământul viu, respectiv până la -5,50 m. Noua secțiune, orientată S-N, deschisă la E, ca extindere a secțiunii CT-7, a fost denumită **CT-10**. Are 3,00 m lățime la N, în zona

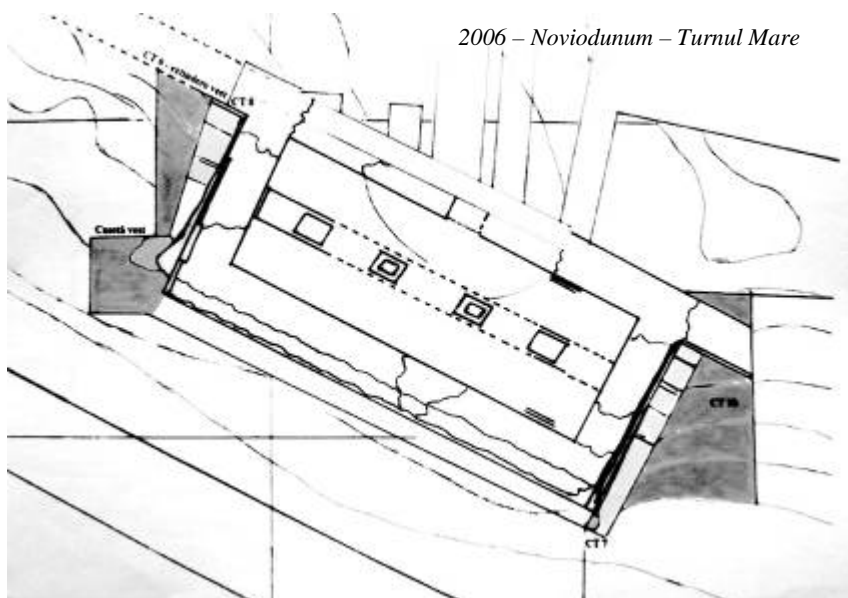
zidului de incintă și se deschide în pânzie la sud, acoperind tot spațiul dintre CT-7 și latura sa de est, orientată S-N.

În secțiune, zidul de incintă prezintă pe latura de sud o refacere cu mortar alb, ceea ce ne duce cu gândul la epoca medievală.

Primul strat de dărâmatură, probabil și refacere cu mortar alb, surprins în profilul de E al secțiunii CT-7 în 2005, deasupra unei nivelări masive, se datora deci acestei refaceri a zidului de incintă, probabil în cursul secolului al XIII-lea.

Adâncirea secțiunii s-a făcut în conformitate cu profilul secțiunii CT-7, urmărindu-se eliminarea treptată a straturilor de depuneri succesive, pe o suprafață mare. Adâncimile s-au raportat la nivelul maxim de înălțime, păstrat pe latura de est a TM. *Ceramica descoperită este foarte amestecată, datorită intervențiilor medievale.*

2006 – Noviodunum – Turnul Mare

În caroul 5, lângă zidul de incintă, la adâncimea de -3,60 m, s-a profilat o groapă de refacere a incintei (probabil).

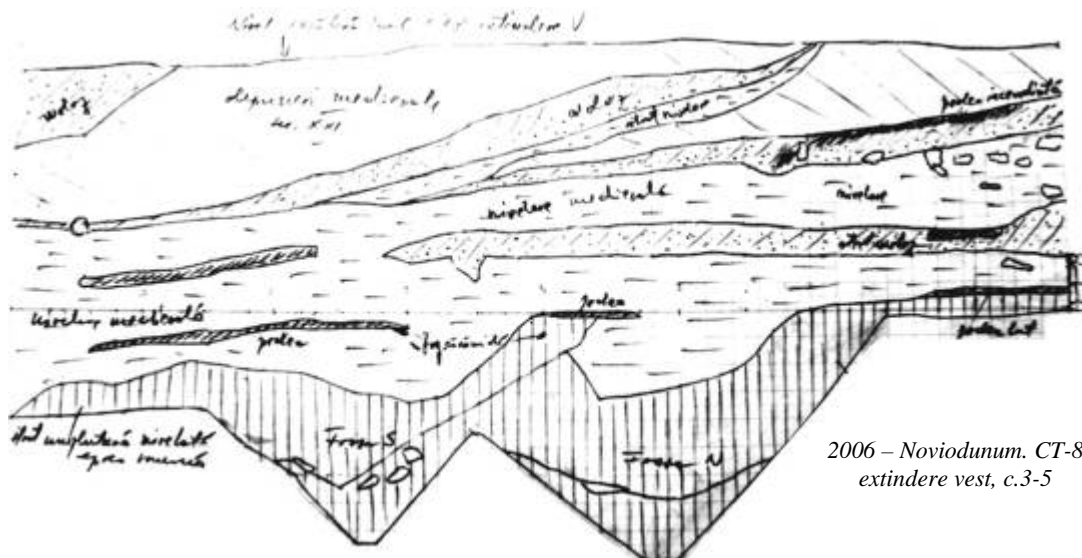
Această groapă se află sub cel de-al doilea nivel de moloz, care marchează demantelarea părții superioare a zidului de incintă, până la nivelul stratului de piatră, prin eliminarea a patru rânduri de cărămizi pătrate.

Cercetarea arheologică relevă o refacere a laturii de sud a incintei în sec. al XIII-lea.

La -4,45 m adâncime s-au profilat în *grundis* urmele unui nivel de locuire de pe care au fost recoltate fragmente ceramice din

sec. XII și XIII. În peretele de E al secțiunii, sub cel de-al treilea strat de moloz, de 0,40 m grosime, există un strat de pământ galben-roșcat, reprezentând probabil o amenajare pe un nivel de secol XII.

CT-8 – extindere vest. Nevoia de a înlătura pericolul prăbușirii peretelui de vest al secțiunii și de evidențiere a sistemului constructiv din faza de pământ a castrului roman au impus o extindere de aprox. 3,00 m spre vest a secțiunii CT-8. Suprafața obținută a fost adâncită cu -4,30 m față de cota maximă a terenului la V, respectiv cu -3,80 m față de cota maximă a zidului vestic al TM.

Extinderea s-a făcut pe direcția S-N și a creat o platformă trapezoidală, cu baza mică la sud. În 2005, zidul de fundație al TM, decopertat pe aprox. 10 m lungime, prezenta la sud un decroș spre SV. Lămurirea situației necesita ca secțiunea **CT-8 – extindere V** să ajungă în zona respectivă. Pentru a economisi timp, raportat la cantitatea mare de pământ care urma să fie îndepărtată, s-a procedat la deschiderea unei casete E-V, perpendiculară pe CT-8 – extindere V. Casetă a fost adâncită în dreptul ↓ 3 (c.3) până la -3,80 m față de platformă *extindere vest*. Au fost surprinse, în panta de scurgere de la N spre S, trei straturi de moloz, reprezentând trei faze de demantelare a zidului de incintă: primul, de sus în jos, în epoca modernă, ultimele două în epoca otomană. Întregul teren e bulversat de gropi care perforează straturi și niveluri de locuire medievală și bizantină medie.

2007 - Noviodunum. Secțiunea CT-10 nord, înainte de golirea fossa-ei

Aceste locuiri au suprapus, și uneori au distrus, straturile romane și romano-bizantine. În colțul de NE al casetei vestice a fost cercetată o groapă medievală (**Gr.1**), mărginită la est de substrucția din faza timpurie a Turnului Mare.

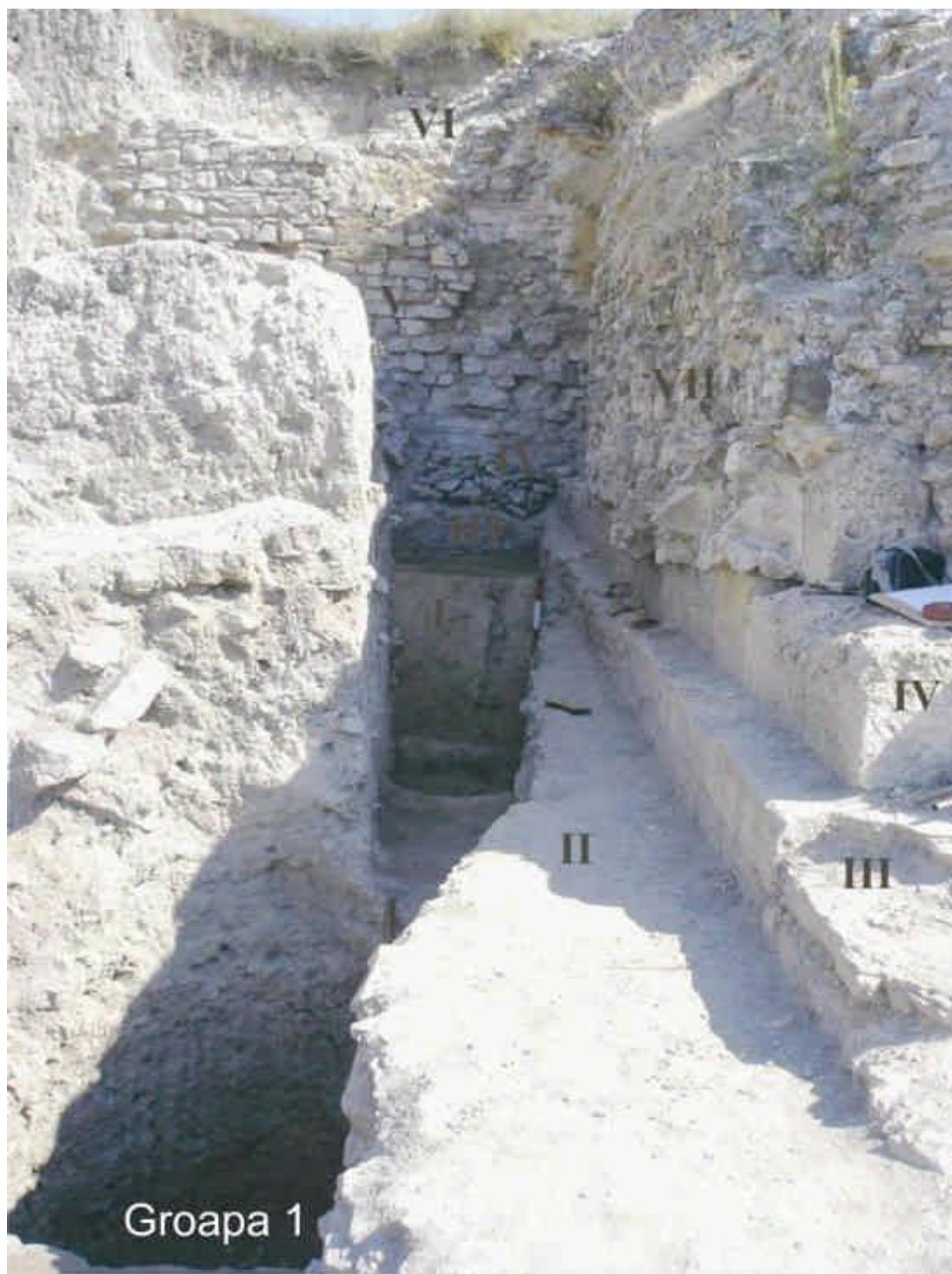

Groapa, de formă ovală, are diametrul de 2,06 m / 1,77 m și este adâncă de -1,90 m, aparținând unui nivel de locuire din secolele XIII-XIV. Din această groapă au fost recoltate: oase de animale, oase și solzi de pește, zgură de fier, reziduuri de sticlă, fragmente de lemn carbonizat, fragmente de ceramică smălțuită și comună din secolele XIII-XIV. În profilul de NV au apărut câteva blocuri de piatră, care provin, cu siguranță, din demantelările Turnului Mare sau ale zidului de incintă. *Cel mai relevant rămâne tot CT-8, unde berma și spațiul fosei au fost puternic afectate încă din antichitatea romano-bizantină. Fosa are o deschidere de 5,14 m, având forma unui W, cu sâmburele median ascuțit, fiind surprinsă în 2006 până la adâncimea de -1,80 m față de nivelul actual al bermei.*

Șanțul de la nord are la bază un strat de umplutură de aprox. 0,30 m grosime din care au fost recuperate fragmente ceramice din sec.al II-lea p.Chr. și o monedă prost conservată. Șanțul mic dinspre sud este acoperit de straturi de nivelare care au obturat întreaga fosă (foarte probabil, în conformitate cu materialul recuperat) în sec.al III-lea p.Chr. În spațiul vertical, stratul de nivelare roman este perforat de un nivel de locuire din epoca medie bizantină, din sec.al XI-lea. Acest strat este acoperit de moloz, deasupra căruia, la nord, a fost surprins un fragment de podea.

2007 - Gropi menajere în caseta de vest – CT-8, extindere V

O nouă nivelare și un nou strat de locuire este datat, pe baza ceramicii smălțuite, în sec. XIII-XIV. Din acest strat de locuire se adâncește, la sud, *Gr.nr.1*, mărginită de substrucția timpurie a TM, groapă cercetată până la adâncimea de -1,90 m, în caseta de vest. Materialul recoltat este din secolele XIII și XIV, în cea mai mare parte, dar la bază a fost surprins și material ceramic din secolele XI și XII.

2006, CT-8 – Faze de construcție, etape cronologice:

- I – resturile castrului de pământ, sec.I;*
- II – substrucție de obturare a fosei și de consolidare a terenului, sec.III;*
- III – plintă de construcție a TM în prima fază, epoca Tetrarhie;*
- IV - plintă de reface a TM;*
- V – zid de incintă din sec. VI p.Chr.;*
- VI – zidul de incintă bizantin;*
- VII – „plombă” pe latura de V a TM, din sec.XIII.*

2006, CT-8: Resturile berma-ei și ale fossa-ei castrului roman din faza de pământ

2007, CT-10: Resturile berma-ei și ale fossa-ei castrului roman din faza de pământ, acoperite de straturile de locuire romano-bizantină și medie bizantină

Descoperiri mărunte 2006 (Aurel Stănică, V.H.Baumann)

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
1.	Nov.2006	TM/CT 8, extindere V	<i>passim</i>	frg. brățări sticlă (2)
2.	Nov.2006	TM/CT 8, extindere vest	<i>passim</i>	mâner corn
3.	Nov.2006	Tc 4 / c 7	- 0,20 m	fragment ceramic smălțuit
4.	Nov.2006	TM / CT 10	<i>passim</i>	fragment brățară de sticlă
5.	Nov.2006	TM/CT 3, in profil V	-1,70 m	monedă
6.	Nov.2006	-	<i>passim</i>	fusaiolă
7.	Nov.2006	TM/CT 3, profil E	-3,00 m	monedă
8.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
9.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
10.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monede tăiate (3)
11.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
12.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
13.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
14.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
15.	Nov.2006	Faleză/Secțiune	pe zid	monedă tăiată
16.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
17.	Nov.2006	TC 4, c. 3	-0,4 m	monedă tăiată
18.	Nov.2006	TC 4, c. 3	-0,5 m	monedă tăiată
19.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
20.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monede tăiate (2)
21.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
22.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
23.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
24.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
25.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
26.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă (turcească)
27.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă
28.	Nov.2006	TM	<i>passim</i>	monedă tăiată
29.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
30.	Nov.2006	TM/CT 10	-1,80 m	monedă turcească
31.	Nov.2006	TC 4, c.2-3	-1,10 m	monedă
32.	Nov.2006	Faleză/Secțiune	zid	monedă
33.	Nov.2006	Faleză/Secțiune	zid	monede tăiate (2)
34.	Nov.2006	TM/CT 8/extindere V	-	monedă
35.	Nov.2006	TM/CT 8/extindere V	<i>passim</i>	monedă tăiată
36.	Nov.2006	TM/CT 10	-0,65	monedă
37.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
38.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monede (2)
39.	Nov.2006	-	<i>passim</i>	monedă ruptă
40.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	monedă tăiată
41.	Nov.2006	TM/CT 8/c. 5/extindere V	-3,15 m	frg. opaiț
42.	Nov.2006	TM/CT 8/extindere V	-0,25-0,35 m	frg. toartă vas
43.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg. ceramică smălțuită
44.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg. ceramică smălțuit
45.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg. ceramică smălțuit
46.	Nov.2006	TC 4, c. 7	-0,30 m	frg. ceramică smălțuită
47.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg ceramică turcească
48.	Nov.2006	TM/CT 8/c. 5/extindere V	-3,25 m	frg ceramică smălțuită
49.	Nov.2006	TM/CT 8/c.5/extindere vest	-2,80 m	frg ceramică
50.	Nov.2006	TM/CT 8/c. 5/extindere V	-3,15 m	frg ceramică smălțuită

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
51.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
52.	Nov.2006	TC 4/c. 7	-0,25 m	fusaiolă
53.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg ceramic
54.	Nov.2006	TM/CT 8	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
55.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
56.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	frg ceramică turcească
57.	Nov.2006	Lutărie/ S 2, c. 1	-0,10 m	monedă
58.	Nov.2006	Faleză/Secțiune	<i>zid</i>	monedă
59.	Nov.2006	M/CT 8/extindere vest	<i>passim</i>	frg brățări sticlă
60.	Nov.2006	TM/CT 10, c. 5	-4,05 m	frg brățări sticlă
61.	Nov.2006	Faleză	<i>passim</i>	mărgelile sticla (2)
62.	Nov.2006	TM/CT 7, c. 1	gr. medievală	ob fier frg
63.	Nov.2006	TM/TC 10, c. 5	-4,05 m	lamă sabie frg
64.	Nov.2006	TM/CT 7, c.1		frg sticlă
65.	Nov.2006	TM/CT 7, c.1		frg brățară sticlă
66.	Nov.2006	TM/CT 8, extindere V		frg brățări sticlă (2)
67.	Nov.2006	TM/CT 10, c. 5	-4,05 m	cui fier
68.	Nov.2006	CT 3, profil E	<i>passim</i>	monedă
69.	Nov.2006		<i>passim</i>	fusaiolă (ceramică)
70.	Nov.2006	TM/CT 10		cartuș
71.	Nov.2006	intre TM și TA	<i>passim</i>	frg brățară sticlă
72.	Nov.2006	CT 3, profil V	-1,7 m	monedă
73.	Nov.2006	TM/CT 10	<i>passim</i>	frg brățară sticlă
74.	Nov.2006	TC 4, c. 7	-0,2 m	frg ceramică smălțuită
75.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V		mâner corn
76.	Nov.2006	TC 4, c. 3	-1,6 m	cui fier
77.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 3	-1,6 m	frg sticlă
78.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 3	-1,6 m	frg sticlă
79.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 3	-1,6 m	monedă
80.	Nov.2006	TC 4, c. 2		cui fier
81.	Nov.2006	TC 4, c. 1	-0,45 m	cui fier (caia)
82.	Nov.2006	TC 4, c.2		frg sticlă
83.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 3		frg pipă
84.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 3	-1,6 m	cui fier
85.	Nov.2006	TC4-TC 1, c. 4	-2,5 m	frg sticlă (picior)
86.	Nov.2006	TM, c. 10	-3,4 m	scoabă fier
87.	Nov.2006		<i>passim</i>	frg brățară sticlă (2)
88.	Nov.2006	TC4-TC 1, c.	-0,2 m	frg ceramică fină
89.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	-2,5 m	frg ceramică fină
90.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	frg sticlă
91.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	frg ceramică fină
92.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
93.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	frg ceramică fină
94.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	verigă cataramă (bronz)
95.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere V	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
96.	Nov.2006	faleză	<i>passim</i>	monedă
97.	Nov.2006	TC4-TC1, c 3	0,7 m	frg brățară sticlă
98.	Nov.2006	CT 6 , c7, profil E	-2,1 m	monedă
99.	Nov.2006	Lutărie	<i>passim</i>	monedă
100.	Nov.2006	TC 4 c 5	0,3 m	monedă tăiată
101.	Nov.2006	TC 4 c 3	1,1 m	monedă
102.	Nov.2006	TC 4 TC 1 c 4	1,3 m, ↓ 4	picior vas sticlă

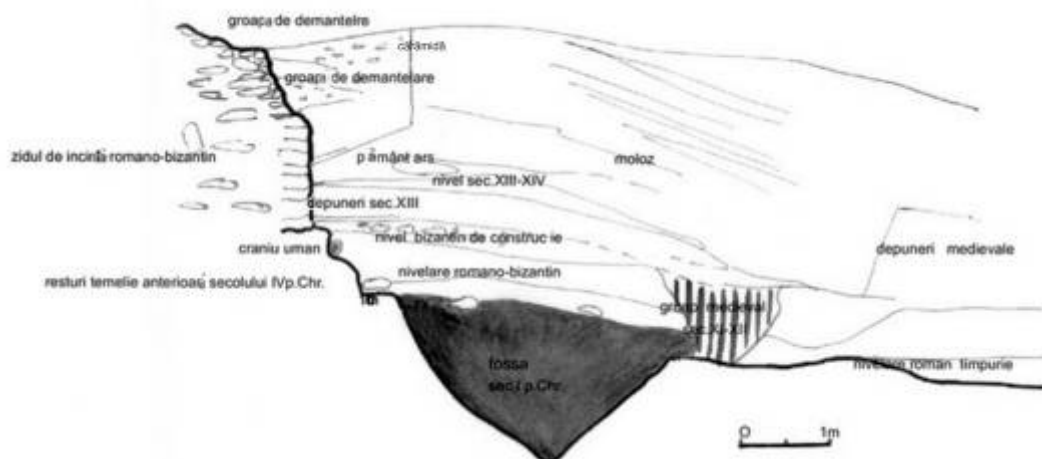
Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
103.	Nov.2006	TC 4 c 6	0,3 m	monedă
104.	Nov.2006	TM/CT	<i>passim</i>	monedă
105.	Nov.2006	CT 3 c 13	<i>passim</i>	monedă tăiată, modul mare
106.	Nov.2006	TC 4 c 4	1m	monedă
107.	Nov.2006	TC 4 c 4	0,8 m	monedă
108.	Nov.2006	TC4 TC 1 c 3	0,70-0,90 m, ↓ 3	cute gresie verzuie
109.	Nov.2006	zona TC	<i>passim</i>	frg brățară sticlă
110.	Nov.2006	Faleză/Secțiune		cruciuliță (lemn?)
111.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	4,65 - 4,70 m	frg brățară sticlă
112.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	-4,6 m	frg sticlă
113.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	-4,6 m	frg brățară sticlă
114.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	-4,65 m	vârf săgeată ?
115.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	4,70 - 4,80 m	frg sticlă
116.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	4,7 m	frg sticlă
117.	Nov.2006	TM/CT 8 c. Vest	4,65 - 4,70 m	frg brățară sticlă
118.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	1,3 m	frg sticlă
119.	Nov.2006	TC 1	<i>passim</i>	monedă
120.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	-1,25 m	monedă
121.	Nov.2006	TC 4, c. 4	-0,25 m	țintă bronz
122.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	-1,25 m	frg sticlă
123.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	-1,3 m	monedă
124.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă
125.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată
126.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă
127.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată (modul mic)
128.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată (modul mare)
129.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată (modul mare)
130.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată
131.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă (<i>stamena</i>)
132.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă
133.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monede tăiate (2)
134.	Nov.2006	Faleză		mâner situlă
135.	Nov.2006	TC 4, c.5		frg brățară
136.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă tăiată (modul mic)
137.	Nov.2006	TM/CT 8, c. Vest	-4,4 m	frg sticlă
138.	Nov.2006	TM/CT 8, c. Vest	-4,42 m	frg brățară sticlă
139.	Nov.2006	TC 4, c. 2	-1,1 m	frg brățară sticlă
140.	Nov.2006	TM/CT 8 casetă vest	<i>passim</i>	frg ceramică smălțuită
141.	Nov.2006	TC 4, c.1	-0,55 m	frg brățară sticlă
142.	Nov.2006	TC 4, c.5	-1,2 m	mosor
143.	Nov.2006	TC 4, c.3	-0,8 m	frg ceramică smălțuită
144.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,8 m	cui fier (frg.)
145.	Nov.2006	TA, c.4 (interior turn)	-3,75 m	frg opaiț
146.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune	<i>passim</i>	frg ceramică imprimată
147.	Nov.2006	TA, c.4 (interior turn)	-4,35 m	frg opaiț
148.	Nov.2006	Lutărie	<i>passim</i>	opaiț
149.	Nov.2006	TA, c.4 (interior turn)	-3,75 m	frg opaiț
150.	Nov.2003	S 3, c.63	-1,2 m	frg opaiț
151.	Nov.2003	S 3, c.65	-1,2 m	frg opaiț
152.	Nov.2003	S 3, c.65	-1,2 m	frg opaiț
153.	Nov.2003	S 3, c.65	-1,2 m	frg opaiț
154.	Nov.2006	TM/CT 10,	-0,7 m	frg opaiț

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
155.	Nov.2006	TC 4, c.1	-0,55 m	frg <i>cruce reliquar</i>
156.	Nov.2006	Tc 4, c.1	-0,45 m	frg brățară sticlă
157.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monede tăiate (3)
158.	Nov.2006	Faleză/ Secțiune		monedă
159.	Nov.2006	TC 4, c.7	0,05-0,10 m	monedă
160.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,7 m	
161.	Nov.2006	TM/CT 1, c.12	-1,3 m	frg. brățară sticlă
162.	Nov.2006	TM/CT 3	<i>passim</i>	frg. brățări sticlă (4)
163.	Nov.2006	TC 4, c.3	-0,22 m	frg. brățară sticlă
164.	Nov.2006	TC 4, c.3	-0,45 m	frg. brățară sticlă
165.	Nov.2006	TC 4, c.1	-0,2 m	frg. brățară sticlă
166.	Nov.2006	TC 4, c.7	0,05-0,10 m	frg brățări sticlă (2)
167.	Nov.2006	TC 4, c.		frg. brățară sticlă
168.	Nov.2006	TC 4, c.8	-0,2 m	frg. brățară sticlă
169.	Nov.2006	TC 4, c.7	-0,45 m	frg. brățară sticlă
170.	Nov.2006	TM/CT 8	-3,1 m	cui fier
171.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	-1,5 m	frg sticlă
172.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.4	1,45-1,55 m, (↓4)	lamă cuțit
173.	Nov.2006	TC 4, c.5	-1,1 m	sticlă
174.	Nov.2006	TM/CT 8 carou vest	-4,6 m	frg sticlă
175.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,55 m	frg sticlă
176.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,05 m	mărgică sticlă
177.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,05 m	frg. brățară sticlă
178.	Nov.2006	TM/CT 10	<i>passim</i>	frg pipă
179.	Nov.2006	TC 4, c.8	-0,26 m	cui fier
180.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,5 m	frg brățară bronz
181.	Nov.2006	TC 4, c.8	-0,2 m	ob bronz ?
182.	Nov.2006	TC 4, c.3	-0,75 m	cui fier
183.	Nov.2006	TM/CT 7, c.4	-0,6 m	frg brățară sticlă
184.	Nov.2006	TA		frg brățară sticlă
185.	Nov.2006	TC 4, c.2	-0,73 m	frg sticlă
186.	Nov.2006	TC 4, c.5		frg sticlă
187.	Nov.2006	TM/CT 8	-2,88 m	frg. opaiț
188.	Nov.2006	TC 4, c.4	-0,7 m	frg. opaiț
189.	Nov.2006	TC 4, c.4		glonț plumb
190.	Nov.2006	TC 4, c.5	-0,26 m	frg. sticlă
191.	Nov.2006	TC 4, c.3	-0,75 m	cui fier
192.	Nov.2006	TC 4-TC 1, c.3	-1,75 m	frg ceramică smălțuită
193.	Nov.2006	TM/CT 10	-1,93 m	frg brățară (2)
194.	Nov.2006	TC4-TC1, c.2	-2,54 m	frg ceramic imprimat
195.	Nov.2006	TC4-TC1,c.2	-2,45 m	frg opaiț
196.	Nov.2006	CT 7 c 1		frg opaiț
197.	Nov.2006	Faleza		frg ceramică șampilată
198.	Nov.2006	TM/CT 8 extindere vest	<i>passim</i>	frg opaiț
199.	Nov.2006	TM/CT 10		TS
200.	Nov.2006	TM/CT 8		TS
201.	Nov.2006	TM/CT 8, carou vest/profil vest	-3,65 m	TS
202.	Nov.2006	TC 4, c. 3	-1,2 m	TSM
203.	Nov.2006	TM, CT. 10, c.4	-1 m	TSM
204.	Nov.2006	TN, CT 8		TSM
205.	Nov.2006	TM:CT 8	-6,1 m	gât sticlă
206.	Nov.2006	TM /CT 8 carou vest gr.1	-6,2 m	frg. <i>terra sigillata</i>

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
207.	Nov.2006	TM/CT 8 carou vest gr.2	-6 m	frg. sticlă
208.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,10-5,30 m	frg. rotund cărămidă
209.	Nov.2006	TM/CT 8 gr. Fosă	-6 m	frg. sticlă
210.	Nov.2006	TM/CT 8 carou vest	-5,2 m	frg. buză sticlă
211.	Nov. 2006	TM/CT 8	-6 m	frg. buză sticlă
212.	Nov. 2006	TM/CT 8	-6 m	frg. sticlă
213.	Nov.2006	TM/CT 8 carou vest	5,10-5,30 m	frg. brățară sticlă
214.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,10-5,30 m	3 frg. sticlă
215.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr. 1	6,00-6,10 m	frg. buză sticlă
216.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	-5,2 m	frg. bol ceramic
217.	Nov. 2006	TM/CT 8 fosă	-5,9 m	frg. bronz
218.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,90-6,00 m	frg. sticlă
219.	Nov. 2006	Faleză		frg bronz
220.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr. 3	-6 m	frg. brățară sticlă
221.	Nov. 2006	TM/CT 8 gr. fosă	-6,2 m	frg. sticlă
222.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr. 2	-6 m	frg. sticlă
223.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,30-5,40 m	frg. sticlă
224.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,30-5,40 m	2 frg. sticlă
225.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr.1	6,30-6,40 m	frg. ceramică cu barbotină
226.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	mărgelă bronz
227.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	sârmă bronz
228.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	frg. smălțuit
229.	Nov. 2006	TM/CT 8 fosă	-6,3 m	2 frg ceramică fină
230.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr. 1	6,30-6,40 m	12 frg. sticlă
231.	Nov. 2006	TM/CT 8 fosă nivel	-6,3 m	cui fier
232.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	cui fier
233.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	5 frg bronz
234.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	6,30-6,40 m	5 frg. zgură sticlă
235.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr 1	-6 m	cui fier
236.	Nov. 2006	TM/CT 8 groapă fosă	-6 m	mortar ????
237.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,10-5,30 m	zgură
238.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest gr. 1	6,10-6,20 m	frg. bronz
239.	Nov. 2006	Faleză Dunăre		obiect bronz
240.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	-6,3 m	obiect bronz
241.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,87 m, (↓4)	obiect bronz
242.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,80-5,90 m	frg. tencuială
243.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,85 m, (↓4)	8 frg sticlă
244.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3-4	1,78 m, (↓4)	buză sticlă
245.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	ac os
246.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,95 m, (↓4)	frg. fier
247.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	frg. sticlă
248.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3-4	1,78 m, (↓4)	frg. sticlă
249.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3-4	1,78 m, (↓4)	frg. sticlă
250.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	frg. sticlă
251.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,86 m, (↓4)	5 frg. sticlă
252.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,78 m, (↓4)	obiect fier
253.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,87 m, (↓4)	4 frg. bol cu decor
254.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,87m, (↓4)	frg. fier
255.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,80 m, (↓4)	frg. sticlă
256.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,87 m, (↓4)	mărgică sticlă
257.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,90 m, (↓4)	frg. sârmă bronz
258.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	3 frg sticlă întregibil

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
259.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,88 m, (↓4)	cui fier
260.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,87 m, (↓4)	3 frg. fier
261.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,95 m, (↓4)	obiect rotund sticlă?
262.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,60-5,70 m	silex
263.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,88 m, (↓4)	zgură sticlă
264.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	-5,6 m	scoică
265.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest, gr. 1	6,30-6,40 m	frg. sticlă
266.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,20-5,40 m	frg. sticlă
267.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest, gr. 1	5,30-5,40 m	frg. brățară sticlă
268.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest, gr. 1	-6,2 m	frg. sticlă
269.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	-5,6 m	zgură
270.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	5,80-5,90 m	6 frg. sticlă
271.	Nov. 2006	TM/CT 8 carou vest	-5,6 m	frg. brățară sticlă
272.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.2	3,00 m, (↓4)	obiect fier, posibil vârf
273.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	frg. sticlă (geam)
274.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	frg. ceramică fină
275.	Nov. 2006	TC1 c.4		frg. ceramică fină
276.	Nov. 2006	TC1 c.4		frg. ceramică fină cenușie
277.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.4	1,95 m, (↓4)	4 frg. vas sticlă cu decor fațetat
278.	Nov. 2006	TC1 c.3	3,10 m (profil vest)	frg. vas sticlă cu decor fațetat
279.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,95 m, (↓4)	frg. sticlă
280.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	2,95 m, (↓4)	obiect bronz
281.	Nov. 2006	TC1 c.3	<i>passim</i>	frg. brățară sticlă
282.	Nov. 2006	TC4 c.3	1,92 m, (↓4)	frg. buză sticlă
283.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,78 m, (↓4)	frg. bronz
284.	Nov. 2006	TC1 c.3	-3,6 m	frg. sticlă (geam)
285.	Nov. 2006	TC1 c.3	3,10 m, (profil vest)	frg. sticlă
286.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,88 m, (↓4)	frg. brățară sticlă
287.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.2	2,85 m, (↓4)	frg. sticlă
288.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.2	2,95 m, (↓4)	16 frg. sticlă
289.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,88 m, (↓4)	2 frg. fier
290.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,90 m, (↓4)	frg. sticlă
291.	Nov. 2006	TC1 c.3	3,10 m, (profil vest)	cenușă
292.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest	5,80-5,90 m	frg. sticlă cu decor
293.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.2	2,45 m, (↓4)	2 frg. amforă cu <i>dipintti</i> ,
294.	Nov. 2006	TC4-TC1 c.3	1,88 m, (↓4)	solzi pește
295.	Nov. 2006	Lutărie	<i>passim</i>	vârf săgeată bronz
296.	Nov. 2006	Lutărie	<i>passim</i>	vârf bronz
297.	Nov. 2006	TM/CT 8 gr. fosă	6,4 m	2 frg. ceramică fină
298.	Nov. 2006	TM/CT 8 gr. fosă	6,4 m	obiect fier
299.	Nov. 2006	TM/CT 8 gr. fosă	6,4 m	obiect bronz
300.	Nov. 2006	TM/CT 8 gr. fosă	6,4 m	frg. buză sticlă
301.	Nov. 2006	TC 4 c 2	3,40 m, (↓4)	frg disc opaiț cu <i>Sylen</i>
302.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest	5,9 m	TS
303.	Nov. 2006	TM:CT 8 extindere casetă Vest c	6,25 m	TSM
304.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,50-6,60 m	frg. brățară sticlă
305.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,50-6,60 m	5 frg. sticlă
306.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,60-6,70 m	solzi pește
307.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,60-6,70 m	frg. metal
308.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,50-6,60 m	piron fier
309.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,50-6,60 m	frg. bronz
310.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,60-6,70 m	5 frg. sticlă

Nr. crt.	Campanie	sector / secțiune / carou	complex / adâncime	Obiect
311.	Nov. 2006	TM:CT 8 groapă fosă	5,80-6,00 m	4 frg. sticlă
312.	Nov. 2006	TM:CT 8 groapă fosă	5,8 m	3 frg. sticlă
313.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,50-6,60 m	zgură
314.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,60-6,70 m	lemn
315.	Nov. 2006	TM:CT 8 groapă fosă	6,20-6,30 m	toartă cană sticlă
316.	Nov. 2006	TM:CT 8 groapă fosă	6,20-6,30 m	zgură sticlă
317.	Nov. 2006	TM:CT 8 groapă fosă	6,00-6,20 m	frg. bronz
318.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,70-6,80 m	obiect fier posibil cui
319.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	6,70-6,80 m	frg. bronz
320.	Nov. 2006	TC 4/TC 1 c.2	3,30 m, (↓4)	5 frg. sticlă
321.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	7,10-7,20 m	frg. tablă bronz
322.	Nov. 2006	TC 4/TC 1 c.1	0,15 m, strat vegetal	frg. brățară sticlă
323.	Nov. 2006	Cetate	<i>passim</i>	frg. tablă bronz
324.	Nov. 2006	Cetate	<i>passim</i>	braț fibulă
325.	Nov. 2006	Cetate	<i>passim</i>	4 frg. brățări sticlă
326.	Nov. 2006	faleză	<i>passim</i>	frg. bronz
327.	Nov. 2006	TC 4 /TC 1 dărâmtură scări c4	1,20 m, (↓4)	frg. sticlă pahar (cu ove)
328.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	fund vas sticlă
329.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	toartă căniță
330.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	cui fier
331.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	frg. sticlă (geam)
332.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,1 m, (profil vest)	cui fier
333.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	frg. sticlă
334.	Nov. 2006	TC 4 /TC 1 dărâmtură scări c4	1,20-1,80 m, (↓4)	2 frg. sticlă
335.	Nov. 2006	TC 4 /TC 1 dărâmtură scări c4	1,20 m, (↓4)	frg brățară bronz
336.	Nov. 2006	TC 4 /TC 1 dărâmtură scări c4	2,75 m, (↓4)	2 frg. sticlă (geam)
337.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	buză sticlă
338.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,00 m profil vest	partea inferioară a unui opaiț
339.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,75 m, (↓4)	2 frg. sticlă
340.	Nov. 2006	TC 4 c.3	2,00 m față de profil V	buză pahar sticlă
341.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	7,10-7,20 m	3 frg bronz
342.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest, gr. 1	7,1 m	frg. buză sticlă
343.	Nov. 2006	TM:CT 8 Carou Vest	7,1 m	frg. sticlă
344.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest, gr 1	7,10-7,20 m	frg. bronz
345.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest, gr 1	7,10-7,20 m	frg. brățară sticlă
346.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest	7,2 m	frg. fier
347.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest, gr 1	7,10-7,20 m	3 frg fier
348.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest, gr 2	6,10-6,20 m	frg. brățară sticlă
349.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest	5,80-6,00 m	fragmente fier
350.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest	-6 m	frg. opaiț
351.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest	-6 m	ceramică fină
352.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest, gr 1	7,1 m	frg. bronz
353.	Nov. 2006	TM:CT 8 carou vest	5,80-6,20 m	frg. bronz, posibil monedă
354.	Nov. 2006	TC: TC 4, c.3 (↓3); Loc.Turn	- 1,50 m	monedă bz. sec.4
355.	Nov. 2006	TC: TC 4, c.4 (↓4);	- 1,50 m	opaiț roman

2007 – Noviodunum: CT-10, c.2-5, profil Est

3.11. Campania 2007 (V.H.Baumann, Niculina Dinu, Aurel Stănică, George Bilavski)

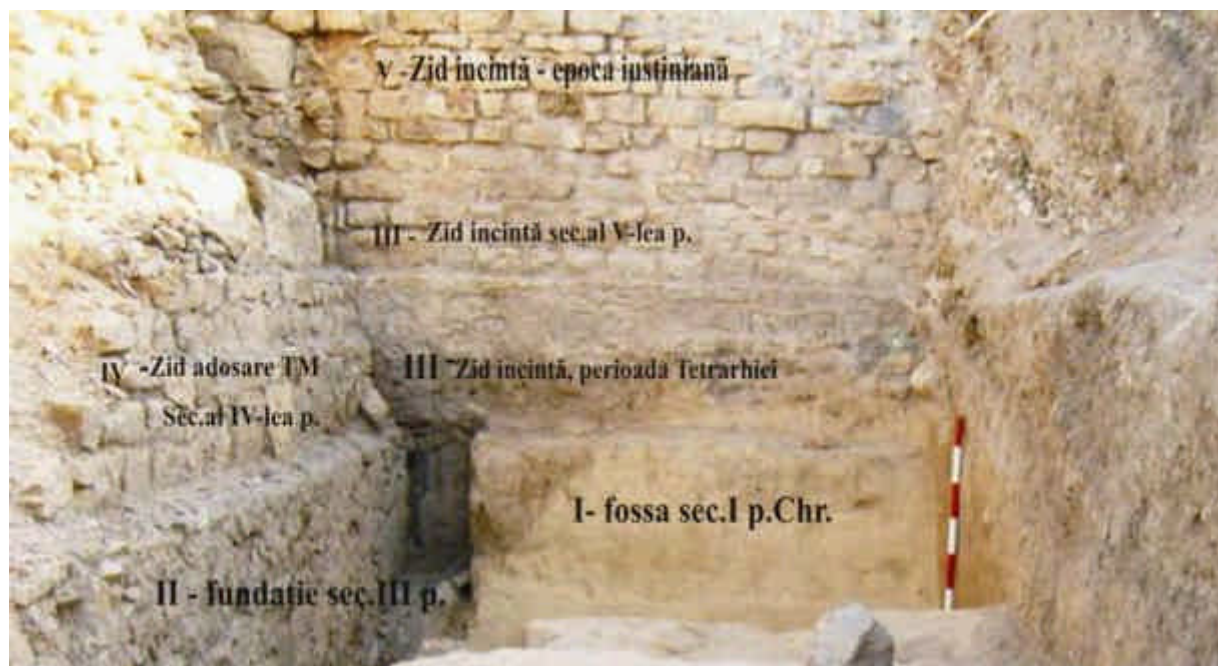

2007- Noviodunum: CT-10, c.4-5, resturile fossa-ei castrului de pământ

Săpătura a fost reluată în interiorul Turnului Mare, urmărindu-se, printre altele, *îndepărtarea matorului de pământ dintre secțiunile CT-9, la vest, și CT-3, la est*. Săpătura s-a desfășurat cu greutate datorită înălțimii de aprox.4,00 m și grosimii de 1,00 m a matorului, cât și faptului că s-a urmărit, în același timp, recuperarea materialelor arheologice și verificarea concluziilor anterioare. A fost eliberat pilonul central, din partea de vest a intrării, iar în zona de SV a TM, în dreptul pilonului lateral-vest de pe stilobatul transversal, astupat de **N.VI**, a fost curățat **nivelul VII**, primul nivel incendiat din turn. Ceramica recoltată cu acest prilej de pe nivel relevă sec.al V-lea p.Chr.¹⁰⁹.

Au fost recuperate mai multe fragmente de sticlă, care au recompus un picior de fructieră din sticlă verzuie.

¹⁰⁹ Fragmente de farfurii forma *Hayes 3*, tipurile A și C, datate de Hayes în a doua jumătate a sec.al V-lea p.Chr. (J.W.Hayes, *Late Roman Pottery*, London, 1972).

2007 – Noviodunum: CT-7 – CT-10, vedere asupra fazelor constructive

Săpată pe o lungime de aprox. 13 m și o lățime de peste 3,00 m (între 3,30 și 3,60 m) în zona de inserție a TM cu zidul de incintă, secțiunea **CT-10** a fost adâncită în acest an între -3,40 m (la N) și -5,60 m (la S), adâncimi luate în funcție de cota maximă a zidului de incintă. La nord s-a putut observa că **substrucția fortificației de piatră a fost implantată în berma castrului de pământ**, la -3,40 m adâncime, bermă păstrată pe o lățime de aprox. 0,60 m la vest și 0,30 m la est, raportată la orientarea substrucției care, ca peste tot, în suprafața săpată, are o orientare diferită față de orientarea zidului de incintă. Acesta este realizat la bază din blochete ro-rostuite, ceea ce ne îndeamnă să credem că reprezintă faza „tetrarhică” a construcției.

La sud de bermă, partea de nord a fossa-ei castrului de pământ, se păstrează pe o lărgime de 2,90 m și o adâncime de -2,00 m, cu unghiul în dreptul ↓ 4.

Din umplutura fosei reținem că este vorba de un strat de nivelare, cu pământ adus din așezarea romană timpurie, din care a fost recoltată ceramică specifică sec.al II-lea p.Chr. și o monedă de bronz, cu modulul mare, *sestert* emis de Nero în a.65 p.Chr.¹⁰⁸. Suprafața de la sud de fosă a fost distrusă de locuirea medievală din sec.al XIII-lea. Cele două gropi surprinse în 2005 în peretele de est al secțiunii CT-7, prima cu două faze, au fost golite. Cea de-a doua groapă, cu aparență de zid demantelat, datorită pietrelor din umplutură, a fost golită până la nivelul pietrelor. În dreptul ei, spre peretele estic al secțiunii CT-10, a apărut o altă groapă cu același aspect, care urmează a fi golită în viitor. Nivelarea romană timpurie a fost parțial distrusă și acoperită, în epoca medievală, de un strat de nivelare cu pământ galben și resturi de locuire din care a fost recuperată o cantitate apreciabilă de ceramică romano-bizantină și medievală de secol XIII. În dreptul ↓ 2 un nivel de locuire romană timpurie a fost perforat de o groapă de sec.XIII, în conformitate cu cele câteva fragmente ceramice smălțuite găsite împreună cu mult material roman. În marginea sudică a secțiunii CT-10, ca și în 2005 în CT-7, a fost surprins un nivel de locuire romană timpurie, contemporan, probabil, cu faza de nivelare a castrului de pământ. În acest sens, de văzut și fragmentele de *terra sigillata* descoperite cu această ocazie¹⁰⁹. În carourile 4-5, în care a fost cercetată fosa castrului de pământ, la baza acesteia, au fost descoperite două opaițe specifice celei de-a doua

¹⁰⁸ RIC I-2, 174, nr. 390, *Lugdunum* – determinare A.Popescu.

¹⁰⁹ V.H.Baumann, *Ceramica terra sigillata de la Noviodunum*, în *Peuce* 6, 2008 (207-250), 219, nr.6 (cupă Drag.35); 221, nr.18 (farfurie Hermet 28) – a doua jumătate a sec.I p.Chr. – prima jumătate a sec.al II-lea p.Chr.

jumătăți a sec.I p.Chr¹¹², ceea ce reprezintă, împreună cu sestertul Nero, **indicii sigure cu privire la momentul în care a început umplerea primului șanț de apărare.**

3.12. În 2008 (V.H.Baumann, Niculina Dinu, Aurel Stănică) s-a încheiat acțiunea de îndepărtare definitivă a matorului de pământ dintre secțiunile CT-3 și CT-6 (cca. 7,00 m lungime, 3,00 m înălțime și 1,00 m grosime), care obtura pandantul răsăritean al intrării în turn și unul din cei patru piloni mediani din structura internă a monumentului.

Materiale descoperite în 2007 în TM, pe N.VII

Intrarea în Turnul Mare, văzută din interior

Demontarea matorului de pământ dintre secțiunile CT-3 și CT-6 a fost efectuată până pe nivelul IV, socotit ultimul nivel de epocă iustiniană¹¹³, ceea ce a permis evidențierea spațiului intrării în turn. Cantitatea mare de pământ excavat manual din interiorul turnului și depozitată în exterior, la baza zidului de fațadă al acestuia, împiedica atât vederea dinspre șosea a monumentului cât și traficul prin zonă, ceea ce a dus la fost înlăturată mecanic și manual, ceea ce a permis punerea în valoare a Turnului Mare. **S-a putut observa că intrarea în turn**, astupată cu pământ și moloz căzut și depus în secolele de părăsire a cetății, a fost construită în grosimea zidului de incintă, pe o lățime de 2,53 m, echivalentul a 8,5 pedes¹¹⁴, cu marginile realizate din blocuri mari de calcar, prinse în opus quadratum. Cei doi piloni din dreptul intrării au următoarele dimensiuni: a) pilonul răsăritean – bazament calcar = 1,80 m x 1,365 m; elevație cărămizi cu mortar = 1,65 m x 1,29 m; b) pilonul apusean – bazament calcar = 1,835 m x 1,415 m; elevație cărămizi cu mortar = 1,655 m x 1,36 m; spațiul dintre pilonii centrali: 3,61 m. Pilonii laterali: a) la vest – bazament blocuri calcar = 2,13 m x 1,70 m; b) la est – bazament din pietre zidite cu mortar = 1,68 m lățime.

3.13. Campania 2009 (V.H.Baumann, Niculina Dinu, Aurel Stănică, Laurențiu Radu, Iuliana Costea)

Cercetările arheologice din 2009 de la *Noviodunum* au urmărit două obiective:

¹¹² V.H.Baumann, *Lucernele de la Noviodunum*, în Peuce 7, SN, 2009 (217-310), 226, nr.15 (A-2, tip III Nov.); 228, nr.21 (A-2, tip IV Nov.).

¹¹³ Rămân la părerea că TM a fost abandonat la sfârșitul sec.VI p.Chr., înainte ca cetatea să fi fost părăsită pentru aproape patru secole.

¹¹⁴ Folosirea piciorului roman (1 pedes = 0,2975 m) la realizarea Turnului Mare este, după părerea noastră, încă un argument în favoarea unei construcții din epoca *Tetrarhie*. În sec.al IV-lea p.Chr. se va generaliza folosirea piciorului grec de 0,32 m.

a. *înlăturarea nivelurilor de distrugere din interiorul Turnului Mare și verificarea unor repere cronologice;*

b. *epuizarea nivelului IV, pentru finalizarea planului interior al turnului.*

În acest scop, cercetările s-au concentrat, în spațiul fostelor secțiuni **CT-4, CT-6, CT-9**, care au fost degajate în suprafață, până pe nivelul IV, prin *înlăturarea stratului gros de arsură ce acoperă podeaua magaziei de cereale*. Materialul arheologic, la fel ca și în celelalte două secțiuni, este compus din ceramică, în special din fragmente de amfore ce pot fi datate în linii mari în secolul al VI-lea p.Chr, din pietre și bucăți de cărămidă și țiglă. La SV de pilonul 3 au apărut fragmente de vase borcan (datate în secolul al XI-lea) provenite din nivelurile bizantine care s-au suprapus stratului de dărâmătură de pe nivelul III.

Noviodunum 2008. Turnul Mare

Interior turn

În jumătatea de nord a turnului, pornind din dreptul pilonului 3, a fost înlăturat nivelul de amenajare al magaziei, care cuprindea o podea din pământ galben, bine tasat, dar și resturi de cereale și bârne carbonizate. Din acest nivel de amenajare a fost recoltată o cantitate apreciabilă de ceramică, din care remarcăm: opaițe și oale în stare fragmentară, fragmente de la vase de sticlă, un număr foarte mare de pastile de sticlă de culoare verde sau albastră, obiecte din fier (lame de cuțite, cuie), obiecte din corn (mâner de cuțit), monede¹¹⁵. În spațiul interior al intrării se remarcă o zonă care nu a fost acoperită cu pământ galben și care face parte dintr-o *amenajare/ nivelare* anterioară (cu pietre și cărămizi) reprezentând suportul necesar amenajării magaziei, respectiv temelia superficială a acesteia.

¹¹⁵ Materialul numismatic a fost predat pentru determinare d-lui Aurel Vilcu de la Institutul de Arheologie „V.Pârvan” București.

2009 – Interior TM: curățenie pe N.IV; vedere asupra zonei de vest

Secțiunea CT-6¹¹⁶

În campaniile precedente (ultima în anul 2005)¹¹⁷, secțiunea CT-6, a fost adâncită până pe nivelul IV, nivel din sec.al VI-lea p.Chr., surprins, în dreptul zidului de incintă, la adâncimea de -3,85 m. Pe acest nivel, între zidul de incintă și zidul median (stilobatul pe care se află cei patru piloni interiori), se afla un strat gros, de câțiva centimetri, de grâu carbonizat și bărne de lemne arse, care aparținuse unei magazii de cereale, puternic afectată de incendiu. Din nivelul de distrugere și din nivelarea arsă, de sub acesta, au fost scoase fragmente de colonete realizate din piatră¹¹⁸, evidențiind o amenajare importantă în dreptul pilonului central, anterioară nivelului IV. Nivelul IV este despărțit de ultimul nivel romano-bizantin - nivelul III, printr-o nivelare de numai 0,20 m grosime, peste care se află un strat de moloz gros de 0,60-0,70 m, strat care acoperă, aproape în întregime, resturile pilonului central, a cărei elevație de cărămidă s-a păstrat, într-o oarecare măsură, în dărâmătură.

Secțiunea CT-4

În porțiunea dinspre zidul de incintă, pe 1,60 m lățime, se distinge o nivelare masivă în care se observă pământ negru amestecat cu piatră și bucăți de cărămidă și olană, dar și o a doua porțiune, de 0,60m, ce conține bucățele de mortar și cărămidă spartă. Materialul arheologic recoltat este, în cea mai mare parte, ceramic. Se remarcă: fragmente de amfore, opaite, o cărămidă cu șampilă – *CL(assis) FL(avia) M(oesica)* și monede din sec.al IV-lea p.Chr., ceea ce presupune că pământul de nivelare a fost adus din altă parte.

¹¹⁶ Pentru rezultatele campaniilor anterioare vezi: <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2002/rapoarte/default.htm>; <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>;

¹¹⁷ <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>

¹¹⁸ Reamintim că astfel de piese au fost recoltate de pe nivelul IV, în CT-6, și în campania anului 2001.

În această secțiune ne-am oprit pe resturile unei posibile amenajări cu pietre de mari dimensiuni, printre care se afla și un fragment arhitectonic, posibil dintr-o bază de coloană, așa cum am descoperit și în secțiunea CT-6 - nord. Suprafața cercetată are dimensiunile de 3,60 x 6,20 m, cu precizarea că latura de sud are doar 1,80 m.

2009: CT-3 – CT-6, c.5 - pietre din temelia superficială a magaziei de alimente din partea nordică a TM.

CT-4, c.5

Secțiunea CT- 9

În această secțiune cercetările s-au concentrat pe stratul gros de arsură ce acoperă podeaua magaziei de cereale. Materialul arheologic rezultat din acțiunea de înlăturare a acestui strat de arsură, la fel ca și în celelalte două secțiuni, este compus din ceramică, în special fragmente de amfore ce pot fi datate, în linii mari, în secolul al VI-lea p.Chr, pietre și bucăți de cărămidă și țiglă. La SV de pilonul 3 au apărut fragmente de vase-borcan din secolul al XI-lea, provenite din nivelurile bizantine care s-au suprapus stratului de dărâmatură de pe nivelul III. În campania viitoare vom degaja complet nivelul de arsură.

Încheiere

Înlăturarea stratului de pământ galben ne-a permis constatarea că baza acestei amenajări era alcătuită dintr-un nivel cu multe pietre, cărămizi, bucăți de chirpic și câteva fragmente arhitectonice (o posibilă bază de coloană). La sud de pilonul 3 amenajarea era din pământ negru și conținea resturi de la structura incendiată. Și aici au apărut fragmente ceramice de epocă romano-bizantină, pastile și fragmente de sticlă. S-a putut observa că amenajarea de pe nivelul IV avea o înclinare către zidul de fațadă al turnului, drept pentru care ne-am oprit pe nivelul III care conține o cantitate foarte mare de material tegular. Suprafața cercetată, în care ne-am adâncit cu 0,80 m, are o lungime de 9 m, iar lățimea descrește, spre sud, de la 5 la 4 m. O nivelare masivă, în care se observa un pământ negru, amestecat cu piatră și bucăți de cărămidă și olană, a fost cercetată arheologic în porțiunea dinspre zidul de incintă – pe 1,60 m lățime.

Aceste lucrări de amenajare a spațiului interior din Turnul Mare vor trebui terminate, din punct de vedere arheologic, în campania viitoare.

2009: interior TM, nivelul IV - vedere asupra zonei răsăritene a turnului

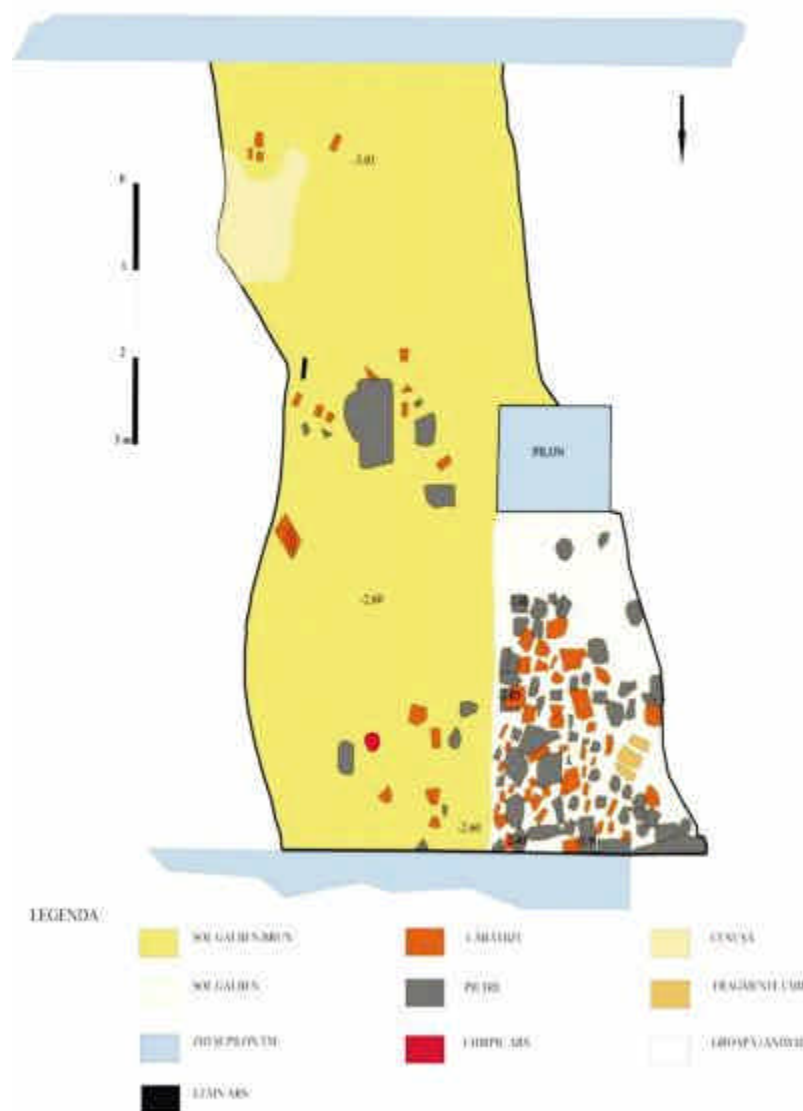
2009 – TM: Degajarea temeliei superficiale a magaziei de alimente, în CT-3 – CT-6, c.5, nord

Concluzii

Turnul Mare, în care s-au desfășurat cercetări arheologice între anii 1997-2009, se prezintă ca o adevărată fortăreață, dovadă incontestabilă a puterii și importanței strategice a cetății *Noviodunum* – principală stațiune a flotei moesice *Classis Flavia Moesica*.

Turnul, cu o anvergură de 31,40 m, avansează în exterior pe o lungime de 16,30 m, suprapunând o suprafață de aprox. 512 mp, cu 225 mp în interior (25 x 9,00 m). Veritabil **bastion**, Turnul a fost construit peste partea de sud a primului castru roman, din faza de pământ de la Noviodunum. Construcția lui s-a realizat după consolidarea terenului cu ajutorul unor fundații, din pietre prinse cu mortar, implantate până la adâncimi cuprinse între -2,00/ -2,50 m. Prin observații arheologice s-a constatat că turnul a fost adosat zidului de incintă, legătura sa organică cu acesta realizându-se într-o ultimă fază constructivă din epoca romano-bizantină, fază de reconstrucție, care pare să fie din perioada domniei împăratului Iustinian I (527-565 p.Chr.), când este refăcut și zidul de incintă, cel puțin în zona cercetată de noi.

NOV 2009
TM, CT 6, C 1-3
DEȘENAT L. RADU
17.08.2009

Structura interioară a turnului prezintă, ca element caracteristic, un șir transversal de patru piloni rectangulari, construiți din piatră și cărămidă, pe un stilobat median. Acești piloni susțineau, probabil la niveluri diferite, platforme de lemn destinate apărătorilor, în caz de asediu, fapt evidențiat de nișele pentru bârne din structura interioară a pereților de vest, nord și est ai turnului. Pilonii sunt construiți pe un bazament înalt din rocă tare, diabaz local și bucăți de granit, adus (probabil pe apă) din părțile Troesmis-ului¹¹⁹, pietre prinse cu mortar de var. Acest bazament susține trunchiul pilonului, realizat din blocuri rectangulare din calcar¹²⁰, în tehnica *opus quadratum*.

Partea superioară a pilonilor este zidită cu cărămizi, prinse în straturi groase de mortar de var cu bucățele de cărămidă sfârâ-mată. Structura pilonilor a putut fi stabilită pe baza observațiilor efectuate pe cei patru piloni ai turnului; mai bine conservați cei din mijloc, din dreptul intrării în turn, care au păstrat aproape toate elementele constructive.

În anul 1997 a fost descoperit, în CT-3, pandantul vestic al intrării în turn, construit în aceeași tehnică - *opus quadratum* ca și trunchiurile pilonilor centrali. În prelungirea spre nord a secțiunii, în *intra-muros*,

în 1998, s-a putut observa obturarea cu pietre zidite cu mortar a spațiului intrării, acțiune care evidențiază

¹¹⁹ Granitul din părțile localității Turcoaia era exploatat încă din antichitate, dovadă derocările prezente și astăzi în partea de NE a localității.

¹²⁰ Calcar devonian, rocă extrasă în teritoriul noviodunens.

activitatea constructivă din epoca medie bizantină. În 2001, în secțiunea CT-3 a fost cercetat pilonul din partea răsăriteană a intrării. În anul 2005, în urma eliminării mortarului de pământ dintre secțiunile CT-9 și CT-2, a fost localizat și scos la lumină până pe nivelul IV, pilonul din partea apuseană intrării.

Stilobatul care susține arhitectura interioară a turnului are o lățime de 1,90 m. A fost adosat pe zidurile laterale (de est și de vest) ale turnului, de la nivelul plintei de construcție. Dacă acest fapt, demonstrează, astfel, contemporaneitatea celor două construcții, pilonii au fost construiți ulterior, mortarul de var și straturile de cărămidă sfărâmată descoperite pe nivelul VIII, fiind revelatoare, în acest sens.

Ca și bazamentul pilonilor, stilobatul este realizat din diabaz și granit, cu mortar de var. Această fundație solidă a fost amplasată într-un strat de cultură roman-timpuriu, probabil în *fossa* castrului de pământ din prima jumătate a secolului I p.Chr., ale cărui vestigii au fost descoperite în campaniile din anii 2005-2007, pe laturile exterioare, de vest și de est, ale Turnului Mare, în secțiunile CT-7, CT-8 și CT-10. Cercetările arheologice au evidențiat, de altfel, că Turnul Mare al cetății romano-bizantine a fost amplasat pe latura de sud a primului castru roman, construit în sec.I p.Chr., în peretele de *loess*, din partea de sud a promontoriului. Schimbarea sistemului de apărare, care a avut loc în vremea Flavilor, odată cu fixarea castrului pe linia Dunării, se reflectă și în acțiunea de acoperire a *agger*-ului și a fosei cu pământ adus de

pe promontoriu¹²¹. În conformitate cu materialul arheologic recoltat din stratul de umplutură, în special ceramică de factură romană prelucrată pe loc și specifică secolului II p.Chr., această operațiune a continuat până în epoca Severilor. În cursul secolului al III-lea, în acest strat de pământ „purat” sunt amplasate substructii din piatră prinsă în mortar de var, cu scopul de a consolida terenul accidentat din fața valului de pământ al vechiului castru și de a pregăti „patul de așteptare” pentru prima fortificație de piatră care urma să cuprindă întreaga arie a cetății¹²².

Astfel de substructii, anterioare fortificației romano-bizantine, se întâlnesc pretutindeni în sectorul de sud-est al cetății. Orientarea lor, diferită față de

aceea a zidurilor fortificației din epoca *Tetrarhiei*, relevă o fază anterioară, urmată de mai multe decenii de stagnare¹²³.

O secțiune transversală la baza stilobatului, executată în anul 1999, a permis recoltarea unor fragmente ceramice din sec.al III.lea p.Chr.¹²⁴. Acestea, împreună cu monedele descoperite în 1997, în

¹²¹ După stabilirea *classici*-lor la *Noviodunum* și construirea unui sediu nou de garnizoană, despre care bănuim că se afla la nord, pe malul Dunării, *fossa* castrului de pământ a fost umplută în cursul secolelor II și III p.Chr. În acest sens, V.H.Baumann, *Despre începuturile vieții romane la Noviodunum*, Peuce 6, SN, 2008, 189-206; idem, *Ceramica terra sigillata de la Noviodunum*, Peuce 6, SN, 2008, 208 (207-250). Cf. Baumann et alii, 2006, CCA, 182 și nota 4.

¹²² Cercetările arheologice au evidențiat urmele unor locuințe romane timpurii, aflate în zona de construcție a turnurilor avansate ale cetății romano-bizantine (în CT-7, TA-4, TC-2 și S-4), ceea ce presupune o restrângere a ariei locuibile a cetății în epoca romano-bizantină.

¹²³ O situație asemănătoare, dar diferită, foarte probabil din punct de vedere al motivației constructive, se întâlnește la *Tropaeum Traiani*, în sectorul de SV al zidului de incintă, unde „...toate fundațiile de acest fel au fost părăsite la un moment dat, la nivelul *patului de așteptare*, deoarece lucrarea de fortificație încetase din motive necunoscute deocamdată”. Vezi, Gh. Papuc, *Sectorul de sud-vest al zidului de incintă*, în *Tropaeum Traiani*, I, București, 1979, 64-77 (74).

¹²⁴ De reținut prezența amforei cu toarte supraînălțate, de tip 2 *Kapitan* 1972.

secțiunea CT-1, tot la baza stilobatului, emisiuni de la împărații *Aurelianus* (270-275 p.Chr.) și *Maximianus Herculus* (295-305 p.Chr.), relevă momentul *ante quem* al construirii Turnului Mare.

Construirea acestui turn în partea de SE al unei fortificații de asemenea amploare, într-un teren care trebuia consolidat, se datora nevoii de a proteja drumul de acces în cetate prin colțul de SE¹²⁵. Construcții de acest gen se întâlnesc la multe din fortificațiile romane târzii, de pe *limes*-ul Dunării de Jos, din epoca *Tetrarhiei*; duble, dar de dimensiuni reduse, pe laturile de E și de NE, în cazul *Capidavei*¹²⁶, asemănătoare la *Troesmis* (*Cetatea de Est*) pe mijlocul laturii de est¹²⁷, și la *Iatrus*, unde turnul mare al cetății respective, situat pe frontul de sud, are aproape aceleași dimensiuni și aceeași structură internă¹²⁸.

Modul de decroșare a plintei, ca de altfel și a zidurilor laterale ale TM, relevă că de la linia pe care în interior s-a construit stilobatul, partea sudică a TM a respectat panta terenului, pe care a terasat-o, construcția zidului de fațadă fiind realizată pe o plintă aflată cu 1,40 m mai jos față de aceea de pe linia de inserție cu zidul incintei romano-bizantine.

În zona vestică, zidurile TM au fost construite pe o plintă de egalizare, realizată din blocuri rectangulare de calcar, perfect tăiate, peste care s-au pus blocuri mari și foarte groase.

Spre sud, fapt surprins în colțul de SV, această construcție s-a suprapus unei fundații profunde.

Ca și zidul de incintă, zidurile Turnului Mare au fost inițial „zidite” cu blochete din calcar devonian de Isaccea, ca stâlpi de consolidare a miezului. În partea superioară s-au folosit cărămizi mari, pătrate, șirurile de cărămizi alternând cu structura de piatră, într-un gen de *opus mixtum*. Refacerile ulterioare întrebunțează emplectonul din materiale diverse, dar mențin rețeaua din blochete de piatră pentru zidirea paramentului.

În Turnul Mare au fost identificate nouă niveluri de locuire, pe care le-am numerotat de sus în jos, cel mai vechi nivel fiind cel de jos. Primele două niveluri aparțin secolului al XI-lea, următoarele șapte, secolelor IV-VI p.Chr. **Nivelul IX** este nivelul stilobatului și primul nivel romano-bizantin din turn, respectiv nivelul de construcție al TM. **Nivelul VIII** poate fi încadrat, pe baza monedelor descoperite în 1997 și 1999 în CT-1 și CT-2, în a doua jumătate a sec.al IV-lea p.Chr. Este un nivel de construcție, surprins peste tot, în secțiunile CT-1, CT-2 (secțiune transversală) și CT-3, caracterizat de un strat de mortar de var și de adâncituri în sol, pentru păstrarea bucățelelor de cărămidă sfărâmată.

Prezența acestor materiale (destinate preparării mortarului) în apropierea pilonilor de pe stilobat, pare a fi un indiciu referitor la momentul construirii acestora, după cum, acoperirea pilonilor laterali de către nivelul VI, cu ocazia „reconstrucției iustinienene”, presupune renunțarea la structura inițială a turnului și menținerea, numai a celor doi piloni centrali, din dreptul intrării în turn. Această intrare „tăiată” în grosimea zidului de incintă are 8,5 *pedes*, fiind prevăzută cu pandanți din blocuri mari de calcar zidite în tehnica *opus quadratum*¹²⁹.

În anul 2007, în dreptul pilonului lateral-vest, situat pe stilobatul transversal și astupat de **N.VI**, a fost curățat **nivelul VII**, primul nivel incendiat din turn. Ceramica și obiectele recoltate cu acest prilej de pe nivel relevă sec.al V-lea p.Chr.¹³⁰.

Nivelul VI, puternic incendiat, este marcat de un grup de chiupuri, plasate aproximativ pe mijlocul zidului de fațadă, două descoperite în 1998, în CT-2, și alte patru, în 2001, în CT-3. Ceramica recoltată

¹²⁵ Acest drum, care pleca din colțul de SE al cetății, îndreptându-se spre sud, prin dreptul unei movile (retezate în prezent, dar care, prin mărimea sa, trebuie să fi avut același rol, de punct de observație și semnalizare la SE, pe care îl avea și Movila Mare, la SV), este bine surprins de restituția aero-fotogrametrică a lui Simion Ștefan din 1973, BMI, 1, 9, fig.6 (*Planul ariei urbane restituit după fotografii aeriene*).

¹²⁶ Gr.Florescu și P.Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică, I*, București, 1958.

¹²⁷ Al. Simion Ștefan, *Troesmis – considerații topografice*, BMI, an.XL, nr.4, 1971, 43-52; Emilia Doruțiu-Boilă, *Castra Legionis V Macedonicae und Municipium Troesmense*, Dacia, NS, 16, 1972, 133-144.

¹²⁸ K.Wachtel, *Zum gegenwärtigen Forschungsstand der Kastellgrabung Iatrus*. In: *Actes du IX-e Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines*, Mamaia, 6-13 septembre 1972 (éd. D.M.Pippidi), București – Köln – Wien, 138 (137-142). Cf. *Iatrus – Krivina. Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau*. Band 5: *Studien zur Geschichte des Kastells Iatrus (Forschungsstand 1989)*.

¹²⁹ Vezi, în acest sens, *supra* 1.7. cu note.

¹³⁰ În special fragmentele de farfurii și de sticlă recoltate de pe nivel în campaniile 1999 și 2007.

de pe nivel și din stratul de nivelare de deasupra¹³¹ permite stabilirea momentului când a survenit incendiul, la sfârșitul sec.al V-lea și începutul sec.al VI-lea p.Chr.¹³². Materialul amforic recoltat în CT-2, dintr-o groapă săpată din nivelul VI, prezintă fragmente tipice de la exemplare pontice din sec.al V-lea p.Chr.¹³³ ceea ce presupune o încadrare cronologică a nivelului VI în a doua jumătate a sec.al V-lea până în primele două decenii ale sec.al VI-lea p.Chr. și a nivelului VII, prin deducție, în prima jumătate a sec.al V-lea p.Chr. Ca și nivelul VI, următoarele trei niveluri din turn (V, IV, III) sunt puternic incendiate și așezate pe straturi groase de dărâmături, suprapuse de nivelări cu pământ galben, pe care s-au constituit și nivelurile de călcare. Cetatea Noviodunum trăiește sub teroarea atacurilor repetate ale triburilor slave, ale anților și sclavinilor, în timpul domniei lui Iustin I (518-527 p.Chr.) și a nepotului său împăratul Iustinian I (527 – 565 p.Chr.)¹³⁴.

¹³¹ De exemplu.: fragment **farfurie** tip XV Murighiol; fragment **ceașcă** tip V Kuzmanov = tip II Murighiol (Fl.Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris*, Tulcea, 2001, 57, nr.81-83, pl.9; nr.209-210, pl.24).

¹³² Ceea ce ar corespunde domniei împăratului Anastasios I (491-518 p.Chr.), în timpul căruia, în anul 517, este consemnată una din primele mari invazii ale triburilor slave ale anților, la sudul Dunării (vezi Maria Comșa, *Slavii*, în *Istoria României, I*, București, 1960, cap.IV, 730-731 (728-754).

¹³³ Tip 16 Kuzmanov 1985. Vezi Gh.Kuzmanov, *Rannovizantijska Keramika ot Trakija i Dakija (IV – načialoto na VII v.)*, Razkopki i Proučvanija 13, Sofia. Amfore provinciale (vest) pontice, 63 de exemplare la Halmyris: Fl.Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec.I – VII d.Ch.)*, Tulcea, 2000, 149-158.

¹³⁴ Procopius, *De bello Gothico*, III, 14, 1-6; Idem, *Istoria secretă* (ed .H.Mihăescu, București, 1972, 149), 18, 20.

Îndepărtarea dărâmăturilor de pe **nivelul IV** a dus la descoperirea unui strat subțire de cereale carbonizate, la nord de pilonii centrali, în zona dintre aceștia și zidul de incintă, și a permis observația, conform căreia, în perioada respectivă turnul era întrebuințat, parțial, pentru depozitarea proviziilor. De o parte și de cealaltă a intrării în turn s-au găsit resturile unor magazii construite pe temelii superficiale, cu pereți din paieantă sprijiniți la nord de zidul de incintă, intrarea fiind blocată, la interior, de un prag din pietre de carieră. Nivelul IV păstrează, pe întreaga sa suprafață, elemente de construcție: prag din pietre așezate pe partea interioară a intrării în turn, blocuri de piatră și fragmente de colonete, bârne și fragmente de lemne carbonizate provenite din amenajarea interioară a turnului. *Nivelul IV, al doilea nivel de epocă iustiniană după nivelul V, este, prin excelență, un nivel de reconstrucție iustiniană de la jumătatea secolului al VI-lea p.Chr., reconstrucție provocată, și impusă în același timp, de marea invazie a bulgarilor din anul 540 p.Chr.*¹³⁵ De altfel, descoperirea pe acest nivel a unor monede, în secțiunile CT-1, c.3; CT-2, c.2; CT-3, c.5-6, de la împăratul Iustinian, din anii 527-538 p.Chr., ne scutește de alte comentarii. Ultimul nivel iustinian din turn, **N.IV**, a fost distrus în urma invaziei hunilor-*kutriguri*, din martie a. 559 p.Chr.¹³⁶ După această dată Turnul Mare al cetății romano-bizantine nu mai cunoaște altă fază de refacere, ci o folosință precară, probabil până spre sfârșitul secolului, când turnurile sunt abandonate, fiind greu de apărut.

Nivelul III reprezintă, de altfel, ultima perioadă de folosire a turnului în epoca romano-bizantină. Nivelul, ars și bulversat, este acoperit de un strat masiv de dărâmături incendiate, în care materialul arheologic este redus. Considerăm că incendierea TM s-a produs la sfârșitul sec.al VI-lea, stratul de dărâmături care acoperă nivelul ars înlătură, în acest sens, orice dubiu privind părăsirea sa. Descoperirea ceramicii slave în dărâmătura ultimului nivel romano-bizantin din turn, confirmă, arheologic, situația cetății *Noviodunum* în pragul erei bizantine.

Secționarea longitudinală a Turnului Mare, aproximativ în zona cea mai înaltă, a evidențiat prezența unui segment de zid medieval, construit într-un strat gros de pământ, de cca.1,50 m, strat care conține numeroase materiale din secolele I-III p.Chr.: fragmente ceramice, fragmente de sticlă, obiecte din os, metale și monede. Acest strat de pământ purtat suprapune cele două niveluri din secolul al XI-lea.

Primul nivel de epocă medie-bizantină (**N.II**) suprapune dărâmătura de moloz și cărămizi a ultimului nivel romano-bizantin. Situat între -2,50 și -3,00 m adâncime, nivelul II are o culoare gri-cenușie, cu urme de pământ ars pe alocuri. Cel de-al doilea nivel de sec.XI, **N.I**, este marcat de locuințe semi-îngropate care suprapun direct, și uneori distrug, zidurile turnului. Cele mai vechi monede care datează începuturile locuirii bizantine în interiorul Turnului Mare în primul pătrar al secolului al XI-lea p.Chr., sunt emisiuni Vasile II – Constantin VIII.

Segmentul de zid bizantin, care apare în plan vertical pe latura de nord a turnului, este așezat pe structura păstrată a zidului de incintă romano-bizantină. Construcția sa încheie istoria Turnului Mare. El a perforat stratul de nivelare masivă care l-a acoperit, probabil la sfârșitul secolului al XI-lea, locuirea medie-bizantină din cursul acestui secol, pe întreaga suprafață a turnului. Rolul său pare să fi fost acela de a exclude din sistemul defensiv al cetății acest turn, care, datorită ruinării sale accentuată și de locuirea din secolul al XI-lea, își pierduse orice importanță strategică. Această acțiune se putea produce în vremea primilor împărați Comneni, dacă nu, chiar în timpul domniei lui Alexios I Comnenul (1081-1118), când cetatea medievală, transformată foarte probabil în reședință feudală¹³⁷, cunoaște cea mai mare înflorire. Că avem de-a face cu o acțiune de acest gen o dovedesc și situațiile arheologice din *intra-muros*, din dreptul Turnului Mare, unde, prima plintă de construcție corespunde unui nivel de secol XII. Acestui

¹³⁵ *Noviodunum* apare în listele lui Procopius, printre fortificațiile renovate de împăratul Iustinian. Vezi Procopius, *De aedificiis*, IV,17, în G.Popa-Lisseanu, *Românii în izvoarele istorice medievale*, București, 1939, 117. Referitor la invazia bulgarilor din 540 p.Chr., vezi I.Barnea, *Dobrogea de la Iustinian la Mauriciu (527 – 602)*, în *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968, 417.

¹³⁶ Invazia kutrigurilor conduși de *Zabergan*, în alianță cu slavii și bulgarii, în primăvara anului 559 p.Chr., a fost deosebit de puternică, ajungând sub zidurile Constantinopolului. Vezi I.Barnea, în *DID*, 2, 1968, 429.

¹³⁷ În acest sens, Ana Comnena, *Alexiada*, VI, XIV, în *FHDR*, III, București, 1971, 89; Ana Comnena, *Alexiada*, 1 (traduc. Marina Marinescu), București, 1977, 257. Prințesa bizantină amintește un puternic feudal local, pe nume Satzas (= *Saccea*), stăpânitor al unor ținuturi de la Gurile Dunării.

nivel îi aparțin resturile edificiului bizantin cu etaj și portic la parter, cu deschidere la SE, surprins în CT-1, c.8 și cas.1, în CT-3 și CT-9, caroul 7 precum și urmele unei străzi pietruite, în vecinătatea de NV a acestui edificiu, bine surprinse în peretele răsăritean al secțiunii CT-9, c.7.

În secțiunile laterale ale Turnului Mare: CT-7, CT-10, CT-8, sub stratul de moloz rezultat din distrugerea zidului de incintă și a zidurilor laterale ale turnului, a fost descoperită o locuire medievală din secolele XII-XIV. Latura exterioară, de vest a TM, prezintă o „plombă” executată grosolan cu blochete căzute din paramentul zidului, prinse cu mortar lăptos, de var, de la nivelul primei faze de locuire medievală¹³⁸. Această „plombă” nu este singulară; ea se corelează unor reparații frontale ale zidului de incintă, constatate la est de TM, în zona curtinei răsăritene, în SC-1 și SC-2, c.2-3 precum și în partea răsăriteană a Turnului de Colț¹³⁹. Acțiunile de refacere a zidului de incintă au loc după o distrugere masivă a cetății, reflectată în prăbușirea zidurilor edificiului bizantin și a zidului de incintă pe nivelul de secol XII¹⁴⁰. Această distrugere nu putea fi provocată de oameni ci de un seism, iar refacerea cetății, începută probabil cu zidul de incintă, care va continua să funcționeze (așa cum reiese din situațiile arheologice, cel puțin, până în secolul al XIV-lea), a durat o perioadă mare de timp¹⁴¹, nefiind terminate, după părerea noastră, la momentul când a avut loc marea invazie a tătarilor. De altfel, prezența mormintelor din spațiul cetății, morminte care perforază ultimele niveluri de locuire de epocă medie bizantină¹⁴², reprezintă, cred, un argument în favoarea ipotezei cu privire la părăsirea cetății spre mijlocul secolului al XIV-lea. Acestui argument arheologic i-aș adăuga unul istoric, și anume, constituirea așezării de la Isaccea după venirea tătarilor; localitatea cu numele de *Sakdji*, cu o populație majoritar-musulmană, fiind amintită la 1331 de geograful arab *Abulfeda*, ca „un oraș în țara valahilor... de mărime mijlocie... așezat într-o câmpie, aproape de locul unde Dunărea se varsă în Marea Neagră”¹⁴³. Descoperirea ceramicii din secolele XIII-XIV, aparținând tătarilor din *hanatul Hoarda de Aur*, atât la Isaccea¹⁴⁴ cât și-n apropiere, la Revărsarea-Dealul Tichilești¹⁴⁵, se adaugă celor de mai sus.

¹³⁸ Primul nivel de locuire medievală aparține, în acest loc, secolului al XII-lea și suprapune o nivelare situată deasupra fazei de pământ a castrului roman.

¹³⁹ Vezi, în acest sens, capitolele următoare, referitoare la Turnul de Colț și la Curtina 1.

¹⁴⁰ Un fragment de zid, prăbușit pe nivel, a fost descoperit în CT-1, caroul 6. Vezi, *supra*, campania anului 1998.

¹⁴¹ Dovadă că marele edificiu bizantin, din *intra-muros*, nu a mai putut fi readus la starea inițială; de exemplu, în zona *casei scării* se întâlnește un zid adosat, construit în grabă, cu pământ în loc de mortar, și pe temelii superficiale.

¹⁴² Prin cercetările noastre și ale colegilor britanici, au fost descoperite, până în prezent, zece morminte de înhumatie, majoritatea de copii și adolescenți. Vezi, *supra*, *passim*.

¹⁴³ *Géographie d'Aboulfeda*, traduit de l'arabe en français par J.T. Reinaud, II, Paris, 1848, 31; Mehmed Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, București 1994. Rămân la păreră că ideea localizării celebrului oraș medieval Vicina la Noviodunum, nu se justifică, deoarece, dacă, la acea dată, așezarea de la Noviodunum ar mai fi avut o oarecare importanță, Abulfeda cu siguranță ar fi amintit-o.

¹⁴⁴ Aurel Stănică, *Golden Horde Pottery discovered at Isaccea, Tulcea County*, Peuce 7, SN, 2009, 411-420.

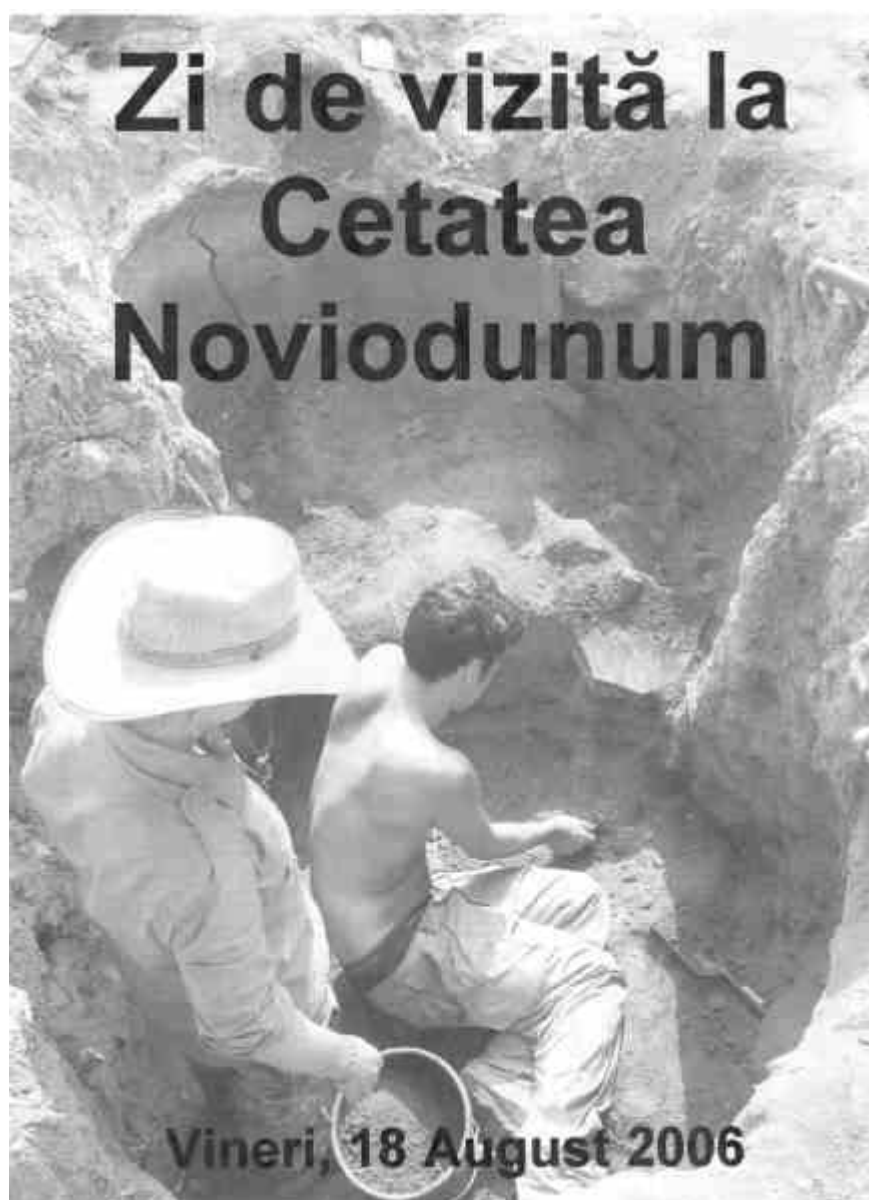
¹⁴⁵ G. Simion, *O locuință cu ceramică de factură tătărească descoperită în nordul Dobrogei*, în *Arheologia Moldovei*, 21, 1998, 231-238.

2007 – Noviodunum – opaițe și monede descoperite în CT-10 (1, 2, 3 – în fosa castrului de pamânt)

Obiecte descoperite la Noviodunum:
1 – 2 – sec. II-III p.Chr.; 3 – sec. XI; 4 – sec. XII-XIII; 5 – sec. XV

Afiș NAP 2006

Capitolul IV - *Turnul de colț*

4.0. Campania 2002 (V.H.Baumann, Cristian Olariu; studenții: Eugen Marius Paraschiv, Daniel Lucian Ene, Daniel Dragomir, Alexandra Untu, Viorela Delia Luca, Emil Enache, Jeni Efimov, Ovidiu Filipov)¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Aceste lucrări au fost încredințate, în anul 2002, studenților Facultății de Istorie a Universității București, conduși de dr.Cristian Olariu. Din păcate, din motive independente de voința noastră, activitatea acestora s-a desfășurat numai pe parcursul a trei campanii de săpături, ultima, aceea din 2004, fiind limitată la câteva zile. Descoperirea Turnului de Colț și munca acestor tineri, desfășurată în condiții grele de șantier, ca și faptul că unii dintre ei au ajuns să îmbrățișeze profesiunea de arheolog, mă îndeamnă să le transmit astăzi un mesaj de mulțumire, cu urări de multă fericire în viitor.

În extremitatea de SE a fortificației romano-bizantine au fost executate două secțiuni paralele, de 30 m lungime cu 2,50 m lățime, cu martor de pământ de 1,00 m grosime între ele: **TC-1**, la vest și **TC-2**, la est. Scopul deschiderii acestui nou punct de lucru a urmărit surprinderea unui eventual **turn de colț** al fortificației romano-bizantine și începerea unor lucrări de degajare a acestuia.

2002 – Noviodunum: Studenți în practica arheologică

În **TC-1**, c.2, la -0,60 m adâncime, la sud și -0,98 m, la nord, pe frontul de V, și la -0,96 m adâncime, pe frontul de E¹⁴⁷, a fost surprins un zid de 1,60 m grosime, realizat din piatră legată cu mortar alb. Pe latura de sud s-a păstrat plinta, respectiv nivelul de construcție al zidului, la adâncimea de -1,25 m V și -0,40 m E față de nivelul maxim al elevației. Temelia zidului a perforat un nivel de locuire romană timpurie, din care ne-a parvenit un fragment de *sestertius*, cu trofeu pe revers, de la împăratul Traian¹⁴⁸. Zidul este realizat din blocuri mari, tăiate regulat și așezate pe ambele fețe ca parament, având un miez din pietre amestecate cu mortar. În fața zidului, din dreptul plintei, nivelul de construcție este marcat la sud de două dopuri de pământ galben, nivelat, situate deasupra unui strat de moloz, evidențiind faptul că zidul a fost construit pe un nivel de locuire mai vechi¹⁴⁹. Deasupra, în profilul de vest, se observă două niveluri de locuire, unul romano-bizantin altul bizantin, probabil din sec.al XII-lea, în conformitate cu ceramica smălțuită și graffitată.

În caroul 3, la 1,90 m distanța spre nord, în profilul de V, au ieșit resturile unui zid pe care sunt anrocate alte două ziduri, sub forma unor plinte late de aprox. 0,70 m, asemănătoare unor trepte, spre

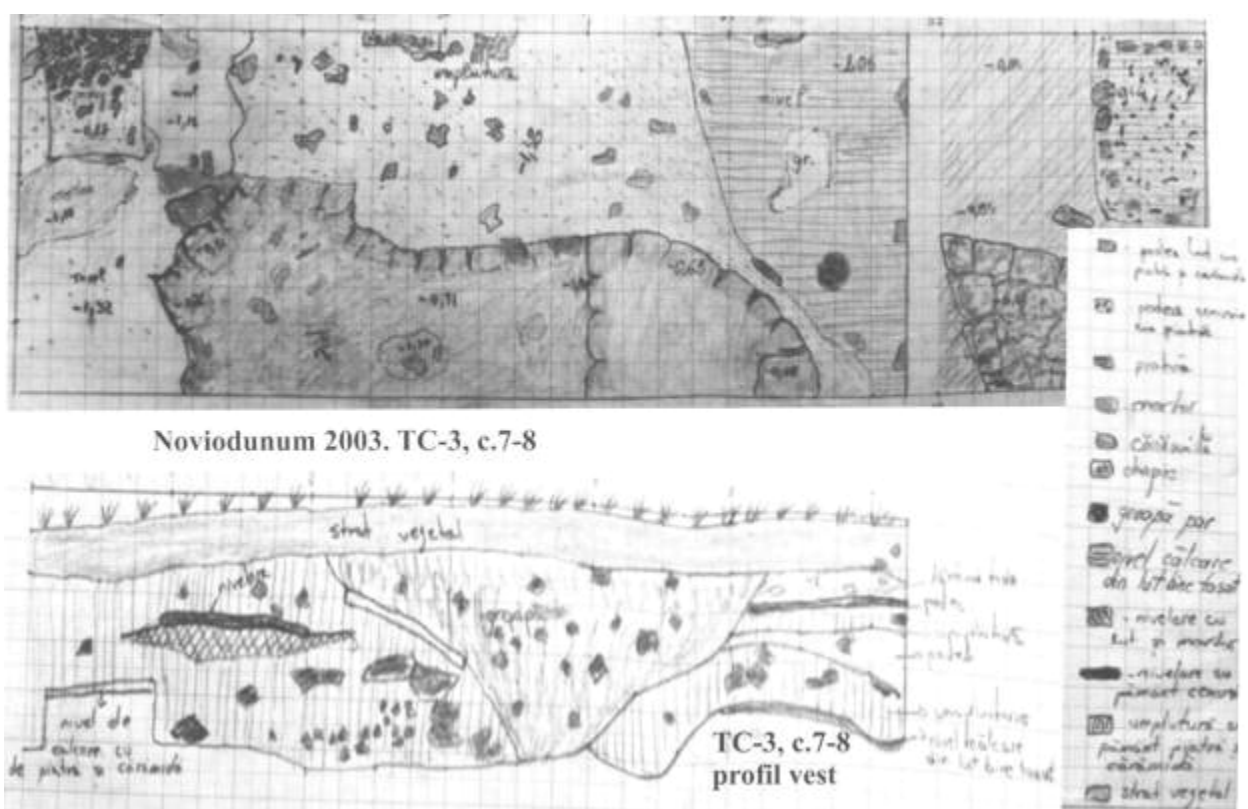
¹⁴⁷ Cote de defaectare: -1,46 m, la N și -1,20 m, la S.

¹⁴⁸ Olariu, Baumann, CCA 2003. Campania 2002, 156, nr.101.

¹⁴⁹ Descoperirile din zonă ne-au îndemnat să considerăm că zidul respectiv a fost construit undeva la cumpăna secolelor II și III p.Chr., fapt care a condus la denumirea de zid „severian” a acestuia, denumire pe care am păstrat-o până în prezent.

zidul de fațadă al unui turn a cărei formă rămâne nedefinită, în actualul stadiu al descoperirilor arheologice. De remarcat orientarea diferită a zidurilor, pe direcția NV-SE, și prezența unor suprafețe interioare realizate din blochete regulate ro-rostuite. Între primele două ziduri, dinspre sud, o locuire bizantină din sec.al XII-lea, probabil, a perforat, până la -2,40 m adâncime toate straturile anterioare, după ce, spre nord, a suprapus zidul. Până în dreptul ↓ 4, pe frontul de vest se află resturile zidăriei pline a turnului - miez din pietre cu mortar alb, iar la nord de țărș se delimitează, în unghi obtuz, laturile interioare fățuite cu tencuială. Între țărșii 4 și 8 întreaga suprafață este acoperită de locuirea medievală, ultimul nivel fiind, probabil, din sec.al XIII-lea.

Până în dreptul ↓ 5 a fost adâncită și secțiunea **TC-2**. În carourile 4-5 a ieșit la lumină zidăria turnului distrusă în c.4 de o groapă modernă, până la un strat gros de moloz. Se dovedește că plinta superioară din dreptul ↓ 3 din TC-1 reprezintă un zid gros de 3,20 m, orientat NV-SE, al cărui capăt a fost distrus la SE de o groapă modernă. Acest zid, în TC-2, c.4, face un unghi de 90 de grade cu un alt zid asemănător, orientat spre NE. Fața interioară, ca și în exterior, în TC-1, a zidurilor, este alcătuită din blochete de piatră ro-rostuite cu mortar. În TC-2 zidul surprins la sud, de 1,60 m grosime, a fost distrus de locuirea medievală.

Desene executate de studenții Facultății de Istorie a Universității București

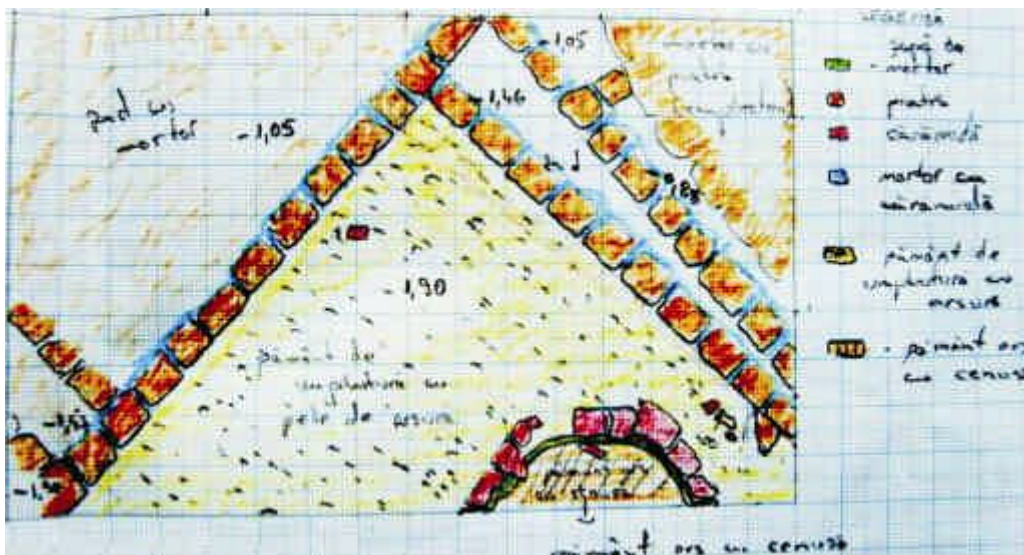
4.1. Campania 2003 (Cristian Olariu, V.H.Baumann; studenții: Eugen Marius Paraschiv, Daniel Lucian Ene). *Săpăturile din 2003 au avut ca obiectiv principal elucidarea unor situații apărute în campania precedentă.* În acest scop s-a continuat adâncirea secțiunilor TC-1 și TC-2 și s-a deschis o nouă secțiune, **TC-3**, la est, paralelă cu TC-2, orientată N-S, cu dimensiunile de 30 m lungime și 2,50 m lățime.

Prezentăm, în continuare observațiile arheologice ale studenților, coordonați de dl.Cristian Olariu.

În suprafața de nord a secțiunilor, în carourile 7 și 8, la adâncimi cuprinse între -0,40 m și -1,00 m, într-un context arheologic bizantin, au fost descoperite o serie de obiecte romane (fragmente ceramice, inel de bronz), relevând bulversarea nivelurilor romane.

În c.8 din TC-1 a fost descoperit, la -0,62 m adâncime, un *mormânt de copil*, păstrat parțial, orientat aprox. NV-SE. În c.7, la -0,58 m adâncime, a fost identificat un nivel de călcare, din lut cenușiu, bine tasat.

În TC-2, c.7, la -0,37 m, a apărut o podea spartă de o groapă menajeră. La adâncimea de -0,53 m, un alt nivel de călcare este spart de o groapă menajeră. În c.8, în colțul de NV, la adâncimea de -0,63 m, a fost descoperit un nivel de călcare din lut cenușiu, bine tasat. În c.6, la adâncimea de -0,82 m, a fost descoperit un zid orientat N-S, cu parament și emplecton. În c.4, la -1,42 m, a fost identificat alt zid a cărei orientare este diferită de aceea a zidului descoperit anterior în această zonă, sub vegetal, folosit, probabil, ca plintă pentru acesta. La -1,79 m adâncime a fost descoperit un cuptor cu o vatră circulară, construită din cărămizi lipite în interior cu mortar¹⁵⁰, din care s-au recoltat resturi vegetale carbonizate.

2003 – Noviodunum: CT-2, c.4 - locuință bizantină în turn. Desen executat de studenții Facultății de Istorie a Universității București

2003 - TC

În TC-2, c.1, la -0,55 m adâncime, a fost descoperit un nivel de călcare din lut cenușiu, tasat. O serie de obiecte de epocă romană: fragmente ceramice, cercel de bronz, găsite în carourile 2, 7, 8, la adâncimi cuprinse între -0,40 m și -1,00 m, relevă o bulversare a nivelurilor romane într-o epocă ulterioară.

În TC-2, c.8, sub vegetal, la -0,24 m, a apărut o podea de lut galben, bine tasat, pe care o întâlnim și în secțiunea CT-3, deschisă în acest an. Aceasta pare a fi legată de zidul descoperit în aceeași secțiune, la adâncimea de -0,50 m, zid gros de 1,64 m și legat cu mortar.

Dacă la nord podeaua este spartă de zid, în **caseta 1**, deschisă la est de TC-3, la adâncimea de -0,58 m, podeaua surprinsă pare să indice faptul că zidul aparține unei faze anterioare. Ca și în celelalte secțiuni, și aici materialele descoperite sunt din epoci diferite, ceea ce ne întărește ideea unei locuiri intense în epoca medievală, până spre sfârșitul sec.al XIV-lea. Au fost descoperite monede tătar-

¹⁵⁰ O instalație de foc asemănătoare a fost descoperită și cercetată în 1996, cu ocazia secționării valului I, în caroul -8 din *extra-muros*, la adâncimea de -1,40 m. Vezi *supra*, cap.II A.

genoveze și piteni de fier care ne întăresc această idee. În campania anului 2003 au fost descoperite în TC un număr de 27 piese monetare, păstrate integral sau numai în stare fragmentară.

4.2. Campania 2005 (V.H.Baumann, Gh.Mănucu-Adameșteanu; studenții: Adrian Hamzu, Adina Voicu). Cercetările la Turnul de Colț au fost reluate în anul 2005. *Zonele de vest și de est au fost pregătite, în vederea continuării săpăturilor și elucidării unor probleme legate de ultimele niveluri bizantine. În paralel, am trecut la adâncirea secțiunii TC-1, în fața zidului „severian”, urmărind problematica începuturilor romane la Noviodunum.* Temelia acestui zid se adâncește până la -2,50 m în dreptul ↓ 1, plinta de jos, de la -1,40 m, fiind plintă de construcție. Materialul recoltat aparține sec.al II-lea p.Chr. Nici o monedă descoperită !

Spațiul din fața zidului „severian”, spre sud, a fost adâncit până la -3,30 m, datorită gropii unui bordei bizantin de sec.XI. La adâncimea de -2,45 m, pe latura de nord, zidul „severian” prezintă o plintă de construcție în dreptul ↓ 2, lată de 0,30 m. În fața zidului, spre sud, la cca. 2,00 m distanță, se profilează în negativ groapa unui zid demantelat. Secțiunea a fost prelungită cu 2,00 m spre sud. La 0,90 m, respectiv 1,20 m în capăt, s-a dat peste un nivel de locuire medieval din secolele XIII-XIV.

Secțiunea TC-2 a fost adâncită până la -4,00 m, permițându-ne observații pertinente asupra demolărilor succesive petrecute în colțul de SE al cetății. În c.1 s-a dat peste resturile unui zid demolat în epoca modernă, în fața căruia, spre sud, s-au găsit fragmente ceramice din secolele XIII și XIV. În c.2, de la -2,50 m adâncime până la -3,50 m, s-a profilat groapa unui șanț, tranșeu din Primul Război Mondial, marcată de straturi de moloz, pământ galben și negru, groapă sprijinită pe *grundis* de stratul de moloz provenit din demolarea zidului surprins în c.1. La nord groapa se sprijină pe un strat de mortar de var cu nisip, așezat pe o nivelare masivă de pământ galben care acoperă prima treaptă a unui zid demantelat. Partea superioară a gropii este căpăcuită de un strat subțire de pământ galben cu fragmente minuscule de cărămidă pisată, situație pe care am întâlnit-o (împreună cu mortarul alb) în TM pe nivelul VIII. Acest fapt ne îndeamnă să credem că temelia astupată de nivelarea galbenă reprezintă o fază anterioară construirii fortificației romano-bizantine, al cărui zid, respectiv cel sudic al TC, a fost surprins demantelat din dreptul ↓ 2. Demantelarea a fost efectuată, probabil, așa cum poate fi urmărită în profilul de E, în epoca medievală, respectiv în secolul XIII sau XIV. O ultimă demantelare a turnului pare să fi avut loc, așa cum se observă în profilul de V, în dreptul unui zid păstrat pe verticală, în epoca modernă.

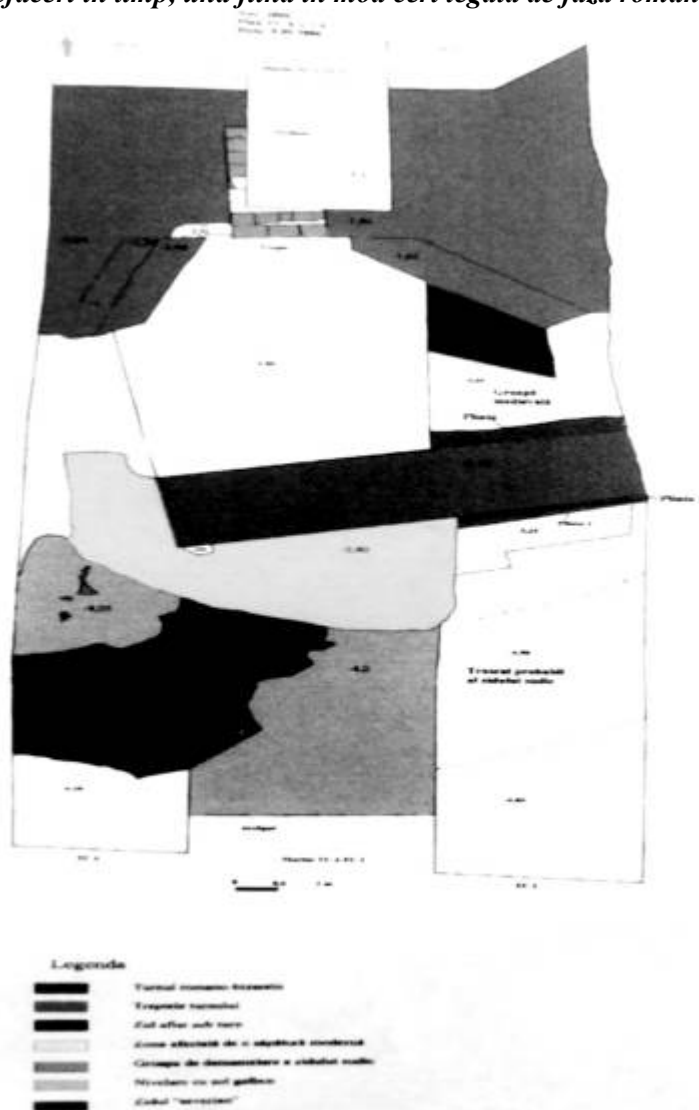

2005 – Noviodunum: sector TC-nord – 1. edificiu bizantin în TC-2; 2. amenajare stradală bizantină în TC-1; 3 – 4. fragment dintr-un turn bizantin în TC-3

Dacă urmărim această situație în TC 1, observăm următoarele:

- a) zidul demantelat, surprins la sud în c.1, apare complet demolat în epoca modernă;
- b) fundația zidului „severian” este construită în pământ galben umblat, cu resturi arheologice din secolele I și II p.Chr.;
- c) această fundație este marcată în lateral, pe ambele profiluri ale secțiunii și în grundis, de un strat de moloz cu multă cărămidă pisată mărunt, reflectând activitatea de pregătire a mortarului pentru zidul roman;
- d) acest strat a fost astupat de o nivelare cu pământ galben până la nivelul celei de-a doua plinte a zidului.

Ținând seamă de faptul că la -0,70 m adâncime, sub plinta de construcție, în partea de est s-a dat peste un strat subțire de mortar alb de var cu nisip, asemănător celui din TC-2, c.2, iar la baza sa s-a dat peste un fragment de mortar de var cu cărămidă pisată, **considerăm că zidul a suferit, cel puțin, două refaceri în timp, una fiind în mod cert legată de faza romano-bizantină** (V.H.Baumann).

În campania anului 2005 au fost reluate cercetările în partea de nord a acestui important punct de lucru, în scopul epuizării cât mai rapide a depunerilor din epoca medie bizantină¹⁵¹.

În TC-1, c.6, la -0,40 m adâncime, au fost găsite câteva coaste aparținând unui schelet de copil sau de adolescent, orientat V-E, a cărei groapă nu se observă în profilul secțiunii. Stratigrafic, mormântul aparține unei etape cuprinse între sec.al XIII-lea și începutul sec.al XV-lea, fiind contemporan, foarte probabil, cu mormântul de copil descoperit în 2001 în groapa bordeiului din CT-1, c.8 și cu cel dezvelit în campania anului 2003, în caroul.8 din S-3¹⁵². Mormântul unei adolescente de 11-14 ani (*sic!*) a fost dezvelit, în acest an, pe latura de sud a cetății, de către colegii britanici¹⁵³, acesta fiind singurul mormânt cu inventar (pandantiv cu pastilă de sticlă) descoperit până în prezent.

Alte morminte au fost menționate în cursul cercetărilor efectuate în anii 1953-1954 de I.Barnea¹⁵⁴. Se poate presupune că într-un anumit moment din perioada secolelor XIII-XV, în imediata vecinătate a incintei, s-au practicat înmormântări, în special de copii.

De la -0,80 m adâncime, în jumătatea estică a secțiunii TC-1, apare o amenajare stradală, din pietre de mici dimensiuni,

¹⁵¹ Aceste lucrări au fost încredințate în 2005, după un an în care nu s-a lucrat în această zonă, d-lui Gh.Mănucu-Adameșteanu.

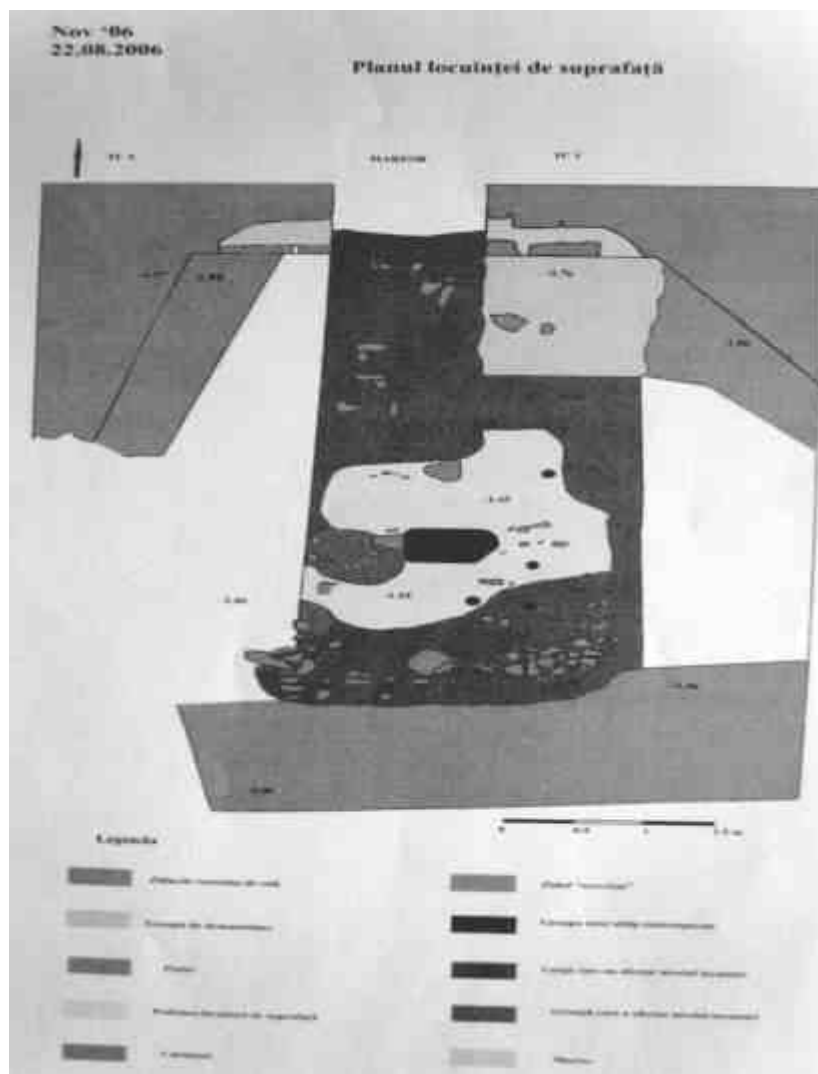
¹⁵² Vezi mai sus, 2.1. și CCA, 2004, nr.91, p.147.

¹⁵³ Informație Kris Lockyear, căruia îi mulțumim pentru amabilitate !

¹⁵⁴ Vezi, *supra*, cap.1.

legate cu pământ negru, bine bătătorit, descoperită de colectivul de studenți și cercetată în 2002 și în 2003 în TC-2 și TC-3. În campania din 2005 a fost surprinsă, dar nu a putut fi degajată. În capătul de nord al secțiunii TC-2, între -0,90 / -1,00 m, strada se întinde pe toată lățimea secțiunii și pe lungimea de 3,00 m, până în profilul de nord, trece și în TC-3, în c.6-7, pe o lățime de cca.1,00 m, până deasupra unui „edificiu” bizantin¹⁵⁵. **Dimensiunile actuale sugerează o amenajare stradală orientată E-V, surprinsă pe o lățime de 3,00 m și o lungime de cca. 7,50 m, rezultată prin cumulara segmentelor surprinse în TC-1 (cca.2,00 m); martor TC-1 – TC-2 (1,00 m); TC-2 (2,50 m) și TC-3 (1,00 m) (Gh.Mănucu- Adameșteanu).**

La est de TC-3 a fost trasată o casetă de 5,00 m lungime x 3,00 m lățime, deschisă spre secțiune, în scopul dezvelirii embletonului din piatră mică și mijlocie, prins cu mortar alb, de la o amenajare bizantină, demantelată masiv. Stratul de pământ care acoperă „edificiul” este foarte sărac în material arheologic: câteva fragmente ceramice din sec.XIII-XIV și fragmente de brățări de sticlă¹⁵⁶.

Trebuie menționat însă că stratigrafia din zonă suferă datorită numeroaselor intervenții, ceea ce impune cercetării viitoare stabilirea succesiunii cronologice¹⁵⁷ (Gh.Mănucu-Adameșteanu). Nu s-a păstrat niciuna dintre fețele zidului. În colțul de NE al extinderii, sub fundația zidului realizat cu mortar alb, la -0,75m adâncime față de nivelul actual de călcare de pe profilul de nord, au fost dezvelite două asize de la fundația unui zid mai vechi, construit cu piatră locală și cu mortar ruginiu, realizat cu praf de calcar degradat, asemănător celui întrebuințat la construcția edificiului romano-bizantin descoperit în 2003 în secțiunea S-4, c.31-34, ceea ce poate reprezenta, pentru moment, singurul indiciu cronologic (V.H.Baumann). Zidul este lat de 0,80 m, cu fețe la N și la S, înălțimea sa dezvelită fiind de 0,25 m. A fost surprins pe trei segmente, toate suprapuse de amenajarea din piatră legată cu mortar alb. La 0,65 m vest de profilul de E al casetei, s-a

¹⁵⁵ Zidul așa numitului „edificiu bizantin” este lat de cca.1,00 m și prezintă contraforturi la exterior, spre est, fiind asemănător cu zidul unui *horreum*.

¹⁵⁶ În cas.1, c.8, în dărâmătura de deasupra zidului, la -0,74 m adâncime, a fost descoperit un fragment de ceramică smălțuită, element util pentru datarea zidului. Dintre descoperirile de obiecte mărunte din caseta 1, se remarcă un vârf de săgeata din fier, descoperit la -0,38 m.

¹⁵⁷ Bulversarea depunerilor arheologice este confirmată de prezența, în c.7, la -0,40 m adâncime, a unui *folis* din sec.al XI-lea, dar și a unui fragment de baionetă din primul război mondial.

recoltat ceramică amestecată: fragmente de oale din sec. XI și XIII, și ceramică romană, în jurul unei amenajări rectangulare cu dimensiunile 0,80 m x 0,65 m, din piatră nefasonată, de mărime mijlocie (0,30 x 0,18 x 0,14 m). Între pietre a fost găsit scheletul unui câine de talie medie, sub care au fost recoltate alice de plumb, din timpul războaielor ruso-turce.

4.3. Campania 2006 (V.H.Baumann, Laurențiu Radu, Aurel Stănică; Andra Sirițeanu - studentă) a urmărit configurarea Turnului de Colț¹⁵⁸.

A fost deschisă o nouă secțiune, **TC-4**, la vest de TC-1. Ca și celelalte secțiuni din zona Turnului de Colț, TC-4 are 32 m lungime, caroul de 4 m, dar lățimea sa este de 2,00 m. În caroul 7, sub vegetal, pe un nivel de locuire aflat la numai 0,25 m adâncime, s-au descoperit două farfurii smălțuite, în stare fragmentară, care pot fi încadrate cronologic în sec.al XIV-lea. La sud, în carourile 4 și 5, s-a dat peste limita superioară a turnului romano-bizantin, care, pe latura de E a secțiunii, prezintă o strangulare puternică în unghi drept, ca de intrare în interiorul unei construcții, iar spre sud, o deschidere a laturii spre SV, ținând seama că cealaltă latură din TC-1 este orientată spre SE. La -1,20 m adâncime față de ↓ 3, o plintă lată de 0,56 m, întâlnită la același nivel și în TC-1, este acoperită de un nivel de locuire medieval, prezentând în colțul de NV urme de arsură, probabil de la o vatră dezafectată. În caroul 3, o groapă a perforat stratul de cultură medieval, întâlnit pe latura de E, la -0,90 m adâncime, în dreptul ↓ 3, distrugând capătul de SV al turnului. Interiorul turnului prezintă pereții ro-rostuiți.

În dreptul ↓ 2, pe latura de E a secțiunii TC-4, s-a profilat, la -0,60 m adâncime, limita de vest a zidului „severian”, limită lucrată astfel încât pare să reprezinte pandantul unei intrări (!?). Zidul este acoperit, de la -0,10 la -1,25 m, cu un strat de dărâmatură. La nivelul acestei dărâmături, spre N, o groapă de mari dimensiuni a perforat stratul. Groapa pare medievală, întrucât stratul de moloz rezultat din demolări de ziduri bizantine, conține mortar alb. Zidul „severian” a funcționat în epoca romano-bizantină; două niveluri, respectiv podele de lut, au fost surprinse la -1,00 m și -1,10 m adâncime (posibilă refacere a aceleași podele).

În campania anului 2005, în dreptul ↓ 1, s-a profilat, în ambii pereți ai secțiunii TC-4, un zid demantelat, cu resturi de piatră și mortar alb de var. Aceste resturi au fost depistate chiar sub vegetal. În poziția acestora se întâlnesc bucăți de cărămizi romano-bizantine, prinse în mortar alb de var. Ne punem întrebarea dacă nu cumva, în epoca bizantină medie, la o dată pe care nu o putem deocamdata

stabilă, autoritatea militară a cetății a realizat o centură exterioară, o „protechisma”(sic!), menită să întărească apărarea spre sud.

Înlăturarea martorului de pământ dintre **TC-1** și **TC-4** a permis, în carourile 3 și 4, degajarea părții de nord a unui interior de turn, marcat la sud de segmentul de zid descoperit în 2002 și considerat a fi de epocă „severiană”.

Caracteristica principală a acestui turn, realizat chiar pe segmentul de incintă care cotește imediat spre NE, constă în construirea unei scări (de 1,09 m lărgime) pe mijlocul și în grosimea incintei de nord a turnului. Această scară este alcătuită din nouă trepte prin care se cobora în interiorul turnului,

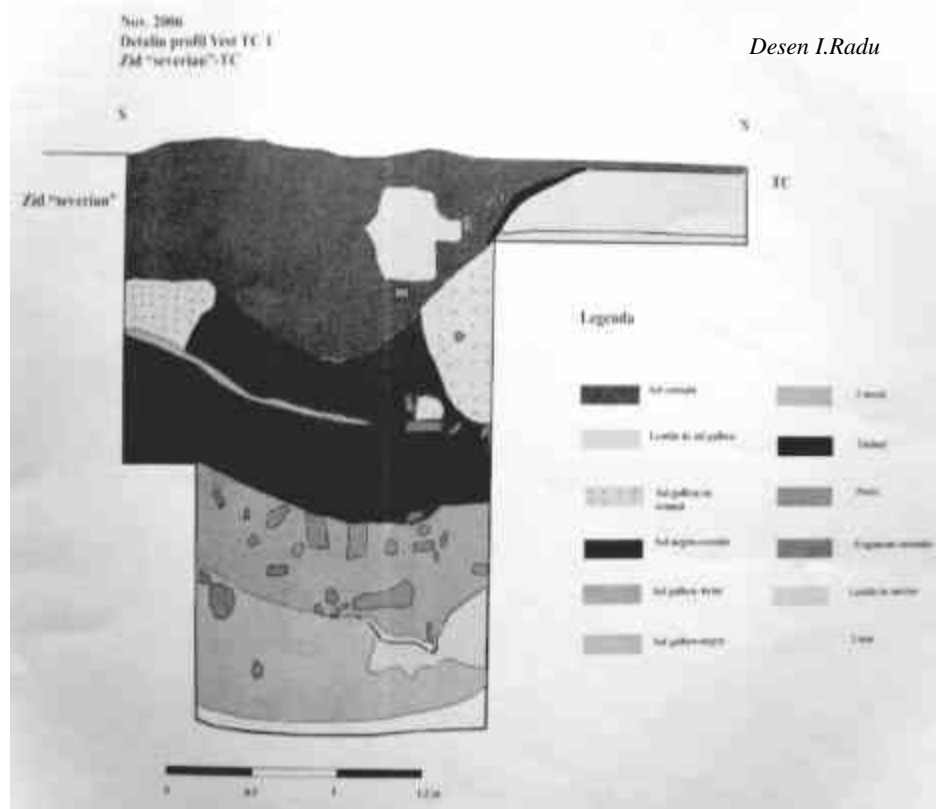
până pe un nivel de călcare incendiat aflat la baza treptelor și marcat de un strat gros de mortar

¹⁵⁸ Din 2006, lucrările la TC au fost încredințate d-lor Aurel Stănică (zona de nord) și Laurențiu Radu (zona de sud), care sunt și realizatorii desenelor din acest capitol.

suprapus pe cărămizile nivelului anterior al turnului, acesta fiind și ultimul nivel de epocă romano-bizantină. Acest nivel suprapune spre est un segment de zid decopertat până la bază în TC-1. Zidul acesta pare anterior celorlalte ziduri ale turnului, suprafața sa fiind tencuită. La est, în dreptul ↓ 3, acest zid întâlnește zidul „severian”, care prezintă însă, la N, o plintă de construcție la -1,28 m adâncime față de nivelul maxim al acestui zid.

Cercetarea acestui zid a pus în evidență existența a două faze diferite, corespunzătoare celor două plinte de pe partea sudică a zidului. De fapt, acestea dovedesc existența a două ziduri suprapuse, cu orientări puțin diferite: primul zid este, probabil, de epocă romană timpurie, cel de-al doilea este construit în perioada romano-bizantină, lui aparținându-i cea de-a doua plintă. Din analiza profilului vestic al secțiunii TC-1 rezultă că zidul „severian” este ulterior, din punct de vedere cronologic, zidului utilizat ca bază pentru edificarea turnului (Laurențiu Radu). Sub plinta lată de pe partea nordică a zidului „severian”, se află o substrucție, probabil mai adâncă de 1,70 m, deoarece săpătura noastră s-a oprit la -3,00 m adâncime, respectiv -4,00 m față de profilul de est. *Această plintă pare să reprezinte o fază constructivă diferită, corespunzătoare substrucțiilor întâlnite în TM.*

Laturile Turnului de Colț prezintă grosimi diferite: incinta de NE (A) are 3,20 m; la N, incinta B, în care s-a practicat scara are 3,60 m; latura de NE a turnului are numai 3,00 m grosime, dar, prin adăugarea plintei de 0,70 m lățime, capătă dimensiunea de 3,70 m, ceea ce e valabil, probabil, și la NV. Nivelul de mortar al turnului a fost acoperit, probabil într-un moment de refacere, de un strat de nivelare cu pământ galben purtat, din care au fost recoltate fragmente ceramice, un opaiț de sec.IV p.Chr. și o monedă de bronz emisă de Constantin cel Mare. Acest strat a fost bine surprins între latura de nord și zidul „severian”, pe o lățime de 2,10 m, fiind străpuns de groapa unei locuințe de epocă medie bizantină, cu numeroase fragmente ceramice de sec.XI-XII dar și de epocă romană, antrenate din straturile anterioare. Nu știm încă dacă locuința nu a fost amenajată într-un spațiu adâncit *ab initio* și dacă scara nu coboară până la baza acestuia.

Săpătura din 2006 s-a oprit, deocamdată, aici. În orice caz, după cum se poate observa pe profilul de E al secțiunii TC-4 (adâncită pe latura de vest până la -2,20 m, față de ↓ 3, datorită unei gropi de demantelare a laturii de vest a turnului), la -0,90 m adâncime, există un strat de moloz provenit din distrugerea unor ziduri. Deasupra lui, o nivelare de pământ galben marchează o nouă etapă.

În lateral vest și la sud de zidul „severian”, între -1,15 și -1,20 m adâncime față de nivelul maxim de înălțime al acestuia, s-a dat peste un strat de pământ galben, amestecat

cu moloz, care are aspectul unui arc de cerc spre sud, unde frontul se rotunjește pe o lățime maximă de 2,35m. Fragmentul de zid descoperit la sud, în c.2, în TC-4, **plus martorul de 3,70 m grosime** relevă că stratul de pământ galben umplea spațiul interior al unei construcții, care nu poate fi decât aceea a turnului

romano-bizantin. În carourile 1 și 2 din TC-4, sub vegetalul actual, a fost identificat un strat subțire de pământ amestecat cu materiale eterogene, scurs pe panta înclinată a locului, care acoperă fragmentul păstrat din zidul sudic al turnului. În acest strat, în c.1, a fost descoperită o cruciuliță-*reliquar*, de bronz, de tip slav, din secolele XII-XIII¹⁵⁹.

Coroborând toate datele de până acum, putem presupune în acest loc un turn în formă de potcoavă, cu laturile evazate spre NE și NV, cu frontul semirotund, având un zid median ca structură interioară, zid menit să suporte un interior adânc, cu scară la nord și platforme de apărare pe frontul de sud. Probabil plintele late din dreptul scării turnului susțineau un „podeț” și, poate, plinta de nord, ușor curbată a zidului median = „severian” indică o boltă. Acest pilon central al TC are 6,27 m lungime și 1,585 m lățime, la care se adaugă 0,25-0,35 m, reprezentând lățimea plintei de nord. Distanța dintre intrarea în turn (respectiv prima treaptă de pe nivelul de mortar) și zidul median diferă: este de 5,44 m la vest și de 4,95 la est.

Materialele arheologice descoperite în această campanie în zona Turnului de Colț sunt diverse și acoperă, din punct de vedere cronologic, o lungă perioadă de timp începând din epoca romană timpurie (fragmente ceramice din secolele II-III p.Chr., fragmente de sticlă cu decor fațetat din sec.al IV-lea p.Chr., un opaiț din sec.al IV-lea p.Chr.¹⁶⁰, fragmente de amfore cu *dipinti*¹⁶¹). Straturile medievale au furnizat un număr relativ mare de fragmente de brățări de sticlă, de forme și culori diferite, un ac din os, un fragment de brățară din bronz, o cute de gresie verzuie, fragmente de vase ceramice smălțuite, în special de la două farfurii fragmentare din sec.al XIV-lea și, bineînțeles, cruciulița-*reliquar* de bronz, încadrată în sec.XII-XIII.

Placă de mortar pe ultimul nivel romano-bizantin, la baza scării interioare a Turnului de Colț

¹⁵⁹ Determinare făcută de Aurel Stănică.

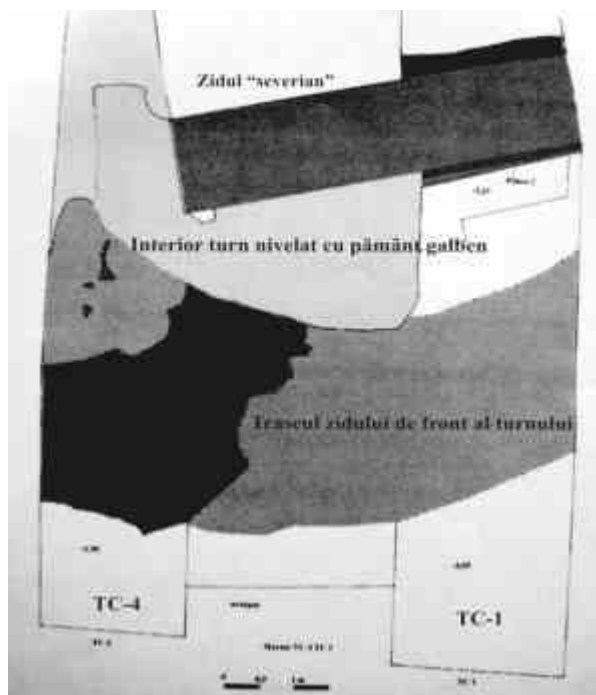
¹⁶⁰ V.H.Baumann, *Lucernele de la Noviodunum*, *Peuce* 7, SN, 2009, 253, nr.121a, fig.14 – A-3, tip XIV Noviodunum.

¹⁶¹ Pe unul din fragmente se poate citi în limba greacă, numele *Eufronius* (lectură Laurențiu Radu).

4.4. Campania 2007 (Laurențiu Radu, V.H.Baumann). *În vederea clarificării situației din zona de est a turnului*, s-au reluat săpăturile în secțiunea **TC-3**, secțiune deschisă în anul 2003.

La adâncimea de -1,65 m, în dreptul țărșului 1, a fost descoperită latura estică a turnului, grav afectată de o groapă mare, de demantelare. Fundația zidului s-a păstrat pe o lungime de cca. 1,80 m și pe o înălțime de cca. 0,90 m, din care, o parte din elevație îngrijit lucrată, cu parament și emplecton legate cu mortar cu cărămidă pisată cu bobul mare. Datorită gropii de demantelare, pe o lungime de aproape 2,60 m s-a urmărit zidul în „negativ”, în nivelarea cu pământ galben în care fusese plasată fundația turnului. Spre N, o porțiune din zidul turnului, păstrat pe o înălțime de cca. 1,45 m, este prevăzută cu o plintă exterioară de 0,20 m lățime care intră în profilul vestic al secțiunii TC-3.

În groapa de demantelare au fost descoperite fragmente ceramice aparținând unor amfore cu striuri și unor oale din epoca romano-bizantină, și unor recipiente din sec.al XII-lea. În caroul 3, la -0,80 m adâncime, a fost descoperită o rangă masivă de fier utilizată de locuitorii orașului Isaccea la sfârșitul sec.al XIX-lea și începutul sec.al XX-lea, la demontarea zidurilor cetății.

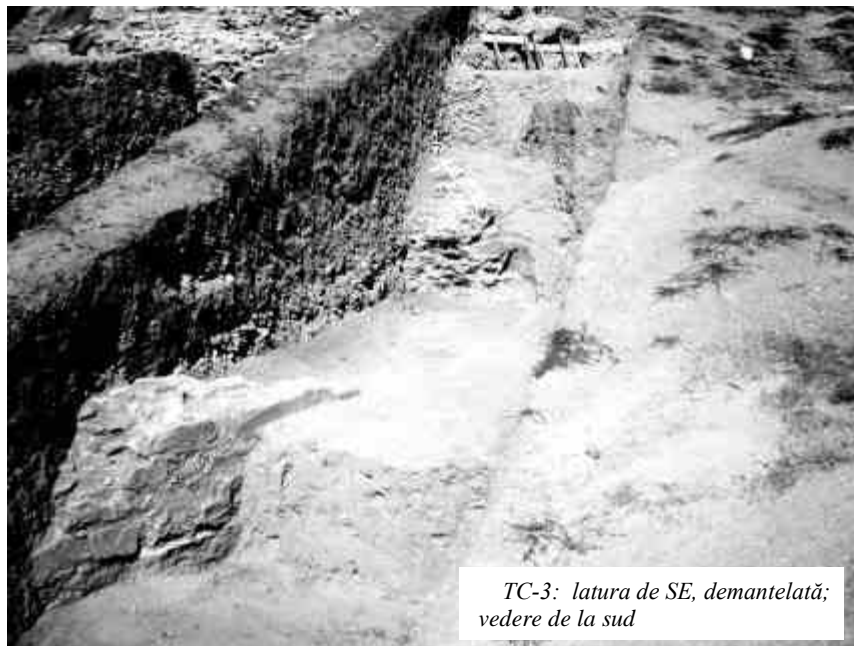

TC-3; latura de SE, demantelată, vedere de la nord

În partea superioară a secțiunii, carourile 3-5, după înlăturarea unui strat masiv de moloz, s-a constatat că paramentul zidului de incintă romano-bizantin a fost demantelat, la un moment dat, având ca limite cronologice încetarea funcționării TC și refacerile medievale. Ulterior, acest zid a fost „plombat” într-o manieră asemănătoare lucrărilor realizate la TM, dar și pe zidul de curtină, în **SC-1**, utilizându-se mortar pe bază de var. Zidul romano-bizantin continuă spre NE, în timp ce curcina medievală merge spre N, aceasta așezându-se, pe o anumită porțiune, peste zidul romano-bizantin.

Această orientare a zidului de incintă romano-bizantină, la care se adaugă prezența în TC-2 a paramentului estic, lucrat în același mod cu paramentul interior al TC, poate sugera existența unui alt turn de colț, în acest sector, sau cel puțin o altă modalitate de închidere a laturii estice a TC (Laurențiu Radu¹⁶²).

Sub stratul de moloz, în c.3-4, s-a identificat un nivel de locuire de epocă bizantină, reprezentat de un strat de pământ galben, perforat de o groapă cu $d = 1,40$ m, care se adâncește cu $-0,95$ m față de nivel. În această groapă s-au descoperit fragmente amforice din secolele V-VI p.Chr., o marcă de olar cu cruce și partea inferioară a unui vas decorat cu roțița, ambele din sec.al XI-lea, precum și diverse alte fragmente ceramice din secolele XII și XIII. Materialul descoperit pe nivelul arheologic medieval este la fel de divers: amfore și ceramică romano-bizantină și ceramică din sec.al XII-lea.

TC-3: latura de SE, demantelată;
vedere de la sud

Priorități pentru campaniile viitoare sunt: extinderea secțiunii TC-4, în vederea surprinderii laturii de V și a legăturii dintre TC și curtea romano-bizantină; continuarea săpăturilor în TC-2, pentru identificarea laturii sudice a TC; extinderea secțiunii TC-3 spre est și NE, pentru clarificarea traseului incintei romano-bizantine și a celei medievale.

4.5. Cercetările din acest an au continuat și în zona de nord a TC (Aurel Stănică, Laurențiu Radu). În *intramuros*, în secțiunile TC-4 și TC-1, nivelurile de epocă medie bizantină au făcut obiectul unor noi investigații. *Obiectivele urmărite au fost: verificarea orizontului de morminte apărut în campaniile anterioare și clarificarea unor situații arheologice rămase nerezolvate.*

În TC-4, c.6-8, la adâncimea de $-0,20$ / $-0,60$ m, au fost descoperite patru morminte de înhumatie, dintre care, două cu inventar. Mormântul **M-1**, orientat V-E, deus în decubit dorsal, era deranjat. În zona mandibulei a fost descoperită o mărgică din pastă de sticlă. Defunctul din **M-3**, deus în decubit dorsal, avea mâna stângă pe abdomen și mâna dreaptă pe bazin. În zona gâtului au fost descoperite opt mărgile din pastă de sticlă albastră, semi-transparentă. **M-4** prezintă un schelet de adult, deus în decubit dorsal, orientat V-E, cu brațul stâng îndoit din cot și adus spre

¹⁶² CCA din România. Campania anului 2007, cIMEc, 2008.

claviculă, iar brațul drept adus spre stern. *Poziția brațelor este specifică sectei bogomililor* (Aurel Stănică). Mormântul este secționat, în zona tibiilor și peroneelor, de lucrările executate în 2005.

În necropolele medievale de la *Noviodunum* - Isaccea, mormintele atribuite bogomililor nu ocupă un loc anume, ele fiind răspândite printre celelalte complexe funerare. O situație aparte este reprezentată de **M-3**, puternic bulversat de animale. Cu mâna stângă pe lângă corp, defunctul prezintă, peste coastele și vertebrele ajunse în dreapta craniului, precum și între cele două femure, câteva oase de animal. Între cei doi coxali a fost găsit un coprolit. La o identificare primară făcută de dr. Jane Sidell, arheozoolog în cadrul *proiectului NAP* al expediției britanice, oasele de animal aparțin unei pisici, iar coprolitul pare a fi de câine. Nu pare o depunere rituală ci, mai degrabă, o înmormântare secundară, ambele schelete fiind deranjate ulterior.

Cele patru morminte de înhumare aparțin unui orizont de înmormântări din care au fost cercetate opt complexe funerare, ceea ce confirmă ipoteza practicării unei serii de înmormântări în intra-muros, de către populația locală. Cercetările efectuate în anii 1953 și 1954 de către I.Barnea, cercetările noastre recente din 2001, în CT-1, c.8, și din 2003, în S-4, c.3-5, precum și cele din anii 2005 și 2007 ale colegilor britanici, ne arată că în ultima etapă de locuire medievală a cetății zonele din vecinătatea zidului de incintă, în *intra-muros*, au fost utilizate, într-un anumit moment, pentru înmormântări¹⁶³.

În TC-4, c.6 au fost localizate două gropi menajere (care pot fi datate în sec.al XIII-lea) cu un inventar deosebit de bogat: vârfuri de săgeți din os și din fier, fragmente de brățări de sticlă, fragmente de olane, de chirpici, monede tăiate – *stamena* devalorizate, o cantitate apreciabilă de ceramică, oase și solzi de pește, oase de animale.

În TC-1, c.6, la -0,80 m, a fost descoperită o „amenajare” din mortar roz, cu multe pietricele în compoziție, orientată aprox.N-S, cu o lățime de 0,20 m și o grosime la bază de maximum 0,08 m, care se evazează aprox.0,40 m, și face o „bucă” spre vest, înaintează spre nord unde are la capăt o grosime de 0,70 m; lungimea totală fiind de 2,40 m. În partea interioară, spre profilul de vest, există o zonă de arsură, întreruptă de un nivel cu pământ galben. Din această zonă au fost scoase la iveală mai multe fragmente ceramice de epocă romano-bizantină (sec.V-VI p.Chr.). S-ar putea să avem de-a face cu o instalație de foc dezafectată (*sic!*).

Spre nord, în c.7-8, a fost curățat un nivel cenușiu-prăfos, cu mult pigment de arsură, bucățele de mortar, de chirpici etc. La -1,00 m adâncime, pe jumătatea de vest a secțiunii, pe o lungime de 3,70 m și o lățime de 1,40 m, s-a profilat o locuință în care a fost găsit, împreună cu multă ceramică de epocă medie bizantină, un vas-borcan întreg.

¹⁶³ Un comentariu complet asupra mormintelor descoperite în *intra-muros* rămâne să fie făcut într-un viitor apropiat de colegul Aurel Stănică care consideră, cu titlu de ipoteză, că acest orizont de înmormântări reprezintă o extensie a necropolei localizată în zona așezării civile.

Fragment din zidul vestic al Turnului de Colț

Interior TC cu podeaua degajată în fața intrării în turn

Vedere din interior asupra intrării în TM

Resturile turnului de colț bizantin din TC 3 Nord

4.6. Campania 2008 (Laurențiu Radu, V.H.Baumann, Aurel Stănică). Cercetările arheologice desfășurate până în prezent au pus în evidență existența unui turn de colț cu laturile evazate și pilon central, de epocă romano-bizantină¹⁶⁴, cu analogii la *Capidava*, *Dinogetia*, *Troesmis* (Cetatea de Est), *Ibida* și *Ulmelum*.

În această campanie au continuat cercetările prin deschiderea unei noi secțiuni, **TC-5**, plasată la vest de TC-4 și cu aceeași orientare, în vederea clarificării situației din zona de vest a turnului. În c.5-6, sub vegetal, se află un strat de moloz amestecat cu pietre mici și fragmente de cărămizi, urmat de un strat masiv de dărâmătură de chirpici, ars aproape în totalitate, la roșu, compus din două niveluri, dintre care cel inferior, cu multă ceramică de epocă romano-bizantină. S-a reușit recuperarea unui *vas ceramic reîntregibil*, a unui *capac de amforă întreg și altul fragmentar* și a unui *creuzet din fier cu urme de bronz* pe el.

¹⁶⁴ CCA 2003 – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2002, nr. 101; CCA 2004 - Campania 2003, nr. 91; CCA 2007 – Campania 2006, nr. 122.

Toate acestea au fost descoperite pe un nivel de călcare (la adâncimea de -1,65m pe profilul nordic) de culoare galben- maronie, încadrat, din punct de vedere cronologic, în ultimele etape ale locuirii romano-bizantine. *Marea cantitate de chirpici ars la roșu, prezența creuzetului din fier, permit formularea ipotezei conform căreia dărâmătura provine de la un atelier de prelucrare a metalelor sau poate de la o locuință-atelier incendiată, ale cărei resturi au fost îndepărtate spre marginea platoului locuit* (Laurențiu Radu, 2009).

În c.4-5 a fost descoperit zidul incintei de epocă romano-bizantină, suprapus de stratul vegetal (-0,20m). Zidul este demantelat într-o pantă destul de lină și a fost afectat parțial de tranșeele săpate în Primul Război Mondial. Aici, zidul își schimbă ușor direcția, vine oblic și apoi continuă perpendicular pe profilul estic, pentru a facilita joncțiunea Turnului de Colț cu zidul de incintă.

În carourile 2 -3 a fost descoperită latura de vest a Turnului de Colț, afectată atât de tranșeea care străbate TC-5 de la nord-vest la sud-est (până la o adâncime cuprinsă între -1,10 m și -1,40 m), cât și de o groapă masivă de demantelare. În tranșee au fost descoperite multe materiale moderne, printre care : tuburi de cartușe cu anul fabricației 1907, nituri și bolțuri metalice, cuie, sârme etc.

Zidul de incintă prezintă, înainte de conexiunea cu latura turnului, două plinte și o mică schimbare de direcție. La aceasta se adaugă și următoarele elemente: *zidul incintei folosește trei rânduri de cărămizi de egalizare spre deosebire de latura turnului unde se utilizează cărămida doar la ultima asiză păstrată* (respectiv la +1,50 m față de plinta laturii TC), apoi, de la plinta superioară a incintei, rosturile ambelor ziduri devin mai vizibile, de aici cele două ziduri părănd a fi întrețesute, fapt care poate fi interpretat în sensul că *partea superioară a fost realizată în aceeași fază constructivă.*

Putem presupune existența a trei faze, urmând ca cercetările viitoare să confirme sau să infirme această ipoteză: o primă fază a incintei a fost urmată de o refacere, dovedită de schimbarea direcției zidului; ulterior a fost realizat turnul de colț, prin re folosirea elementelor anterioare (Laurențiu Radu).

La mică distanță de latura TC s-a descoperit o șapă de mortar, cu grosimea de circa 0,10 m, care, probabil, delimitează un nivel de construcție pe care vom încerca să-l identificăm cu ajutorul analizelor efectuate pe mortar.

În c.1-2 s-au identificat straturi de moloz amestecat cu sol vegetal, conținând pietre mici, fragmente de cărămizi și materiale arheologice, alunecate de-a lungul pantei. Amintim: fragmente de *terra sigilata*, un fragment de opaiț, două fragmente de *cărămizi șampilate Classis Flavia Moesica*, ceramică fină de epocă romano-bizantină, la care se adaugă un *fragment de pipă otomană și un fund de ceașcă din aceeași epocă.*

În ceea ce privește momentul încetării funcționării TC, se constată că turnul nu a fost distrus. Probabil turnul s-a păstrat în stare suficient de bună pentru a putea fi utilizat și în epoca bizantină, spre deosebire de TM care a fost dezafectat. Considerăm că cele mai mari distrugerii provocate turnului au avut loc în epoca modernă, într-o perioadă în care cetatea a fost folosită drept carieră de piatră (amintim aici descoperirea rângii metalice în secțiunea TC-3, c.3, la -0,80 m, utilizată pentru demantelarea laturii estice a TC)¹⁶⁵. În acest sector s-a continuat adâncirea terenului în zona frontonului rotunjit al turnului și în TC-2 și, ulterior, după demontarea martorilor dintre TC-1 și TC-2 și dintre TC-2 și TC-3. În cadrul acestor lucrări s-au descoperit materiale arheologice diverse, dintre care amintim: *un capac de amforă fragmentar, o greutate de plasă de pescuit (realizată prin perforarea unei cărămizi), o fusaiolă din lut.*

4.7. În zona de nord a Turnului de Colț, în TC-4, c.6, au fost descoperite și cercetate două noi morminte de înhumatie aparținând unor copii. Săpăturile au eliminat stratul de cultură medieval, ajungându-se pe niveluri romano-bizantine. Au fost recuperate mai multe monede, romane și romano-bizantine și emisiuni din sec.al XIII-lea, cărămizi cu ștampila flotei dunărene, o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, câteva artefacte și piese metalice.

¹⁶⁵ Vezi, *supra* 2.3, Campania 2007.

În zona de nord a secțiunii TC-4 au fost descoperite și cercetate noi morminte de înhumare, aparținând unor copii, și a fost eliminat (prin cercetare) stratul de cultură medieval, ajungându-se pe niveluri romano-bizantine.

2008 – nivel romano-bizantin de sec.VI p.Chr. la nord de TC

În partea de nord a secțiunii TC-3 au fost descoperite porțiuni din pardoseala turnului bizantin (cercetat parțial în 2003 și 2005) construit pe temelii ale unei locuințe romano-bizantine. În toată zona de nord a TC, prin eliminarea stratului medieval, s-a ajuns pe niveluri de locuire din secolele V și VI p.Chr., niveluri marcate de urma unei podele în TC-2, de resturile unui zid distrus, în c.6, de o groapă menajeră din sec.al XII-lea și ale unui chiup, în TC-4. La final a avut loc acțiunea de protejare a vestigiilor descoperite, prin acoperirea cu folie și carton asfaltat, peste care s-a pus pământ.

Ne propunem ca în campaniile viitoare să continuăm cercetarea în acest sector prin investigarea, cu prioritate, a secțiunilor aflate în partea superioară a pantei, în zona scării de intrare în turn.

4.8. Campania 2009 (Laurențiu Radu, V.H.Baumann, Aurel Stănică¹⁶⁶). S-a urmărit clarificarea perioadei de funcționare a TC, prin înlăturarea matorului de pământ care suprapunea accesul/ intrarea în turn. În același scop a fost degajată zona cuprinsă între pilonul central, intrarea în turn și laturile acestuia. Cu acest prilej am constatat că treptele au fost realizate în grosimea zidului. S-au degajat cele nouă trepte, fiecare având lungimea de 1,10 m, lățimea de 0,28/ 0,30 m, cu contra-treapta de 0,28/ 0,30 m. Primele patru trepte sunt realizate din blocuri de calcar, care în partea inferioară au plasate cărămizi pentru egalizare; următoarele două trepte, de la 6 până la 8, sunt realizate din cărămizi. Zona de acces în turn, practică în zidul de incintă, prezintă, din dreptul treptei șase, pereți laterali realizați din cărămizi rostuite cu straturi de mortar de grosimea unei cărămizi¹⁶⁷. În partea de jos a treptelor, sub placa de mortar din dreptul intrării (descoperită în 2006) s-a dat peste un mic pavaj (1,00 x 0,37 m) realizat, de asemenea, din cărămizi. Pe latura de est a turnului am descoperit un fragment de inscripție refolosit la construcția acestuia. Pe suprafața de calcar se pot observa două litere - **L** și **C** - urmat de încă o literă ilizibilă.

¹⁶⁶ CCA din România. Campania 2009, cIMEc, 2010.

¹⁶⁷ Sistem constructiv întâlnit în TM, la construcția pilonilor centrali

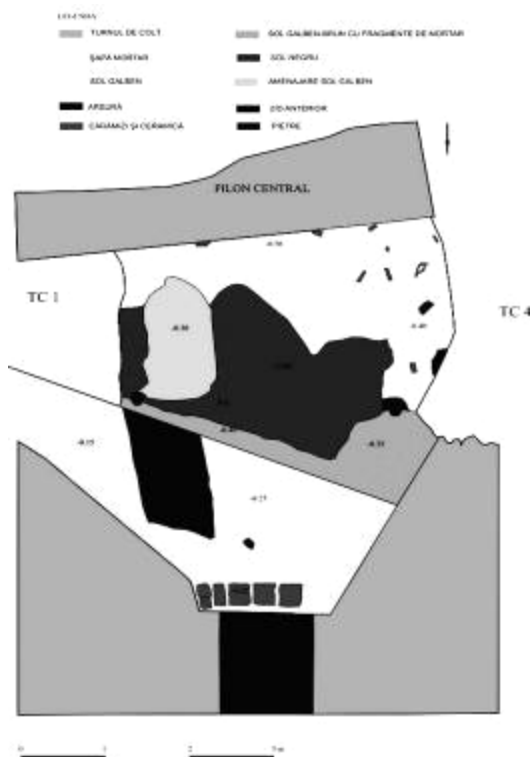
Pe treptele turnului au fost descoperite trei fragmente de opaițe diferite, buza fragmentară a unui chiup, multe cărămizi și o monedă de bronz, identificată într-un context clar și care ar putea contribui la o mai bună încadrare cronologică a Turnului de Colț.

Pe lângă materialele descoperite, cercetările din această campanie au dovedit faptul că la sfârșitul epocii romano-bizantine turnul a fost părăsit. În epoca medie-bizantină, incinta de pe această latură a fost refăcută, cu un traseu diferit de cel al incintei romano-bizantine. S-a săpat o suprafață de 4 x 3 m (lățimea scării, la care se adaugă porțiunea situată la est de scară), pe o pantă de circa 45°.

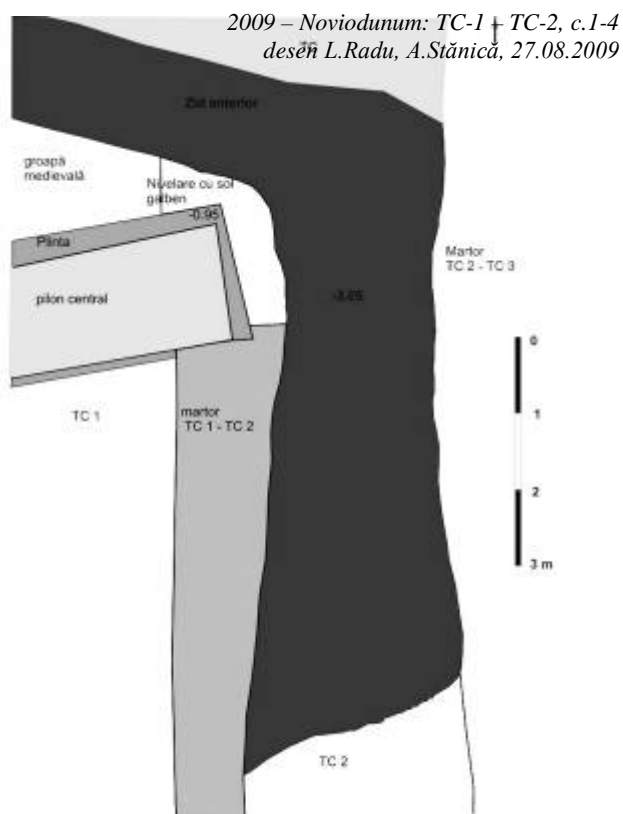
Al doilea obiectiv urmărit în această campanie a fost *determinarea fazelor de construcție și de funcționare a TC, prin cercetarea spațiului interior, cuprins între laturile turnului și pilonul central.*

Cercetările anterioare au evidențiat existența unei gropi de epocă medie-bizantină, observată în ambele profiluri ale ariei susmenționate, și am intenționat să epuizăm această groapă pentru a ajunge la nivelurile de epocă romano-bizantină. Într-o primă fază, a fost delimitat zidul conturat în campaniile trecute. *Investigațiile efectuate au dovedit că acesta este anterior Turnului de Colț, fiind utilizat, după cum presupuneam, ca bază pentru realizarea TC de epocă romano-bizantină. Zidul face parte din curcina observată în campania precedentă în secțiunea TC-5, unde menționam o ușoară schimbare de direcție și o modificare a tehnicii constructive a incintei. Avansasem, totodată, ipoteza adăugării ulterioare a TC la o incintă deja existentă, ipoteză confirmată prin cercetările din acest an.* Pentru a trasa direcția acestei cortine am procedat la demontarea matorului dintre TC-1 și TC-2, în vederea surprinderii raporturilor dintre cortina anterioară, latura estică și pilonul central al TC. Am oprit săpătura pe o zonă de pământ galben, semnificând nivelarea realizată în momentul construirii TC, nivelare surprinsă atât la sud de pilonul central cât și la exteriorul laturii de est a TC, și am continuat cu săpătura în secțiunea TC-2, pentru a observa relația dintre latura de est a Turnului de Colț și cortina anterioară.

Constatarea noastră, care urmează a fi verificată prin cercetări viitoare, este că această cortină era prevăzută inițial cu un turn rectangular. Acest turn, dezafectat sau nu, la un moment dat a servit ca temelie la construcția turnului de colț evazat, formă ce avea rolul de a rezista mult mai bine în fața mijloacelor de asediu (Laurențiu Radu, 2010).

2009 – Noviodunum: TC-4 – TC-1, c.2-4
desen L.Radu, 16.08.2009

2009 – Noviodunum: TC-1 + TC-2, c.1-4
desen L.Radu, A.Stănică, 27.08.2009

2009 - Intrarea în Turnul de Colț

Săpătura a început de la nivelul de circa -2,50 m față de nivelul pilonului central și a continuat, pe alocuri, până la circa -3/ -3,50 m, pe o suprafață de 8 x 2,50/ 3 m. În ceea ce privește aria delimitată de pilonul central și laturile turnului (groapa de epocă medie-bizantină), s-au descoperit materiale diverse, dintre care menționăm în primul rând o verigă de aur, două monede din bronz (probabil de epocă romană), o monedă din bronz (probabil bizantină), un picioruș din bronz provenind de la o mică statueta, fragmente de opaițe, fragmente de sticlă, mult material amforic de epocă romano-bizantină, un fragment de chiup, brățări din sticlă fragmentare, fragmente ceramice smălțuite etc. Se pare că spațiul delimitat de laturile turnului și pilonul central a fost foarte locuit în epoca medievală, dovadă fiind urmele locuințelor bizantine cercetate în primele campanii, iar la un moment dat (probabil la sfârșitul secolului al XI-lea sau în secolul al XII-lea, după cele mai noi materiale descoperite), în această zonă a fost adus sol cu multe materiale de epocă romano-bizantină, bănuim că pentru a nivela terenul în vederea construirii unor locuințe. Ne-am oprit pe un strat de sol galben, cu multe materiale arheologice, mai ales fragmente amforice, în partea de sud și vest; la centru și la nord, pe o zonă cu sol cenușiu, aproape lipsit de materiale arheologice, iar la est, pe un strat de sol galben compact, amenajare cu

multe fragmente ceramice de epocă romano-bizantină. Pe marginea de vest, după înlăturarea stratului de sol galben, s-a evidențiat o zonă cu multă cenușă și bărne arse. Săpătura a început de la nivelul pilonului și a continuat până la circa -0,50 m, pe o suprafață de circa 5,50 x 3 m.

Principala concluzie desprinsă în urma acestei campanii este: **turnul cu laturile evazate, în formă de potcoavă, a funcționat numai în epoca romano-bizantină**. Materialele descoperite în urma cercetării nivelurilor din zona scărilor aparțin exclusiv acestei epoci, la care adăugăm descoperirea unei monede de bronz, într-un context stratigrafic bine definit, care, în urma identificării, ar putea contribui la o mai bună încadrare cronologică a Turnului de Colț.

Pentru campania viitoare ne propunem demontarea stratului de nivelare cu pământ galben, din zona pilonului central, demontarea matorului dintre TC-1 și TC-2 și extinderea capetelor secțiunilor TC-2 și TC-3, spre sud, în vederea delimitării turnului rectangular.

Turnul de Colț – săpături 2008

Obiecte descoperite în campania anului 2008

2009 – TC

Capitolul V - 1. Turnul A

5.1. Campania 2004 (V.H.Baumann, Aurel Sănică, Cecilia Stoian, George Bilavschi, Laurențiu Radu). La mijlocul distanței dintre TM, la vest, și TC, la est, a fost deschis un nou punct de lucru, urmărindu-se situația arheologică din spațiul unei curține, notată cu sigla **CA**. În acest sens au fost trasate trei secțiuni perpendiculare pe zidul de incintă, de la vest la est, notate: **CA-1, CA-2, CA-3**, lungi de 28 m și late de 3,00 m, orientate S-N, care au penetrat și spațiul *intra-muros*, aprox. cu 4,00 m. Săpăturile au scos la lumină vestigiile unui turn avansat, plasat pe curtină, cu mai multe faze constructive.

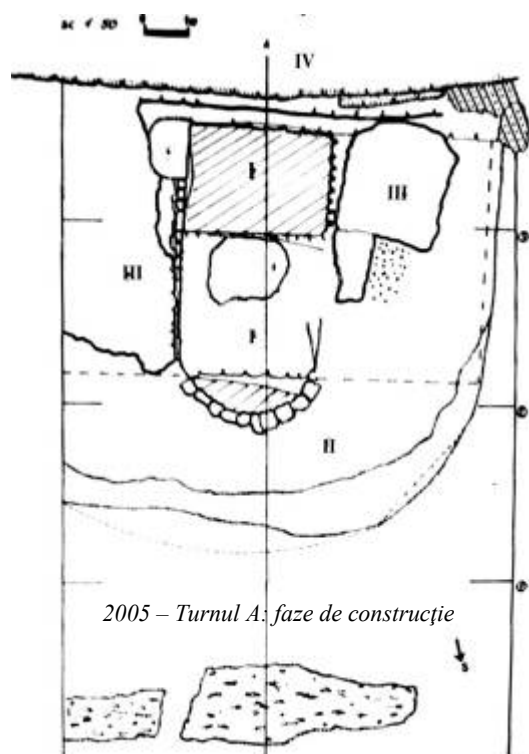
O primă fază este evidențiată de un zid gros de 3,00 m, aprox. paralel cu incinta romano-bizantină, cuprins în interiorul unui turn rectangular, cu laturile lungi și frontul rotunjit. Acest turn, care reprezintă cea de-a doua fază constructivă, se sprijină pe zona inferioară a zidului romano-bizantin, caracterizat de folosirea, în structura sa, a unor blocuri mari, rectangulare, din calcar. Limita superioară a zidului de incintă din această fază servește ca plintă pentru înălțarea unei zid de incintă placat cu blochete. Acestei faze, cea de-a treia, îi aparține un nou turn rectangular, cu laturile lungi și cu frontul drept, paralel cu incinta, care păstrează o parte din latura de vest. Se observă modul de amplasare a acestuia pe latura de vest a turnului cu frontul rotunjit, care-i servește drept plintă de construcție. Pe mijlocul întregului ansamblu defensiv se păstrează baza pilonului de susținere, în plan vertical, a platformei defensive, element arhitectonic construit în cea de-a doua fază pe mijlocul laturii avansate a turnului mic, rectangular.

Cea de-a patra fază constructivă este aceea a incintei romano-bizantine placată cu blochete din calcar cenușiu. În această fază apărătorii cetății au renunțat la turn. Pe latura de nord a acestui zid de incintă, în epoca bizantină medie, a fost anrocă zidul bizantin, ceea ce reprezintă o ultimă fază constructivă, cea de-a cincea.

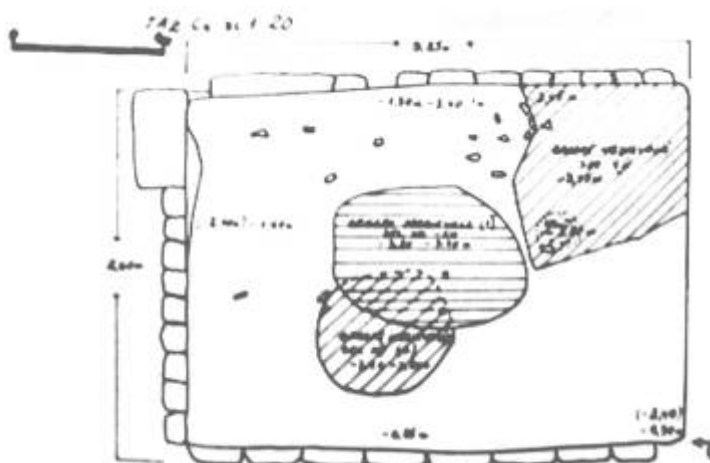
Prima fază aparține, foarte probabil, sec.al III-lea p.Chr., și nu suntem siguri că a funcționat. Probabil că zidurile groase au consolidat terenul și au servit ca fundații pentru turnul romano-bizantin¹⁶⁸. Cea de-a doua fază reflectă momentul construirii fortificației romano-bizantine, perioada *Tetrarhie*, situație care va trebui urmărită în viitor, în toate puncte de lucru.

5.2. Singurele complexe medievale din **CA-1** și **CA-2** au fost surprinse în **2004** în interiorul cetății, în carourile 5-6, unde au fost depistate podelele a două locuințe de suprafață și o groapă menajeră. Materialul descoperit poate fi datat, pe baza ceramicii smălțuite (cu smalt galben-auriu, sau cu decor în rețea, sau cu reprezentări zoomorfe, sau cu monogramă) în secolele XIII-XIV.

În toate secțiunile din *extra-muros* au fost descoperite bucăți de fontă de la un recipient de mari dimensiuni, potcoave de la bocanci militari, schije de obuze, cuie, piroane, bucăți de tablă, cutii de conserve, cartușe (model 1891, 1905, 1906 etc.), două vetre și o locuință de suprafață, cu podea din lut galben, bine tasat (pe care se aflau cartușe md.1905), perete de chirpici, o sobă din cărămizi și olane, pe bare de metal. De asemenea, au fost descoperite bombarde turcești, fragmente de ceramică otomană, ceramică medievală cu smalt, sau comună, cu monogramă, ceramică romană – toate în condiții stratigrafice ne semnificative, într-o zonă care păstrează amintirea războaielor ruso-turce din sec.al XVIII-lea, și care a fost deranjată de tranșee militare în Primul Război Mondial, ceea ce a dus și la distrugerea unor porțiuni din zidurile cetății (Aurel Stănică).

5.3. Campania **2005** (V.H.Baumann, Aurel Sănică, Niculina Dinu; studenții: Mihaela Donici, Adrian Hamzu). Fiind vorba de un turn intermediar, situat între TM și TC, am schimbat sigla din CA în TA = **Turnul A**, secțiunile căpătând noi denumiri: **TA-1, TA-2, TA-3**.

S-a urmărit, inițial, cronologia unui zid transversal, de 3,60 m grosime, care a fost astupat în faza a doua de către constructorii turnului cu frontul rotunjit, dar care a folosit ca suport pentru pilonul central al turnului romano-bizantin. Pentru lămurirea situației porțiunea din TA-1, c.4, dintre latura de nord a zidului timpuriu și zidul de incintă romano-bizantină, a fost adâncită până la nivelul plintei de construcție a zidului transversal. De asemenea, zidul a fost urmărit și în TA-2, c.3. Spre nord, secțiunea TA-2 a fost

¹⁶⁸ Situația pare general valabilă în întregul sector de sud-est, fiind întâlnită atât la TM cât și la TC. Vezi, *supra*, capitolele referitoare la cele două monumente, în special partea finală.

adâncită până la -3,00 m, între zidul de sud al turnului mic și incinta romano-bizantină, înălăturându-se o dărâmatură masivă de pietre de construcție, rezultată din prăbușirea zidurilor.

În interior s-au găsit, alături de fragmente ceramice romano-bizantine, și fragmente din epoca medie bizantină (din secolele XI-XIII), printre care și o afumătoare în formă de polonic.

Locuință medievală în TA

Săpătura s-a desfășurat în spațiul interior al turnului mic rectangular, cu frontul drept, de 3,60 m grosime, despre care bănuim că a fost construit în timpul zidirii cetății. După ridicarea fortificației romano-bizantine, turnul capătă laturi lungi și front semirotund, resturi din latura acestui turn întâlnindu-se în partea de vest. Noul turn a fost adosat zidului de incintă. Peste incinta zidită (și cu parament ro-rostuit) a primei fortificații romano-bizantine, s-a suprapus un zid de incinta cu parament din blochete de calcar cenușiu, pe care îl bănuim construit, sau reparat, în epoca iustiniană.

În prima fază turnul rectangular, cu latura de front de 3,60 m lățime, era orientat spre NV- 47,5° - SE - 17,5°. Latura de front stă pe un soclu orientat 50°NV - 20°SE, mai lat spre E, ceea ce ridică un semn de întrebare asupra apartenenței acestuia. Ca și în 2004, credem în posibilitatea ca primul turn să fie mai timpuriu, construit probabil la sfârșitul sec.al III-lea p.Chr. peste fundații mai vechi, dar împreună cu zidul de incintă al cetății, întrucât laturile sale, orientate 2,5°NE – 32,5°SV, sunt țesute pe acesta.

Peste acest turn este construit turnul romano-bizantin, cu frontul rotunjit, prin adosarea sa la zidul de incintă, care prezintă o nouă plintă. În secțiunea TA-3, în c.3, la -0,65 m adâncime, pe lângă profilul de V, s-a dat peste latura răsăriteană a turnului cu front rotunjit. Noul turn, cu frontul semi-rotund, masiv, include în noua structură vechiul zid de fațadă. *Grosimea de 3,96 m a laturii estice a TA, față de grosimea zidului de fațadă, rămâne o problemă care urmează să o rezolvăm definitiv, într-o campanie viitoare. În prezent considerăm că latura răsăriteană a fost construită pe un zid din prima fază, care i-a servit ca fundație și a inclus în construcție o parte a acesteia.*

Conform fragmentelor păstrate pe laturi, cea de-a treia fază este aceea a turnului rectangular, cu laturile lungi, perpendiculare pe zidul de incintă, orientate $3,5^{\circ}\text{NE}$ - $33,5^{\circ}\text{SV}$, cu o nouă plintă, orientată 48°NV . La cca. 3,00 m spre sud față de frontul semi-rotund al TA, între -0,70 și -1,00 m adâncime față de profilul sudic, a fost descoperit un șir de pietre mari, care au fost cărate, prin demolare, din zidul de fațadă al turnului, foarte probabil cu ocazia dezafectării acestuia.

2007 – TA-4 – vedere dinspre nord

Locuința din interiorul turnului mic – În c.4 din TA-2 s-a săpat, până la adâncimea de -3,40 m raportată la incinta romano-bizantină, și -2,40 m, raportată la terenul actual, în pantă de cca. 45° , în dreptul ↓ 3, în interiorul unui turn cu latura E-V de 3,25 m și cea N-S de 2,50 m.

Sub stratul masiv de pietre prăbușite din ziduri s-a dat peste un nivel de locuire cu o groapă menajeră ovală, din care a fost recoltată ceramică romană și medievală smălțuită, de secol XIV, la adâncimea de -3,20 m. Acest nivel a fost amenajat, în colțul de NE, prin realizarea unui spațiu rectangular adâncit, folosit ca locuință, în care s-au descoperit și resturi de cărbuni și oase de animale. În vecinătatea de SV a fost amplasată o groapă menajeră, adâncă de -0,50 m. Colțurile locuinței sunt rotunjite; în interior a fost găsită ceramică medievală din secolele XIII-XIV. Acest spațiu urmează să fie adâncit într-o viitoare campanie de săpături arheologice.

5.4. În zona *intra-muros*, în c.6, cele trei secțiuni au creat o suprafață de $4,00 \times 10,50 \text{ m} = 42 \text{ mp}$, care a căpătat denumirea de **Suprafața A**. În această suprafață au fost surprinse în **2005** câteva complexe arheologice (gropi menajere: *Gr.1* din sec.al XI-lea; *Gr.2* din sec.al XIII-lea, și o porțiune de podea de locuință) care aparțin locuirii bizantine din cetate. Gropile menajere au un inventar bogat, în stare

fragmentară: vase-borcan, opaițe, amfore, brățări din sticlă, monede (*folles anonimi și stamena devalorizate*). Locuința a fost distrusă în momentul demantelării zidului de incintă romano-bizantin, în urma unei amenajări despre care nu putem face alte precizări. În stratul de moloz (alcătuit din pietre, bucățele de mortar și bucăți de cărămidă) au fost descoperite fragmente ceramice bizantine și romane, fragmente de sticlă romană, pastile de sticlă, monede (*folles de sec.XI și de sec.VI p.Chr.*), lunulă de plumb, din sec.al XI-lea. Din păcate, nivelurile arheologice sunt bulversate de locuirea medievală și de distrugerile moderne. La aceasta au contribuit și amenajările cu caracter militar din timpul primului război mondial.

Materialul recoltat în *Suprafața A* este foarte variat, fiind compus din: cartușe (model 1915 și 1916), ceramică din secolele XVIII-XIX, ceramică otomană (de epocă medie bizantină), ceramică romană și getică, arme, piese de harnașament, obiecte din os și corn, obiecte de cult, obiecte de podoabă și accesorii vestimentare, monede bizantine și medievale (sec.XI-XIV) și monede romane târzii (sec.IV-VI).

2006 – TA: Locuință medievală în turn

5.5. Campania 2006 (V.H.Baumann) a urmărit elucidarea situației arheologice din interiorul turnului mic, din prima fază constructivă. Cercetările arheologice au continuat în spațiul interior al TA, întrebuițat în cursul secolelor XIII-XIV ca locuință, fără a identifica existența unui nivel de locuire din prima fază constructivă. Locuința medievală a perforat *loess*-ul, atingând adâncimea de -4,48 m față de cota maximă a zidului de incintă, păstrată în prezent. Locuința s-a dezvoltat în cursul secolelor XIII și XIV, prezentând trei niveluri de locuire, respectiv trei podele de lut, la -4,36 m și la -3,86 m, ultimul nivel aflându-se sub cele două asize păstrate din elevația zidului de față a primului turn. Pe acest nivel locuința era cvasi-pătrată, cu colțuri rotunjite, prezentând pe latura de E o groapă oblongă de -0,36 m adâncime, 1,40 m lungime și 0,30-0,60 m lățime. La început, mijlocul locuinței era adâncit până la -4,48m iar marginile erau înconjurată (la V, SV și NV) de o bordură lată de loess, înaltă de aprox. 0,30 m.

5.6. Campania 2007 (V.H.Baumann). A fost deschisă cea de-a patra secțiune din punctul Turnul A, secțiunea **TA-4**, de 3,50 m lățime, la vest de TA-1, cu scopul de a scoate la lumină și latura vestică a turnului. Au fost surprinse toate fazele constructive ale turnului, respectiv: primul turn rectangular cu laturi masive, turnul în formă de U și resturile turnului rectangular, cu laturile lungi, perpendiculare pe zidul de incintă. Elementul spectaculos constă în descoperirea unei temelii orientate $5^{\circ}\text{NE} - 35^{\circ}\text{SV}$, situată în vecinătatea apuseană a TA. Orientarea acesteia este asemănătoare substrucțiilor descoperite în zona TM, în special în CT-8. Capătul sudic al acestei fundații este prelungit cu o platformă superficială, sub care se află o nivelare romană timpurie, ceea ce ne amintește situația din CT-10 – CT-7 – CT-1. De asemenea, prima incintă, bine surprinsă în partea de nord a secțiunii. TA-4, este poziționată pe loess,

cea ce ne amintește faza de pământ a castrului roman din vecinătatea de vest, din CT-10 – CT-7. Degajarea laturii apusene a turnului ne-a permis și confirmarea ipotezei formulate în 2004 cu privire la construirea zidurilor laterale pe ziduri din prima fază, care au servit ca fundații, și au fost incluse în construcția turnului ¹⁶⁹.

În dreptul ↓ 3, pe mijlocul temeliei orientată 5° NE, și la vest de aceasta, la sfârșitul sec.al XI-lea – începutul sec.al XII-lea ¹⁷⁰ a fost adâncită o locuință-bordei, până la -4,75 m față de nivelul maxim al zidul de incintă. Locuința, surprinsă în peretele de vest al secțiunii și cercetată parțial în 2007, a fost construită dintr-un nivel de sec. XII, suprapus de un strat de locuire de sec.XIII, în conformitate cu fragmentele de ceramică cu smalt de culoarea zahărului ars. Din interiorul estic al bordeiului, surprins în TA-4, c.3, a fost scoasă o cantitate mare de ceramică comună în stare fragmentară și fragmente de boluri smălțuite ¹⁷¹.

Resturile locuinței medievale din interiorul turnului A – secțiune de sondaj la baza zidului

2006 – TA: Secțiune la baza zidului din prima fază constructivă

¹⁶⁹ Latura de vest a TA are grosimea de 3,74 m, spre deosebire de cea de est, mai groasă de 3,96 m. Aceste dimensiuni diferite confirmă ipoteza formulată în 2004 cu privire la includerea în construcția noului turn a zidurilor din fazele anterioare.

¹⁷⁰ Încadrare cronologică stabilită pe baza monedelor descoperite: trei *folles* bizantini anonimi și un medalion numismatic.

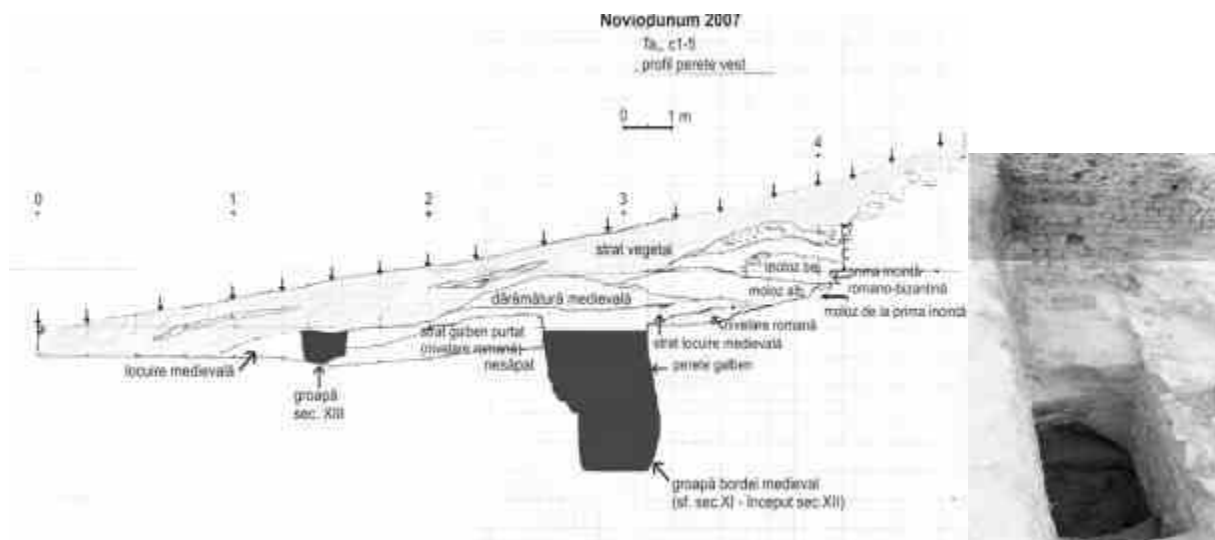
¹⁷¹ Urmare a transformării locuinței în groapă menajeră, foarte probabil în sec.al XII-lea.

La sud de groapa bordeiului, dintr-un strat de pământ galben purtat, gros de cca. 0,40 m, s-au recuperat fragmente ceramice romane și un *foliis* anonim. Pământul galben provine, probabil, din groapa bordeiului, întrucât sub el se află *loess*-ul. Situația ne amintește de secț. CT-10, ceea ce ne îndeamnă să formulăm ipoteza ***amplasării bordeiului în fossa castrului de pământ, obturată (probabil definitiv în sec.al III-lea p.Chr.) în acest loc de temelia perpendiculară pe zidul de incintă, orientată 5°NE***, descoperită în această campanie (de reținut că TA cu frontul rotunjit este orientat N-S).

Constructorii bordeiului au folosit substrucția din sec.al III-lea, menită să consolideze terenul în zona fosei, ca perete de sprijin, situație întâlnită, în sec.al XIII-lea, și în interiorul primului turn rectangular.

august 2007 – Noviodunum: vedere dinspre sud asupra laturii vest a Turnului A. Se disting

- primele trei faze constructive;
- substrucția din sec.III;
- latura vestică a turnului rectangular
- un segment din frontul rotunjit al turnului din sec. al IV-lea p.Chr.

Groapă-bordei medieval

5.7. În anul **2007**, în **Suprafața A** au fost reluate săpăturile (Aurel Stănică, Niculina Dinu), printr-o răzuire a întregii suprafețe și prin demontarea martorilor rămași din anii anteriori între secțiuni. Astfel, Suprafața A a fost extinsă până la zidul de incintă, aprox. 24 mp. Materialele recoltate din demontarea martorilor sunt amestecate: de la fragmente de obuze, la fragmente ceramice de epocă romană și de epocă medie bizantină. Cercetările s-au concentrat pe un nivel datat mai larg, în secolele XIII-XIV. Materialul recoltat, în mare majoritate, este reprezentat de ceramică de uz comun și de import, *stamena* devalorizate, fragmente de brățări de sticlă, fragmente de chirpici și obiecte din Primul Război Mondial. A fost descoperit un fragment ceramic deosebit de important, lucrat dintr-o pastă albă, foarte compactă, la exterior cu smalt de culoare turcoaz. Fragmentul aparține ceramicii persane, produsă în centrul de la **Kashan**. Această descoperire, împreună cu cele din zona **Curtinei 1 (SC-I)**¹⁷², pun în lumină locuirea medievală de la Noviodunum, confirmând importanța Isacei în timpul stăpânirii tătarăști.

2007 – Suprafața A

5.8. 2008 - Suprafața A (Aurel Stănică, Niculina Dinu). Cercetările s-au concentrat pe un nivelul datat în secolele XIII-XIV. Materialele recoltate sunt amestecate și constau în fragmente ceramice de epocă medie bizantină dar și de epocă romană.

O importantă descoperire este **grosul** (*matapan*, monedă de argint) emis de dogele Veneției, Pietro Ziani (1205-1229), prima monedă de acest tip din secolul al XIII-lea descoperită la Noviodunum¹⁷³. În caroul c-1 a fost surprinsă o *vatră de suprafață*, cu pereții lutuiți, care aparținuse unui complex de locuire din care se mai păstra un mic fragment de podea. Așa cum constatăm în ultimii anii, nivelurile din acest sector sunt puternic afectate de intervențiile antropice. În campania anului 2008 în Suprafața A (*intra-muros*) cercetările au coborât pe nivelul secolului al XI-lea.

¹⁷² Vezi, *infra*, subcap. 2 – Curtina C-1

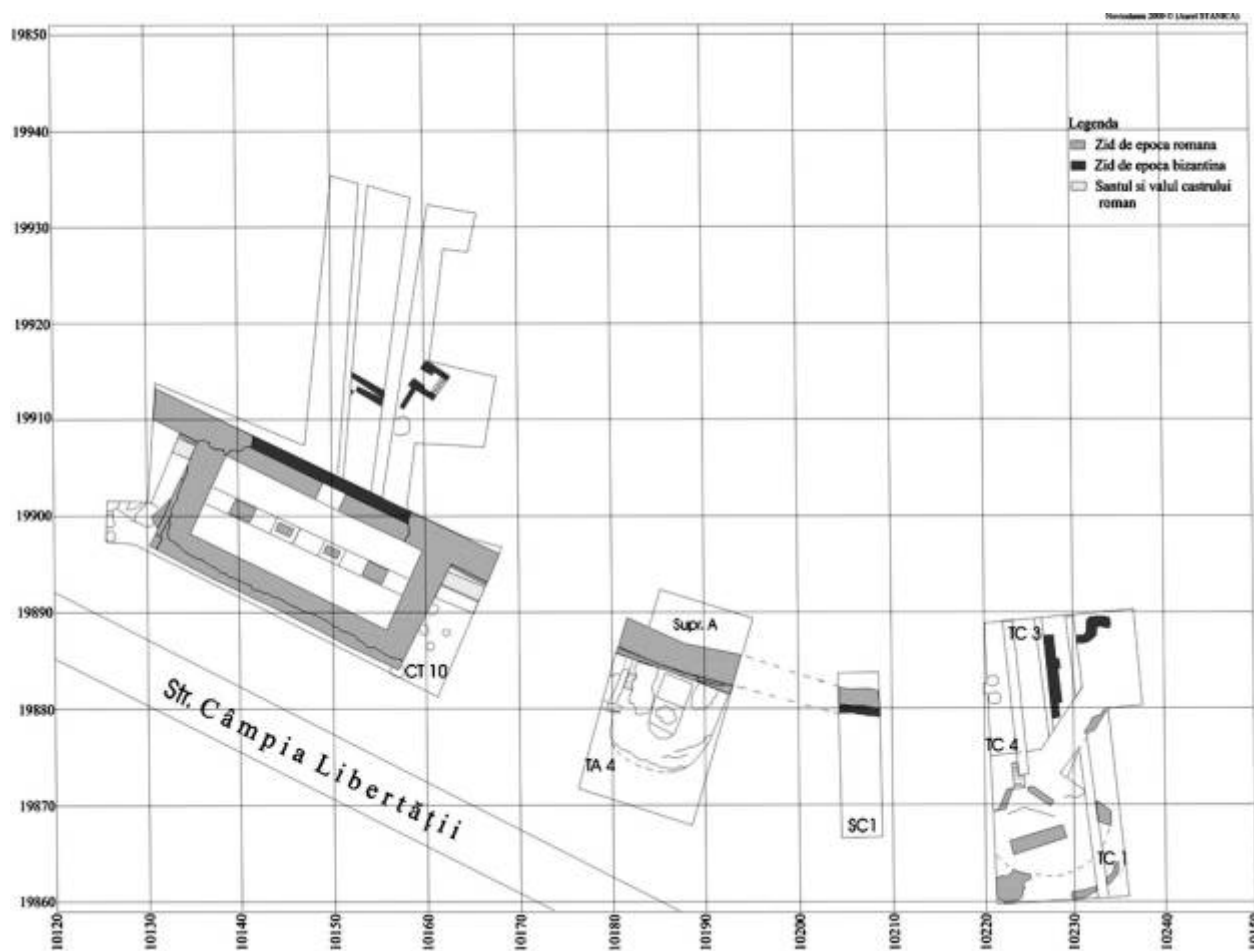
¹⁷³ Moneda a fost identificată de d-nul Aurel Vâlcu, numismat la Institutul de Arheologie „V. Pârvan”, căruia îi mulțumim și pe această cale.

2. Curtina C-1

5.9. Campania 2007 (V.H.Baumann, Dan Aparaschivei, George Bilavski).

La jumătatea distanței dintre Turnul A și Turnul de Colț, aproximativ la 15 m față de cele două obiective arheologice, a fost trasată prima secțiune pe curțina C-1, denumită **SC-1**, de 20 m lungime și 4,00 m lățime (cinci carouri), orientată aprox. S-N. *Cercetările din această zonă urmăresc câteva obiective generale: succesiunea cronologică a etapelor constructive ale zidului de incintă, tehnici de construcție, stabilirea unor conexiuni, în vederea elucidării unor situații arheologice dificile și, bineînțeles, degajarea segmentului de incintă dintre turnurile TM și TC.*

După înlăturarea stratului vegetal au ieșit la iveală fragmente ceramice diverse, fragmente de sticlă, de olane și de țigle, obiecte din fier, din perioade istorice diferite.

2007 – Planul segmentului de SE al cetății

Adâncirea secțiunii din punctul cel mai înalt, aflat în c.5, socotit punctul 0, a permis identificarea unui colț de locuință – **L-1** (la adâncimea de -1,10 m), a cărei suprafață, greu de estimat, se află sub pereții de est și nord ai secțiunii. În colțul de NE al secțiunii se observă un zid, din pietre legate cu pământ, care secționează locuința. Pereții locuinței L-1, din chirpici fabricați din lut galben, păstrați fragmentar, pe cca. 1,25 m - pe direcția N-S și 0,90 m - pe direcția E-V, s-au păstrat pe + 0,25 m înălțime. Resturi de bărne arse, de chirpici arși și de cenușă, de fragmente de olane arse secundar, descoperite, mai ales, în partea de vest, evidențiază distrugerea prin incendiere a locuinței L-1. Pe podeaua acestuia, situată la adâncimea de -1,30 m, s-au descoperit fragmente ceramice specifice sec.al VI-lea – începutul sec.al

VII-lea p.Chr., ceea ce evidențiază unul din momentele finale ale locuirii romano-bizantine de la *Noviodunum*. La sud de L-1 a fost identificat un strat de lut galben, care se întinde până la zidul de incintă, și care pare să aparțină locuinței, așa cum o demonstrează materialul arheologic recoltat.

În caroul 5 a fost recoltată o cantitate apreciabilă de ceramică romano-bizantină din secolele VI-VII p.Chr. (fragmente de boluri, ulcioare, amfore, farfurii etc.), un fragment de colonetă, un picior de candelă din sticlă și mai multe fragmente de brățări de sticlă. Zidul de incintă al cetății a fost surprins în c.3-4, la -1,55 / -2,15 m, pe toată lățimea secțiunii, remarcându-se o bună conservare a acestuia, în special în exterior, fiind păstrat pe 1,80-1,90 m lățime. Paramentul este construit din blochete de dimensiuni reduse, legate cu mortar. Prezintă aceleași tehnici constructive, specifice epocii romano-bizantină, întâlnite în celelalte puncte de lucru.

Zidul prezintă la exterior o refaceare consistentă, cu emplecton din pietre legate cu mortar alb-lăptos ce conține scoici pisate și cu parament țesut diferit. Lățimea acestei refaceri variază între 1,20 – 1,40 m, în funcție de gradul de distrugere consemnat. Pe zid, în partea refăcută, a fost descoperită o monedă tăiată, de sec.XIII, care împreună cu numeroasele fragmente de ceramică smălțuită din secolele XIII și XIV, a unui vârf de săgeată și a fragmentelor de brățări, specifice acestei perioade, descoperite în stratul de pământ din fața zidului refăcut, par să releve momentul *post quem* al acestei refaceri. De menționat că în săpătură au apărut și fragmente ceramice romano-bizantine și bizantine de sec.XI. Pare interesant faptul că aceeași tehnică de reconstrucție a incintei romano-bizantină se regăsește și în alte puncte ale sectorului de SE, respectiv pe latura de vest a Turnului Mare, unde o „plombă”, asemănătoare ca tehnică de realizare a fost datată în aceeași perioadă.

La sud de zidul de incintă, în c.2, a fost identificată o amenajare de lut galben cu fragmente de țiglă, pe o podea păstrată în condiții precare, la -3,55 m adâncime. Acest complex de locuire, pe care l-am numit **L-2**, are 2,60 m x 1,70 m, și pare să fi avut un caracter efemer. Lângă profilul de vest a fost găsit un fragment de stâlp de lemn (cu $d = 0,10$ m și $L = 0,15$ m) care făcea parte dintr-un dispozitiv de susținere a acestei locuințe temporare, care, în conformitate cu materialul specific militar modern identificat (cartușe, potcoave, șrapnele, dornuri, călimară), relevă o amenajare militară din Primul Război Mondial, ca și cele descoperite în partea de SE a TA și în partea de SV a TM și a TC, evidențiind activitatea militară intensă din această zonă.

În c.3, la -2,00 m adâncime față de înălțimea maximă a zidului de incintă romano-bizantin (respectiv -3,80 m față de nivelul de călcare - pe peretele de nord al secțiunii), s-a dat peste o platformă de lut galben, pigmentată cu arsură, de 2,70 m x 1,40 m, situată în imediata vecinătate a incintei. Această amenajare aparține unei locuințe medievale – **L-3**. În partea de vest a acesteia s-a profilat o groapă de mici dimensiuni, adâncă de numai -0,30 m, din care s-au recoltat numeroase fragmente ceramice din sec. al XIII-lea: ceramică smălțuită, fragmente de amfore, oase de animale, cuie cu capătul lat etc., dar și fragmente ceramice romane și romano-bizantine.

2007, SC-1 - Urmele locuinței medievale L-3, la baza zidului de incintă, în c.3

Cea mai importantă descoperire este *un tezaur de opt monede tătarăști din ultimele decenii ale secolului al XIII-lea și începutul sec.al XIV-lea*, descoperire legată, probabil, de înfrângerea lui Noghai, când este posibil să fi fost ascuns.

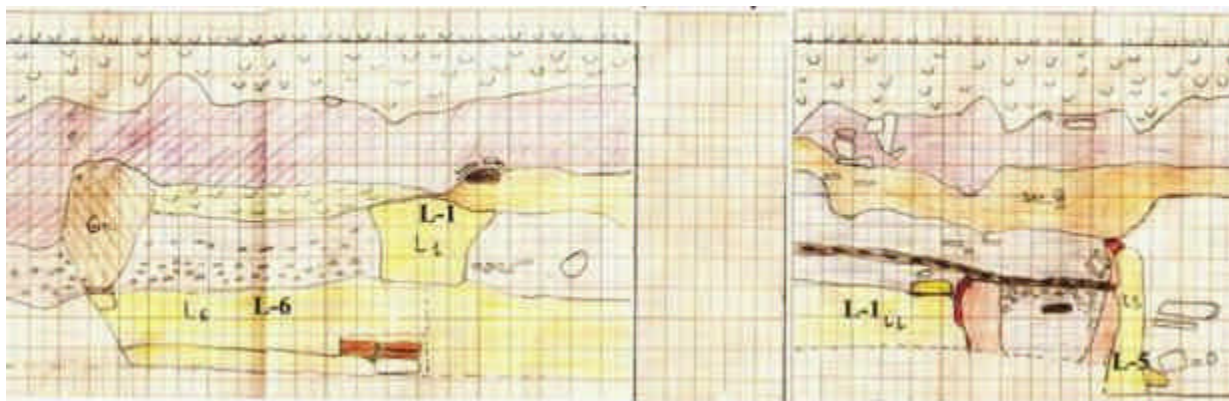
Locuința L-3 în care au fost identificate trei gropi de pari cu $d = 0,10$ m, pe direcția E-V, prezintă o importanță deosebită pentru datarea incintei medievale. Prezența ei și a descoperirilor monetare repune în discuție momentul refacerii incintei de sud, a zidului care suprapune incinta romano-bizantină în dreptul TM, a „plombei” din exteriorul laturii de vest a TM, a zidurilor din nord-vestul TC etc.

5.10. Campania 2008 (Dan Aparaschivei, V.H.Baumann, George Bilavschi)¹⁷⁴. În 2008 au continuat cercetările în secțiunea SC-1, de o parte și de cealaltă a zidului de incintă, acolo unde săpăturile arheologice au identificat structuri de pământ și de chirpici aparținând unor epoci deferite: sec.VI-VII p.Chr., la nord, în spatele zidului de incintă; secolelor XIII-XIV, la sud, în fața acestuia.

Secțiunea **SC-2**, paralelă cu SC-1 și la răsărit de aceasta, cu aceleași dimensiuni (20 m x 3,00 m), începută în campania anterioară, a fost adusă la același nivel al cercetării, ambele secțiuni fiind adâncite până la aprox. -2,10 m.

În campania din acest an au fost continuate cercetările în secțiunea SC-1, unde s-a insistat asupra refacerii medievale din c 2, respectiv asupra locuinței L-3, dar și în caroul 5, pentru a contura cât mai mult din locuința L-1. În al doilea rând, a fost adâncită noua secțiune, paralelă cu SC-1, denumită convențional SC-2, în ideea de a descoperi destinația zidului legat cu pământ care taie L-1, dar și pentru a găsi închiderea respectivului complex de locuire. Un alt obiectiv al extinderii săpăturii este acela de a decoperta cât mai mult din sectorul de S-E al cetății, scop ce s-a concretizat în acest an și prin deschiderea unei noi secțiuni la Turnul de Colț..

¹⁷⁴ Din 2008, săpăturile din zona curtinei C-1 au fost încredințate d-lor dr. Dan Aparaschivei și George Bilavschi de la Institutul Arheologic din Iași. Rezultatele campaniei din 2008 au fost publicate în 2009 în CCA din România.

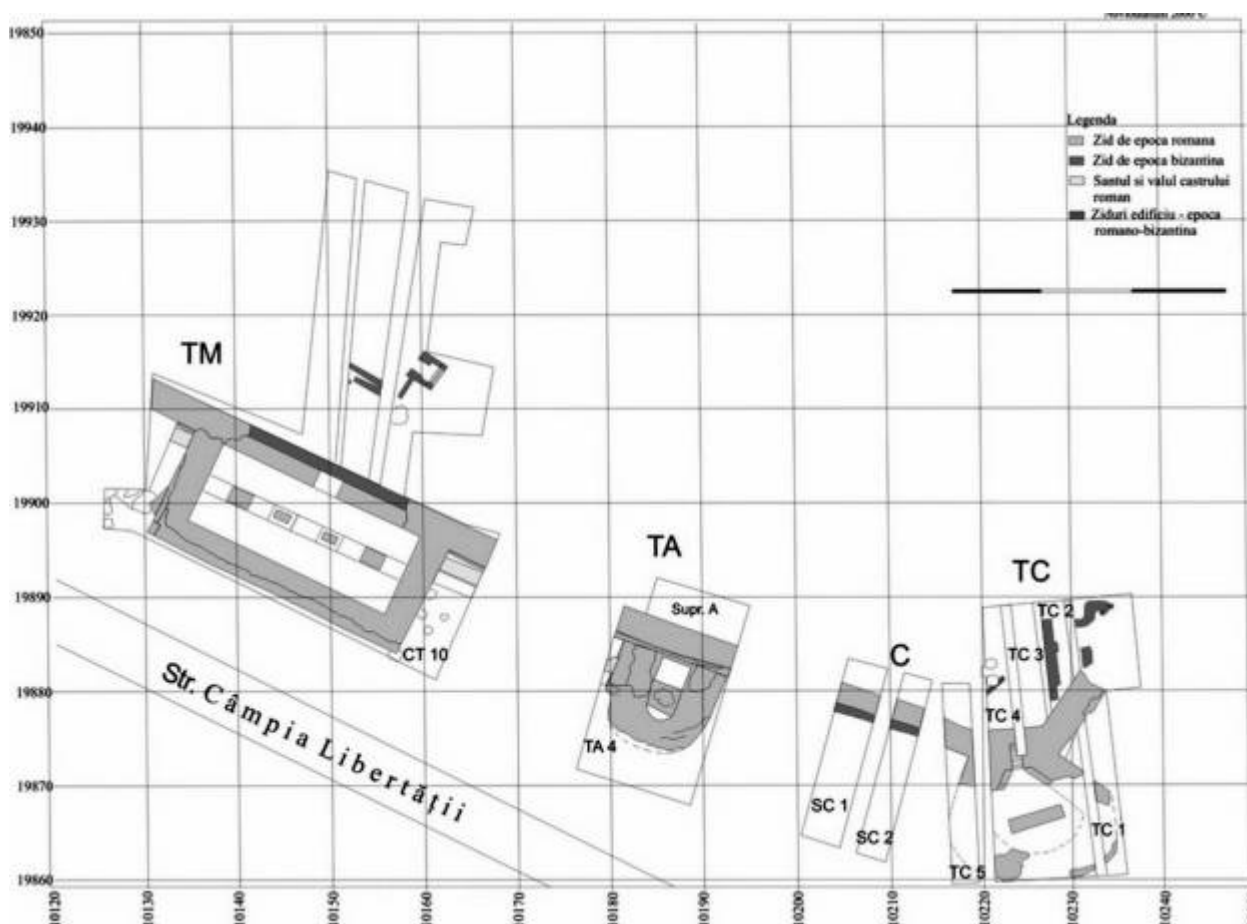

2008 – Noviodunum – profilul nord, SC-1 și SC-2
desen : D.Aparaschivei, G.Bilavski

În SC-1, caroul 4, s-a intervenit la porțiunea de podea conservată din anul trecut. La aproximativ 2,60 m distanță de nivelul superior al incintei romano-bizantine, a fost identificat un perete de lut galben. Acest perete de locuință suprapune plinta zidului de incintă, deci este ulterior acestuia. Cât privește plinta incintei, aceasta este regăsită pe circa 0,90 m, după care se întrerupe, brusc, înspre est. Sub ea se află o pătură de lut galben, tasat. În nivelarea acestei locuințe, L-4, am identificat multă ceramică de la sfârșitul secolului al XIII-lea - începutul secolului al XIV-lea, fragmente de brățări, piroane, sticlă, oase de animale dar și material roman antrenat. Cât privește L-4 s-a reușit profilarea laturilor de N și de V, pe aprox. 0,90 m. În încercarea de a desluși sistemul de refacere medievală a zidului de incintă, am degajat șanțul de construcție al zidului. S-a putut constata astfel că pe 3,00 m lungime zidul se sprijină pe o platformă de pământ tasat, pentru ca în rest, spre vest, să dispună de plintă. Asiza cea mai de jos a zidului este din piatră de carieră de dimensiuni relativ mari, tăiată neregulat. Sub această asiză se află o șapă de mortar, destul de consistentă, care pare a fi baza efectivă a zidului.

Din caroul 4, respectiv din șanțul săpat în Primul Război Mondial, am scos o cărămidă cu o șampilă păstrată fragmentar ...**FLM:** [(Classis)] Fl(avia) M(oesica).

Cât privește succesiunea de locuire în apropierea zidului, lângă L-4, atât spre S, dar și spre E, se pot observa mai multe fragmente de podea de lut foarte consistent. În aceste condiții L-3 pare să fie posterioară locuinței L-4 (Dan Aparaschivei)

2008 – Planul segmentului de SE al cetății

Materialul arheologic descoperit, mai ales ceramica, dar și sticla, brățările, fragmentele de oase de animale sugerează, pe lângă analiza stratigrafică menționată, o succesiune de locuire continuă din secolul al XII-lea - până în secolul al XIV-lea, pe cel puțin trei niveluri: 1 - nivelul care corespunde locuinței L-3; 2 - nivelul locuinței L-4; 3 - nivelul de construcție al incintei medievale; și poate chiar un al patrulea, cu nivelarea de sub zid, cu pregătirea platformei peste care s-a ridicat incinta.

Pentru lămurirea fazelor de construcție și conturarea locuinței L-1 a fost realizat un nou carou al secțiunii SC-1, c.6, prin prelungirea acesteia cu un metru spre nord, în *intra-muros*. Astfel, au fost descoperite laturile de sud, vest și de nord ale locuinței L-1 (locuință ce se continuă în profilul de est și se închide în SC-2). Dimensiunile sale, aproximative, pot fi estimate la 2,70 x 1,70 m. Zidul **Z-1**, legat cu mortar alb și ridicat din piatră de mici dimensiuni, tăiată neregulat, se pierde către profilul de N. În plus, este suprapus de o podea de lut. Înspre profilul de nord, L-1 este suprapusă de o altă structură de lut, regăsită în profil, înaltă de circa 0,50 m, care poate constitui o parte a unui perete de la un alt edificiu (**L-6** ?) sau, poate, de la o altă încăpere a aceleiași locuințe.

Materialul arheologic descoperit în straturile superioare ale acestei intervenții se compune din: monedă de secol VI p.Chr., fragmente de brățări de sticlă, fragment de candelă din secolele V-VI p.Chr. și fragmente ceramice aparținând, în cea mai mare măsură, secolului al VI-lea p.Chr. Spre vest, sub podeaua locuinței L-1, la circa. -0,45 m, a fost identificat un fragment de zid orientat est-vest, paralel cu profilul de N, denumit convențional **Z-2**.

Pe o porțiune de circa 0,80-0,90 m se disting trei asize, două din cărămidă și una din piatră de calcar fasonată. Acest zid este legat cu pământ și este acoperit, la rândul său, de un pat de lut galben. Pe

lățimea întregului profil de N se pare că avem o nouă structură, care se leagă de L-6 și intră chiar în profilul de V.

2008

SC-1

SC-2

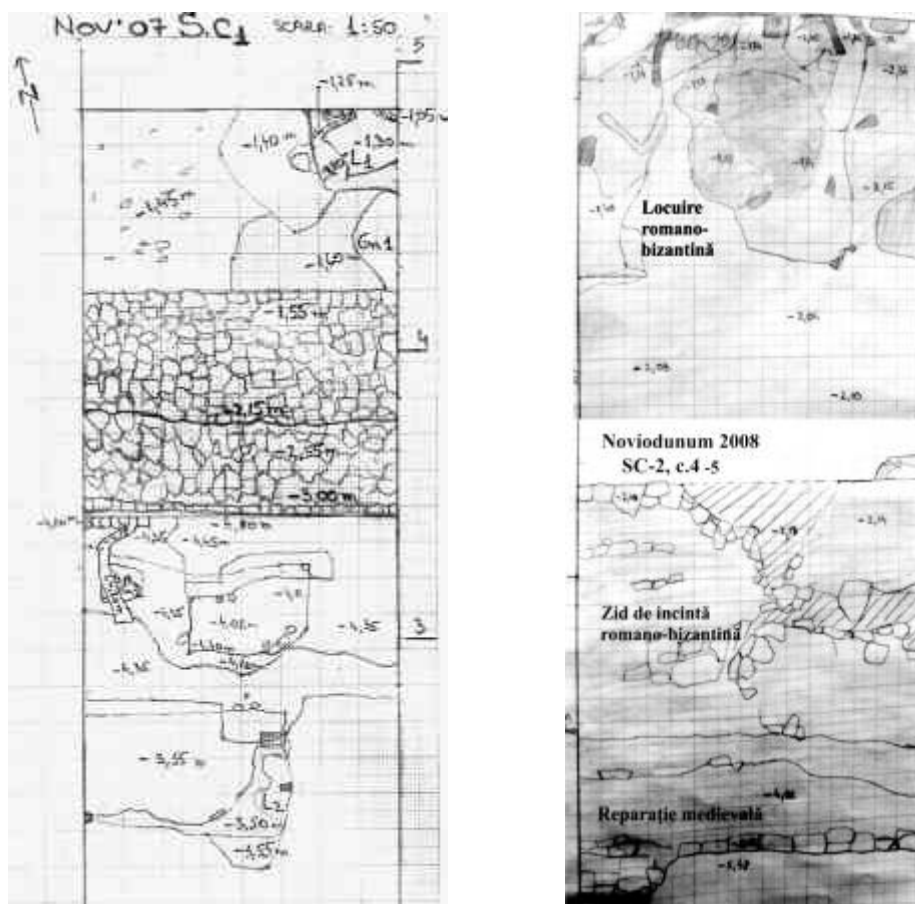
Din această porțiune a secțiunii SC-1 a fost recoltată o mare cantitate de olane de acoperiș (din estimări aproximative, pentru circa 6-7 mp). În acest stadiu incipient al cercetării se pare că zidul Z-2 ar fi

2008 - SC-1, nord

putut constitui temelia unui edificiu solid, dar cu elevație de *chirpici*, mulți descoperiți *in situ*. Deasupra asizelor Z-2 se observă un strat de lemn ars care se întinde pe circa 2 m, atât pe zid cât și pe lătuiala de deasupra sa. Cât despre cronologia acestor noi elemente, Z-2 și L-6, care par a fi corelate, este prematur

să facem aprecieri tranșante. Oricum, în funcție de materialele de care dispunem până în acest moment, ceramică majoritară din secolele V-VI p.Chr., fragmente de sticlă, piroane și, în funcție de stratigrafia care ne-a permis o datare aproximativă a locuinței L-1, putem include acest nou complex la sfârșitul secolului al V-lea - începutul secolului al VI-lea p.Chr.

Desene: D.Aparaschivei, G.Bilavski

Sub un strat consistent de dărâmatură, corespunzând ultimului nivel romano-bizantin (sfârșitul secolului al VI-lea), s-a observat un nivel de distrugere constituit dintr-un amestec de chirpici ars, de culoare roșietică, fragmente de țiglă și olane, ceramică, sticlă etc., de factură romano-bizantină¹⁷⁵. Alături de materialul identificat aici, a fost descoperită și o monedă romano-bizantină, care aduce elemente suplimentare de datare a nivelului de viațuire menționat.

Cronologic, a fost surprins un orizont cultural, reprezentat de două locuințe: peretele estic al locuinței L-1 (din SC-1) și locuința L-5, adosată acestuia. Peretele comun al celor două locuințe a fost distrus parțial de intervenția recentă a unei rozătoare.

Parțial intrat în profilul nordic al secțiunii SC-2, a fost descoperit un vas de mari dimensiuni, un chiup = *dolium* cu diametrul maxim de aprox. 1,50 m, cu pereții groși de 0,05-0,07 m. Se pare că recipientul era inclus în L-5, fiind adosat pereților acestei locuințe. Din interiorul vasului au fost prelevate bucăți din pereții locuințelor distruse, precum și chirpici arși, fragmente ceramice de factură romano-bizantină, o monedă din aceeași epocă, o cantitate consistentă de cenușă și cărbuni provenind de la o bârnă din structura de rezistență a unui alt complex, identificat în profilul nordic, la aproximativ - 2,05 m adâncime și resturi de olane de la acoperișul locuinței L-5.

¹⁷⁵ Materiale care provin, probabil, din structura de rezistență a locuințelor distruse prin combustie, situate la N, ori la E de complexe de locuire la care facem referire.

2008: SC-2 nord

Spre E, în apropierea profilului răsăritean al secțiunii SC-2, am identificat o altă etapă de distrugere, sub forma unui șanț care a secționat peretele de est al locuinței L-5. De aici a fost recoltată o cantitate impresionantă de chirpici ars, de culoare roșietică, fragmente de țigle și olane, numeroase fragmente ceramice de proveniență romano-bizantină, o monedă, obiecte din fier, sticlă ș.a. Sub acest nivel de dărâmatură (pus pe seama distrugerii prin incendiere a unei locuințe identificate în TC-5), s-a observat un altul, constituit din moloz, pietricele și resturi ceramice, dar și cu fragmente osteologice.

La lucrările de *grundis* realizate la est de L-5, sub podeaua de lut a locuinței menționate, a fost găsit un vâscior din lut, globular, de aprox.

0,12 m înălțime, decorat cu caneluri orizontale și paralele, dispuse pe umeri.

La aproximativ 2,10 m față de peretele de N, a fost identificat nivelul de călcare romano-bizantin, care se prezintă sub forma unei lentile consistente de pământ de culoare galbenă. Corespunzător acestui orizont cultural sunt fragmentele ceramice datate în secolul al VI-lea p.Chr., *terracota*, țiglele și olanele specifice acestei perioade, sticla colorată și fragmentele osteologice de proveniență animalieră.

La sud de nivelul de călcare romano-bizantin (la cca. 3,80 m față de profilul nordic al SC-2) a fost dezvelit zidul de incintă, surprins de altfel, în toate punctele de lucru de pe latura de sud a fortificației, având o deviație vizibilă NV-SE. Pe latura sa de nord și pe toată lățimea paramentului, zidul a suferit de pe urma intervențiilor antropice moderne, odată cu săparea tranșeei din Primul Război Mondial, surprinsă arheologic la aproximativ 5,80-6,00 m față de martorul de N, cu o deschidere de cca. 2,10-2,30 m.

Zidul de incintă, identificat pe toată lățimea secțiunii, a fost construit din pietre, blochete de dimensiuni reduse, legate cu mortar. După materialul arheologic și după tehnica de construcție poate fi atribuit perioadei romano-bizantine. Demantelarea sa poate fi pusă pe seama evenimentelor care au generat săparea șanțului defensiv din Primul Război Mondial.

Zidul incintei romano-bizantine a fost refăcut într-o epocă ulterioară, probabil bizantină târzie, această refacere având emplectonul legat cu un mortar lăptos și paramentul clădit diferit față de structura sa din celelalte secțiuni. Lățimea acestei refaceri a zidului variază de la 1,20 la 1,40 m, în funcție de gradul de distrugere consemnat, iar adâncimea variază de la -4,02 m în partea sa cea mai de nord, până către -5,60 m., față de nivelul actual de călcare de pe peretele nordic al secțiunii SC-2.

Obiectivele campaniilor viitoare sunt:

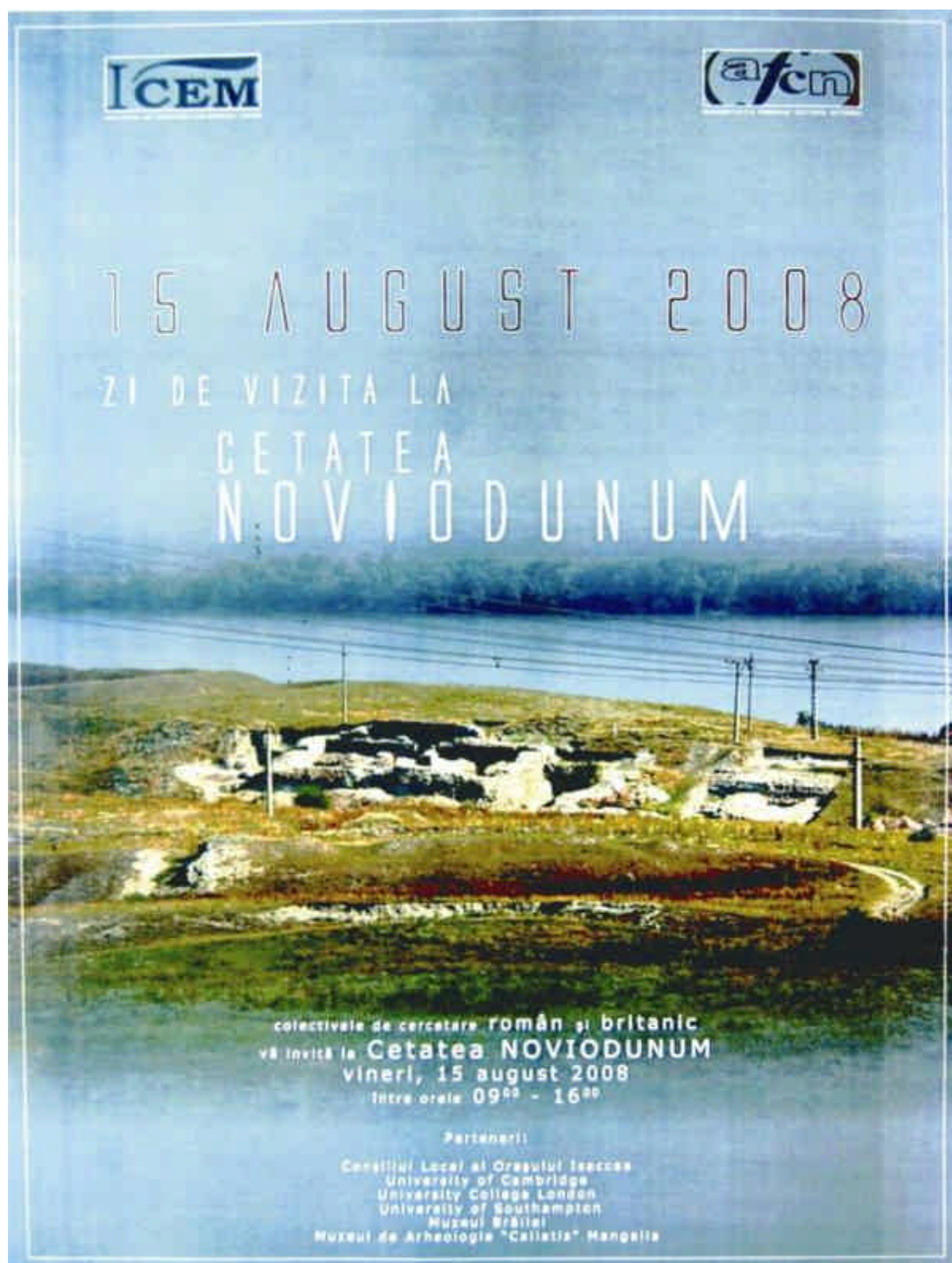
- prelungirea spre nord a secțiunilor SC-1 și SC-2, pentru rezolvarea situațiilor arheologice apărute în carourile 5 și 6; spre sud, pentru cunoașterea situației din caroul 1;
- continuarea investigațiilor în SC-1 și SC-2, pentru stabilirea raporturilor stratigrafice dintre complexele de locuire;
- evidențierea raporturilor cronologice între eventualele faze de construcție, refacere și distrugere a zidurilor incintei romano-bizantine și medievale; stabilirea legăturilor între locuirea ulterioară din interiorul și exteriorul fortificației și a semnificației cetății medievale în noile condiții istorice ale secolelor XI-XIV;
- corelarea rezultatelor cercetării din toate punctele actuale de lucru;
- încadrarea secțiunilor în planimetria generală a sitului *Noviodunum*.

Descoperiri monetare în 2008

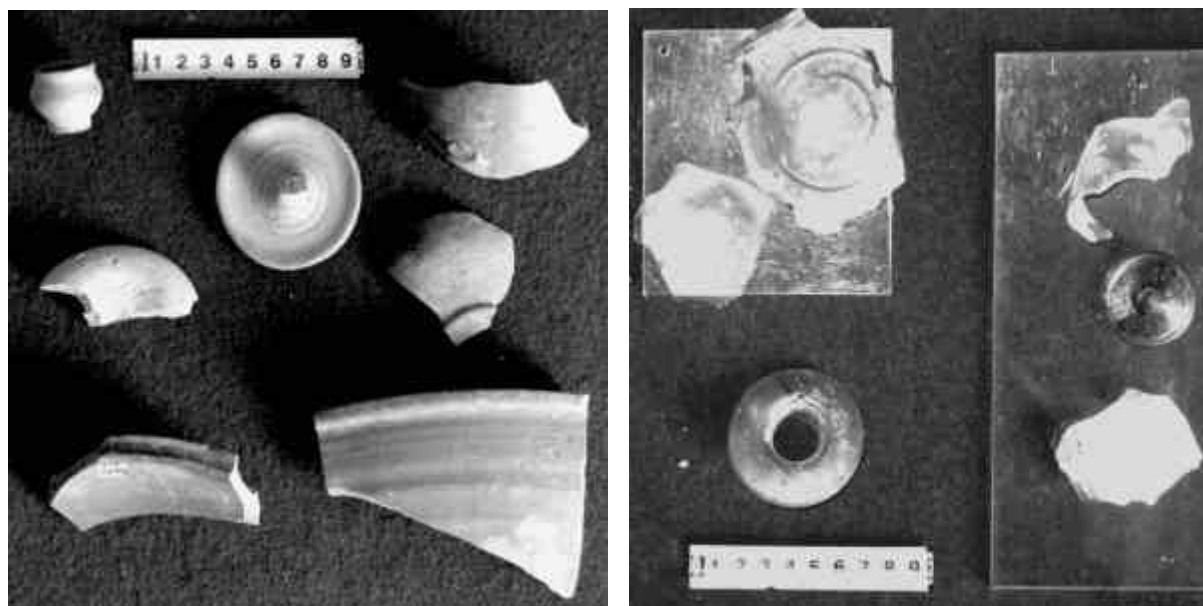
Nr.crt.	Secțiune, carou	Adâncime	Moneda	Epoca
1.	SC-1, c.3	- 3,40 m	romană	romană târzie
2.	SC-1, c.4, L-4	- 4,40 m	colonială	romană timpurie
3.	SA, c.3	la suprafață	<i>sestert</i>	romană timpurie
4.	SA, c. A 1	- 0,72 m	colonială	romană timpurie
5.	SA, c.3	la suprafață	<i>nomisma</i>	romano-bizantină
6.	SA, c.B-C 4	- 1,00 / -1,20 m		romano-bizantină
7.	SC-2, c.5	-1,45 m, dărâmtură	<i>nomisma</i>	romano-bizant., sec. V–VI p.Chr.
8.	SC-2, c.4	- 0,35 m, pe zidul de incintă R-B		romano-bizantină
9.	SC-2, c.5	- 1,45 m, locuință		romano-bizantină
10.	TC-1 – TC-2, c.3	martor pământ		romano-bizantină
11.	TC-3 – TC-2, <i>pass.</i>	martor pământ		romano-bizantină
12.	TC-5, c.2	- 1,30 m, c.1, în gr.demantelare		romano-bizantină
13.	TC-4, c.5	- 0,20 m	<i>follis</i> anonim, fragm.	bizantină medie
14.	TC	<i>passim</i>	tăiată mare	bizantină medie
15.	TC-5, c.1	vegetal		bizantină medie
16.	TC-4 – TC-1	martor pământ		bizantină medie
17.	TC-4, c.7	lângă groapă	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie, s.XIII
18.	SA, c.B3	- 1,20 m	„	bizantină medie s.XIII
19.	SA	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
20.	Cetate	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
21.	SC-2, c.4	- 0,30 m	<i>follis</i> anonim	bizantină medie, s.XI
22.	SC-1, c.6	- 1,35 m, în dărâmtură	tăiată mare	bizantină medie s.XIII
23.	TC-4, c.1	- 1,20 m	<i>skiphată</i>	bizantină medie s.XII
24.	TC	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
25.	TC-5 – SC 2 (curtina)	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
26.	TA – SC-1 (curtina)	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
27.	SA, c.B2	Gr. 5	tăiată mare	bizantină medie s.XIII
28.	SA, c.A4	Gr.menajeră	tăiată mare	bizantină medie s.XIII
29-39.	SA, c.B2	Gr. 5	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică (12 buc.)	bizantină medie s.XIII
29.	SA	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII
30.	cetate	<i>passim</i>	„	bizantină medie s.XIII
31.	cetate	<i>passim</i>	<i>stamena</i> denuminată, tăiată mică	bizantină medie s.XIII

Obiecte descoperite în 2008

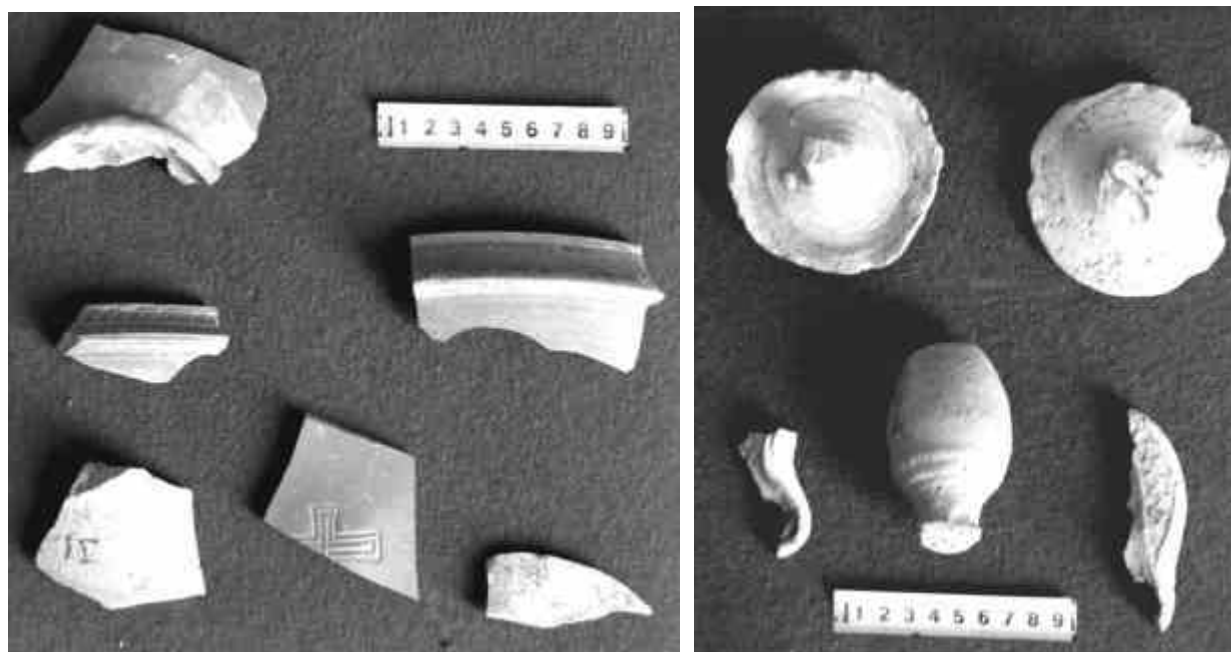
Nr.crt.	Obiectul	Secțiune, carou	Adâncime (m)	Material	Epoca
1.	gresie fragm.	TC-1 – TC-2		piatră	
2.	fusaiolă	TC-1 – TC-2, c.3	- 0,40	ceramică	
3.	bile praștie	SA, c.A1			
4.	cap statuetă	SC -2, c.3	- 1,15	ceramică	romană
5.	fragm. obiect Fe	SC -2, c.3, dărâmatu	- 0,60	fier	
6.	toartă cu nituri	SA, c.1		fier	
7.	cârlig de undiță	SC -1, c.4	- 2,70	fier	
8.	lamă cuțit	TC-5, c.3	- 1,50	fier	
9.	cui	SC -2, c.4	- 2,80	fier	
10.	cuie mici	TC-5, c.1 (pe zid)	- 0,50	fier	
11.	fragm. brățară împlet.	SC -2, c.2	- 1,10	bronz	romană
12.	inel	TC-5, c.6, dărâmatu	- 1,65	fier	
13.	mârgea	SA, c.B1		ceramică smălțuită	bizantină medie
14.	fragm.lamă	TC-5, c.6	- 1,65	bronz	
15.	fragm.lamă	SC-1, c.6	- 1,35	bronz	
16.	nasture globular	TC-4, c.8 (M-8)		bronz	bizantină medie
17.	nasture globular	TC-4, c.8 (M-8)		bronz	bizantină medie
18.	clopoțel	TC-4, c.8 (M-8)		bronz	bizantină medie
19.	pandantiv cu cru	TC-4, c.8 (M-8)		bronz	bizantină medie
20.	pandantiv floral	TC-4, c.8 (M-8)		bronz	bizantină medie
21.	inel	TC-4, c.8 (M-8)		fier	bizantină medie
22.	cercel	TC-4, c.8 (M-8)		argint	bizantină medie
23.	colier din 7 măști	TC-4, c.8 (M-8)		?	bizantină medie
24.	clopoțel	SA, c.B2		bronz	
25.	piron	SC-2, c.5-6, dărâmă		fier	
26.	piron	SC-2, c.6, chiup		fier	
27.	piron	SC-2, c.6, locuință		fier	
28.	piron, fragm.	TC-5, c.6	- 1,65	fier	
29.	piron	SC-2, c.5, dărâmat.	- 1,45	fier	
30.	piron	SC-1, c.5, L-6		fier	
31.	piron	SC-1, c.4	- 2,60	fier	
32.	piron	TC-5, c.2	- 1,30	fier	
33.	piron	SC-1, c.3	- 4,80	fier	
34.	obiect fragment.	SC-1, c.3	- 4,80	fier	
35.	scoabă	TC-1 – TC-2, c.2	- 0,30	fier	
36.	piron fragment.	SC-1, c.4	- 4,75	fier	
37.	piron fragment.	SC-1, c.4-5	- 2,95	fier	
38.	fragm.lamă	SC-1, c.4-5	- 2,95	fier	
39.	fragm. lanț	SC-1, c.4	- 2,70	fier	
40.	piron	SC-1, c.4, nivelare	- 3,15	fier	
41.	obiect fragment.	SC-1, c.4, nivelare	- 3,15	fier	
42.	piron	SC-1, c.5	- 2,20	fier	
43.	cui	TC-1, c.1	- 0,60	fier	
44.					
45.	scoabă	TC-1, c.1	- 0,60	fier	
46.	piron fragment.	TC-4, c.6	- 0,70	fier	
47.	scoabă	TC-4, c.6	- 0,70	fier	
48.	piron	TC-5, c.6	- 1,70	fier	
49.	piron	TC-5, c.6	- 0,70	fier	
50.	dorn	SC-1, c.3, sub L-4	- 4,75	fier	
51.	piron fragment.	TC-4, c.6-7	- 0,70	fier	

Afișele, preluate ca imagini în lucrarea de față, au fost executate de Alexandra Teodor și Aurel Stănică.

Ceramică utilitară romană produsă la Noviodunum și sticlă din sec. II-III p.Chr.

Ceramică romano-bizantină din secolele V-VI p.Chr.

Ceramică romano-bizantină și fragment de chirpici dintr-o locuință din sec.VI-VII p.Chr.

5.11. Campania 2009 (Dan Aparaschivei, George Bilavski¹⁷⁶). Obiective: *lămurirea situației complexelor din SC-1 și SC-2, c.5-6, clarificarea sistemului de construire a incintei, înlăturarea maritorului dintre cele două secțiuni și scoaterea în evidență a unei suprafețe care să ofere o imagine de ansamblu a curții de S-E.*

În speranța că vom putea găsi limitele locuinței L-1, dar și pentru a vedea care este situația complexelor descoperite în campania trecută (L-5 și L-6), am prelungit săpătura în *intra-muros*, în c.6, spre N, cu câte un metru, atât în SC-1 cât și în SC-2.

În noua suprafață săpăturile au evidențiat

o stratigrafie relevantă pentru zona intramurană a acestei părți a cetății.

O remarcă interesantă ar fi că stratul de arsură compus din lut ars la roșu, olane, bucăți de lemn ars, identificat în secțiunea TC-5 (deschisă anul trecut, la est de SC-2), se regăsește în SC-2, la o adâncime de 1,00 -1,25 m, și se prelungește în SC-1, pe circa 1,50 m către V. Așadar, situația arheologică surprinsă în TC-5 se află în conexiune cu cea surprinsă în secțiunea noastră. Sub acest strat, marcat de numeroase materiale medievale (din secolul al XIII-lea), a fost surprins un prim nivel de locuire efectivă, reprezentat de complexul L-1.

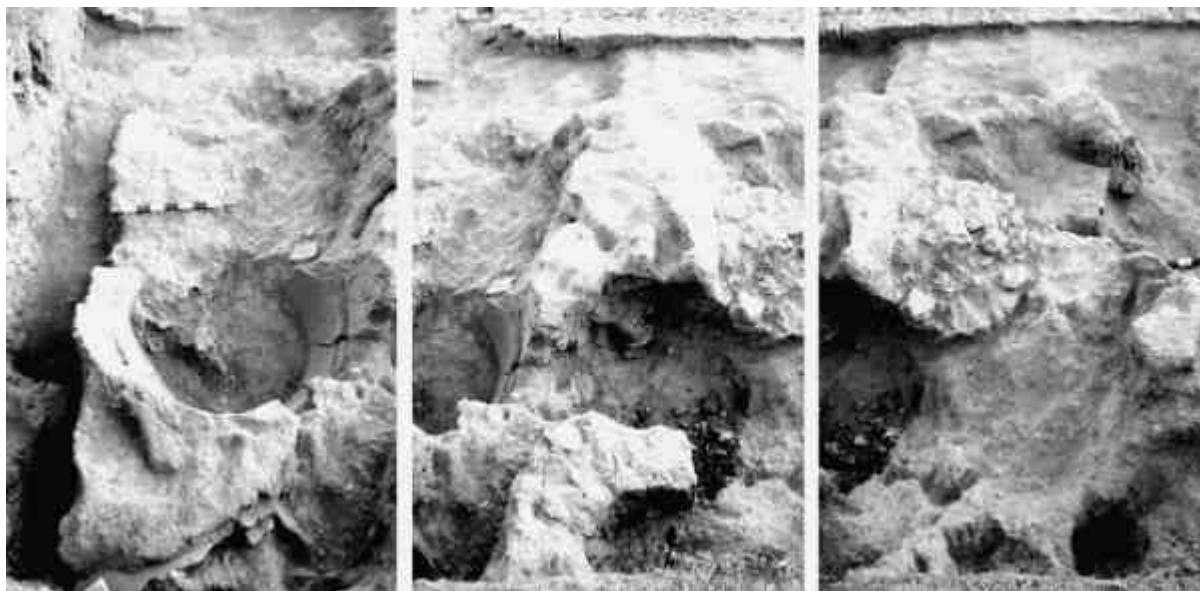
Secțiunea SC-1 a fost adâncită până la -2,35 m, înspre profilul de V, unde a fost investigată o **groapă medievală** cu material foarte bogat, atât romano-bizantin, antrenat, dar mai ales medieval, de secol XIII: 27 de monede tăiate, o amforetă întreagă, ceramică, brățări de sticlă, piroane de fier, foarte

¹⁷⁶ CCA din România. Campania 2009, cIMEc, 2010.

multe oase de animale, obiecte de os și corn, mărgelile din sticlă. Este vorba de o **groapă în formă de sac**, care a tăiat pereții complexului romano-bizantin identificat de noi ca L-1. La E de groapa menajeră, la circa -0,40 m adâncime față de nivelul actual de călcare, a apărut o formațiune de argilă amestecată cu cărămidă și piatră mărunță, care iese din profil, și care are dimensiunile de aproximativ 0,90 m x 0,80 m. Aceasta nu se leagă de dărâmătura de lut de sub ea, surprinsă în complexul L-1; în acest moment considerăm că este vorba de rămășițe ale unei construcții situate la N de L-1 și prăbușită ulterior. La circa -1,30 m adâncime, se observă un strat de arsură pe care îl regăsim deasupra nivelului de funcționare a locuinței L-1, pe toată lungimea profilului de N.

La limita carourilor 5 și 6 din SC-1 s-a reușit scoaterea în evidență a zidului de fundație (**Z-2**). În campaniile arheologice anterioare zidul a fost evidențiat pe o lungime de 1,40 m, având patru asize, dintre care două de cărămidă și două de piatră, prinse cu pământ, pe o înălțime de +0,27 m. Ținem să precizăm că încă nu a fost găsită închiderea acestui zid, spre E, din cauza cantității mari de lut prăbușit din pereți. De altfel pe întreaga lățime a secțiunii SC-1, și chiar în SC-2, există multă dărâmătură din chirpicii (*mattoni crudi*) din care erau făcuți pereții. În stratul de chirpici de deasupra lui Z-2 au fost surprinse două niveluri succesive de distrugere, sugerate de lentile subțiri de arsură cu cărbune provenind de la bârnele de lemn din structura de rezistență a clădirii.

În SC-2, spre profilul de E, lipit de vasul de provizii găsit anul trecut, s-a dat peste un al doilea *dolium*, cu partea superioară fără buză, la fel ca și în cazul primului. Chiupul 2 intră, aproape în întregime, în profilul de N, mai puțin de jumătate din diametrul părții superioare fiind surprinsă în urma săpăturii din acest an.

2009 – Noviodunum – Secvențe arheologice din interiorul magaziei cercetate în SC-1 și SC-2 nord

La aproximativ 0,60 m distanță de profilul de E, se delimitează peretele acestui *complex, reconsiderat de noi, după ultimele elemente, ca fiind o magazie* (Dan Aparaschivei). Către zidul de incintă peretele este prăbușit spre interior, peste chiupuri, ceea ce ar putea explica stratul consistent de pământ galben, care se găsește între cele două chiupuri și în jurul lor.

Pentru a avea o imagine cât mai completă și de ansamblu asupra acestui complex din *intra-muros*, a fost înlăturat martorul dintre SC-1 și SC-2. Materialele identificate în acest profil, amestecate și variate de la ceramică, la sticlă și fragmente de fier, oase și corn prelucrat, fragmente de brățări, nu au adus elemente

noi în cronologia stabilită anterior. *A fost obținută astfel, o suprafață săpată, SC, de 8 m lățime și de 18 m lungime*¹⁷⁷.

Înlăturarea martorului a clarificat, întrucâtva, și situația zidului **Z-1**. S-a dovedit că nu este vorba de un zid care ar tăia pereții complexului, așa cum se credea anterior, ci este o amenajare de formă ovală din piatră legată cu mortar (*pilon, stâlp*), cu dimensiunile: 1,10 m diametrul, pe direcția N-S, descoperit în totalitate, și 0,90 m pe direcția V-E. Se poate presupune că era o bază pentru o structură din lemn sau lut, având în vedere cantitatea mare de lut galben prăbușit peste acest element arhitectural¹⁷⁸. Spre est nu cunoaștem limitele pentru că zidul este acoperit de lut, iar la cca. 1,10 m distanță se află primul chiup (D-1). Acest vas nu a fost golit în întregime pentru a nu pune în pericol stabilitatea sa *in situ*, și așa destul de precară. În apropierea sa au fost descoperite două cărămizi cu ștampila *Classis Flavia Moesica*.

În concluzie, în zona *intra-muros*, a fost investigată, cel mai probabil, o magazie de *dolia*, aflată în legătură directă cu o anexă formată din una sau mai multe încăperi. ***L-1 se înfățișează ca un complex, cu mai multe încăperi, surprins pe o lungime de 7,10 m de-a lungul incintei.*** Până în acest moment, din cauza cantității mari de chirpici dărâmați, nu putem reconstitui planul exact al acestui complex, cu elevație din chirpici și lemn. Cât privește datarea sa, materialul ceramic bogat și monedele descoperite în cele trei campanii de săpături, ne ajută să menținem aceeași cronologie stabilită încă de la identificarea primelor elemente.

Astfel, succesiunea diacronică a locuirii în c.5-6 ale SC este următoarea: ridicarea construcției la sfârșitul secolului al V-lea, refacerea complexului în veacul al VI-lea și distrugerea acestuia, cel mai probabil, la începutul secolului al VII-lea p.Chr. Groapa menajeră găsită în partea de E a secțiunii, dar și materialul medieval abundent găsit în contexte diverse, fără a dispune de un nivel clar, ne arată că *în această zonă nu a existat o locuire consistentă în epoca medievală, ci una periferică. Reamintim că majoritatea complexelor medievale le avem extra-muros (L-3 și L-4).*

În urma săpăturilor efectuate în SC-2 *extra-muros*, la aceeași adâncime ca în SC-1, nu au fost identificate alte complexe.

Cât privește incinta medievală s-a putut observa faptul că nu prezintă o fundație solidă nici către est. Reamintim că în campania precedentă a fost identificată o porțiune de plintă în SC-1, numai pe circa 0,90 m lungime, către profilul de V, restul incintei medievale având la bază un strat de pământ tasat și un strat subțire de mortar, imediat sub prima asiză.

După înlăturarea martorului și adâncirea la baza incintei, către E, se observă faptul că, deși s-au folosit materiale de construcție grosiere, lucrarea este una destul de solidă. *Ruptura care se observă în incintă, către estul secțiunii, ar putea fi legată de conformația terenului sau, poate, de efectele unui cutremur*¹⁷⁹. Oricum, nu este vorba doar de extragerea pietrei de către localnici în perioada modernă, de vreme ce linia incintei, în partea sa *intra-muros*, este evident deplasată către interior.

Ca obiective de atins în campania următoare ar fi: degajarea pereților de lut căzuți în c.5 și c.6 *intra-muros*, pentru a structura planul depozitului cu anexe, adâncirea săpăturii în *extra-muros*, pentru a identifica noi complexe medievale sau romano-bizantine și deschiderea unei noi secțiuni, între Curtina C-1 și Turnul A, pentru a încerca degajarea în totalitate a curtinei și pentru a avea o imagine completă a locuirii în acest sector al cetății.

¹⁷⁷ Reamintim că s-au trasat secțiunile de 24 de metri lungime, dar în c.1 nu s-a intervenit încă, iar din c.6 s-au cercetat circa 2 m.

¹⁷⁸ Prezența acestui pilon în vecinătatea zidului de incintă poate fi pusă în relație cu sistemul defensiv al cetății, cu podețul de lemn sprijinit de zidul interior, pe care stăteau apărătorii cetății.

¹⁷⁹ Sugestia aparține d-lui dr.Eugen S.Teodor, de la Muzeul Național al României, căruia îi mulțumim. Ea vine să confirme părerea exprimată în subcapitolul *Concluzii* la Turnul Mare.

2009 – Descoperiri recente

Nr. Crt.	Campanie	Sector / secțiune / carou	Complex/ adâncime	Obiect	Data	Observații	Datare	Conservare
1.	2009	SC 1/c.6,	-1,35	amforetă		în profilul de E	sec. VI	întreg
2.	2009	TC 4 – TC 1, c. 3	0,20(fata de pilon)	capac amforă	6 aug.			întreg
3.	2009	SC 1/c.6,	-1,65	opaiț	13 aug.			întreg
4.	2009	TC 4 – TC 1, c. 5		frg. opaiț	6 aug.	treapta 4		
5.	2009	TM/CT 6, c. 3	-2,4	frg. opaiț	18 aug.			
6.	2009	TC 4 – TC 1, c. 5		opaiț frg.	6 aug.	treapta 4		
7.	2009	TM/CT 6, c. 2		frg. opaiț	7 aug.			
8.	2008	Supr. A	Gr. A4	frg. opaiț				
9.	2009	TM/CT 6, c.2	2,2 m	frg. opaiț				
10.	2009	TM. CT 9, c. 2	2,6 m	ob. os	12 aug.	nivel arsură	med. ?	întreg
11.	2009	TM	passim	frg. opaiț	17 aug.			
12.	2009	TM, CT 4, c. 2	2,7 m	frg. opaiț cu marca SEXTI	13 aug.	niv. Dărâmtură	sec.II	
13.	2009	TM, CT 6, c. 2	2,6 m	frg. opaiț	13 aug.	niv. Păm. Galben		
14.	2009	TC 4 – TC 1, 3	0,45-0,50 m lângă pilon	opaiț	13 aug.	în partea de V		
15.	2009	TM, CT 9, c. 2	2,40 m	ob os	13 aug.	niv. Dărâmtură		
16.	2006	TM, CT 1, c. 3	2,15 m	opaițe fragmen-tare (2)	6 aug.	gr. Hambar		
17.	2009	SC 2, c. 6		opaiț			sec.XI	
18.	2009	CT 1		maner os	4 aug.	curățenie / lângă zidul de incintă		
19.	2009	SC 1, c.6,	2,3 m	urcior smălțuit frg.	17 aug.	din groapă	sec. XI	
20.	2009	SC 2, c.6	0,4 m	opaiț ???				
21.	2009	TC 4 – TC 1	0,36 m	greutate ???				
22.	2009	SC 1		greutate plasă pescuit				

Nr. Crt.	Campanie	Sector / secțiune / carou	Complex/ adâncime	Obiect	Data	Observații	Datare	Conservare
23.	2009	TM CT 6, c.3	2,3 m	cercel		sub gr.hambar	sec. VI	x
24.	2009	<i>passim</i>		monedă tăiată	7 aug.		sec. XIII	x
25.	2009	TM CT 6, c.2	2,2 m	monedă	7 aug.		sec. IV	x
26.	2009	SC 1, c.5		monedă tăiată	7 aug.	în profil N		x
27.	2009	TC 1 - TC 4, c.3.	0,2 m față de pilon	folles		platformă	sec. XI	x
28.	2009	TM, CT 6, c.3	2,10-2,15	monedă	6 aug.	gr. Hambar	sec. IV	x
29.	2009	TC 4 - TC 1	0,20-0,30	monede (2)	6 aug.	colț N	sec. IV	x
30.	2009	TC 4 - TC 1		monedă	5 aug.	treapta 4	...	x
31.	2009	TC 4 - TC 1, c.5	0,1 m	monedă		demontare martor	sec. IV	x
32.	2009	TC 1 – TC 4, c.3.	0,4	monedă	20 aug.			
34.	2009	SC 2, c.6	0,25 m	monedă		în vegetal	sec. IV	x
35.	2009	TC 4- TC 1, c.3	0,45 m	monedă	20 aug.	păm.galb. peste arsură	sec. IV	x
36.	2009	SC 1, c.6	2,2 m	monedă		groapă	sec. IV	x
37.	2009	SC 2, c.4	2,4 m	monedă (stamena)			sec. XII	x
38.	2009	SC 1, c.6	1,25 m	monedă			sec. IV	x
39.	2009	SC 1, c.6	1,25 m	monede tăiate (6)	12 aug.	groapă	sec. XIII	x
40.	2009	SC 2, c.2	2,7 m	monedă	13 aug.		sec. V	x
41.	2009	SC 2, c.6	1,8 m	monede tăiate (8)		groapă	sec. XIII	x
42.	2009	SC 2, c.6	1,2 m	monede tăiate (11)		groapă	sec. XIII	x
43.	2009	TC 2, c.2	3 m	monedă tăiată		gr. demant. fronton	sec. XIII	x
44.	2009	SC 2, c.6	1,3 m	monedă			sec. V	x
45.	2009	TC 4 – TC 1, c.3-4	0,3 m	monedă	20 aug.		...	x
46.	2009	TC	curățenie	folles	14 aug.		sec. XI	x
47.	2009	SC 1, c. 6	1,25 m	monede tăiate (3)	12 aug.	groapă	sec. XIII	x
48.	2009	TC 4 – TC 1, c.3	0,35 m	picioar statueta bronz	7 aug.	platformă		x
49.	2009	TM <i>passim</i>		fragm.vas bz.	7 aug.			x

Afiș: Carmen Simionescu

Capitolul VI – Săpături de salvare

6.1. 2003 - Cetate E-NE (V.H.Baumann, Aurel Stănică). **Săpătură de salvare** ocazionată de realizarea proiectului de alimentare cu apă potabilă a bazei arheologice, situată în zona de NE a cetății.

Traseul ales pentru îngroparea conductei de alimentare cu apă potabilă urmărește, la NE și la E, conturul fortificației romano-bizantine, și care permite efectuarea de săpături arheologice și realizarea unui profil N-S a zonei de est a cetății. Secțiunea de control, numită convențional **S-4**, a urmat un traseu sinuos, de aprox. **220 m**, *punctul 0* fiind vechea conductă de apă potabilă extrasă din puț, situată la 10 m E de clădirea principală a Bazei arheologice; a) pct. 0, ↓ 4, orientare aprox. N-S; b) ↓ 4 - ↓ 9, orientare NV-SE 15°; ↓ 9 - ↓ 20, orientare NV-SE 65°; ↓ 21 - ↓ 27, orientare NE - SV; ↓ 27 - ↓ 55 orientare N - S. S-a folosit caroul de 4,00 m, primele 27 de carouri fiind de 4,00 x 1,00 m, următoarele 28 fiind de 4,00 x 2,00 m.

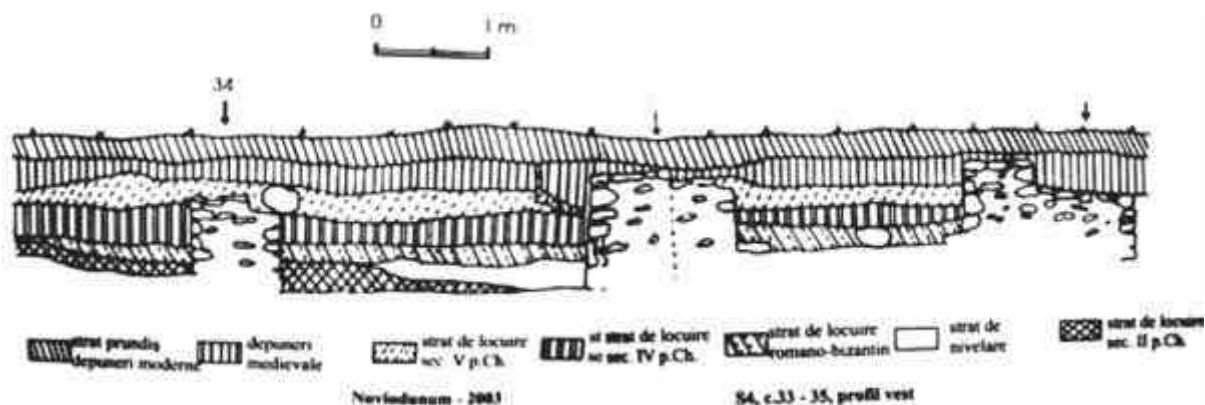
Primele 20 de carouri au fost adâncite până la -1,20 m. Situațiile de săpătură sunt cele întâlnite pretutindeni în aria cetății: strat gros medieval, care realmente a distrus locuirea romană până la o adâncime relativ mare. Ca noutate, menționăm gropile a două morminte, în carourile 4-6, care perforază

nivelurile bizantine Numai în vecinătatea răsăriteană a cetății, locuirea romană a rezistat datorită puternicelor ziduri legate cu mortar, evident distruse în mare parte și acestea.

Ziduri legate cu mortar au fost surprinse în c.31 (↓), în c.32, c.34, imediat sub vegetalul actual, datorită faptului că zona a fost nivelată în anul 1971, cu ocazia organizării de șantier a Intreprinderii Transelectica, în condițiile montării în apropiere a unor stâlpi de înaltă tensiune. Zona a fost nivelată, zidurile au fost rase cu „vola”, pământul fiind aranjat apoi deasupra unei nivelări cu pietriș.

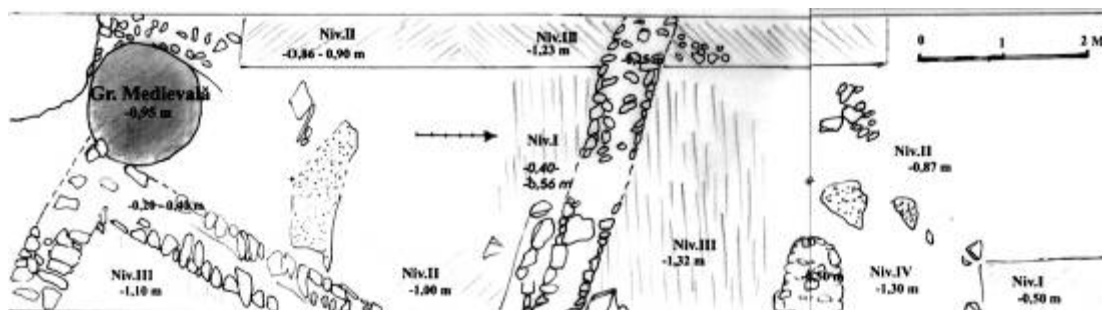
În dreptul ↓ 34, la -0,60 m adâncime, pe un nivel roman, a fost descoperită temelia unui zid orientat V-E, întreruptă pe mijlocul secțiunii. Între țărâșii 31 și 34 au fost deschise la răsărit două casete laterale: **cas.1**, de 6,00 x 2,00 m (c.30-32) și **cas.2**, de 8,00 x 2,00 m (↓ 32-34). Un strat masiv de mortar de la zidăria romană se află sub vegetal, în c.38-39. În caroul 39 o podea de lut acoperă urmele de mortar.

În c.41 s-a dat peste o masă informă de pietre fără mortar. Au fost deschise alte două casete: **cas.3**, în c.37-39, de 11,00 x 2,00 m și **cas.4**, în c.40-41, de 6,50 x 2,00 m. Casetele au prins, mai toate, jumătate din carourile învecinate. După descoperită, s-au ivit pietre și în carourile 46-47.

În c.34, sub solul actual, la adâncimea de -0,50 m, se află **un nivel romano-bizantin** situat sub dărâmătura de țigle a acoperișului prăbușit. Acesta se învecinează la nord cu un zid cu temelie profundă, care păstrează o asiză sau două dintr-o **elevație prinsă cu mortar roșcat**. La sud, nivelul romano-bizantin este marcat de un fragment de temelie. *Nivelul romano-bizantin a fost amenajat deasupra unei nivelări groase de 0,20 m, din care au fost recuperate câteva fragmente ceramice din sec al III-lea p.Chr. Toate aglomerările de pietre și resturi de podele și din pereții unor locuințe, din pământ ars, aflate sub vegetalul actual, în c.38-47, aparțin epocii medievale, fiind datate cu materiale din secolele XI-XIII.*

Nivelurile romane din c.33-35 urmăresc evoluția unei locuințe impunătoare din epoca romanității târzii. Au fost surprinse, inițial, trei niveluri: la -0,80 m; la -0,70 m; la -1,00 m (-1,10 m), mai adânci în caseta 2. În dreptul ↓ 35 a fost descoperită baza unui pilon din pietre prinse cu mortar, de formă ușor ovoidală, la baza căruia, pe cel de-al treilea nivel, s-au descoperit resturile a două ulcioare și baza unui castron cenușiu, laolaltă cu o serie de materiale ceramice de amfore, oale, castroane de import – pergamiene (a.150-200 p.Chr.). Se pare că primele două niveluri aparțin secolelor IV-V p.Chr, iar **niv.III** aparține secolelor II-III p.Chr.

2003 – Noviodunum. S-4, c.31-35. Edificiu romano-bizantin

2003 – Noviodunum. Edificiul romano-bizantin în S-4, c.32-34.

Situația este asemănătoare în carourile 32-33, unde **N.II**, aflat la -0,80 m adâncime este marcat de ceramică caracteristică, de o monedă de sec.IV p.Chr., de o jumătate de bombardă ceramică, asemănătoare celor din ferma de la Telița - *La Pod*. În c.32, în stratul de nivelare de pe N.III, au fost găsite fragmentele unei țigle cu ștampila flotei - scriere mică cursivă, cu litere mari, pe un singur rând: **CLASSISFLM**.

Zidurile descoperite în c.32-33 sunt construite pe/ în nivelarea de pe nivelul roman timpuriu. *Edificiul romano-bizantin avea pardoseală de cociopesto de 5 mm, construită pe această nivelare, respectiv N.I, în sec.al V-lea p.Chr.* Nivelurile romane timpurii dețin o cantitate mare de fragmente ceramice, sticlă și metale.

În carourile 34-35 s-a coborât pe **N.IV**, aparținând, sigur, sec.al II-lea p.Chr., în conformitate cu o monedă din c.34, cu ceramica de lux și cu un alt fragment de țiglă, descoperit între ziduri, la adâncime de -0,40 m și purtând aceeași ștampilă ca cea de mai sus.

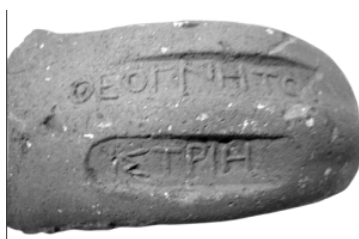
În **c.42** a fost localizat un complex de locuire, o **locuință de suprafață** cu dărâmătura pereților *in situ* și cu materiale ceramice **din sec.al XII-lea**. În **c.44** a fost descoperită groapa unei mari **locuințe-bordei** care, pe baza ceramicii, poate fi **datată în secolele XII-XIII**. O masă informă de pietre provenite, foarte probabil, din ziduri romane distruse în epoca modernă, se află în c.47. În molozul unui zid romano-bizantin, distrus în secolele XII-XIII de locuirea medievală, a fost descoperită o *toartă de amforă cu două ștampile* inscripționate în lb.greacă: cu numele producătorului – *Theognetos* – și cu numele cetății căreia îi aparținea - *Histria*, sub forma ΙΣΤΡΙΗ (la genitiv) asemănătoare legendei de pe ultimele emisiuni monetare autonome ale orașului, de *tipul cu Apollon pe omphalos*, din secolele II-I a.Chr.¹⁸⁰. Considerăm că explicația celor două ștampile trebuie căutată în caracterul privat al unei producții de amfore destinate transportării peștelui și executată la comanda autorităților histriene la Gurile Dunării unde interesele economice ale Histriei erau deosebite, la sfârșitul epocii elenistice și la începutul epocii romane¹⁸¹.

¹⁸⁰ V.H.Baumann et alii, în CCA 2004. Campania 2003, 149, nr.91 (*Isaccea, jud.Tulcea. Noviodunum*); V.H.Baumann, *Amfore și ștampile la Histria*, în *Ex Ponto*, nr.3 (8), (Anul III), 2005, 189-192; V.H.Baumann, *Despre începuturile vieții romane la Noviodunum*, *Peuce* 6, SN, 2008, 189-206.

¹⁸¹ Opaît A., Baumann V.H., 2005, *Au sujet de la possibilité de la préparation industrielle dupoisson en Dobroudja ancienne*, în *Orgame (Argamum). 40 de ani de cercetări arheologice*, București-Tulcea-Jurilovca, 21; Opaît A., Baumann V.H., 2006, *Considerații privind posibilitatea industrializării peștelui în Dobrogea antică*, în *Orgame / Argamum, Supplementa 1, A la recherche d'une colonie. Actes du Colloque International „40 ans de recherche archéologique à Orgamè / Argamum, Bucarest – Tulcea – Jurilovca, 3-5 octobre 2005”*, Bucarest, 397-405.

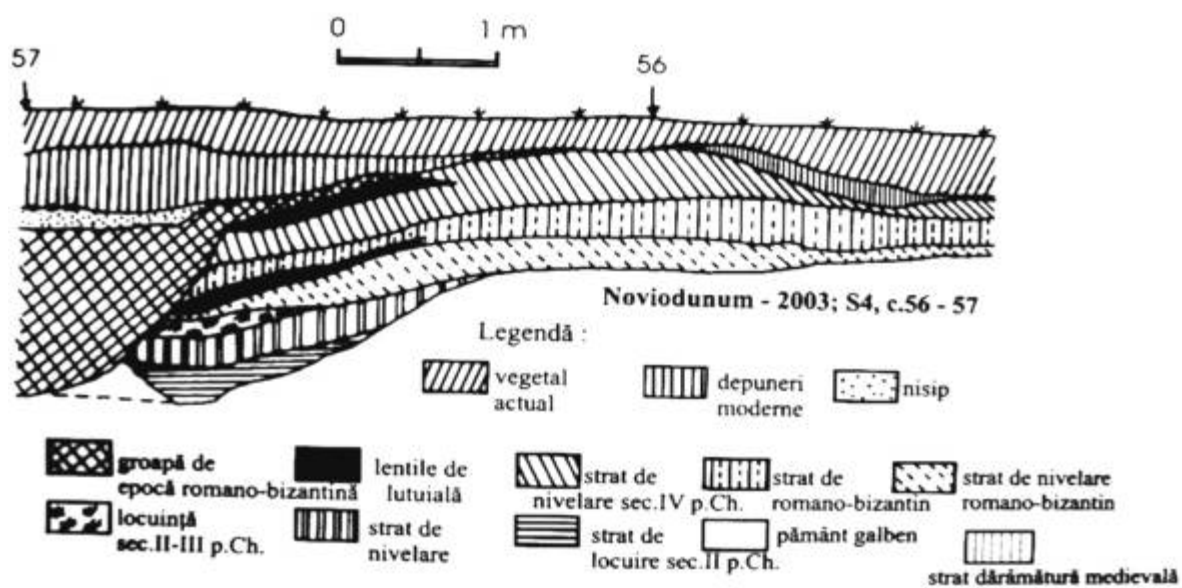
2003 – Noviodunum. Săpături de salvare, zona de est. Komplexe arheologice în S-4.

De altfel, această producție era posibilă la *Noviodunum* numai datorită prezenței trupelor romane în acest important punct strategic și de tranzit comercial de la începutul secolului I p.Chr., fenomen demonstrat arheologic, printre altele, și de descoperirea, în S-4, c.56, a unui fragment de cupă italică, *forma Goudineau 13/18* din prima jumătate a secolului I p.Chr.¹⁸².

În **carourile 51-53** a fost surprins un **nivel de epocă medie bizantină**, cu locuințe de suprafață la adâncimi cuprinse între -0,60 și -0,65 m, marcate de temelii superficiale. **Trei niveluri romane** au fost surprinse în zona sudică, spre șosea, în **carourile 54-57**. Primele două niveluri, situate la adâncimi de -0,40 m și la -0,70 m, sunt romano-bizantine, datate cu monedă și material ceramic specific, ca și cel de-al treilea nivel, situat sub o nivelare de 0,20 m grosime, care aparține epocii romane timpurii.

¹⁷⁴ V.H.Baumann, *Ceramica terra sigillata de la Noviodunum*, în *Peuce* 6, SN, 2008, 219, nr.4 (207-250). Adaugă și celelalte trei fragmente de sigillate italice cu pereții netezi din sec.I p.Chr.(platou și bol: *formele Goudineau 25 și 21*; cupă, *forma Conspectus 49*, descoperite în straturile de pământ cu care a fost acoperit Turnul Mare în epoca medie bizantină). Vezi și descoperirile monetare din c.56, în tabelul de mai jos.

Ceramică terra sigillata și opaițe descoperite în secțiunea S-4

Descoperiri monetare în S-4

caroul	adâncimea	moneda	epoca
1.	vegetal	<i>skiphată</i>	bizantină medie
2.	vegetal	$\frac{1}{2}$ <i>follis</i> anonim	bizantină medie
3.	- 0,90 m	monedă romană	<i>romană timpurie</i>
4.	vegetal	bizantină	Bizantină medie
5.	vegetal	tăiată,cu modulul mic	bizantină medie
6.	vegetal	monedă romană	<i>romană timpurie</i>
7.	-1,30 m	<i>follis</i> anonim	bizantină medie
8.	- 1,60 m	tăiată, sec.XIII	bizantină medie
9.	- 1,50 m	bizantină	bizantină medie
10.	- 1,40 m (Gr.mediev.)	monedă sec.II p.Chr.	<i>romană timpurie</i>
11.	- 0,30 m	bizantină	bizantină medie
12.	- 0,30 m	bizantină	bizantină medie
13.	- 0,60 m	<i>follis</i> anonim	bizantină medie
14.	vegetal	<i>skiphată</i>	bizantină medie
15.	- 1,00 m	monedă romană	monedă romană
16.	- 1,00 m	<i>skiphată</i>	bizantină medie
17.	- 0,40 m	<i>follis</i> anonim	bizantină medie
18.	- 0,30 m	tăiată,cu modul mare	bizantină
19.	- 0,80 m	bizantină	bizantină
20.	- 1,20 m	monedă romană	<i>romană târzie ?</i>
21.	vegetal	monedă mare, ștearsă	
22.	vegetal	monedă bizantină	bizantină medie
23.	vegetal	bizantină tăiată	bizantină medie
24.	vegetal	<i>follis</i> anonim	bizantină medie
25.	- 0,50 m	bizantină	
26.	- 0,50 m	<i>skiphată</i> tăiată	bizantină medie
27.	- 0,70 m	monedă mare	bizantină medie
28.	- 0,70 m	monedă mare	bizantină medie
29.	- 0,40 m	monedă mare	
30.	- 0,95 m	monedă romană	<i>romană târzie ?</i>
31.	- 0,40 m	monedă bizantină	
32.	- 0,30	monedă romană	<i>romană târzie ?</i>
33.	- 0,80 m	monedă colonială ?	<i>romană timpurie</i>
casetă	vegetal	<i>skiphată</i>	bizantină medie
34.	- 1,20 m, pe niv.IV	<i>Constantius Caes.</i>	<i>romană târzie</i>
35.	- 1,20 m	monedă colonială ?	<i>romană timpurie</i>
36.	- 1,05 m, pe niv.III	monedă romană $\frac{1}{4}$	
37.	vegetal	<i>skiphată</i> tăiată – 3 buc	bizantină medie
38.	vegetal	<i>skiphată</i> tăiată – 3 buc	bizantină medie
39.	vegetal	bizantină tăiată	bizantină medie
40.	- 0,40 m	monedă bizantină	
41.	vegetal	monedă bizantină	
42.	- 0,25 m	monedă mare	
43.	vegetal	monedă romană	<i>romano-bizantină</i>
44.	vegetal	monedă romană	
45.	niv. mod.cu pietriș	monedă romană,sec.4	<i>romană târzie</i>
46.	- 0,60 m	tăiată,cu modulul mic	bizantină medie
47.	- 1,25 m	monedă romană	
48.	- 0,80 m	monedă romană	
49.	- 1,00 m	monedă romană	

caroul	adâncimea	moneda	epoca
50.	- 1,10 m	monedă romană, 2 buc.	romană timpurie
51.	- 1,00 m	monedă romană	distrusă
52.	- 1,50 m	monedă rom., distrusă	romană timpurie
53.	- 1,30 m	monedă rom., 3 buc.	romană timpurie
54.	- 1,00 m	monedă romană	
55.	Locuința, - 0,40 m	monedă rom., 2 buc.	romană timpurie
56.	- 1,10 m	monedă rom., 2 buc.	romană timpurie
57.	- 1,45 m, niv.IV	monedă rom., 2 buc	
58.	- 1,10 m	monedă distrusă	
59.	- 0,65 m	monedă romană, sec.4	romană târzie
60.	- 1,20 m	monedă romană	
61.	Perete sud	monedă romană	
62.	- 1,95 m, niv.VI	<i>dupondius</i>	romană timpurie
63.	- 1,10 m	monedă mare rom, 2b	romană timpurie
64.	- 0,80 m	monedă rom.-bizant.	romană târzie
65.	vegetal	tăiată, cu modul mare	bizantină medie
66.	- 0,35 m	<i>follis</i> anonim	bizantină medie

6.2. 2003 - Sector: așezare civilă (V.H.Baumann, Gh.Mănucu-Adameșteanu, Aurel Stănică, Mariana Omeniuc).

Săpătură de salvare ocazionată de realizarea proiectului de alimentare cu apă potabilă a Stației de gaze naturale Isaccea, situată la 1,5 km SE de cetate.

În partea de SE a cetății, la cca. 20 m sud, așezarea civilă a fost secționată de la est la vest, printr-o secțiune magistrală – **S-3**, de 550 m lungime și 2,00 m lățime. În funcție de situațiile apărute, au fost deschise 14 casete. S-a avut în vedere păstrarea complexelor arheologice descoperite și, datorită acestui considerent, secțiunea, împărțită în două pe lungime, a fost adâncită până la -1,20 m - spre nord și până la 2,00 m - spre sud.

Pe traseul secțiunii S-3 au fost surprinse mai multe complexe arheologice din secolele XI-XIV: locuințe, gropi menajere, cuptoare, morminte aparținând locuirii medievale *extra-muros* de la *Noviodunum*. Întrucât această locuire a bulversat straturile arheologice ale epocii romane și romano-bizantine până la adâncimi de aproape -2,00 m, complexele de locuire romană au rămas, de cele mai multe ori, în afara cercetării.

Putem, totuși, menționa numeroase descoperiri de epocă romană: monede, opaițe, ceramică *terra sigillata*, majoritatea din secolele II și III p.Chr., dar, din păcate, nu în contexte arheologice sigure. Mult mai bine individualizată, din punctul de vedere al descoperirilor romane, este partea apuseană a secțiunii S-3, **carourile 53-83**, respectiv zona din vestul secțiunii magistrale S-I, cercetată în anii 1995-1997. Întrucât situațiile de săpătură din această suprafață de teren sunt relevante pentru istoria întregii zone arheologice, le vom prezenta pe scurt, urmând ca ele să-și ocupe locul cuvenit într-un viitor volum monografic referitor la zona *extra-muros* de la *Noviodunum*.

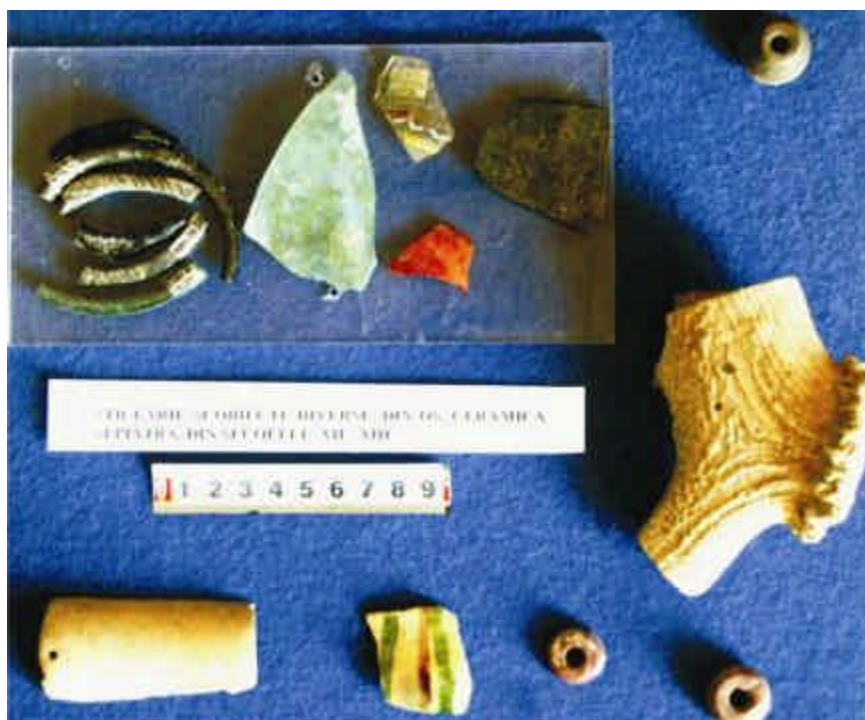
În c.53, sub vegetal, o nivelare de 0,30 m cu pământ galben, acoperă un strat de pământ cenușiu, amestecat cu pământ galben-murdar, din care s-au recoltat materiale ceramice de secol XI. Între -1,10 m și -1,80 m adâncime se întâlnesc niveluri romane, străpunse de gropi de epocă medie bizantină (din sec.al XI-lea și din sec.al XIII-lea).

În c.55, la -1,00 m adâncime, s-a dat peste o temelie de zid roman cu mortar de var, orientată N-S, distrusă la nord de locuirea medievală din sec.al XI-lea. Nivelul zidului a fost surprins la adâncimea de 1,35 m, și a fost datat, cu monede și ceramică, în sec.al III-lea p.Chr.

Din c.56 profilul nordic prezintă o situație extrem de complexă care evidențiază intensitatea de locuire din epoca medie bizantină. Materialul arheologic este amestecat, datorită gropilor menajere care se succed, suprapunându-se până sub arabilul actual. Urmele locuirii romane se întâlnesc în dreptul ↓ 56, începând de la -1,30 m adâncime, până spre -2,00 m. Aici, în carourile 56-65, sub vegetal, s-a dat peste un

strat de pământ ars, amestecat cu cenușă, care suprapunea un nivel din secolul al III-lea p.Chr. datat cu monede, opaițe întregi și fragmentare, descoperite la adâncimi cuprinse între -0,85 m și -1,40 m¹⁸³. Stratul roman, de culoare galben-cenușie, este perforat de gropi și cuptoare medievale în formă de potcoavă. Un fragment de podea de la o locuință romană, cu urmele instalației de foc la NE, s-a păstrat în dreptul ↓ 57. Podeaua este suprapusă de o locuință semi-adâncită, suprapusă, la rândul ei, de o locuință asemănătoare, ambele de epocă medie bizantină. Straturile medievale, în special cele de secol XI, au o culoare cenușie.

În dreptul ↓ 58, la adâncimea de -1,70 m, s-a dat peste o locuință romană, cu o groapă menajeră de formă ovală, din epoca romană timpurie, nivelată și astupată de podeaua unei locuințe romano-bizantine, situată la -1,20 m adâncime, nivel de pe care, în c.59, a fost recoltată o *amforă cilindrică*, specifică secolelor V-VI p.Chr. La mijlocul caroului 60, în dreptul nivelului romano-bizantin, au fost descoperite resturile unui *apeduct roman*, orientat 25° NE, distrus de amenajările medievale. Gropi mari, în formă de clopot, cu materiale de sec. XIII, întâlnite în dreptul țărășilor 61, 62, 69, 71, 72, se adâncesc de la -0,55 m până la -2,20 m.

Din c.61 până în c.65, la adâncimi cuprinse între -1,40 m și -1,80 m, se află un strat de petriș, asemănător unei structuri pietonale, din care au fost recoltate materiale ceramice romane. În c.64, nivelul roman, situat la -1,80 m adâncime, este marcat de o podea cu pietre, pigmentată de arsură.

În profilul nordic al c.66 a putut fi urmărită configurația câtorva locuințe din ultima perioadă medie bizantină. Acestea sunt semi-îngropate, până la -0,55 m adâncime, fiind mai ridicate în zona intrării, având aspectul unei linguri cu mânerul spre intrare. Din dreptul ↓ 70, până la mijlocul caroului 72 nivelul de secol XIII este marcat de o podea de lut galben. Groapa unui bordei, săpat în c.70, din nivelul de secol XIII, perforează, la -1,00 m, un strat de arsură din sec.al XI-lea, care reflectă o activitate meșteșugărească. În dreptul țărășului 72, la -1,70 m adâncime, a fost surprins un cuptor-*pietrar* în formă de potcoavă, care aparținea unei locuințe de secol XI, adâncită dintr-un nivel situat la -0,70 metri.

¹⁸³ Opaitele au fost publicate în *Peuce* 7, 2009, 217-310; vezi, V.H.Baumann, *Lucernele de la Noviodunum*, nr. 99, 100, 113, 114, 117, 121, primele cinci, din sec.III, găsite în c.65, ultimul, în c.56, din sec.III-IV p.Ch.

În c.76, straturi dese de arsură și cenușă pornesc în pantă de la est spre vest, perforând și suprapunând stratul de locuire romană. Sub arabil, până la adâncimea de -1,70 m, straturile de arsură sunt acoperite de resturile unor podele de lut ale unor locuințe medievale. Din dreptul țărâșului 77, un perete de pământ galben-ars, orientat spre NE, marchează la est limita unor depuneri uriașe de reziduri, cu cenușă și pământ ars, amestecate cu materiale ceramice romane, metale, monede, sticlă și oase, care atestă o intensă activitate meșteșugărească din epoca romanității târzii. ***Această zonă, cuprinsă între țărâșii 77 și 83, este zona celor mai intense descoperiri romane de pe traseul secțiunii magistrate S-3.***

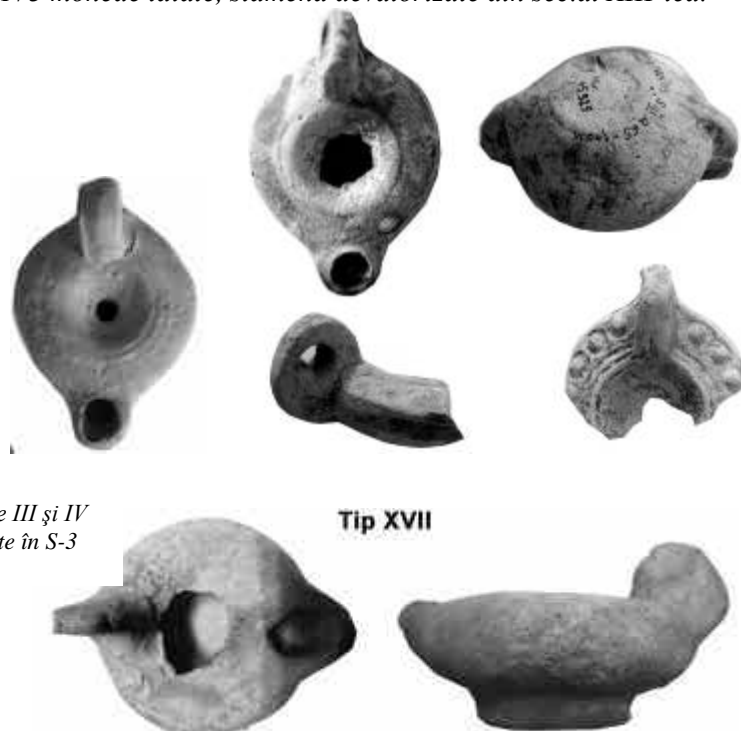
Presupunem că, avem de-a face cu urmele unei activități artisanale, iar apropierea de zidul de incintă romano-bizantin poate fi un indiciu despre activitățile laborioase care se desfășurau lângă cetate, ocazionate, poate, chiar de ridicarea zidului cetății.

În mare, cronologia acestei perioade a fost stabilită cu ocazia cercetărilor sistematice din anii 1995-1997, și se prezintă astfel:

1 - La începutul sec.al XI-lea se reia locuirea în zona *extra-muros*. Această etapă cronologică se termină sub presiunea atacurilor populațiilor migratoare, la sfârșitul sec.al XI-lea. Impresionează numărul foarte mare de complexe de locuire, cu două și chiar trei suprapuneri de locuințe, varietatea și complexitatea inventarului arheologic. *Pentru datarea acestui interval dispunem de un mic tezaur format din 24 de folles anonimi, descoperiți într-o „pungă”.*

2 - În primele decenii ale sec.al XII-lea, pe locul așezării se constituie o necropolă foarte întinsă, din care, numai în cursul acestei campanii, au fost descoperite 34 de morminte. Din păcate, inventarul funerar, deosebit de sărac, face dificilă precizarea, cu mai multă exactitate, a perioadei de funcționare a acestui cimitir¹⁸⁴.

3 - În prima jumătate a sec.al XIII-lea, terenul este ocupat din nou de așezarea civilă, care va funcționa în acest spațiu până la începutul sec.al XV-lea, când intervine cucerirea otomană, și apoi sporadic, până în sec. al XVIII-lea. Datorită arăturilor recente, locuințele de suprafață au fost în mare parte distruse, dar informații importante sunt furnizate de numeroasele gropi menajere, cu un inventar de excepție: vase întregi și întregibile, *stamena* devalorizate, și, în acest sens, menționăm descoperirea unui *tezaur alcătuit din 1173 monede tăiate, stamena devalorizate din sec.al XIII-lea.*

Opaițe din secolele III și IV p.Chr., descoperite în S-3

Tip XVII

¹⁸⁴ Vezi, *supra*, considerațiile noastre, în concluziile de la sfârșitul primelor două capitole.

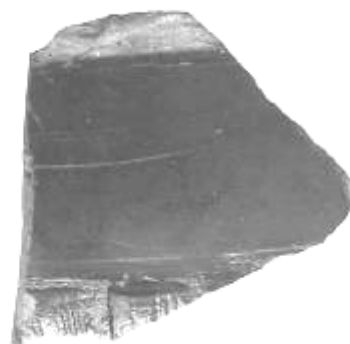
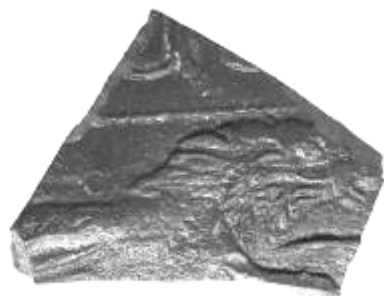

2003 – Săpături de salvare în aşezarea civilă S-3

În această campanie au fost descoperite 14 locuințe (de suprafață și îngropate, de tip bordei), șase cuptoare și 62 de gropi menajere din secolele XI și XIII-XIV. Au fost recuperate numeroase piese arheologice și numismatice: 11 opaițe medievale, 4 opaițe romane, 12 vase întregi și întregibile, 12 piese vestimentare, 8 obiecte de podoabă, 20 unelte și 15 arme, 6 tezaure monetare și aprox.400 de monede descoperite independent. Dintre monede, menționăm: 119 folles emiși în sec.X-XI; 61 stamena din sec.XII-XIII; 39 stamena devalorizate, tăiate, din sec.al XIII-lea.

2003 - Noviodunum: S-3, în așezarea civilă; în dreapta, Turnul Mare

Fragmente de terra sigillata din secolele II-III p.Chr. descoperite în S-3

ceramică sec. XII-XIII

ceramică sec. XII

sec. XIII – ceramică smălțuită

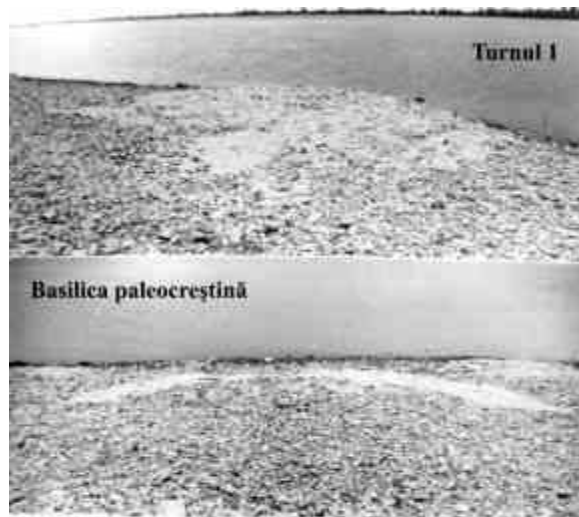
sec. XVIII – descoperiri diverse

2003 – Noviodunum, sector faleză Nord

Structuri de lemn la turnurile 2 și 3

Basilica paleocreștină

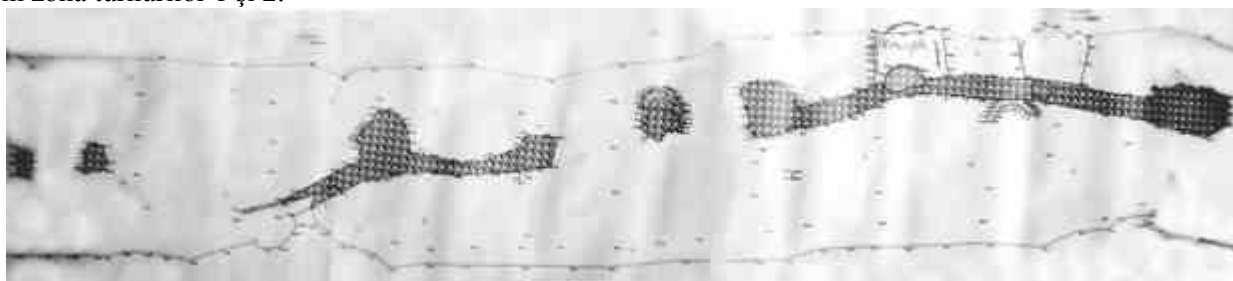

1998 – Noviodunum, sector faleză

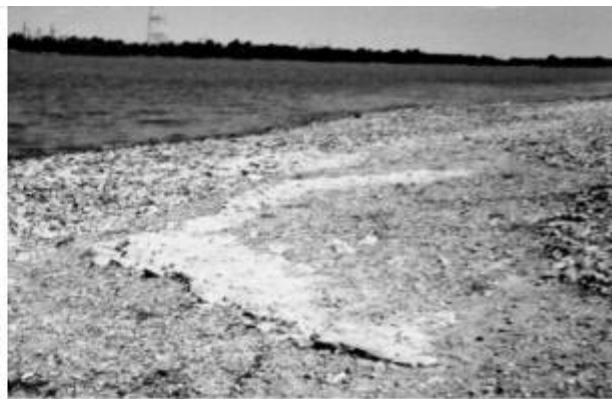
Datorită alternanței nivelului Dunării și a perioadelor de îngheț - dezgheț, pietrele și materialul tegular purtat de ape au măcinat platforma de mortar și au distrus piloții din lemn care, odată cu retragerea apelor, au fost târați în aval.

În fața unui presupus turn de colț – **turnul 1**, și la aprox. 2,50 m în fața acestuia, s-a putut observa o porțiune de zid prăbușit (?), cu structură de cărămizi, cu latura de 0,30 m și de pietre, legate cu mortar de var, nisip, prundiș și bucățele de cărămidă. Segmentul de zid avea 2,00 m lățime, 5,00 m lungime, fiind vizibil în apele Dunării pe o lungime de încă 10 m, la capătul de SE. Sondajul efectuat în 2003 în zona turnului 3, confirmă ipoteza colectivului condus de I.Barnea referitor la perioada construirii turnurilor 2 și 3 din zona portuară în epoca romano-bizantină.

Noile descoperiri au fost înregistrate topografic, înainte de creșterea nivelului apelor Dunării. Creșterea rapidă a nivelului Dunării nu ne-a permis, însă, înregistrarea și terminarea cercetărilor începute în zona turnurilor 1 și 2.

ridicări topografice – 2003

2003 – sector Faleză N, vestigii romane

6.4. 2002 - Sector *extra-muros* SE – *Lutărie*. Săpătură de salvare (V.H.Baumann, Aurel Stănică)

În zona răsăriteană a rezervației arheologice *Noviodunum*, datorită acțiunilor repetate de excavare mecanică a pământului din valurile II și III (acțiune începută în anii '70 – '80, când se construiau rampele care urmau să adăpostească conductele de gaze naturale care traversau Dunărea, din spațiul sovietic), s-a format în timp o carieră de lut, pe care localnicii au denumit-o *Lutăria*. Scoaterea sistematică a pământului din această zonă a avut ca urmare distrugerea unei mari suprafețe, care includea și capetele de NE ale valurilor II și III.

În 1996 Romcereal Tulcea a scos pământ din zona *Lutărie*, cu care a realizat platforma unei construcții noi, pe malul Dunării, lângă portul orașului Isaccea. Cu această ocazie au fost distruse mai multe morminte, evidențiind existența unei arii mortuare la aprox. 1,00 km SE de cetate. În anul 2002 zona a fost din nou agresată, prin decaparea ilegală a unei suprafețe de 1200 mp (40 x 30 m), până la adâncimea de 0,40 m, cu care prilej au fost distruse noi morminte.

Morminte distruse în 2002

În lunile iunie-iulie, la sugestia noastră, conducerea ICEM Tulcea, cu aprobarea MCC, a demarat săpături arheologice de salvare. Prin înscrierea zonei în programul de cercetări al colectivului șantierului arheologic *Noviodunum*, a transformat-o dintr-o arie protejată, într-un sector arheologic permanent.

În 2002 s-a constatat că fuseseră distruse numeroase morminte; materialul arheologic, prezent la suprafața solului, specific epocii romane târzii, releva existența unei necropole romano-bizantine. Au fost trasate două secțiuni, perpendiculare una pe cealaltă, în forma literei **L**, cu bara scurtă la sud și bara lungă la NE: **S-I** – orientată N-S, de 40 x 2 m; **S-II** – orientată E-V, de 30 x 2 m.

Punctul „Lutărie” – iunie 2002

A fost, astfel, investigată zona de răsărit și de nord a ariei decapate cu mijloace mecanice, fiind identificate în teren și cercetate **18 morminte**, din care 3 posedau inventar: **M-6, M-13, M-18**. Mai bine conservat, M-13 avea defunctul orientat S-N, ca de altfel în majoritatea cazurilor, la complexele funerare romano-bizantine cercetate. Inventarul, specific înmormântărilor păgâne, era alcătuit din: castron la picioare, opaiț în dreptul șoldului stâng și monedă (din sec.al IV-lea p.Chr.), în gură. Au fost cercetate și 3 gropi menajere, cu material arheologic din secolul al XIII-lea, și ne referim aici la vasele-borcan din pastă cenușie. Numeroase oase de pește și de animale de talie mare aparțin unei locuiri din sec.al XIII-lea. Orientarea E-V a unora dintre morminte (5 din cele 18 cercetate)¹⁸⁶, ar putea indica reprezentanți ai comunității creștine.

¹⁸⁶ În raportul de cercetări arheologice pe anul 2002, publicat în CCA din 2003, cele cinci morminte au fost considerate, eronat, de epocă medie bizantină. La aceste concluzii preliminare se ajunsese pornindu-se de la situația întâlnită în săpăturile anterioare, efectuate în 1990 și 1995-1997, în *extra-muros*. Existența gropilor menajere, cu materiale medievale, și lipsa inventarului funerar ne-au indus în eroare. Vezi, în continuare, situațiile arheologice din sectorul *Lutărie*.

2002

2002

2002

6.4.1. 2004 - Sector *extra-muros* SE – *Lutărie* (Aurel Stănică, Cecilia Stoian). În urma ploilor torențiale din luna iulie, în zona *Carierei de lut* au ieșit la iveală **trei morminte**. Cele 3 morminte au fost cercetate și înregistrate, fiind desenate și fotografiate.

2004 – sector *Lutărie*

M-21: schelet de adult, tăiat de o groapă menajeră, din care s-au recoltat fragmente ceramice romane și fragmente ceramice din sec.al XI-lea.

Toate mormintele aparțin unei necropole romano-bizantine din spațiul funerar al așezării civile de la *Noviodunum*.

2005

2005

6.4.2. 2005 - Sector *extra-muros* SE – *Lutărie* (Aurel Stănică, Cecilia Stoian, Laurențiu Radu)

În campania din 2005, a fost reluată cercetarea arheologică în punctul „*Lutărie*”, prin trasarea unei suprafețe de 98,4 mp (24,6 x 4 m), numită *Suprafața I*, plasată paralel cu secțiunea S-II, realizată în anul 2002. Suprafața I a fost împărțită în carouri cu latura de 4,00 m. În același timp s-a reluat cercetarea celor două secțiuni – S-I și S-II – deschise în 2002, în vederea finalizării acestora. În urma săpăturilor arheologice, în campania anului 2005 au fost identificate și cercetate 32 de complexe arheologice: 13 gropi menajere și **19 morminte**.

1

2

3

2005

4

Cercetările de salvare din 2002 din punctul „*Lutărie*” au identificat și cercetat 18 morminte. Apropierea de zona în care a funcționat o foarte întinsă necropolă datată în secolele XII-XIII, unde au fost cercetate numeroase morminte, la care s-a adăugat prezența gropilor menajere și a materialelor ceramice

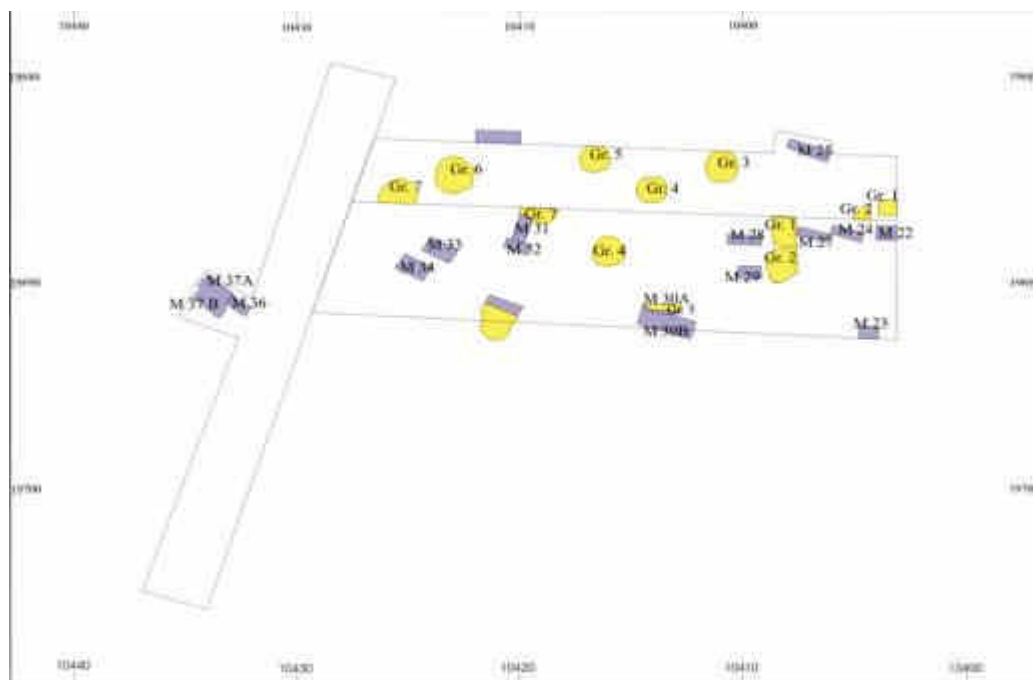
de epocă bizantină medie, purtate de lama excavatorului în momentul nivelării terenului, ne-au îndemnat să considerăm medievale cele 5 morminte orientate V-E. La momentul respectiv nu dispuneam de argumente pentru a face o diferențiere între mormintele considerate medievale și mormintele de epocă romană. În prezent, cercetările de teren și analiza materialului arheologic descoperit în morminte și în gropile menajere din sec.al XIII-lea ne-au furnizat date care ne arată că avem de-a face cu o altă zonă de înmormântări, de astă dată **una din necropolele plane ale cetății și așezării civile de la Noviodunum.**

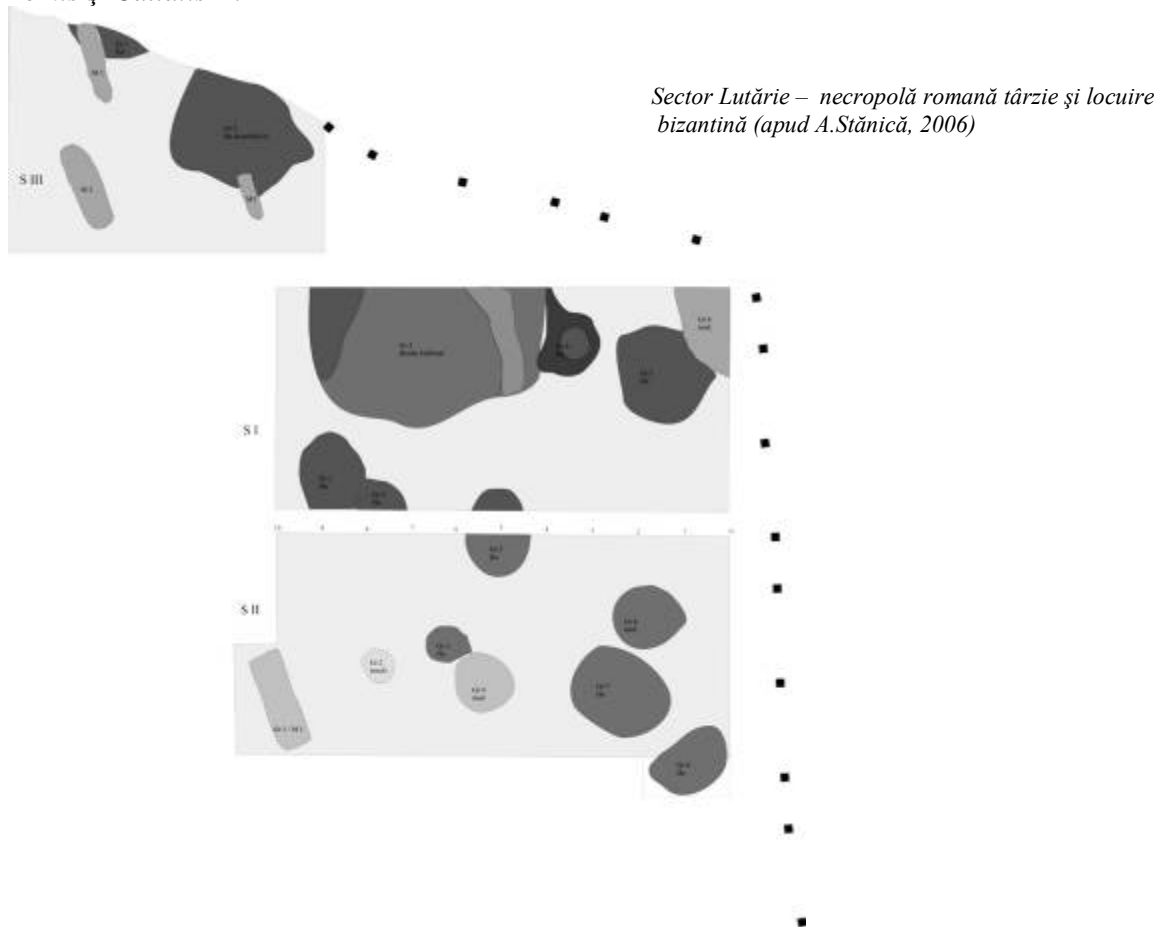
Opaie din sec.III-IV p.Chr. descoperite în morminte de înhumatie din necropola de la Lutărie

Sector Lutărie – necropolă romană târzie și locuire bizantină (apud T.Sly & A.Stănică - 2006)

Încadrarea cronologică a celor 19 morminte cercetate în 2005 se poate face atât pe baza inventarului, cât și prin analogii cu alte descoperiri similare din necropolele de epocă romană cercetate în Dobrogea. Astfel, măgelele din pastă de sticlă din M-26, au analogii la *Callatis* și se pot data în secolele IV-V p.Chr. Scheletele, așezate pe o parte, în poziție chircită sau semi-chircită, își găsesc analogii și în alte necropole romano-bizantine. Autorii cercetărilor din necropola de sec.IV p.Chr. de la *Tomis*¹⁸⁷, consideră că aceste caracteristici aparțin populației sarmatice. Astfel de morminte se întâlnesc și la *Callatis*¹⁸⁸, *Histria*¹⁸⁹ și *Beroe*¹⁹⁰. N.Zugravu consideră că în sec.al IV-lea „mormintele cu schelete chircite sau răsucite pe o parte exprimă foarte probabil un obicei barbar”¹⁹¹. Oasele de animale și/sau ofrandele de carne depuse în/pe morminte își găsesc analogii în secolele IV-V p.Chr. la *Tomis* și la *Histria*¹⁹². Zugravu atribuie această practică funerară, care amintește de cultul păgân al morților, elementelor alogene colonizate în provincie¹⁹³. Referitor la poziția mâinilor aduse spre umăr, situații asemănătoare mormintelor M-22, M-23, M-32 sunt întâlnite în necropolele romane târzii de la *Beroe*, *Tomis* și *Callatis*¹⁹⁴.

¹⁸⁷ V.Lungu, C.Chera-Mărgineanu, *Pontica* 15, p.181 – M.43; idem, *Pontica* 16/1983, p.220 – M-11.

¹⁸⁸ C. Preda, *Necropola*, 1980, p.93 - M-98.

¹⁸⁹ H.Nubar, *SCIVA*, 22, 2/1971, p.211 – M-28; M-54.

¹⁹⁰ A.Petre, *La romanité...*, 1987, pl.99- D-28, atribuit sec. IV-V p.Chr.

¹⁹¹ N.Zugravu, *Geneza...*, 1997, p.251.

¹⁹² M.Bucovală, C.Pășca, *Pontica* 21-22, p.139; 141: M-98, M-102, M-104; H.Nubar, *SCIVA*, 22, 2/1971, p.203

¹⁹³ Zugravu 1997, p.252.

¹⁹⁴ Petre 1987, pl.76,148; Chera, Lungu 1983, 220; Preda 1980, 88-89; 92.93, pl.III-IV: M-35; M-43, M-44, M-53, M- 84; M-95, M-101.

Un număr de 13 complexe medievale sunt reprezentate de gropi menajere din secolele XI și XIII, care dispun de un inventar deosebit de bogat: fragmente de vase-borcan, opaițe, amfore, fragmente de brățări de sticlă, mici obiecte din fier, monede (*folles* și *stamena* devalorizate), și chiar un ou din cretă.

Situația stratigrafică, întâlnită în Suprafața I și în casetă, se prezintă astfel:

- a) *Gr.5* secționează mormântul M-30A, sub care apare nederanjat mormântul M-30B;
- b) *Gr.7*, care afectează mormântul M-32, conține un bogat material din sec.al XI-lea (fragmente de vase-borcan decorate cu roțița, amforă piriformă fragmentară, cu toarte suprainălțate și cu *dipinti*; *folles*, probabil cls.B, Roman III, a.1028-1034);
- c) în majoritatea gropilor medievale, alături de material ceramic, de monede și oase de animale etc., au fost găsite oase umane întregi sau fragmentare, cranii întregi sau bucăți de calotă craniană, ceea ce relevă afectarea orizontului de înmormântări de către gropile menajere;
- d) în zona mormintelor M-28 și M-29 și a *Gr.2* a fost identificat un nivel de secol IV p.Chr., reprezentat de material ceramic și monede de secol IV p.Chr.

În concluzie, putem afirma că în zona „Lutărie” s-a identificat un sector dintr-o necropolă plană romano-bizantină, cu două orizonturi de înmormântări, din care au fost cercetate 40 de complexe funerare, datate în sec.al IV-lea și al V-lea p.Chr. În conformitate cu resturile mormintelor distruse în 2002, la poalele de nord-vest ale dealului „Lutărie”, din vecinătatea livezii de migdali, acest sector sacru cuprindea tot versantul nordic, fiind despărțit de așezarea civilă, căreia, de altfel, îi aparținea, prin laturile răsăritene ale valurilor de pământ.

Descoperiri diverse

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
1	2003	s 3, c. 4	1,20	vârf săgeată (semn premonetar)		54 541
2	1995	S 1 c. 10	0,50-0,60	capac ceramic	ep. romană	49 909
3	1996	S 1, CT, c. 6	0,65	frg. ob. bronz		47 024
4	2004	<i>Passim</i>		frg. vas bronz (cu nit)		47 023
5	2004	<i>Passim</i>		tindecă bronz		47 022
6	2004	<i>Passim</i>		nasture manta (bronz)	sec. XIX-XX	47 021
7	2004	<i>Passim</i>		verigă bronz		47 020
8	2004	<i>Passim</i>		aplică bronz	sec. XI	47 019
9	2004	CT 9-CT 2, c. 4/martor	1,20	frg. ob. bronz		47 018
10	2003	S 3, c. 39	0,60-0,75	frg. vas bronz		47 017
11	2004	CT 3	la curatenie	verigă bronz (copcă)		47 016
12	2002	asezare <i>extramuros</i> E (langa fântana Fruvinis)		frg. ob. bronz		47 015
13	2003	S 3, c. 70	0,80-0,95	aplică bronz	sec. XI	47 014
14	2003	CT 1, intramuros, Cas. E, c. 9 (groapa colt)	la curatenie	ob. bronz (din sarma de bronz)		47 013
15	2003	S 3, c. 40	0,90-1,10	veriga bronz		47 012
16	2003	S 3, c. 66	1,05-1,18	verigă bronz (brătară)		47 011
17	1997	S 1, CT 1-4	4,25/sub niv IV	frg. vas. bronz		47 010
18	2002	CT 3, c. 7	2,50-2,60	frg. vas bronz		47 009
19	2004	Curtina/CA 2, c. 2		fibulă bronz	ep. romană	47 008
20	2002	CT 3, c. 8	2,00-2,10/ dărâmtura edificiului	verigă bronz		47 006
21	2004	Curtina/CA 1-CA 2 în niv. de daramatura, lângă zidul din CA 1		ob. bronz		47 005
22	2004	<i>Passim</i>		frg. ob. bronz		47 004
23	2004	CT 6	la curatenie	tablă bronz		47 003
24	2004	Curtina/CA 1, c. 1	0,40-0,50	fibulă bronz	sec. V	47 002
25	2004	<i>Passim</i>		pinten fier	sec. XVII-XIX ?	47 001
26	2004	Curtina A/CA 3, c. 2	1,00	potcoavă încălțăminte (fier)	sec. XIII-XIV	47 000
27	2004	Curtina A/CA 3, c. 2	1,00	piesă fier (manșon)		46 999
28	2002	CT 8, c. 1		piesă fier (manșon)		46 998
29	2002	CT 8, c. 1		ob. fier (burghiu?)		46 997
30	2002	CT 8, c. 1		ob. fier (scoabă ?)		46 996
31	2003	S 3, c. 88	0,20	cui fier		46 995

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
32	2003	S 3, c. 9	0,90/ Locuinata nr. 4	lamă cuțit		46 994
33	2003	S 3, c. 8	1,40	lamă cuțit		46 993
34	2003	S 3, c. 8	1,40	ob. fier		46 992
35	2003	S 3, c. 65	0,30-0,50	lamă fier (sabie?)		46 991
36	2003	S 3, c.65	0,30-0,50 m	piesă de harnașă- ment (ptr.hamuri)		46 990
37	2003	S 3, c.19	0,77 m	ob. fier (torsionat)		46 989
38	2003	S 3, c.19	0,77 m	cui fier		46 988
39	2003	S 3, c.37		cui fier		46 987
40	2002	CT 3, c.11	1,10-1,20 m	ob. fier	sec. XI-XII	46 986
41	2000	CT 3, c.9	Groapa nr. 1	ob. fier		46 985
42	2000	CT 3, c.9	Groapa nr. 1	vârf săgeată (fier)		46 984
43	2004	CT 4, c.6, caseta 1	1,50 m	frg. obuz /bombă aviație (srapnel)	sec. XX	46 983
44	2004	CT 4, c.6, caseta 1	1,50 m	ob. fier		46 982
45	1996	S 1, CT, c.11	0,58-0,74 m	cataramă fier		46 981
46	2004	S 4, c.34, caseta 2	0,70 m/nivelare pe niv. 2	frg. vas bronz	ep. romană	46 980
47	2000	CT 3, c.11		element comp. de la lacăt cilindric		46 979
48	2000	CT 3, c.11		lama cutit (fier)		46 978
49	2000	CT 3, c.11		scoaba fier		46 977
50	2005	Curtina/Martor CA1-CA2, c.1-2	0,70 m	zabala fier		46 976
51	2005	Lutarie/S 2	Groapa nr. 7	lamă cuțit (fier)		46 975
52	-	-	-	fund vas borcan cu marcă de olar		46 974
53	2005	Curtina/CA 1, c.1		corn cu urme de prelucrare		46 973
54	2005	Lutarie/S 2, c.3	1,70 m	bilă praștie (ceramică)		46 972
55	2005	Curtina A/Martor CA 1- CA 2, c.2	0,55-0,60 m	vultur din ceramică (statueta)	ep. rom.	46 971
56	2005	Curtina/Suprafața CA, c.B5	1,00 m	pastilă sticlă		46 970
57	2005	Curtina/Suprafața CA, c.A5	1,50 m	pastilă sticlă		46 969
58	2005	Curtina/Suprafața CA, c.A5	1,50	pastilă sticlă		46 968
59	2005	Curtina/Suprafața CA, c.A5	1,00-1,20/Groapa nr. 1	pandativ lunulă plumb	sec. XI	46 966
60	2005	Curtina/Suprafața CA/ c.B 5	0,70-0,80	pandativ lunula plumb		46 965
61	2005	Curtina/Martor CA 1- CA 2, c.2	0,80-1,00	nasture manta (bronz)	sec. XIX-XX	46 964
62	2005	Curtina/Suprafața CA, c.B 3		glonț plumb	ec. XVIII-XIX	46 963
63	2005	Lutarie/S 2, c.1		ob. plumb (rebut?)		46 962

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
64	2005	CT 7, c.1	3,4	frg. opaiț cu marcă <i>Octa[v]i</i>	ep. romana	46 961
65	2005	<i>Passim</i> (Livada de cireși)		unguentariu sticlă	ep. romana	46 960
66	2005	Curtina/Suprafața CA, B 3	0,80	pastila sticlă		46 959
67	2005	Curtina/Suprafața CA, c. B 5	0,80	pastila sticlă		46 958
68	2005	Curtina/Suprafața CA/ c. A 5	vegetal	cruce dublă reliquar	sec. XI-XIII	46 957
69	2005	Curtina/Martor CA 1- CA 2	0,60 m	nasture os	sec. XIX-XX	46 956
70	2005	Curtina/Martor CA 1- CA 2	0,60 m	nasture os	sec. XIX-XX	46 955
71	2005	Curtina/Suprafata CA/ c. A 5		frg. sticlă		46 954
72	2005	Curtina/Suprafata CA, c. B 5	1, 15 m	mărgică sticlă		46 953
73	2005	Curtina/Martor CA 1- CA 2, c.4	1,92 m	piesă os		46 952
74	2005	CT 8, c.5	2,30 m	ștampila bronz (pentru amfore?)		46 951
75	2005	Martor/CT 3-CT 9, c.5	0,50 m	fusaiolă ceramică (cu urme de mortor)		46 950
76	2005	<i>Passim</i>		fusaiolă (sist vinețiu) Ovruci		46 949
77	2005	Curtina/CA 2, c. 1	0,94 m	mărgică sticlă		46 948
78	2005	<i>Luterie</i> /Suprafața 1/c. 2	Groapa nr. 2	mărgică din sticlă	ep. med.	46 947
79	2003	S 3, c. 51	1,00 m	ob. fier (zăbală?)		46 946
80	2003	S 3, c. 74	1,20 m	tortiță fier	ep. med ?	46 945
81	2003	S 3, c. 55, caseta 3	1,40 m	ob. bronz (cheie)	ep. romană	46 944
82	1997	CT 2, c.3	1,40 m	Cărămidă ștampilată [CL FL]	ep. romană	46 932
83	1996	S 1, CT, c.8	0,80 m	frg. țiglă	ep. romană	46 931
84	1996	S 1, CT, c.6-8	0,70-0,90 m	frg. tegulă ștampilată [C]		46 930
85	1995	S 2, c.5	0,35-0,60 m	țiglă ștampilată [FL M]	ep. romană	46 929
86	1995	S 1, c. 9	0,20-0,30	frg.tegulă ștampilată [C]		46 928
87	1996	S 1, c. 7	1,10-1,60/groapa	frg. tegulă ștampilată [C]		46 927
88	1997	S 1,	??? Rom.- biz.	frg. tegula stampilata [FM]		46 926
89	2001	CT 1, c. 6	3,35 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)	ep. romană	46 921
90	1996	S 1, c.13	1,50-2,10 m /groapa	frg. ceramic (greutate plasă)		46 920

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
91	1996	S 1, c.11	Groapa nr. 11	greutate plasă (în curs de prelucrare)	ep. romană	46 919
92	2001	CT 1, c.6	3,35 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)	ep. romană	46 918
93	1999	S 1, c.5	0,30 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)	ep. romană	46 917
94	1995	S 1, c.4	0,5-2,6 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)		46 916
95	1997	S 1, CT 1, c.10	0,80-1,20 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)	ep. romană	46 915
96	1996	S 3, c.12	0,60-0,86 m	greutate plasă (în curs de prelucrare)		46 914
97	2001	CT 6, c.5		capac ceramic	ep. romană	46 912
98	1996	S 1, CT, c.7-8	1,60-2,00 m	capac amforă	ep. romană	46 911
99	2001	CT 1, c.7	niv. 8 /groapa bordei	frg. sfeșnic smălțuit (caolin)	ep. med.	46 910
100	1996	S 1, c.6	1,00-1,70 m	frg. capac ceramic	ep. romană	46 908
101	1995	S 1	Groapa nr. 8	capac amfora	ep. romană	46 907
102	2001	CT 5, c.5		capac ceramic	ep. romană	46 906
103	1996	S 1, c.6, CT	1,60-1,80 m	frg. opaiț tăviță	sec. XII-XIII ?	46 904
104	1995	S1, c.5	0,70 m	frg. opaiț tăviță	sec XI ?	46 903
105	1995	S 2, c.6	Locuinta 8	frg. opaiț tăviță	sec. XI	46 902
106	1995	S 1, c.8	Groapa nr. 6	frg. opaiț tăviță		46 901
107	1995	S 2, c.3	0,60-0,80 m	frg. opaiț tăviță		46 900
108	1996	S 3, c.7	Groapa nr. 44	opaiț cu codiță	sec.XII-XIII	46 899
109	1997	CT 3, int. cetate	vegetal	frg. gât amforă și toartă cu ștampilă		46 896
110	1995	S 2, c.6	B 1	frg. căldare pecenega	sec. XI	46 895
111	1995	S 1, c.6, caseta 2	groapa 28	frg. căldare pecenega	sec. XI	46 894
112	1995	S 1, c.5	0,47 m	frg. Caldare pecenega	sec. XI	46 893
113	1995	S 1, c.5	0,47 m	frg. Caldare pecenega	sec. XI	46 892
114	2001	CT 8, c.6		greutate plasa (?)		46 891
115	1995	S 1, c.5	Groapa nr. 5	frg. vas borcan	sec. XIII	46 890
116	2000	CT 6, c.13	groapa nr. 9	fund castron smaltuit	sec. XIII	46 889
117	1996	S 3, c.7/Locuinta 10	0,60-1,26 m /gropa nr. 38	greutate plasă pescuit (răz. țesut?)		46 888
118	1995	S 2, c.3		frg. amforă cu <i>dipintti</i>		46 887
119	1996	S 4, c.15	0,35-1,10 m /Groapa nr. 15	toartă amforă cu semn incizat	ep. med.	46 886

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
120	1995	S 2, c.11-12	0,75 m	frg. amforă cu <i>dipintti</i>		46 885
121	2000	CT 5, c.3-4	niv. 6	frg. amforă cu <i>dipintti</i> (lb. greacă)	ep. romană	46 884
122	1996	S 1, c.17	Gropa nr. 34	frg. amfora cu semn incizat [M]		46 883
123	-	-	-	frg. amforă cu <i>sgraffito</i> (lb. greacă)	ep. med.	46 882
124	1996	S 1, CT, c.8	0,80 m	frg. amforă cu semn incizat [P]	ep. romană	46 881
125	2004	CT 9-CT 2, c.4/martor	1,20 m	frg. amforă cu semn incizat [N]	ep. romană	46 880
126	1996	S 4, c.15	0,55-0,80m / Gropa nr. 36	frg. amforă cu semn incizat	ep. med.	46 879
127	1996	S 3, c.7	Groapa nr. 44	toarta amfora cu semn incizat		46 878
128	1995	S 1, c.15	0,15 m	toarta amfora cu semn incizat		46 877
129	1997	S 1, c.4	3,20 m /în Gr. profil V	toarta amfora cu semn incizat	ep. romana	46 876
130	1997	S 1, CT-1	3,25 m	gat amfora	ep. romana	46 875
131	1997	S 1, CT-1	4,32 m	frg. Amfora cu <i>dipintti</i>	ep. romana	46 874
132	1996	S 3, c.11	complex	frg. ceramic decorat cu vopsea rosie	ep. romana	46 873
133	1999			fund vas roman cu semne incizate (?)	ep. romana	46 872
134	1997	S 1, CT-1, c.10	0,30-0,50 m	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 871
135	1995	S 2, c.1	1,50 m	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 870
136	1995	S 1, c. 8	1,20-1,30 m	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 869
137	1996	S 2, c.1	in strat	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 868
138	1995	S 1, c.19	0,45 m	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 867
139	1996	S 1, c.17	Groapa nr. 31	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 866
140	1995	S 3, caseta 4	Groapa nr. 24	fund vas borcan		46 865
141	1996	S 3, c.3	Groapa nr. 35	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 864
142	1997	CT 2, c.1	2,60 m /Locuința nr. 1	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 863
143	2000	CT 6, c.11	Groapa nr. 9	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 862

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
144	1996	S 1, c.17	Groapa nr. 31	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 861
145	1996	S 3, c.10	0,55 m	fund vas borcan	sec. XI	46 860
146	1996	S 1, c.17	Groapa nr. 31	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 859
147	1995	S 1, c.10	0,56 m	fund vas borcan	sec. XI	46 858
148	1995	S 1, c.3		fund vas borcan cu marcă de olar	sec. XI	46 857
149	1997	CT 2, C2 colț SE (pl.V)	2,50-2,80 m	frg. castron smaltuit		46 856
150	1995	S 1, c.1	vegetal	greutate pt. razboiul de țesut (cer.)		46 855
151	1997	S 3, c.6		frg. caramidă cu urme de prelucrare		46 854
152	1995	S 1, c.6	0,66 m	greutate pt. razb. de țesut (?)		46 853
153	1995	S 1, c.14	1,00-1,20 m	greutate pt. plasa de pescuit (ceramică)		46 852
154	1995	S 2, c.5	0,35-0,63 m	fusaiolă (sist roz) Ovruci		46 851
155	1996	S 3, c.7	1,00-1,10 m /Locuinta 10	fusaiola ceramică		46 850
156	1995	S 3, c.4	0,30-0,70 m	greutate pt. războiul de țesut		46 849
157	1995	S 1, c.18	0,76 m	greutate plasa pescuit (din mortar)		46 848
158	2000	CT 6, c.12	Groapa nr. 10	greutate pt. plasa de pescuit (ceramica)		46 847
159	2003	S 4, c.34-35		ob. piatra (perforat)		46 846
160	1995	S 2, c.66		gresie pt. ascutit		46 845
161	1995	S 1, c.4	0,95 m	gresie pt. ascutit (cute)		46 844
162	1996	S 4, c.17	0,35 m	gresie pt. ascutit (cute)		46 843
163	1995	S 2, c.6	Locuinta 8	maner os		46 840
164	1995	S 1, c.3	Groapa nr. 1	corn cu urme de prelucrare		46 839
165	1995	S 2, c.6	Locuinta 8	corn cu urme de prelucrare		46 838
166	2000	CT 6, c.10	0,60-0,75 m	os cu urme de tăiere (patina frg.)		46 837
167	2000	CT 6, c.10	0,60-0,75 m	corn cu urme de prelucrare		46 836
168	2002	C 3, c.3	0,60-0,75 m	frg. plasea os		46 835
169	2000	CT 2, c. 6 E		corn cu urme de prelucrare		46 834

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
171	1996	S 1, CT 1, c. 9	0, 69 m	os prelucrat (formă cioc de rață sau pește)		46 832
172	2003	S 3, c. 64	0,30-0,50	creuzet ceramică	ep.med.	46 772
173	2002	<i>Passim</i>		plăsea os ars	sec. XI-XII	46 769
174	2003	<i>Passim</i>		verigă sticlă		46 768
175	2003	<i>Passim</i>		mărgică sticlă		46 767
176	2003	<i>Passim</i>		pipă ceramică (neagră)	ec. XVIII-XIX	46 766
177	2003	<i>Passim</i>		fusaiolă (sist vinețiu) Ovruci		46 765
178	2004	Curtina A/CA 3, c.6	0,40 m	fusaiola ceramica		46 764
179	2003	S 3, c.21	1,55 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med.	46 763
180	2003	S 3, c.67	0,70-0,80 m	fusaiola ceramica		46 762
181	2004	Curtina A, c.6	Groapa nr. 1 /din interior	vârf de săgeată din os	sec. XIII ?	46 761
182	2004	CT 9-CT 2, c.4 /martor	2,30 m	gresie pt. ascuțit (cute)		46 760
183	2003	CT 1, <i>intramuros</i> , Cas. E, c.9 (groapă colț)	N.E. casete	gresie pt. ascutit	ep. med.	46 759
184	2003	CT 3, c.9	Gropa nr. 1	frg. brățări sticlă torsionate (3 ex.)	sec. XIII	46 757
185	2004	<i>Passim</i>		mărgică sticlă (verde)		46 756
186	2004	Curtina A/CA 1, c.1	0,40 m	nasture os	sec. XX	46 755
187	2003	S 3, c.14	0,75-1,10 m	ceramica smaltuita (<i>sgraffito</i>)	sec. XII	46 754
188	2003	S 3, c.33	2,10/Groapa medievala	mărgică sticlă (verde turcoaz)	ep. med	46 754
189	2004	CT-9 – CT-2 martor, c.5	3,50 m /dărâmatu- ra pe niv. 3	ob. piatră		46 753
190	2004	CT 6	la curățenie	mărgică sticlă		46 752
191	2004	<i>Passim</i>		mărgică sticlă (verde)		46 751
192	2003	S 3. c.72	1,20-2,10 m	gresie pt. ascuțit (cute)	ep. med	46 750
193	2003	S 3, c.60	1,10-2,15 m	frg. <i>terra sigillata</i>	ep. romană	46 749
194	2004	CT 3 - CT 6 martor, c.4	niv. 4	apucatoare opait (ceramica)	ep. romană	46 748
195	2004	Turnul mare/CT-9 – CT-2	2,40 m /niv. II medieval	jeton		46 747
196	2004	Turnul mare/CT-9 – CT-2	2,40 m /niv. II medieval	fusaiolă ceramică		46 746
197	2003	S 3, c.74, Caseta 12, extindere N	1,30 m	ob. sticlă		46 745
198	2003	S 3, c.14	0,60-0,75 m	fusaiolă		46 744
199	2003	S 3, c.23	0,92 m	fusaiolă (sist vinețiu) Ovruci		46 743

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
200	2004	CA 2, c.4	0,70-0,75 m/ în pământ de umplut. lângă zid	frg. ceramica otomana	sec. XVII-XVI	46 742
201	2003	S 3, c.74	1,50 m	margica sticla	ep. romana ?	46 741
202	2003	S 3, c.57	0,40	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 740
203	2003	S 3, c.67	1,00-1,25	frg.sticla	ep. rom.	46 739
204	2000	CT 2, c.4	din molozul ultimului niv. rom.-biz	buză vas sticlă	ep. rom.	46 738
205	2004	Curtina A, CA 2, c.6	0,35 m	mărgică sticlă (galbenă)	ep. med. ?	46 737
206	2003	S 3, c. 8	Gropa nr. 23	gresie pt. ascutit (cute)	ep. med	46 736
207	Is. 2004	str. Eroilor, nr. 7		ob fier (instrument pentru tăiat via)	sec XIX (?)	46 680
208	Is. 2004	str. Eroilor, nr. 7		scară de șa	sec XIX (?)	46 679
209	2003	Turnul Mare/CT-9 – CT-2 martor, c.4	1,20 m	piron fier		46 678
210	2003	S 4, c.55	0,65 m	cutit fier	ep.med.	46 677
211	2002	CT 8, c.7	1,60 m	potcoava fier	sec. XIII-XIV	46 676
212	2004	Curtina A, CA 1-CA 2	0,80 m	satâr	sec. XIX-XX	46 675
213	2003	S 3, c.66	1,00-1,10 m	fusaiolă (sist vinețiu) Ovruci		46 652
214	2003	S 3, c.30	0.67-0,87 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		46 643
215	2003	CT 1, c. 9, caseta E <i>intramuros</i>	Gr. Colt NE caseta/la curatenie	fusaiola sist gri		46 641
216	2003	S 3, c.43	0,85-1,70 m/ Groapa nr. 9	bila prastie (ceramica)		46 640
217	2003	S 3, c.29	0,72-1,10 m	greutate pentru razboiul de tesut		46 639
218	2003	<i>Passim</i>		greutate plasa pescuit (ceramica)		46 638
219	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		cercel (plumb)	sec. XI-XII	46 627
220	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		element decorativ argint-aurit		46 626
221	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		aplica bronz	sec. XI	46 625
222	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		catarama bronz		46 624
223	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		cheie bronz	ep. romana	46 623
224	2003	Donatie (Colectia Maereanu)		pandativ bronz		46 622
225	2004	<i>Passim</i> (Faleza)		toarta amfora cu ștampila	ep. elenistică	46 621
226	2004	CT 6-CT 3, c.4/martor	Daramatura /niv. 6	ob. os (componenta arc)		46 618
227	2004	CT 4, c.6, caseta 1	1,30 m	cruciulita lemn (cedru ?)	sec. XI-XII	46 617

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
228	2003	S 3, c.48	1,40 m	pastila sticla		46 616
229	2004	Curtina A, CA 2, c.4	0,70-0,90 m	pastila sticla	ep. romana	46 615
230	2004	Curtina A, CA 2, c.6	0,70-0,80 m	pastila sticla		46 614
231	2004	Curtina A, CA 1, c.6	0,70-0,90 m	pastila sticla		46 613
232	2004	Curtina A, CA 2, c.5	vegetal, deasupra zidului	jeton (ceramica)		46 612
233	2004	Curtina A, CA 2, c.5	vegetal, deasupra zidului	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		46 611
234	2004	CT 9-CT 2, c.4-5/martor	1,20 m	scoica <i>spondilus</i>	ep.rom. timpurie	46 610
235	2003	S 3, c.78	1,50 m	piatra de rau slefuita		46 609
236	2004	CT 9-CT 2, c.4 /martor	1,20 m	picior vas sticla	ep.romana	46 608
237	1998	CT 6, turn	passim	frg. bol sticla	ep.romana	46 607
238	2003	S 3, c. 84-85	0,40-0,55 m	fibula bronz	ep. romana	46 606
239	2003	Passim (in curtea bazei)		catarama bronz	ep. romana	46 605
240	2003	S 4, c.34	1,00 m	veriga bronz	ep. romana	46 604
241	2003	S 3, c.71	0,50-0,80 m	cap pasare (rața ?) bronz	ep. romana	46 603
242	2003	S 3, c.58, caseta 11	1,55 m	veriga bronz		46 602
243	2003	S 3, c.58, caseta 11	1,55 m	carlig pescuit bronz		46 601
244	2003	S 3, c.7, caseta 6	1,00-1,35 m	veriga bronz (inel tampla?)		46 600
245	2003	S 3, c.56, caseta 2, extindere S	1,10-1,25 m	catarama bronz	ep. romana	46 599
246	2003	S 3, c.57, caseta 2, extindere peste extindere	0,70-0,80 m /Groapa nr. 14	piesa de harnasament (pentru hamuri)	sec. XI	46 598
247	2003	S 3, c.56, caseta 3	1,59 m	aplica argint (cap leu)		46 597
248	2003	Passim (Faleza)		margica sticla		46 596
249	2003	S 3, c.95	0,35-0,50 m	cercel		46 595
250	2003	S 4, c.51	0,71 m	ob. bronz (nasture)		46 594
251	2003	S 3, c.66	1,20-1,60 m	nasture globular (bronz)		46 591
252	2003	S 4, c.35	1,35 m	ținta bronz		46 590
253	2003	S 3, c.35	1,20 m	veriga argint (inel tampla)		46 588
254	2003	Passim		veriga argint aurit (?)		46 587
255	2003	Passim		sidef		46 586
256	2003	S 3, c.60	0,70-1,00m /Groapa nr. 10	margica sticla		46 585
257	2003	S 3, c.80	0,30-0,45 m	margica		46 584
258	2003	S 3, c.7, caseta 6	0,50 m	fusaiola os (margica?)		46 583
259	2003	S 4, c.34	1,20. niv. IV roman	frg. ob. bronz		46 582
260	1997	CT 1,c.3	3,50 m ↓/nivelare pe niv. 6	nit bronz		46 581

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
261	2003	TC 2, c.6	0,37 m/pe nivel de calcare	inel bronz		46 580
262	2003	S 4, c.27	1,10 m	fibula bronz	sec. V-VII	46 579
263	2003	S 3, c.20	vegetal	nasture manta (bronz)	sec. XX	46 577
264	2003	S 3, c.38	vegetal	inel bronz cu montură		46 576
265	2003	S 3, c.44	1,75 m	aplica bronz		46 575
266	2003	S 3, c.56, caseta 2 (S)	1,10-1,25 m	fibula bronz		46 574
267	2003	<i>Passim</i>		carlig pescuit (bronz)		46 573
268	2003	S 3, c.55, caseta 2	Groapa nr. 37	bila plumb (glont)		46 572
269	2003	S 3, c.76	0,60+0,75 m	cui bronz		46 571
270	2003	S 3, c.10, Groapa nr. 2		ac bronz		46 570
271	2003	S 3, c.11	1,45 m (intre pietre langa moneda)	ac par		46 569
272	2003	S 3, c.67, caseta 13	0,55-0,76 m	carlig pescuit bronz		46 568
273	2003	S 3, c.55-56	0,80-0,95 m/ Groapa nr. 30	frg. bratară bronz		46 566
274	2003	S 3, c.54	1,10-1,40 m	nasture bronz		46 565
275	2003	S 4, c.51	1,00 m	margica sticla verde		46 564
276	2003	S 3, c.71	0,50-0,80 m	ob. bronz		46 563
277	2003	S 3, c.71	0,50-0,80 m	cap fibula		46 562
278	2003	S 4, c.7	0,50 m	placa bronz		46 561
279	2003	S 3, c.13	0,40 m	bara plumb (rebut?)		46 560
280	2003	<i>Passim</i>		veriga inel		46 558
281	2003	<i>Passim</i>		ob. bronz	ep. romana	46 557
282	2003	<i>Passim</i>		carlig pescuit		46 556
283	2003	S 3, c.79	1,90 m	ob. bronz		46 554
284	2003	TC 1	deasupra zidului	ob. bronz		46 552
285	2003	S 3, c.89	1,00 m	ob. bronz (de la car de lupta?)		46 551
286	2003	S 3, c.25	1,25 m	veriga		46 550
287	2003	S 4, c.24	0,65 m	frg. bratară bronz		46 548
288	2003	S 4, c.24	0,65 m	frg. bratară bronz		46 547
289	2003	S 3, c.58, caseta 11 (N)	0,50-1,05 m, Groapa nr. 39	nasture bronz		46 546
290	2003	S 3, c.6	1,50 m	nasture bronz		46 545
291	2003	S 3, c. 56, caseta 2	0,80-1,00 m	veriga bronz (inel tâmpla?)		46 544
292	2003	TC 3, c.8		inel cu chaton (bronz)		46 543
293	2003	S 3, c.60	0,15-0,30 m	cruciulita din sidef	?	46 542
294	2004	CT 6-CT 3, c.4 /martor	niv. 5	tortita sticla		46 541
295	2004	TC 3, c. 3		plasea os		46 540

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
296	2003	S 3, c. 85	zona M 21	plasea os		46 539
297	2003	S 3, c. 72	0,40-0,45 m	ob. os		46 538
298	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		bila plumb		46 537
299	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		ob. (?) plumb		46 536
300	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		ob. (?) plumb		46 535
301	2003	S 3, c.10	0,30 m	ob. plumb		46 534
302	2003	S 3, c.96	0,10-0,40 m	ceramica smaltuita (pictata)	sec. XI	46 533
303	2003	S 3, c.25	0,66-0,86 m	marca olar	sec. XI	46 532
304	2003	S 3, c.25	0,66-0,86	marca olar	sec. XI	46 531
305	Nov. 2003	S 3, c.89	0,50-1,00m	greutate pentru plasa de pescuit	Ep.medio-biz	46 530
306	2004	CT 6, c.4		codita opait	sec.XI-XII	46 529
307	2001	CT 6, c.4-5	3,30 m/niv. 2	fund vas borcan cu marca de olar	sec. XI	46 528
308	Is. 2003	str. Eroilor, nr. 7		pahar sticla		46 527
309	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		ulcior miniatural		46 526
310	2003	<i>Passim</i>		piatra inel (cornalina)		46 525
311	2003	S 3, c.72	0,90-1,00 m	margica sticla (in curs de prelucrare?)		46 524
312	2000	CT 9, c.5 (val)		margica sticla	ep.romana	46 523
313	2004	<i>Passim</i>		margica		46 522
314	2003	S 3, c.8	0,90-1,17 m	bila os (bici de lupta)		46 521
315	2004	CT 9-CT 2, c.4 /martor	1,20 m	ob. os		46 520
316	2004	CT 9-CT 2, c.4 /martor	1,20 m	maner corn		46 519
317	2004	CT 4, c.6, caseta 1		ob. os (impungator?)		46 518
318	2003	Curtina A, CA 2, c.2	0,65 m	nasture manta (bronz)	sec. XX	46 516
319	2003	S 3, c.10, extindere spre S	0,43 m	veriga bronz		46 515
320	2003	S 3, c.59	0,30-0,38 m	veriga cercel (bronz)	ep. med.	46 514
321	2003	S 3, c.59	0,38-0,50 m	fusaiola plumb	sec. XIII	46 513
322	2003	S 3, c.6	0,40 m	ob bronz		46 512
323	2003	S 3, c.66	Gropa nr. 7	tija bronz		46 511
324	2003	S 3, c.66	Gropa nr. 7	banda arama		46 510
325	2003	S 3, c.60	0,10-0,27 m	tabla bronz		46 509
326	2003	S 3, c.9	0,76 m	ob. bronz		46 508
327	2003	TC 2, c.6	0,64 m	fragment pieptane os		46 507
328	2004	C 6-CT 3, martor/ c.5	vegetal	corn cu urme de prelucrare		46 507
329	2003	S 3, c.28	0,30 m	aplica bronz		46 506
330	2003	S 3, c.9	0,76 m	frg. Medalion foliform	sec. XI	46 505

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
331	2003	S 3, c.63	0,20-0,45 m	toarta bronz		46 504
332	2003	S 3, c.22	1,00-1,15 m	carlig pescuit (bronz) carmac?		46 503
333	2003	S 3, c.48	0,35-0,80 m	cui bronz		46 502
334	2003	S 3, c.49		ob. bronz		46 501
335	2003	S 3, c.63	1,15-1,22 m	ob. bronz (ac ?)		46 500
336	2003	S 3, c.61, caseta 5, extindere spre S		veriga catarama bronz		46 499
337	2003	S 3, c.61, caseta 5, extindere spre S		catarama bronz		46 498
338	2003	S 3, c.64	Groapa nr. 2	frg. ob. bronz		46 497
339	2003	S 3, c.64	Groapa nr. 2	frg. ob. bronz		46 496
340	2003	S 3, c.64	Groapa nr. 2	agatatoare (?) bronz		46 495
341	2003	<i>Passim</i>		ob. bronz		46 494
342	2003	S 3, c.64	Groapa nr. 2	toarta bronz (de la un recipient?)		46 493
343	2003	S 3, c.43	0,20-0,32 m	toarta bronz	ep. med	46 492
344	2003	S 3, c.8	Groapa nr. 23	toarta bronz		46 491
345	2003	<i>Passim</i>		veriga fier		46 490
346	2003	<i>Passim</i> (așezare civilă)		ob fier (?)		46 489
347	2003	S 3, c.64	0,55-1,30 m	veriga fier		46 487
348	2003	S 3, c.8	0,40 m	varf sageata (cu penducul)	sec. XIII-XIV	46 486
349	2003	S 3, c.43	0,10-0,25 m	carlig pescuit fier	ep.med.	46 485
350	2003	S 3, c.41	0,23-0,31 m	carlig pescuit fier		46 484
351	2003	S 3, c.35	0,60-0,75 m	lama cutit		46 483
352	2003	S 3, c.55, caseta 4, extindere N	0,30-0,45 m	veriga fier		46 482
353	2003	S 3, c.59		veriga fier		46 481
354	2003	S 4, c.56	1,30 m	cârlig pescuit fier	niv. roman	46 480
355	2003	CT 1, intramuros, Cas. E, c.9 (groapa colt NE) caseta		cheie fier	sec. XX ?	46 479
356	2003	S 3, c.57	0,75-0,90 m /Locuința 8	ob bronz		46 478
357	2003	Turn colt/TC 2, c.3	1,93 m	potcoava incaltaminte (fier)	sec. XIII-XIV	46 478
358	2003	S 3, c.5	0,30 m	burghiu	ep. medievala (?)	46 475
359	2003	S 3, c.9	0,30 m	ob. fier (înpungător)	ep. med	46 474
360	2003	S 3, c.12		cui fier	ep. med ?	46 473
361	2003	S 3, c.24	0,40 m	lama cutit	ep. med	46 472
362	2003	TC 3, c.8	0,58 m	varf sageata (fier)		46 471
363	2003	S 3, c.79	2,00 m	veriga fier	ep. romana	46 469
364	2003	TC 3, c.6	0,84 m	cârlig pescuit (fier)		46 468
365	2003	S 3, c.7	0,30 m	cârlig pescuit fier (pt. undita)		46 467

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
366	2003	S 3, c.14	0,25 m	cârlig pescuit fier (carmac?)		46 466
367	1997	S 1, CT 1, c.3	2,60/niv. 6	varf sageata cu 3 muchii		46 465
368	2003	S 3, c.11	0,30 m	lacet cilindric	sec. XIII-XIV	46 464
369	2003	TC, c.1	0,38 m	varf sulita fier (?)		46 463
370	2004	Curtina A, CA 1, c.2	0,80-0,90 m (din transeu)	lacet	sec. XIX	46 462
371	2004	Curtina A, CA 1, c.2	0,80-0,90 m (din transeu)	degetar	sec. XIX	46 461
372	2004	Curtina A/CA 1, c.2	0,80-0,90 m	degetar fier	ep.med.	46 461
373	2004	Curtina A, CA 1, c.2	0,80-0,90 m (din transeu)	veriga fier	sec XIX-XX	46 460
374	2004	Curtina A/CA 1, c.2	0,80-0,90 m	veriga fier (manson?)		46 460
375	2004	Curtina A, CA 1, c.2	0,80-0,90 m (din transeu)	bombarda	sec. XVIII-XIX	46 459
376	2004	Curtina A, CA 2, c.2	0,40 m	bombarda	sec. XVIII-XIX	46 458
377	2004	Curtina A, CA 2, c.2	0,40 m	blacheu de bocanc	sec. XX	46 457
378	2004	Curtina A, CA 2, c.2	0,40 m	blacheu bocanc	sec. XX	46 457
379	2003	S 4, c.35	0,60 m	varf lance	sec. XIII- XIV ?	46 455
380	2003	S 4, c.35	0,60 m	varf lance	sec. XIII- XIV ?	46 454
381	2003	S 4, c.35	0,60 m	varf lance	sec. XIII- XIV ?	46 453
382	2003	S 3, c.50	0,80 m	brat foarfece	ep. med	46 449
383	2003	S 3, c.88	0,20 m	nasture metal		46 447
384	2003	S 3, c.10 (profil S)	0,50 m (strat medieval)	ob. fier		46 446
385	2003	<i>Passim</i>		carlig pescuit (fier)		46 445
386	2003	S 3, c.9	1m	tortița fier	ep.med	46 444
387	2003	S 3, c.56 /caseta 2, Extindere spre S	Groapa nr. 14	amfora	sec. XIII	46 342
388	2003	S 3, c.56 /caseta 2	Groapa nr. 14	opait (fără codita)	ep.med.	46 340
389	2003	S 3, c.55, caseta 4, extindere N	0,20-0,35 m	fusaiola (sist violet-vinetiu) Ovruci	ep. med	46 326
390	2003	S 3, c.31	0,50-0,55 m	fusaiola (ceramica)		46 324
391	2003	S 3, c.39	0,35-0,55 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 321
392	2003	S 3, c.60	0,15-0,30 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 320
393	2003	S 3, c.67	0,45-0,55 m	fusaiola (sist violet) Ovruci	ep. med	46 319
394	2003	S. 3, c.60	1,10-1,21 m	fusaiola (sist violet) Ovruci	ep. med	46 318
395	2003	S 3, c.33	0,20-0,25 m	fusaiola ceramica	ep.med.	46 317

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
396	2003	S 3, c.56, caseta 2, extindere S	0,15-0,30 m/ loc. nr. 8	fusaiola os	ep. med	46 316
397	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		margele sticla		46 315
398	2003	S 3, c.62	0,45-0,60 m	margica sticla		46 314
399	2003	S 3, c.31	0,81 m	margica sticla		46 313
400	2003	S 3, c.11	0,25 m	margica sticla	ep. med ?	46 312
401	2003	S 3, c.57	0,60-0,65 m	margica	ep. med	46 311
402	2003	S 3, c.12	0,35 m	margica sticla (tip sambure de pepene)	ep. med	46 309
403	2003	S 3, c.66 / Groapa nr. 7		margica sticla	ep. med	46 308
404	2003	S 3, c60	0,90-1,10 m	margica sticla (verde)	ep. med	46 306
405	2003	S 3, c58	0,85-0,95 m	margica sticla	sec. XI	46 305
406	2003	S 3, c.65, caseta 4, extindere	1,00-1,20 m	bila prastie (?pământ)		46 301
407	2003	S 3, c.11		maner corn	ep. med	46 300
408	2003	S 3, c.44	0,13-0,44 m	obiect os	ep. med	46 298
409	2003	S 3, c.73	0,70-1,60 m/ gropa nr. 15	frg. pieptane os (ars)		46 295
410	2003	S 3, c.53-54/ extindere spre S	0,50-0,60 m	ac de par (os)		46 294
411	2002	CT 3, c.10	groapa nr. 10	vertebra peste		46 293
412	2003	S 3, c.56/caseta 2, Extindere spre S	0,20-0,35 m	corn cu urme de preluc.(varf sageata)	ep.med.	46 291
413	2003	S 3, c.62	0,55-1,40 m (Groapa nr. 11)	corn prelucrat (plasea)	ep. med	46 290
414	2003	S 3, c.85	0,30-0,60 m	ob.os (element de la arcul cu săgeti)	sec. XIII (?)	46 289
415	2003	<i>Passim</i>		medalion bronz	ep.med.	46 286
416	2003	<i>Lutarie</i>	M deranjat	frg. bratară bronz	ep.med.	46 285
417	2003	<i>Passim</i>		frg. plumb (rebut)		46 282
418	2003	S 3, caseta 14	din vegetal	ob. plumb (sigiliu?)		46 280
419	2003	S 3, c.59	0,38-0,50 m	gresie		46 279
420	2003	S 3, c.47	1,30-1,50 m	catarama os		46 278
421	2003	<i>Passim</i> (Faleza)		gloante plumb	sec. XVIII- XIX	46 277
422	2001	CT 5, c.6	cetate/vegetal	nasture os	sec. XX	46 276
423	2003	S 3, c.63	0,80-1,80 m/ Gropa nr. 22	nasture os in curs de preluc.(jeton?)		46 275
424	2003	S 3, c.63	0,90-1,35/ Groapa nr. 22	nasture os in curs de prelucr.(jeton?)	ep.med.	46 274
425	2003	S 3, c.30	0,50 m	os prelucrat		46 272
426	2003	S 3, c.56	0,60 m	maner os		46 271
427	2003	S 3, c.11	0,33 m	ob os (decor)		46 270
428	2003	S 3, c.28	0,63 m	plasea os	ep.med.	46 269
429	2003	S 3, c.46	0,55-0,65 m	maner corn	ep. med	46 268
430	2003	S 3, c.4	0,70 m	varf sageata (os)	ep.med.	46 267

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
431	2003	S 4, langa atelier mecanic, sub vegetal		verga cercel (? Inel tâmpla)	ep. med	46 238
432	2003	S 3, c.11	1,15 m	corn cu urme de prelucrare		46 140
433	2003	S 3, c.12	0,90-1,10 m	fusaiola (sist negri-gri)	ep. med.	46 139
434	2003	S 3, c.19	0,70 m	fusaiola (sist)		46 136b
435	2003	S 3, c.19	0,70 m	fusaiola ceramica		46 136a
436	2003	S 3, c.47	1,20-1,50 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 135
437	2003	S 3, c.22	0,60 m	fusaiola (ceramica)		46 134
438	2003	S 4, c.36	0,40 m	fusaiola (ceramica)		46 133
439	2003	TC 3, c.7	0,88 m	margica sticla		46 132
440	2003	S 3, c.14	passim	margica sticla (verde)	ep. med.	46 131
441	2003	S 3, c.47	1,20-1,40 m	margica sticla		46 130
442	2003	Passim (Faleza)		margica (ceramica)	ep. med (?)	46 129
443	2003	S 3, c.10/ extindere spre S	0,80-1,00 m	margica sticla		46 128
444	2003	S 3, c.77	0,40 m	corn cu urme de prelucrare	ep. med	46 126
445	2003	S 4, c.46	0,60 m (strat medieval)	ac os (?)		46 125
446	2003	Turn colt/TC 1, c.8	0,33 m	pandantiv (?) din os de peste		46 123
447	2003	Turn colt/TC 3, c.5	0,90 m	ac par (os)		46 122
448	2003	Turn colt/TC 2, c.7	pe martor	gloant plumb	sec. XVIII- XIX	46 121
449	2003	S 3, c.54/caseta 3	1,00 m	ac de par (os)		46 120
450	2003	S 4, c.24	0,70 m	maner os	ep.med.	46 119
451	2003	S 3, c.12	0,85-1,00 m	maner os	ep.med. ?	46 118
452	2003	S 3, c.55	1,80 m	maner os		46 117
453	2003	S 3, c.85	0,60 m	pastila sticla de inel	ep. med.	46 115
454	2003	S 3, c.12		veriga sticla (galbena)	ep. med	46 114
455	2003	Turn colt/TC 3, c.7	str. vegetal	gresie pt. ascutit		46 113
456	2003	Turn colt/TC 3, c.8	0,27 m	maner corn cu decor	sec. XIII- XIV	46 112
457	2003	S 4, c.35	0,45 m	veriga os (inel ?)	ep.med. ?	46 110
458	2003	S 4, c.56	1,00 m	ac de par (os)	ep. romana	46 108
459	2002	C 6, c. 5		foarfec	sec. XX ?	46 085
460	2003	S 3, c.79	0,70-1,15 m	ob. ceramic (decor)		46 062
461	2003	S 3, c.79	0,70-1,15 m	frg. ceramic cu decor stampilat	ep. romană	46 061
462	2003	S 3, c.55, caseta 2	1,00-1,40 m	marca olar	sec. XI	46 060
463	2003	S 3, c.55, caseta 2	0,70-1,00 m	greutate pentru plasa de pescuit (ceramica)	sec.XI ?	46 059

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
464	2003	S 3, c.67, caseta 13 (S)	0,44-0,76 m	greutate plasa pescuit (ceramica)		46 058
465	2003	S 3, c.33	1,10 m/Groapa	catarama sticla		46 057
466	2003	S3, c.7, caseta 6	1,15-1,30 m	margica sticla (pe plic fusaiola)	sec. XI (?)	46 056
467	2003	S 3, c.75, caseta 12, extindere N	0,30-0,40 m	fusaiola (sist gri)		46 055
468	2003	S 3, c.75, caseta 12	din pamantul aruncat	fusaiola ceramica		46 054
469	2003	S 3, c.66, caseta 11, extindere spre S	0,20-0,35 m	greutate (fusaiola ?) ceramica	sec. XIII (?)	46 053
470	2003	S 3, c.31, caseta 8 (S)	0,10-0,40 m	fusaiola (ceramica)		46 052
471	2003	S 3, c.6, caseta 6 (S)	0,80-1,10 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		46 051
472	2003	S 3, c.7, caseta 6 (S)	0,60-0,80 m	fusaiola Ovruci (sist vinetiu)		46 050
473	2003	S 3, c.67, caseta 2 (S)	0,90-1,20 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 049
474	2003	S 3, c.55, caseta 2, extindere peste extindere		fusaiola (din frg. ceramic. roman)		46 048
475	2003	S 3, c.74, caseta 12, extindere N	0,20-0,30 m	fusaiola		46 047
476	2003	S 3, c.94	1,10 m	margica sticla		46 046
477	2003	S3, c.86		scoica (<i>spondilus</i>)		46 045
478	2003	<i>Passim</i>		mantura inel (sticla)		46 044
479	2003	S 3, c.21	0,80-0,89 m	margica poliedrica (sticla)	ep. romana	46 043
480	2003	S 3, c.11-12, extindere spre S	0,70 m	margica sticla		46 042
481	2003	S 3, c.22	0,20-0,40 m	margica sticla		46 041
482	2003	S 3, c.63/caseta 4	vegetal	margica sticla	ep.med.	46 040
483	2003	S 3, c.56-57	Locuinta nr. 8	corn cu urme de prelucrare (11 ex.)		46 039
484	2003	S 4, c.18	1,00 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med	46 038
485	2003	S 3, c. 12	0,86 m	corn cu urme de prelucrare		46 038
486	2003	S 3, c.49	1,60 m	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med.	46 037
487	2003	S 3, c.31, caseta 8	Groapa nr. 45	corn cu urme de prelucrare (2 ex.)		46 037
488	2003	S 3, c.56, caseta 2		corn cu urme de prelucrare (2 ex.)		46 035
489	2003	S 3, c.9	0,70 m/Groapa nr. 5	maner corn in curs de prelucrare		46 034
490	2003	S 3, c.56-57	1,25 m/Locuinta nr. 8	inpungator corn (?)		46 033
491	2003	S 3, c.29	0,65-0,70 m	corn in curs de prelucrare		46 033
492	2003	S 3, c.20	0,65 m	corn cu urme de prelucrare		46 030

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
493	2003	S 3, c.62	0,45-0,63 m/ Groapa nr. 45	piesa de corn pt. tolba		46 029
494	2003	S 3, c.60	0,60-1,66 m/ Groapa nr. 10	inpungator os		46 028
495	2003	S 3, c.5a, caseta 11	0,20-0,30 m	os prelucrat		46 027
496	2003	S 3, c.42	0,60-0,75 m	os (maner cioc pasa)		46 026
497	2003	S 3, c.31/caseta 8 (S)	0,10-0,40 m	ob. os (varf sageata)	ep.med.	46 025
498	2003	S 3, c.7	0,70-0,80 m	frg. plasea os	ep.med.	46 024
499	2003	S 3, c.56	0,80-1,70 m/ Groapa nr. 30	ob. os (maner ?)	ep.med.	46 023
500	2003	S 3, c.24	1,10 m	corn de cerb prelucrat	ep.med.	46 022
501	2003	<i>Passim</i>		maner os (cu decor)	ep.med.	46 021
502	2003	S 3, c. 31/caseta 8 (S)	0,10-0,40 m	corn cu urme de prelucrare	ep.med.	46 020
503	2003	S3, c.25	0,70 m	ob. ceramica (tronconic)		45 953
504	2003	S 4, c.47	1,20 m	jeton os		45 947
505	2003	S 3, c.5	0,30 m	cruciulita pasta sticla	sec. XIII ?	45 946
506	2003	S 3, c.20	0,80 m	fusaiola Ovruci (sist vinetiu)		45 944
507	2003	S 3, c.54 (↓ 53)	1,10 m	ac par (os) ?		45 942
508	2003	S 3, c.48	0,70 m	gresie		45 941
509	2003	S 3, c.89	0,20-0,60 m	fusaiola (rotita scripete ?)		45 940
510	2003	S 3, c.8	0,45 m/ Locuinta 3	scoica cu urme de prelucrare		45 939
511	2002	S 3, c.28	1,00 m	ob. os (de la bici de lupta)	ep.med.	45 937
512	2003	S 4, c.22	0,65 m	ob. os perforat (de la bici de lupta)	ep.med.	45 936
513	2003	Lutărie	(M deranjat)	greutate pt. razboiul de tesut		45 935
514	2003	S 3, c.12	0,68 m	greutate plasa pescuit (ceramica)	ep. med	45 934
515	2002	CT 3, c.8	2,40-2,50 m/ pământ negru sub nivelare	inel sticla (galbena)	ep.med.	45 920
516	2002	CT 8, c.7	1,30 m	briceag (lama corodata)	sec. XIX(?)- XX	45 864
517	2003	S 4, c.54	1,50/niv. 5	tipar ceramica (pentru inele)	ep.rom. timpurie	45 813
518	2002	TC 2, c.2	1,25 m	opait frg. (cu marca de olar)	sec. XI	45 797
519	2002	TC 1, c.3		frg. vas borcan cu marca de olar	sec. XI	45 796
520	2002	CT 8, c.7 (↓)	2,00 m	frg. ceramica cu barbotina (locala)	ep. romana	45 795

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
521	2002	CT 8, c.6	3,90 m	bila prastie (ceramica)		45 793
522	2002	CT 7, c.7	4,45 m	fusaiola ceramica		45 792
523	2002	TC 1, c.2	2,10 m	fusaiola din ceramica (din toarta ?)		45 791
524	2002	CT 7, c.4	2,66 m	ob. fier		45 790
525	2002	CT 7, c.5	3,92 m	ob. fier (cosor ?)	ep.med.?	45 789
526	2002	TC 2, c.3		bombarda fier	ec. XVIII-XIX	45 788
527	2001	CT 6, c.4	1,00 m	cui fier		45 694
528	2001	CT 1, c.8, caseta 1	2,15 m	cuie fier (2)		45 693
529	2001	CT 1, c.6	3,35 m/niv. 9 <i>intramuros</i>	cuie fier (3)		45 692
530	2001	CT 3, c.3	niv. 6	cui fier		45 691
531	2001	CT 1, c.8	3,10(↓7) /niv. 10	cui fier		45 690
532	2001	CT 5, c.4	sub niv. 9 (<i>stilobat</i>)	frg. veriga fier circulara		45 689
533	2001	CT 6, c.5	1,00 m	cui fier		45 688
534	2001	CT 1, c.7	3,10 m	scoaba fier		45 687
535	2001	CT 6, c.5	niv. 3	cui fier		45 686
536	2001	CT 1, c.8	4,17 m	cui fier		45 685
537	2000	CT 6, c.8	0,60-0,70 m	varf sageata	ep.med.	45 684
538	2000	CT 3, c.12	0,37 m	veriga fier		45 683
539	2000	CT 3, c.11	0,30-0,40 m	cui fier	sec. XIII	45 682
540	2000	CT 1, c.5	niv. 6	pandativ plumb		45 681
541	2000	CT 6, c.7	0,80-0,90 m	ob. fier		45 680
542	2001	CT 6, c.5	3,10 m	cui fier		45 675
543	2001	CT 6, c. 5	3,10 m/niv. 1	cosor fier	ep.romana	45 674
544	2001	CT 7, c.4-5	3,30 m	scoaba fier (?)		45 673
545	2001	CT 7, c.4-5	3,30 m	scoaba fier		45 673
546	2001	CT 7, c.4-5	3,30 m	cui fier		45 672
547	2001	CT 7, c.4-5	3,30 m	cui fier		45 672
548	2001	CT 3, c.5	niv. 7	frg. dorn		45 671
549	2001	CT 3, c.5	niv. 7	lama fier (sabie?)		45 670
550	2001	CT 9, c.6 (val)		cuie fier	sec. I-III	45 660
551	2002	CT 7, c.5	4,60 m	verigi bronz (cercei)		45 624
552	2002	CT 9, c.4 (val)	1,50 m	cui bronz		45 623
553	2002	CT 3, c.6 niv. 4 (in intrarea in turn)		ob. bronz (aplica ?)	ep.romana	45 622
554	2002	CT 7, c.5	<i>passim</i>	inel (veriga) bronz		45 621
555	2000	CT 2, extindere est	c. 5-6/strat suprapus	frg. pandativ bronz		45 618
556	2002	CT 8, c.6	2,30 m	fusaiola ceramica		45 617
557	2002	CT 8, c.5		fusaiola ceramica		45 616
558	2002	CT 8, c.7	0,80 m	gat sticla		45 615
559	2003	S 3, c.76	1,50 m	fund vas bronz		45 559
560	2002	CT 9, c.6	3,30 m	secera ? (vertebra cal)		45 500

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
561	2002	CT 9, c.6	3,30 m/strat medieval	plasea os	ep. med.	45 499
562	2002	CT 9, c.6	2,20 m	corn cu urme de prelucrare (maner)		45 498
563	2002	CT 8, c.6	4,10 m/niv. medieval	varf sageata (os)		45 497
564	2002	CT 8, c.7	1,66 m	razuitor silex		45 496
565	2002	CT 9, c.5 (val)	1,90 m	lingurita os	ep.romana	45 495
566	2002	TC 2, c.4		margica sticla	ep. med.	45 494
567	2002	CT 8, c.7	1,97 m	os ars	ep.med.	45 493
568	2002	TC 2, c. 4	0,57 m	glont plumb	sec. XVIII- XIX	45 491
569	2002	CT 7, c. 5 (↓)	3,20 m	glont plumb (calibru mare)	sec. XVIII- XIX	45 490
570	2002	CT 8, c. 7	1,30 m	nasture manta (bronz)		45 489
571	2002	CT 8, c. 7	1,30 m	nasture manta (bronz)		45 488
572	2002	CT 8, c. 7	1,30 m	nasture manta (bronz)		45 487
573	2002	CT 5, c. 7	1,30 m	bucata bronz (buza vas)		45 486
574	2002	CT 3, c. 5	nivelare niv. 6	frg. bronz (cu orificii de prindere)		45 485
575	2002	CT 3, c. 5	4,60/pe niv. 5	frg. bronz		45 484
576	2002	CT 8, c. 6	<i>passim</i>	catarama bronz	ep.romana	45 483
577	2002	TC 2, c. 1	<i>passim</i>	greutate plasa pescuit	ep.med.	45 481
578	2000	CT 1, c. 6	2,95 m /niv. nivelare rom.biz	tinta bronz	ep.rom.biz	45 466
579	2000	CT 6, c. 3	niv. 5	tinta bronz	ep.romana	45 465
580	2000	CT 1, c. 11(↓)	groapa med. est	frg. ac bronz		45 464
581	2002	CT 8, c. 7	1,60	nasture os	sec. XIX-XX	45 463
582	2002	CT 8, c. 7	0,80 m	nasture os	sec.XIX-XX	45 462
583	2002	CT 8, c. 7	1,30 m	nasture os (2 ex.)	sec. XIX-XX	45 461
584	2001	CT 1, c. 7	4,10/niv. 7	frg. de la un vas de bronz (5 ex.)		45 396
585	2001	CT 1, c. 7	2,70/loc.amenaj.cu pamant galben pe niv. 8 <i>intamuros</i>	<i>chaton</i> inel bronz		45 383
586	2001	CT 6, c. 5	3,00 m	veriga bronz		45 382
587	2001	CT 6, c. 5 (val)	1,80 m	fibula bronz	ep.romana	45 381
588	2001	CT 8, c. 4-5	3,20 m	lama cutit (fier)		45 380
589	2001	CT 8, c. 4-5	3,20 m	lama cutit (fier)		45 379
590	2001	CT 8,c. 4-5	3,30 m	lama cutit (fier)		45 378
591	2001	CT 6 (val)		opait	ep.romana	45 374
592	2001	CT 7, c. 4	3,10 m/niv. 5	opait	ep.romana	45 373
593	2001	CT 1, CT 6, martor val		corn cu urme de prelucrare		45 371
594	2001	CT 6, c. 4-5		corn cu urme preluc.		45 370

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
595	2001	C 6, c. 5		corn cu urme de prelucrare		45 369
596	2001	CT 3, c. 4 (↓4)	3,10 m	opait	ep.romana	45 367
597	2001	CT 3, c. 4		mozaic (sticla <i>Millefiori</i> ?)	ep.romana	45 364
598	2001	CT 1, c. 8, caseta 1	2,80 m/groapa medievala	frg. topor piatra	preistorie	45 363
599	2001	CT 1, c. 6		fusaiola din creta		45 362
600	2001	CT 1, c. 6	3,10 m	bila parastie (ceramica)		45 361
601	2001	CT 1, c. 6	3,35 m	bila parastie (ceramica)		45 361
602	2001	CT 1, c. 6	1,35 m	bila parastie (ceramica) ?		45 361
603	2001	CT 1-CT 6, c. 4/martor val		aplica bronz	ep.romana	45 297
604	2001	CT 1, c. 8, caseta E	2,70 m/gr. loc.	catarama bronz	ep.med.	45 296
605	2001	CT 1, c. 7	4,06 m/niv. 8	frg. bratară bronz	sec. XI-XII	45 295
606	2001	CT 3, c. 4	niv. 7	ac bronz (styllus)	ep.romana	45 294
607	2001	CT 1, c. 7	3,10 m/niv. 9 <i>intramuros</i>	frg. bratară bronz	sec. XI	45 293
608	2001	CT 6, c. 5	2,70 m	veriga bronz		45 292
609	2001	CT 1, c. 8 ↓	3,00 m	agatatoare bronz (verigi cercel?)		45 291
610	2001	CT 1, c. 7	4,80 m	frg. bratară bronz	ep.med.	45 290
611	2001	CT 1, c. 8, caseta (vest)	2,80 m/groapa medievala	margica sticla+ pond plumb		5 288a+
612	2001	CT 8, c. 5	3,00 m	maner cutit (os + fier)	ep.med.	45 286
613	2001	CT 1-CT 6, c. 5 /in martor-locuinta ingropata în niv. 2		frg. bratari sticla (3 ex.)		45 285
614	2001	CT 2, c. 5	5,10 m/niv. 5	picioar vas sticla	ep.romana	45 284
615	2001	CT 1, c. 8	2,40 m	frg. veriga sticla (galbena) inel?	ep.med.	45 283
616	2001	CT 1, c. 8, caseta 1 (vest)	3,10 m/bordei medieval	inel sticla (galbena) cu <i>chaton</i>	ep.med.	45 282
617	2001	CT 1, c. 6	3,95 m	margica sticla		45 281
618	2001	CT 6, c. 5	1,10 m	montura sticla (pt. inel)		45 280
619	2001	CT 3, c. 5	4,00 m/nivelare pe niv. 4	montura sticla (pt. inel)		45 279
620	2001	CT 3, c. 4	2,60 m/niv. 5	bila prastie (ceramica)		45 277
621	2001	CT 8, c. 8	2,90 m(↓)/niv. 10	bila prastie (ceramica)	ep.med.	45 276
622	2001	CT 6, c. 5	1,30/niv. medieval	ob os (spatula)		45 275
623	2001	CT 6, c. 5	1,84 m	frg. ceramic smaltuit oliv (ghinda)		45 274

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
624	2001	CT 8, c. 4-5	3,30 m	fusaiola din vertebra de peste	ep. med.	45 273
625	2001	CT 1, c. 7	3,60 m	maner os (de la pieptane)	ep.med.	45 272
626	2001	CT 6, c. 3, capat sud		frg. ac os	ep.romana	45 271
627	2001	CT 9, c. 5	1,40 m	zar os	ep.romana	45 270
628	2001	CT 5, c. 6	3,35/niv. 9 intramuros	fusaiola ceramica		45 267
629	2001	CT 2, c. 4 secțiune trasversala)	niv. 9	fusaiola ceramica		45 266
630	2001	CT 9, c....	1,40 m	frg. opait cu codita	ep.romana	45 264
631	2001	CT 1,c. 9, caseta 1	2,30/niv. 8	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep.med.	45 263
632	2001	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait	ep.romana	45 262
633	2001	<i>Passim</i>		fusaiole (3 ex.)	ep.med	45 256
634	1999	CT 6, c. 8	0,20	fusaiola ceramica		45 214
635	1999	CT 6, c. 8	0,20	fusaiola ceramica		45 213
636	1999	CT	passim	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		45 210
637	1999	CT 6, c. 6/demantelare langa zid	1,03	fusaiola ceramica		45 209
638	1999	CT 1, c. 12	0,20	veriga os		45 208
639	2003	S 3, c. 26	vegetal	jeton os		45 116
640	2000	CT 6, c. 10	0,60-0,75	crampon bronz	ep.med.?	45 077
641	2003	S 3, c. 29/caseta 9	0,60-0,80/ Locuinta 9	iglite os	ep.med.	45 032
642	2003	S 3, c. 29/caseta 9	0,60-0,80/ Locuinta 9	iglite os	ep.med.	45 031
643	1999	CT I, c. 12	gropa olar	ulcior amforoidal pictat cu vopsea rosie	ep.med.	45 003
644	2000	CT 6	Locuinta 3	plasea os (in curs de prelucrare)		45 001
645	2000	CT 6, M 9 (?)	0,90-1,00	corn cu urme de prelucrare		45 000
646	2000	CT 6,	0,10	corn cu urme de prelucrare		44 999
647	2000	CT 3, c. 8	0,40	gresie pt. ascutit		44 998
648	1996	S 1, pt. dr.c. 13	2,00/Groapa nr. 10	inel bronz (cu cruce)	ep.med.	44 936
649	1996	S 1, pt. dr.c. 13	2,00/Groapa nr. 10	catarama bronz		44 935
650	1999	CT 1, c. 12	0,20-0,35	ob. fier (unealta)		44 921
651	1999	CT 1, c. 12	0,20-0,30	aplica broasca (fier)	sec. XVII ?	44 920
652	1999	CT 1, c. 11	0,50-0,60	corn in curs de preluc.(varf sageata?)	ep.med.	44 906
653	1999	CT 1, c. 10-11	0,90-1,00/ strat XIII-XIV	corn cu urme de prelucrare (pana)	ep.med.	44 905
654	1999	CT 1, c. 10-11	0,90-1,00/ strat XIII-XIV	corn cu urme de prelucrare	ep.med.	44 904
655	1999	CT 1, c. 11	Groapa nr. 11	corn cu urme de prelucrare	ep.med.	44 903

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
656	1999	CT 1, c. 11	0,50-0,70	corn cu urme de prelucrare (maner)	ep.med.	44 902
657	1999	CT 11, c. 11	0,50-0,70	maner pt. bici de lupta (corn)	ep.med.	44 901
658	1998	CT 5, c. 4	0,60/vegetal	spatula	ep.romana?	44 900
659	1999	CT 1, caseta 1		vas borcan	ep.med.	44 889
660	1997	<i>Passim</i>		frg. opait	ep.romana	44 551
661	1996	S 2, c. 4	Locuinta 1	opait tavita	ep.med.	44 527
662	1995	S 1, c. 6	0,45-0,75	veriga bronz		44 520
663	1995	S 1, c. 13	1,27/Gropa nr. 22	catarama bronz		44 519
664	1995	S 1, c. 4		bratară bronz + veriga bronz`		44 518
665	1995	S 1, c. 13	Gropa nr. 22	clopotel bronz	ep. med.	44 517
666	1995	S 1, c. 4	Gropa nr. 26	tortita bronz	ep. med.	44 515
667	1995	S 1, c. 5	0,50	ac bronz		44 514
668	1995	S 1, c. 5.	0,50	fibula bronz		44 513
669	1995	S 2, caseta 3	M 46	nasture globular (bronz)	ep.med.	44 512
670	1995	S 1, c. 17	0,30	bratară bronz torsionată (3 fire)		44 511
671	1995	S 1, c. 11	0,40	limba curea (bronz)	ep. med.	44 510
672	1995	S 3, c. 3	0,20/M 44 ?	ob. bronz		44 509
673	1995	S 1, c. 13	mormânt/margine groapa spre S	veriga bronz	ep. med.	44 508
674	1995	S 2, c. 28		veriga bronz	ep. med.	44 507
675	1995	S 1	complex	ob. bronz		44 506
676	1995	S 2, c. 7	vegetal	veriga bronz		44 505
677	1996	S 3, c. 7	Gropa nr. 43	aplica bronz		44 258
678	IS. 1996	Grădina de copii în spatele statiei	groapa Statia de termoficare	cercei bronz	ep. med.	44 257
679	1996	S 3,	Locuinta 1	plasea os (maner)		44 212
680	1995	S 1, c. 11	0,40	scoica arsa		44 115
681	1995	S 1,	Gropa nr. 26	lama cutit (fier)	ep.med.	44 110
682	1995	S 1, c. 16	0,50	tortita fier	ep. med.	44 108
683	1995	S 1, c. 4 (↓)	0,35	lama cutit (fier)	ep. med.	44 106
684	1995	S 1, c. 5	0,45	cui fier		44 104
685	-	-	-	-	-	44 103
686	1994	S 3, c. 7	0,45	cui (piron) fier		44 101
687	1995	S 2, c. 3	0,64	ob. fier (44 100
688	1995	S 1, c. 3	0,50	varf sageata cu aripioare	ep.med.	44 097
689	1995	S 2, c. 7	vegetal	vârf sageata fier (?)	ep.med.	44 095
690	1995	S 1, c. 3	0,62	calcai lance		44 092
691	2001	CT 6, c. 4	niv. 2	metacarp slefuit de vita domestica (<i>Bos taurus</i>)		44 066
692	1995	S 1, c. 16		tortita bronz	ep. med.	44 063

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
693	1995	S 2, c. 5	0,20-0,25	nasture globular (bronz)	ep. med.	44 062
694	1995	S 1, c. 2 (↓)	0,35	bratara argint	ep.med.?	44 059
695	1995	S 1, c. 2	0,90	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci	ep. med.	44 057
696	1995	S 1, c. 5	0,48	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		44 056
697	1995	S 1, c. 3	complex	maner os (cu decor)	ep. med.	44 049
698	1995	S 5, c.4	0,65	piesa corn ptr. arcul cu sageti		44 046
699	1995	S 1, ↓ 15	0,40/M	cercel argint		44 013
700	1995	S 1, c. 4	0,35	lama cutit (fier)	ep. med.	43 991
701	1995	S 1, c. 8		frecator (marmura)	ep.med.	43 939
702	1995	S 1, c. 14	1,00-1,20	vas miniatural	ep.med.	43 937
703	1995	S 1 c. 15		cana smaltuita	ep.med.	43 932
704	1998	CT 5	niv. 5	pandantiv sticla ?	ep.romana	43 108
705	1990	S 7, c. 28	1,00-1,10	pandantiv foliform	sec. XI	42 996
706	1999	CT 3, c. 4	0,60-0,70	frg. <i>terra sigillata</i>	ep. romana	26 068
707	2003	S3, c. 80	1,50	<i>poanson</i> (?) - os ars		45 945
708	2003	S 3, c. 47	1,70	margica sticla	ep. rom.-biz	
709	2003	S 3, c. 9	0,30	fragment pipa		-
710	2003	CT 7, c. 8/fata de coltul de SE al TM	3,40	cui fier		-
711	2004	Passim		scoica (fara urme de prelucrare)		
712	2003	S 3, c. 9	1m	ob. fier		
713	2003	S 3, c. 9	1m /Loc. medievala	fusaiola (gresie cenușie)		
714	2003	S 3, c. 56	0,40-0,60m, c. 2 (Extindere S)	ob. corn (plăsea? in curs de prelucrare)		
715	2003	S 3, c. 61	groapa	frg. ceramica		
716	2003	S 3, c. 90	0,10-0,40	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		
717	2003	S 3, c. 11	0,67	fund vas sticla	ep. romana	
718	2003	S 3, c. 67, caseta 13	0,44-0,76	frg. ceramic	ep. romana	
719	2003	Passim (Faleza)		bratara sticla	ep. med.	
720	2003	S 3, c. 7	0,30	fragmente ceramice		
721	2004	Passim		frg. ceramica <i>sgraffito</i> (peste)		
722	2003	S 3, c. 88	0,50	frag. bratari sticla (2 ex.)		
723	2003	S 4, c. 92	0,95	frg. vas sticla		
724	2003	S 3, c. 93	1,00	frg.vas sticla		
725	2003	S 3, c. 88	0,50	frg. sticla		
726	2003	S 3, c. 92	1,00	frg. bratara sticla		
727	2003	S 3, c. 96	0,60	frg. bratara sticla		

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
728	2003	S 3, c. 89	1,00	frg. bratară sticlă cu protuberante		
729	2003	S 3, c. 96	0,50	frg. sticlă		
730	2003	S 3, c. 96	din pamantul aruncat pe mal	sticlă brută (?)	ep. română	
731	2003	S 3, c. 92	1,00	frg. sticlă		
732	2003	S 3, c. 78, caseta 14	0,80			
733	2004	Curtina A, CA 2, c. 4	0,70-0,90	frag. bratară sticlă		
734	2003	S 3, c. 82	1,15	frg. <i>terra sigillata</i>		
735	2003	S 3, c. 38	0,20-0,30	nasture globular (bronz)		
736	2003	S 3, c. 4	1,20	semn premonetar		
737	2003	S 3, c. 63	0,50-1,75	frg. sticlă		
738	2003	S 3, c. 54, caseta 3, extindere S	0,85-1,35	frg. <i>terra nigra</i>		
739	2004	<i>Passim</i> (așezarea civilă, între valul II și III)		silex		
740	2003	S 3, c. 43	0,28-1,00/Groapa nr. 9	solzi peste		
741	2003	S 3, c. 7	0,70/Groapa nr. 1	solzi peste		
742	2003	S 3, c. 75, caseta 12	0,70-1,50/Groapa nr. 36	solzi peste		
743	2003	S 3, c. 39	0,80-0,85	solzi peste		
744	2003	S 3, c. 44	0,66-1,40	solzi peste		
745	2003	S 3, c. 3	0,20	solzi peste		
746	2003	S 3, c. 60	0,10-0,30	solzi peste	sec. XIII- XIV	
747	2003	S 3, c. 29	0,63-0,82	solzi peste		
748	2003	S 3, c. 44	0,85-1,60/Gropa nr. 8	solzi peste		
749	2003	S 3, c. 11	1,15	solzi peste		
750	2003	S 3, c. 73	0,90-1,15/Groapa nr. 15	corn cu urme de prelucrare		
751	2003	S 3, c. ,15	1,08-1,15/pe podea cu arsura	corn cu urme de prelucrare		
752	2003	S 3, c. 7	1,45	solzi peste		
753	2003	S 3, c. 79	0,70-1,15	frg. Sticlă (12) + fusaiola		
754	2003	S 3, c. 7	1,45	solzi peste		
755	1995	S 1, c. 12	Locuinta nr. 6 + C 1	frg. vas borcan	sec. XIII	
756	1995	S 1, c. 8	Groapa nr. 15	castron frg.	sec. XI	
757	2000	CT 2, c. 6, E		fund amfora	ep. română	
758	1996	S 1 CT, c. 12	0,70-0,80	frg. tigla	ep. română	
759	1996	S 1 CT, c. 15	0,40-0,60	frg. tigla	ep. română	
760	1996	S 1, CT, c. 12	0,70-0,80	frg. tigla	ep. română	
761	1996	S 1, CT, c. 12	0,70-0,80	frg. tigla	ep. română	
762	1996	S 1 CT, c. 12	0,70-0,80	frg. olana	ep. română	
763	2003	S 3, c. 8	0,60	ob. fier		
764	2003	S 3, c. 82	1,15	sambure piersică (?)		

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
765	2004	Turn colt/TC 3, c. 3	0,50	ob. fier		
766	2003	S 3, c. 29	0,65-1,00	graunte		
767	2003	S 3, c. 56, caseta 2, extindere	Groapa nr. 14	solzi peste		
768	2004	CT 6 - CT 3	martor (daramatura)	seminte		
769	2003	S 3, c. 48	0,40-0,50	solzi peste		
770	2003	S 3, c. 29	0,65-1,00	solzi peste		
771	2003	S 3, c. 8		solzi peste		
772	2003	S 3, c. 75	0,60-1,10/Groapa nr. 24	solzi peste		
773	2002	CT 8, c. 5	<i>passim</i>	frg. pipe (2)	ec. XVIII-XIX	
774	2003	S 3, c. 66, caseta 13, extindere spre S	0,10-0,20	frg. pipa	ec. XVIII-XIX	
775	2003	CT 3, c. 9	Groapa nr. 1	bratari sticla cu protuberante		
776	2004	CT 9 - CT 2 martor, c. 5	3,40	pastila sticla		
777	2003	S 3, c. 31	1,35	frg. sticla		
778	2003	S 3, c. 7	0,27	frg. pipa caolin	ec. XVIII-XIX	
779	2003	S 3, c. 37	0,26	piatra alba		
780	2003	S 3, c. 7	0,40-0,58/profil S /Gr. med.	frg. chirpic		
781	2004	CT 6	la curatenie	frg. bratara sticla		
782	2005	Curtina/Suprafata CA/c.A 5		frg. bratara sticla	ep. med	
783	2005	Curtina/Suprafata CA/c.B4-5	0,80-0,90	pastila sticla		
784	2005	Curtina/Suprafata CA/c.A 5	1,00	pastila sticla		
785	2005	Turn colt/TC 1, c. 1	1,60	frg. sticla	ep. romana	
786	2003	S 3, c. 55, caseta 3	1,20	frg. ob. bronz		
787	2004	Curtina/CA 2, c. 6	Groapa nr. 1/din interior	bucata bronz		
788	2004	Curtina/CA 1, c. 1	0,40	aplica bronz	sec.XI	
789	2004	Curtina/CA 1, c. 1	vegetal	frg. ob. bronz		
790	2003	Turn colt/TC 3, c. 8		frg. ob. bronz		
791	2004	<i>Passim</i>		ob. bronz (6 ex.)		
792	2003	Turn de colt/TC 3, c. 6		frg. bronz		
793	2003	S 3, c. 66	1,20-1,60	frg. bronz		
794	2005	TC 1-2/martor	vegetal	frg. frecator	preistorie	
795	2001	CT 1, c. 6	3,35/niv. 9 intramuros	tortita sticla		
796	2001	CT 1, c. 6	3,35/niv. 9 intramuros	frg. sticla		
797	2001	CT 1, c. 7	4,20-4,45/niv. 8	frg. sticla		
798	2001	CT 1, c. 6	3,10/niv. 9 intramuros	frg. sticla		
799	2001	CT 1, c. 6	3,35/niv. 8 intramuros	frg. sticla		
800	2001	CT 1, c. 7	4,00/nivel	frg. sticla		
801	2001	CT 1, c. 6	3,35/niv. 9 intramuros	frg. sticla		
802	2001	CT 1, c. 6	3,35/niv. 9 intramuros	margica sticla		

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
803	2001	CT 9, c. 9	1,40 (↓ 5)/val	ob. ceramica /sticla/fier		
804	1999	CT 4, c. 2/strat depunere in fata turnului	1,20	tencuiala pictata		
805	1999	CT 4, c. 2/strat depunere in fata turnului	1,20	tortite opait (2)+ frg. ceramic smaltuit		
806	2002	TC 1, c. 3	1,15	tortita opait		
807	2002	TC 2, c. 6	0,16	frg. ceramice smaltuite	sec. XIII-XIV	
808	2002	TC 2, c. 6		frg. ceramice smaltuite	sec. XIII-XIV	
809	2002	TC 2, c. 2		frg. ceramice smaltuite	sec. XIII-XIV	
810	2002	TC 2, c. 7	0,10	frg. ceramice smaltuite		
811	2002	TC 2, c. 4		frg. ceramice smaltuite		
812	2002	TC 2, c. 7/	vegetal			
813	2002	CT 7	<i>passim</i>	pipa ceramica		
814	2002	TC 2, c. 8		frg. ceram.smaltuite		
815	2002	TC 2, c. 3	0,90	frg. ceram.smaltuite		
816	2002	TC 2, c. 2	1,25	frg. ceramice smaltuite		
817	2003	S 3, c. 67	1,36	greutate plasa (sau pt. razb. de tesut ?)		
818	2003	S 3, c. 42	1,40	jeton os (2 ex.)		
819	2003	S 3, c. 44	1,20	fusaiola (sist ars)		
820	2003	S 3, c. 41	1,38	fusaiola (sist vinetiu) Ovruci		
821	2003	S 4, c. 35	0,84	margica sticla	ep. romana	
822	2003	S 3, c. 80	1,50	margica sticla	ep. med	
823	2003	S 3, c. 33	1,00	margica sticla	ep. rom.-biz	
824	2003	S 3, c. 80	2,00	margica sticla	ep. med.	
825	2003	S 3, c. 42	1,30	margica sticla	ep. med.	
826	2003	S 3, c. 86	vegetal	margica sticla	er. med.	
827	2003	S 3, c. 92	1,00	margica sticla	ep. rom.-biz	
828	2003	S 3, c. 46	0,90	margica sticla	ep. rom.-biz	
829	2003	S 3, c. 41	1,30/groapa	ac os	ep. med.	
830	2003	S 3, c. 41	1,30/groapa	ob os (?)	ep. med.	
831	2003	S 3, c. 42	1,30	margica sticla		
832	2003	S 3, c. 5	1,00	fusaiola ceramica	ep. med.	
833	2003	S 3, c. 78	0,85	frg. margica sticla	ep. med.	
834	2003	TC 2, c. 2	0,85	ob. sticla (ac catarama?)	ep. med.?	
835	2003	S 3, c. 79	2,00	margica sticla	ep. rom.-biz ?	
836	2003	S 3, c. 86	0,20	margica sticla	ep. rom.-biz ?	

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
837	1995	S 1, c. 6	0,55-0,90/Gropa nr. 2	bucati zgura	ep. med.	
838	2002	TC 1, c. 2	2,10	margica din bronz		
839	1999	CT 6, c. 8	0.45-0,56	pipa caolin	sec. XVIII- XIX	
840	-	<i>Passim</i>	-	frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
841		<i>Passim</i>		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
842	1997	S 1,	Locuinta 13/vatra	frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
843		<i>Passim</i>		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
844		<i>Passim</i>		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
845		<i>Passim</i>		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
846		<i>Passim</i>		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
847	2001	(CT 1) CT 6, c. 5-6 (val)		frg. ceramica cu barbotina	ep. romana	
848	2001	(CT 1) CT 5, c. 5-6, martor		frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
849	1997	S 1,	Locuinta 13/vatra	frg. ceramica cu barbotina	ep. romana	
850	1997	CT 2, C1-2	2,40 E	frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
851	1996	S 1, c. 7	1,10-1,60/groapa	frg. <i>terra sigilatta</i>	ep. romana	
852	2001	CT 3, c. 4-5		frg. <i>terra sigilatta</i> (locala)	ep. romana	
853	1996	S 1, CT, c. 8	0,70-1,10	frg. <i>terra sigilatta</i> (locala)	ep. romana	
854	2001	(CT 1) CT 6, c. 5-6 (val)		frg. <i>terra sigilatta</i> (locala)	ep. romana	
855	2001	CT 5, c. 4	4,70	ceramica smaltuita	ep. romana	
856	2001	CT 5, c. 4	4,60	ceramica smaltuita	ep. romana	
857	2003	S 4, c.55	1,20/niv. 5 roman	ceramica smaltuita	ep. romana	
858	1999	CT 1, c. 11	1,10-1,20	tablite bronz (ob. bronz)		
859	1999	CT 1, c. 12	0,40	bucati tabla bronz (frg. vas?)	ep.med.	
860	1999	CT 1, c. 10	1,00-1,20/strat XIII-XIV	ob. fier	ep.med.	
861	2001	CT 1, c. 8	3,10 (↓7)/niv. 10	ob. fier		
862	1998	CT 5, turn	vegetal	piesa lemn	sec. XX	
863	2003	S 3, c. 54	0,85	frg. opait	ep.romana	
864	2001	CT 6, c. 5 (sud)	0,50-1,10	frg. opait	ep.romana	
865	1999	CT 6, c. 4 (val)		frg. opait	ep.romana	
866	1998	CT 3, c. 5	1,20	frg. opait	ep.romana	
867	1997	S 1, CT 1/in fata zid est turn sub fund. zid	3,70	frg. opait	ep.romana	
868	2001	CT 3, c. 4-5		frg. opait	ep.romana	
869	2001	CT 6, c. 4? (val)		frg. opait+tortita	ep.romana	
870	1999	CT?, c. 3	niv. 7	frg. opait+tortita	ep.romana	
871	2001	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait	ep.romana	
872	2001	CT 9, c. 5-6 (val)		frg. opait+tortita	ep.romana	
873	2001	CT 6, c. 5 (sud)	0,60-1,10	frg. opait	ep.romana	

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
874	1996	S 1, CT 8	3,20-3,60	frg. opait	ep.romana	
875	2003	S 4, c. 54	1,10	frg. opait+codita	ep.romana	
876	1998	CT ?, c. ?		frg. opait	ep.romana	
877	2003	S 4, c. 35	0,40	frg. opait+tortita	ep.romana	
878	2001	CT 1-CT 6, c. 4/martor		frg. opait	ep.romana	
879	1996	S 1, c. 14	2,00-2,20/groapa	frg. opait	ep.romana	
880	2003	S 4, c. 56	1,26	frg. opait	ep.romana	
881	2002	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait+tortiță	ep.romana	
882	2000	CT 3, c. 5	2,10	frg. opait+tortita	ep.romana	
883	2001	CT 1, c. 6	3,10	tortiță opait	ep.romana	
884	1999	CT 3, c. 4 (val)		frg. opait	ep.romana	
885	2000	CT 2, c. 6 E		frg. opait	ep.romana	
886	2001	CT 6, c. 4		tortiță opait	ep.romana	
887	2002	CT 9, c. 5 (val)	1,40	frg. opait	ep.romana	
888	2000	CT 1, c. 5	niv. 6	frg. opait	ep.romana	
889	2001	CT 5, c. 6	3,35/niv. 9	frg. opait	ep.romana	
890	2003	S 4, c. 35	0,70/niv. 2	tortiță opait	ep.romana	
891	2001	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait	ep.romana	
892	2003	S 4, c. 56	1,86	frg. opait	ep.romana	
893	2001	CT 6, c. 5-6		tortiță opait	ep.romana	
894	2001	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait	ep.romana	
895	2001	CT 6, c. 4	1,80	tortiță opait	ep.romana	
896	1997	CT 1, c. 2	3,60	tortiță opait	ep.romana	
897	2001	CT 6, c. 5	1,00	tortiță opait	ep.romana	
898	2001	CT 6, c.5	1,30	tortiță opait	ep.romana	
899	2001	CT 6 (val)		frg. opait	ep.romana	
900	2002	CT 9, c. 5 (val)		frg. opait	ep.romana	
901	2000	CT 2, c. 5-6,extindere E /strat suprapus	vegetal	bucata bronz		
902	2004	CT 9-CT 2, c. 4-5/martor	1,20	frg. sticla	ep.romana	
903	2001	CT 9, c. 5 (val)		frg. sticla	ep.romana	
904	2001	CT 5, c. 4	sub niv. 9(stilobat)	frg. veriga		
905	2001	CT 5, c. 4	sub niv. 9(stilobat)	frg. cuie fier		
906	2001	CT 6, c. 5	3,10/niv. 1	frg. lama curba (2) fier		
907	2002	CT 8, c. 7	0,80	cartus	sec. XX	
908	2002	CT 8, c. 7	1,96	silex		
909	2002	TC 1, c. 10	0,48	frg. bronz (recipient?)		
910	2002	TC 2, c. 3	0,87	frg. bronz		
911	2002	TC 2, c. 6	0,10	frg. margica sticla		
912	2005	CT 7, c. 1/fata de coltul de SE al TM	3,40	ob. fier		

Nr. crt.	Anul	Sector/ secțiune/ carou	Complex/ adâncime	Obiect/ material	Încadrare cronologică	Nr. Inv.
913	2004	TC 2, c. 8	0,60	nasture globular (bronz)	ep.med.	
914	2003	Passim		lama cutit (fier)		
915	2001	CT 2, c. 7/stalp stilobat	niv. 9	cui fier		
916	2003	TC	0,48-0,50	moneda (?)		
917	2004	TC 1, c. 4	0,30	moneda genovezo -tatara		
918	2003	CT 9-2 (martor) , c. 4	3,72	cui fier		
919	2002	CT 9, c. 6	2,35	frg. ceramice smaltuite		

Epilog

Întrebarea firească la care ar trebui să răspund, la sfârșitul acestor campanii de cercetări arheologice, este: ce au adus nou, în acești ani, cercetările de la *Noviodunum* pentru arheologia românească sau, numai pentru istoria acestor ținuturi ?

Și, aș putea să încep, prin a menționa precizările făcute cu privire la începuturile locuirii romane la Noviodunum, asupra vieții economice, a spiritualității creștine, a încadrării cronologice a așezării medievale, și-n acest sens articolele și studiile din ultimii ani, stau mărturie. Dar, las aceste aprecieri la latitudinea cititorului avizat !

Ce ne oferă viitorul ?

În primul rând terminarea săpăturilor arheologice în sectorul de sud-est al cetății, cu referire specială asupra celor două curține unde cercetarea trebuie să continue. În prezent însă, problema cea mai importantă care stă în fața colectivului de cercetare de la *Noviodunum* este aceea de a găsi o soluție adecvată sitului, în vederea conservării și valorificării turistice a monumentelor descoperite și cercetate arheologic.

După părerea mea, viitorul proiect de consolidare și restaurare trebuie să se bazeze pe o concepție coerentă și unitară, de punere în valoare a tuturor monumentelor scoase la lumină prin cercetările arheologice efectuate și care urmează a fi efectuate în continuare. Ținând seama de numeroasele acțiuni antropice, cu impact catastrofal asupra cetății, care au provocat în primul rând demantelarea masivă a zidurilor cetății, exfolierea acestora, prin înlăturarea paramentului, consider necesară îmbinarea soluțiilor clasice de restaurare cu restaurarea volumetrică, care nu afectează monumentul și este permisivă cercetării permanente. Posibilități nebănuite pentru tinerii arhitecți, dornici de afirmare într-un domeniu atât de sensibil și fascinant ca cel al arhitecturii antice.

Deocamdată, unica propunere de valorificare a descoperirilor arheologice de la *Noviodunum* vine din partea unui arhitect debutant, Alexandra Teodor¹⁹⁵, care, în aprilie 2009, și-a însoțit lucrarea de disertație intitulată „*Conservarea și punerea în valoare a siturilor arheologice, cu Proiectul de prediplomă (Studiu de fundamentare): Noviodunum – Parc arheologic* (îndrumător: Prof.dr.arh. Hanna Derer). Tânăra arhitectă înclină spre **restituția volumetrică** a monumentelor arheologice, aducând în sprijinul acesteia exemplul unor construcții de protecție realizate din structuri ușoare din lemn lamelar, la *Viminacium* (în Serbia), *Petavonium* (în Spania), și tot în Spania, în Asturias, *Villa Veranes*.

Alexandra Teodor consideră că „tehnica de construcție a volumului nu afectează în nici un fel materialul original și poate fi oricând dezasamblat, dacă va fi considerat că este cazul”¹⁹⁶, și mai departe – „Restituirile volumetrice, prin caracterul lor reversibil și intuitiv, pot fi considerate, în multe situații,

¹⁹⁵ Alexandra Teodor este absolventă a Facultății de Arhitectură a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, promoția 2009.

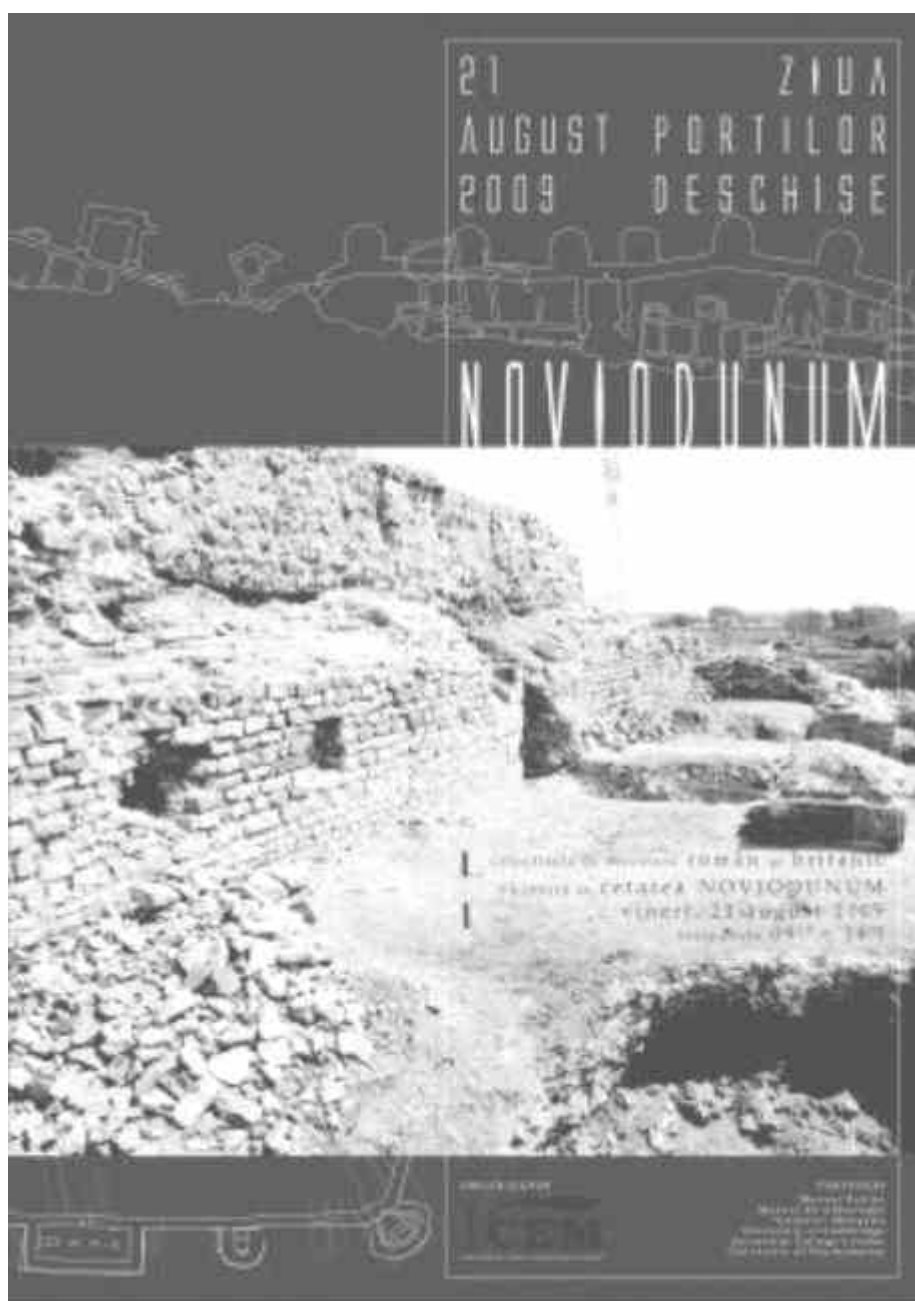
¹⁹⁶ *Disertație*, p.31.

soluții optime”¹⁹⁷. Arhitecta prezintă cu obiectivitate și **abordarea mixtă** și prezintă cazul *villa*-ei romane imperiale din *Piazza Armerina*, din Sicilia, „care îmbină completarea parțială a ruinelor, pe înălțime, cu o acoperire modernă, care completează volumele ruinei și sugerează aspectul inițial al clădirii”.

O serie selectivă de studii de caz, din disertația Alexandrei Teodor, reprezintă tot atâtea argumente în favoarea amenajării la *Noviodunum* a unui **Parc arheologic** destinat exploatării turistice a sitului, înglobat în cadrul său natural, amenajat.

Este acesta viitorul cetății *Noviodunum* ?

Ideea *parcului arheologic* a stat, de la început, la baza programului managerial al proiectului *Noviodunum 2000*. Personal, o consider viabilă și astăzi, și cred în ea !

¹⁹⁷ Disertație, p.35.

2001

2005

Bibliografie recentă

- Barnea, I., 1996-1997, *Sigilii bizantine din Dobrogea*, în: BSNR, 90-91, 187-194.
- Barnea, I., 2001, *Sigilii bizantine inedite din nordul Dobrogei*, în: Simpozion de numismatică, Chișinău, 28-30 mai 2000, 103-108.
- Baumann, V.H., 1996, *Aspecte ale circulației monetare de la Gurile Dunării în secolul al IV-lea p.Chr.*, în *Peuce* 12, 243-284.
- Baumann, V.H., 2004, *La città romana e bizantina di Noviodunum. Reperti archeologici*, în Santelia S. (ed.), *Italia e Romania. Storia, Cultura e Civiltà a confronto*, Bari, 113-132.
- Baumann, V.H.; Vladimirov, O., 2007, *Repere arheologice*, în: *Isaccea, pagini de monografie* (coord. N.Rădulescu. O.Vladimirov), Constanța, cap.V, 187-224.
- Baumann, V.H., 2007, *Edificiile publice din așezarea rurală romană de la Telița-Amza, jud. Tulcea*, în *Peuce*, S.N. 5, 187-204.
- Baumann, V.H., 2008, *Anciens témoignages chrétiens à Noviodunum*, în: *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare*, Tulcea, 219-227.
- Baumann, V.H., 2008, *Ceramica terra sigillata de la Noviodunum*, în *Peuce* 6, SN, 207-250.
- Baumann, V.H., 2008, *Despre începuturile vieții romane la Noviodunum*, în *Peuce* 6, SN, 189-206.
- Baumann, V.H., 2009, *Les édifices publics appartenant à l'établissement rural romain Telița-Amza, département de Tulcea*, în: *Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan GH.Teodor oblata* (edidit Dan Aparaschivei), Iași-București, 78-98.
- Baumann, V.H., 2009, *Lucernele de la Noviodunum*, în *Peuce* 7, 217-310.
- Baumann, V.H., 2010, *Introducere în studiul ceramicii fine de la Noviodunum – în curs de publicare* *Peuce* 8, S.N.
- Bejenaru, Luminița, 2003, *Resurse animale utilizate în economia așezării medievale de la Isaccea. Date arheozoologice*, în *Peuce* 1, SN, 581-588.
- Bejenaru, Luminița, 2007, *Date arheozoologice privind cetatea medievală și așezarea extramuros de la Isaccea-Noviodunum (campaniile 2001, 2003-2004)*, în *Peuce* 3-4, SN, 399-410.
- Lockyear, K., 2002, *At the edge of empires: the Noviodunum Project, Romania*, în *Archaeology International*, 6, London, 21-24.
- Lockyear, K.; Sly Timothy; Popescu, A. (with contribution from Ciușescu Mihaela, Orton Clive, Sidell Jeane and Symonds Robin), 2007, *The Noviodunum Archaeological Project 2000-2004: Results and Conclusions from the Pilot Seasons*, în *Peuce* 3-4, SN, 121-158.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh.; Poll, I., 2002, *Un'oggetto a carattere religioso del XIII secolo rinvenuto a Isaccea*, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, 8, Iași, 283-296.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh., 2009, *Monede bizantine din secolele X-XII, descoperite la Isaccea-Vicina, în campania arheologică din 2003*, în *Pontica* 42, 621-651.
- Opaiț, A.; Baumann, V.H., 2005, *Au sujet de la possibilité de la préparation industrielle du poisson en Dobroudja ancienne*, în: *Orgame (Argamum). 40 de ani de cercetări arheologice*, București-Tulcea-Jurilovca, 21.
- Opaiț, A.; Baumann, V.H., 2006, *Considerații privind posibilitatea industrializării peștelui în Dobrogea antică*, în: *Orgame / Argamum, Supplementa 1, A la recherche d'une colonie. Actes du Colloque International „40 ans de recherche archéologique à Orgamè / Argamum*, Bucarest – Tulcea – Jurilovca, 3-5 octobrie 2005”, Bucarest, 397-405.
- Paraschiv-Talmațchi, C.; Stănică, A., 2007, *Mărci de olar descoperite la Isaccea (Noviodunum) – jud.Tulcea*, în *Peuce* 3-4, SN, 283 -304.

- Simion, G., 1994-1995, *Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea) avec une expertise de S. Apostolescu, A. Scarlat et V. Zoran*, în *Dacia*, S.N. 38-39, 121-149.
- Simion, G., 1996, *Vase romane de bronz descoperite la Noviodunum*, în *Peuce* 12, 113-136.
- Simion, G., 1998, *O locuință cu ceramică de factură tătarească descoperită în nordul Dobrogei*, în *Arheologia Moldovei*, 21, 231-238.
- Simion, G., 2007, *Le rapport entre les tombes de la nécropole tumulaire romaine et la société de Noviodunum au II-IIIème s.ap.J.-C*, în : *Important Sites from Pre-Roman and Roman Time an the Danube Vally (4th century BC – 6th century AD)*, Galați, 177-194.
- Simion, G., 2008, *Sarcophagele romane din muzeul de la Tulcea*, în *Peuce* 6, SN, 251-276.
- Stănică, A., 2007, *Une estampile de bronze pour d'amphores découverte à Noviodunum-Isaccea*, în *Pontica* 40, 160-167.
- Stănică, A., 2009, *Golden Horde Pottery discovered at Isaccea, Tulcea County*, în *Peuce* 7, SN, 411-420.
- Suceveanu, Al. ; Barnea, Al., 1991, *La Dobroudja romaine*, București.
- Topoleanu, Fl., 1991, *O nouă atestare epigrafică a prezenței flotei romane în nordul Dobrogei*, în *Peuce* 10, 97-99.

Rapoarte de săpătură, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, cIMEc, București

- 1997 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, CCA. *Campania 1996*, 41 (în colab.).
- 1998 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campaniile 1995-1997*.
- 1999 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 1998*, 91 (în colab.).
- 2001 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2000*, 108-109 (în colab.).
- 2002 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2001*, 157-159 (în colab.).
- 2003 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2002*, 156-157 (în colab.).
- 2004 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2003*, 146-149 (în colab.).
- 2005 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2004*, 186-188 (în colab.).
- 2006 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2005*, 181-187 (în colab.).
- 2007 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2006*, 187-189 (în colab.).
- 2008 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2007*, 157-161 (în colab.).
- 2009 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2008* (în colab.).
- 2010 – *Isaccea, jud. Tulcea (Noviodunum)*, *Punct: Cetate*, CCA. *Campania 2009* (în colab.).

Indice de nume și de locuri

- Acatrinei, Ingrid: 93
 Anghelescu, N.: 11, 12
 Aparaschivei, D.: 68, 84, 148, 150, 151, 154, 160, 161, 219
 Apostolescu, S.: 8, 220
 Bagola: 6
 Baraschi, S.: 19
 Bari: 215
 Barnea, Al.: 8, 13, 169, 216
 Barnea, I.: 11, 12, 13, 119, 126, 169, 170, 215
 Bauman, V.H.: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 14, 16, 22, 55, 58, 61, 64, 66, 74, 82, 85, 86, 91, 102, 103, 104, 109, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 123, 127, 129, 133, 134, 137, 141, 143, 157, 163, 169, 171, 215
 Bejenaru, Luminița: 85
 Berlin: 7
 Bilavski, G.: 102, 133, 141, 143, 146, 152
 Brașov: 16
 Bujor, Exp.: 8, 14
 Bulgaria: 10
 Cambridge: 3, 54
 Chera-Mărgineanu, C.: 177
 Comșa, Maria: 110
 Conspectus: 160
 Constanța: 5, 7, 8, 215
 Costea, Iuliana: 104
 Crapina (Iacul): 5, 6
 Dealul Cocoșului: 5
 Dealul lui Tefic: 5, 6
 Dejardins: 7
 Derer, Hanna: 212
 Diaconu, P.: 109
 Dinu, Niculina: 91, 102, 103, 104, 134, 139, 140
 Dobrogea: 6, 14, 111, 160, 177, 215
 Donici, Mihaela: 86, 91, 134
 Doruțiu-Boilă, Emilia: 8, 111
 Dragomir, D.: 138
 Drumul lui Murat: 6
 Dunărea de Jos: 6, 7, 9, 54,
 Dunărea: 5, 113, 171
 Ecaterina a II-a: 9
 Efimov, Jeni: 138
 Ekrem, Mehmed Ali: 113, 114
 Enache, Em.: 114
 Ene, D.L.: 114, 116
 Eski-kalé: 6
 Filipov, O.: 114
 Florescu, Gr.: 8, 109
 Florescu, R.: 81
 Florian, P.: 161
 Galați: 5, 54, 215
 Garvăn: 12
 Gherghină, M.: 5
 Ghiolul Petrei: 5
 Goudineau: 160
 Gurile Dunării: 7, 9, 54, 112, 160
 Guttentstein: 110
 Hamcearca: 5
 Hamzu, A.: 86, 91, 118, 134
 Hayes, J.W.: 102
 Iacob, Mihaela: 15, 41, 55, 80
 Iași: 4, 7, 20, 53, 54, 60, 143, 215
 Iordanes: 7
 Isaccea: 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 16, 53, 113, 124, 125, 163, 171, 215, 216
 Isaccea-Suhat: 6
 Italia: 215
 Jugănar, Gabriel: 6
 Jurilovca: 160, 215
 Kapitan: 74
 Kenrich: 63
 Kurgan-Vizir: 6
 Kuzmanov: 63, 110
 Lefterache, Mirela: 15, 55, 58
 Lisseanu Popa, G.: 7, 111
 Lockyear, K.: 53, 54, 215
 London / Londra: 3, 54, 102, 215
 Luca, Viorela-Delia: 114
 Luncavița: 5, 6
 Lungu, V.: 177

- Lutărie*: 96, 97, 98, 100, 171, 172, 174, 175, 176, 178, 197
 Marinescu, Marina: 112
 Mămăstireanu, S.: 6, 15, 22, 55, 58, 61, 64
 Mănuclu-Adameșteanu, Gh.: 6, 7, 13, 16, 20, 21, 22, 41, 55, 58, 61, 64, 65, 66, 80, 82, 85, 118, 119, 120, 163, 215
 Mehedințeanu, C.: 53
 Micu, Cristian: 5, 6
 Mihăescu, H.: 111
 Millefiori: 206
 Mincu, I.: 212
 Mitrea, B.: 11, 12
 Monah, Felicia: 60
 Movila Mare: 115
 Nubar, H.: 185
 Oblucița: 6
 Olariu, Cr.: 120, 122
 Omeniuc, Mariana: 16, 57, 60, 63, 68, 84, 87, 171
 Opaît, Andrei: 15, 167, 219
 Ovruci: 189, 192, 193, 194, 195, 199, 201, 203, 207, 209
 Papuc, Gh.: 114
 Paraschiv, D.: 17, 24, 57, 60
 Paraschiv, E.M.: 120, 122
 Paraschiv-Talmațchi, Cristina: 215
 Parcheș: 5
 Pașca, C.: 185
 Păcuilul lui Soare : 20
 Pârvan, V.: 8, 109, 147
 Petre, A.: 185
 Petre, I.: 3
 Petru I : 9
 Piazza Armerina: 217
 Poll, Ingrid: 21, 219
 Polonic, P.: 11, 12
 Pontonul Vechi: 6
 Popescu, Adrian: 7, 16, 55, 56, 107, 219
 Popescu, C.: 3
 Popescu, Emilian: 8
 Preda, C.: 185
 Rachelu: 6
 Radu, L.: 108, 127, 128, 130, 131, 133-136, 140, 183
 Rădulescu, N.: 5, 219
 Rădulescu, C.: 68
 Rămureanu, I. 8
 Revărsarea –*Cotul Tichilești*: 6, 15
 Revărsarea –*Pescărie*: 6
 Revărsarea - *Tabie*: 6
 Revărsarea: 5, 6
 Revărsarea-Dealul Tichilești: 10, 118, 231
 România: 133
 Rusia: 10
 Sasu, M.: 17
 Saun (Iacul / depresiunea): 5 / 5
 Scarlat, A.: 8, 219
 Serbia: 216
 Sicilia: 217
 Sidell, Jane: 132, 219
 Simferopol: 8
 Simion, G.: 6, 8, 9, 15, 113, 118, 219, 220
 Simion, Al.Ș.: 11, 115,
 Sly, T.: 7, 55, 56, 184, 219
 Somova: 5
 Southampton: 56
 Spania: 216
 Stănică, A.: 2, 68, 88, 93, 106, 108, 127, 131, 133, 135, 141, 147, 165, 171, 177, 179, 182, 183, 184, 219, 220
 Stoian, Cecilia: 140, 182, 185
 Ștefan, Al.S.: 7, 9, 11, 12, 14, 21, 115
 Ștefan, Gh.: 8, 12
 Telița: 8, 167, 219
 Telița-*Amza*: 8, 219
 Telița-*La Pod*: 159
 Teodor, Alexandra: 120, 216, 217
 Teodor, D.Gh.: 219
 Teodor, E.S.: 162
 Thompson: 20, 21, 22, 43, 46
 Tocilescu, Gr.: 8, 11
 Topoleanu, Fl.: 6, 8, 9, 14, 65, 116, 220
 Tudor, D.: 8, 9
 Tulcea: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 14, 16, 17, 33, 179, 180, 219, 220
 Untu, Alexandra: 120
 Valea Acik-tepé: 5, 6
 Valea Capaclia: 5, 6
 Valea Teliței: 7
 Vasiliu, I.: 6, 13
 Vâlcu, A.: 147
 Vladimirov, O.: 5, 219
 Voicu, Adina: 124

Index arheologic și istoric

- Abulfeda: 11, 118, 231
- Ačik-tepé: 6
- Aelius*: 9
- aerofotograme (aerofotogrametrie): 13
- afumătoare: 142
- agger*: 8, 89, 114
- Alexiada: 117
- Așlexios: 43
- Alexios I: 21
- Alexios Comnenul: 13
- amenajare bizantină: 126
- amenajare romano-bizantină: 130
- Ammianus Marcellinus: 7
- Ana Comnena: 117
- Anastasios I: 116
- Annaeus Pulcher: 8
- ansambluri medievale: 144
- antichitate: 5, 7, 89, 96
- Antoninus Pius: 82
- apeduct: 14, 172
- Apollon: 13, 167
- arheozoolog: 132
- artefacte: 15, 134
- asiză: 134, 151, 162, 166
- așezare hallstattiană: 6
- așezare romană timpurie: 107
- Aurelianus: 9, 82, 229
- bastion: 8, 113
- bermă: 85, 103
- Beroe*: 181
- bogomili*: 132
- bordei bizantin: 118
- bordei medieval: 66, 139
- bulgari: 81, 111, 112
- Caius Candidus Germanus: 9
- Caius Iulius: 8
- Callatis*: 177
- campanie arheologică: 12
- Capidava: 115, 133
- carou, carouri: 37-43, 99-105, 156, 163, 164, 168, 170, 171, 187-215
- casetă, casete: 13, 18-21, 63, 67, 68, 95, 96, 101, 104, 123, 126, 166, 170, 171, 186, 189-211
- castru roman: 8, 9, 91, 93, 95, 98, 113, 114, 144, 228, 229,
- Celsus Celerianus: 9
- ceramică romană: 18, 60, 61, 66, 114, 144, 146, 149, 159, 233
- ceramică romano-bizantină: 63, 77, 107, 131, 142, 149, 152, 155, 159, 160
- cercetări arheologice: 3, 12, 14, 15, 22, 53, 54, 107, 169, 212, 215
- cercetări de salvare: 6
- cercetări de suprafață: 6
- cercetări sistematice: 3, 16
- cetate: 3, 6, 7-12, 14, 15, 55, 108, 115, 116, 117, 133, 134, 219
- cetate romană: 7
- cetate romano-bizantină: 12, 23, 55, 72, 114, 117, 121, 228, 229
- chiup, chiupuri (*dolium, dolia*): 9, 73, 115, 135, 137, 154, 157, 161, 162
- Classis Flavia Moesica*: 9, 110, 112, 134, 151, 162, 228
- Claudius II: 45
- colonială (moneda): 41, 152, 166
- Comneni: 113, 227
- complex de locuire: 143, 145-147, 163
- complex(e) arheologic(e): 64, 136, 159, 175
- complexe funerare: 128, 228, 230
- Constans: 40
- Constantin Porphyrogenetul: 7
- Constantin I: 44, 82
- Constantin VIII: 10, 87, 117
- Constantin IX: 46
- Constantin X: 46
- Constantin cel Mare: 128
- Constantius II: 42, 43, 82
- corpus*: 8
- Cosma și Damian (sfinții): 21, 52

- crepidoma*: 89
- cronologie: 15, 154
- cruce-relicvar: 64, 98
- curtină: 118, 124, 129, 133
- curtină romano-bizantină: 131
- Decurion*: 8, 66
- demantelare: 84, 88, 92, 93, 118, 122, 123, 127, 147, 148, 201, 212
- descoperiri fortuite: 14
- Dinogetia*: 7, 8, 12, 85, 127
- drum roman: 13, 15, 228
- edificii termale: 12
- edificiu bazilical: 12
- edificiu bizantin: 62, 112, 118, 120
- edificiu romano-bizantin: 126, 166, 167, 234
- Elagabal: 43
- Emplecton: 110, 116, 120, 123, 142, 147
- Epoca Flavilor: 14
- Epoca neolitică: 13
- Epocă romană: 6, 14, 39, 42, 56, 128, 137, 147, 167, 168, 171, 187-191, 193-198, 201, 203-215, 232, 234
- Epoca romană timpurie: 15, 53, 90, 91, 93, 128, 129, 156, 167, 170-172
- Epoca romano-bizantină: 14, 20, 39, 42, 51, 54, 56, 60, 93, 111, 113, 117, 127, 128, 130, 132-134, 136, 137, 149, 156, 170, 171, 177, 178, 205, 209, 229, 231-234
- Epocă iustiniană: 81, 104, 111
- Epocă medie bizantină: 13, 17, 32, 49, 58, 93, 108, 119, 135, 160, 163
- Epocă medievală: 91, 103, 117, 118, 130, 154
- Epocă otomană: 93
- Epocă Severilor (*severiană*): 14, 109
- etape cronologice: 12, 95
- Eugenius: 44
- extra-muros*: 3, 40, 53, 58, 70, 82, 84, 85, 134, 154, 163, 165, 171, 172, 174, 175
- faza de pământ: 87, 89, 90-92, 94, 107, 137
- faze de demantelare: 93
- faze de locuire: 21, 67, 88, 112
- figurine antropomorfe: 79
- fort stelat: 9, 11
- fortificație romano-bizantină: 7, 16, 56, 114, 121, 124, 141, 142, 165, 227, 229, 232, 233
- fortificație romană târzie: 89, 115, 170, 173, 178, 184, 185
- fossa*: 87, 88, 91, 93, 94, 102, 103, 109, 138
- foto-interpretare arheologică: 11
- Geograful Ravenat: 7
- Germanus (*C.Candidus*): 8
- Gratian: 43
- groapă (gropi) menajeră: 16, 17, 19, 20, 21, 64, 88, 93, 126, 136, 152, 154, 163, 165, 166, 172, 175, 178
- groapă de demantelare: 88, 123
- grund (*grundis*): 85, 92, 118, 119, 147
- habitat: 6, 16, 20, 21
- Hadrian: 80
- Halmyris*: 110
- Hanatul *Hoarda de Aur*: 113
- Hellena: 44
- Histria: 160, 177
- Iatrus*: 110
- Ibida*: 127
- imitații latine (*monede*): 16, 20
- in situ*: 145, 153, 160
- incintă romano-bizantină: 12, 55, 60, 64, 72, 84, 87, 89, 93, 115, 117, 130, 131, 136, 140-144, 149, 150, 155, 173, 228, 230-234
- interpretare stereoscopică: 13
- intervenții arheologice: 169
- intra-muros*: 13, 15, 22, 53-55, 61, 64-66, 70, 85, 108, 112, 126, 133, 136, 140, 144, 152-154
- Itinerarul Antoninian*: 7
- Iustin I: 111
- Iustinian I: 56, 58, 80, 109, 111, 113
- Jordanes*: 7
- Kashan: 140
- kutriguri (*hunii*): 86, 111, 112
- Legio I-a Iovia Scythica*: 8
- Legio I-a Italica*: 8
- Legio V-a Macedonica*: 8
- Legio XI-a Claudia*: 8
- Licinius I: 43, 80
- limes*: 8, 14, 81, 109

Limitanei: 12

locuință îngropată (semiîngropată): 18, 19, 55, 66, 85

locuință medievală: 13, 21, 85, 88, 93, 112, 126

locuire bizantină: 29, 81, 93, 116, 176

locuire medievală: 135

locuire romană: 18, 107, 121, 165, 166, 171, 233, 234

locuire romano-bizantină: 94

lucerne: 16, 71, 103, 123, 163, 219

lunulă: 136

magistri: 8

martiri: 7

Martirologiul hieronimian: 7*Martirologiul siriac*: 7

material arheologic: 59, 64, 120, 143, 152, 155, 172

material numismatic: 14, 61, 166

material osteologic: 9

material tegular: 106

Maximianus (*Herculius*): 56, 80, 109, 229

Maximinus: 43, 44, 80

Mihail IV: 43, 44, 61

Misenum: 8*Mithres (P. Aelius)*: 9

monede romano-bizantine: 22, 227

monede tăiate: 16, 96, 98, 126, 152, 156, 165

monede tătaro-genoveze: 117

monument tumular: 14

monumente arheologice: 12

morminte de incinerare: 6

morminte de înhumare: 14, 17, 19, 21, 22, 32, 131, 132, 134, 227, 232

morminte romano-bizantine: 234

Movilele Dese: 14*municipium*: 8, 14, 110

necropola: 7, 18, 19, 22, 180, 182, 185, 186, 227, 234

necropola plană: 14

necropola tumulară: 3, 8, 14, 15, 228

Naioduno: 7*Neaioduno*: 7

Neo-eneolitic: 5, 6

Nero: 107, 108

Nicefor III: 43

nivel de călcare: 63, 123, 128, 134, 232

nivel de locuire: 14, 17, 22, 23, 64, 67, 83, 84, 87, 94, 96, 107, 121, 124, 127, 131, 143, 144, 227, 232

nivel roman timpuriu: 22, 122, 123, 144, 171, 227

nivel romano-bizantin: 9, 57, 58, 60, 61, 64, 68, 72, 83, 110, 115, 117, 129, 154, 166, 172, 230, 231

nivel (uri) bizantin(e): 65, 83

nivelare: 18,, 58, 60, 61, 65, 66, 68, 70, 72, 82, 83, 87, 96, 107, 109, 110, 111, 116, 117, 124, 125, 128-130, 137, 144, 151, 152, 157, 166-168, 171, 188, 195, 203, 206, 230-232

Noghai: 150, 223

Notitia Dignitatum Orientis: 7*Notitia Eiscopatum*: 7*Novae*: 8*Novioduno*: 7*Noviodunum*: 5-16, 21-23, 25-27, 29-35, 39-42, 54-56, 62-65, 68, 69, 71-73, 80, 81, 85, 89, 91-95, 106-109, 112, 113, 116, 117, 121, 123, 124, 132, 141, 147, 149, 151, 156, 159, 161, 166-168, 171, 175, 178-180, 182, 184, 216, 217, 219, 220, 227-231, 234, 235

numismatice (piese): 14, 166

omphalos: 167, 234

opaiț(e): 37, 42, 52, 73, 80, 99, 101, 102, 104, 105, 107, 109, 110, 128, 129, 134, 135, 137, 144, 163, 171, 172, 174, 180, 186, 189, 190, 234

opus incertum: 57*opus mixtum*: 110*opus quadratum*: 57, 91, 104, 108, 110

oraș roman: 11, 166

orizont cultural: 146, 147

orizont de înmormântări: 16, 126

parament: 9, 36, 72, 87, 93, 115, 118, 121, 123, 130, 131, 142, 149, 155, 216, 230-233

parc arheologic: 55, 216, 217

Petru I: 9

picior roman (*pedes*): 104, 110

pietrar (cuptor): 18, 20-22, 35, 63, 68, 87, 172

plinta: 60, 61, 86, 87, 92, 93, 97, 121, 122, 124, 125, 129, 134, 151

portic: 69, 118, 231

Postumus: 8

Procopius din Caesarea: 7

profil: 21, 40, 57, 58, 64, 68, 90, 91, 94, 96, 99, 100, 102, 104-106, 121, 124-126, 128, 130, 132, 134, 136, 142, 143, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 160-162, 164, 165, 171, 172, 191, 199, 211, 233

proiect de cercetare: 53

protechisma: 14, 127

repere cronologice: 16, 109, 227

rezervații arheologice: 14

Roman III: 41, 178

Roman IV: 42

romanitate timpurie: 8

Sakdji: 113

sarcofage: 8, 215

Satzas (Saccea): 112

săpături arheologice: 9, 15, 20, 24, 53, 136, 157, 172

săpături de salvare: 14, 160, 166

schela: 9

secțiune magistrală: 163

Septimius Severus: 43, 80

sigiliu de plumb: 61

Sinaxarul Constantinopolitan: 7

situație (situații) arheologică (e):

skiphate (monede): 20, 21

slavii: 116, 117

stâlp miliar: 15

stilobat: 13, 65, 66, 73, 82, 87, 106, 110, 113-115, 229, 230

strat (arheologic arsură, mortar, dărâmături, pământ): 9, 10, 14, 17, 18, 20, 57-65, 68, 70, 72, 74, 82-84, 86-92, 94-96, 98, 105, 107, 109-111, 114-118, 121, 122, 124, 127, 128, 130, 131, 133, 135, 137, 143-146, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 160-162, 166, 167, 171, 172, 204, 207, 212-214, 229-233

strat de cultură medieval: 19, 21, 67, 128, 134, 135, 165, 172, 201, 205, 227-234

strat de cultură roman: 17, 57, 90, 96, 173, 229

stratigrafie: 18, 20, 23, 56, 57, 59, 60, 68, 89, 125, 126, 137, 141, 152, 154, 155, 160, 186

structuri de pământ: 150, 233

Suprafața A: 143, 144, 147

Suprafața I: 183, 186

surse arheologice: 15

șanț de apărare: 89, 90, 108

ștampilă (pe ceramică): 110, 151

tabie: 6, 11, 56

Tacitus: 45

tătari: 63, 67, 118, 232

terra sigillata: 39, 102, 107, 171, 175, 219

Theodosius I: 44, 45

Theodosius II: 44

Theognetos: 167, 233

Tomis: 185

Traian: 121

Trierarchus: 9

Troesmis: 7, 113, 115, 133, 229

turci: 118

turn romano-bizantin: 86, 91, 127, 129, 141, 142, 232

Turnul A: 56, 141, 144, 148, 162, 232, 233

Turnul de Colț: 56, 118, 120, 124, 134, 148, 150, 232, 233

Turnul Mare: 24, 25, 36, 56, 57, 87, 108, 111, 112, 114, 115, 117, 175, 193, 194, 228-232

Tzimiskes: 13

Țara Valahilor: 118, 232

Ulmum: 133

Valens (T.Claudius): 9

Valentinian I: 45, 82

Valentinian II: 45

Valul I: 14, 15, 16, 21, 29, 30, 44, 45, 210, 227, 229

Valul II: 14, 210

valuri de pământ: 7, 16, 227

Vasile II: 14, 22, 43, 82, 87, 117, 227, 231

vatră de suprafață: 147

vestigii romane: 6, 8, 63, 114, 135, 140, 179, 229, 232

vestigii romano-bizantine: 71

Vicina: 118, 219

villa rustica suburbana: 8

Zabergan: 117

zid de incintă romano-bizantin: 57, 58, 67, 72, 79, 83, 87, 93, 130, 140, 155, 167

zid demantelat: 107, 124, 127

zid roman timpuriu: 6, 125, 167

zonă (e) arheologică (e): 6, 7, 15, 56, 171, 227, 228

Rezumat

Poziția geografică, existența unei excepționale zone arheologice și a rezervației arheologice, bogăția de materiale și de informații arheologice și istorice, fac din *Noviodunum* principalul sit arheologic din nordul Dobrogei.

După 40 de ani de la primele săpături arheologice, cu caracter de salvare, efectuate la *Noviodunum*, sub conducerea prof. Ion Barnea, în 1995, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, pune bazele unei cercetări arheologice sistematice, care avea să transforme, în următorii ani, situl de pe malurile Dunării într-un centru de referință pentru arheologia românească. Cu acordul Ministerului Culturii, cercetările i-au fost încredințate autorului, după mai bine de două decenii de cercetări arheologice în mediul rural al teritoriului noviodunens.

Programul de cercetare arheologică de la *Noviodunum*, conceput în 1995, urma să se desfășoare pe trei direcții principale: a) *precizarea raportului dintre așezarea civilă, circumscrisă de cele trei valuri de pământ, și fortificația cu zid(uri de incintă din piatră; b) stabilirea unor repere cronologice cât mai exacte, a etapelor cronologice din istoria așezării și cetății, a cronologiei absolute; c) degajarea unor segmente cât mai largi din incinta de piatră și a unor edificii din intra-muros, în vederea cercetării, restaurării și valorificării lor turistice.*

În prima etapă (1995-1999) proiectul de cercetare a urmărit raportul dintre așezarea civilă circumscrisă de valurile de pământ și fortificația cu incintă de piatră. În acest sens, s-a procedat la eșalonarea cercetărilor arheologice, luându-se, inițial, respectiv în anii 1995-1997, ca zonă de referință, suprafața de teren cuprinsă între incinta fortificației romano-bizantine și valul I al așezării civile, urmând ca secționarea cetății să se facă într-o etapă ulterioară.

Primele două campanii de săpături arheologice, din anii 1995-1996, s-au desfășurat numai în așezarea civilă din imediata vecinătate de sud-est a cetății, delimitată de valul I. S-a putut observa că, stratul de cultură medieval, gros de aproape 1,60 m, este alcătuit din pământ cenușiu, granulos, cu numeroase fragmente ceramice (din epoci istorice diferite) amestecate, materiale de la diverse amenajări de locuințe, care suprapun numeroase gropi menajere și gropi de morminte situate la diferite niveluri. Conform situațiilor existente la sfârșitul acestor campanii și după o cercetare preliminară a materialelor provenite din săpături (ceramică de epocă medie bizantină, decorată cu striuri, cu valuri, cu roțița dințată; smălțuită (cu smălț verde, maroniu, alb cu pete maronii), monede bizantine anonime (skiphate și tăiate), imitații latine; obiecte metalice, medalion bizantin, elemente de la roata olarului, ceramică, sticlă și monede romane și romano-bizantine) se definesc **două orizonturi culturale: habitatul și necropola medievală.**

a) În habitatul medieval se disting două faze de locuire. O *primă fază*, cu nivel de locuire situat la aprox. -1,50 / -1,60 m adâncime, suprapus de dărâmături incendiate, evidențiază perioada de timp cuprinsă între domnia lui Vasile II (976-1025) și aceea a împăratului Alexios I (1081-1118).

La -0,60 m adâncime, sub vegetalul bulversat de arături, a fost surprinsă cea de-a *doua fază de locuire* medievală din așezarea civilă de la *Noviodunum*. Această fază este marcată de dărâmătura de pământ galben pomostit, din pereții locuințelor, și de gropile menajere de mari dimensiuni, adâncite până spre 2,80 m față de nivelul solului actual, gropi care perforează orizontul de morminte de înhumatie și pătrund, uneori, până în nivelurile romane timpurii. Materialele recoltate, în special din gropi, adevărate depozite arheologice (ceramica smălțuită, monedele *skiphate* și tăiate, imitațiile latine), ne îndeamnă să încadrăm această fază între sfârșitul secolului al XII-lea și mijlocul sec. al XIII-lea.

b) Necropola medievală prezintă numeroase gropi de morminte care se suprapun, distrugând, de cele mai multe ori, ansamblurile habitatului de epocă medie bizantină de la *Noviodunum*, foarte probabil din ambele faze. Acest „foarte probabil”, cu titlu ipotetic, are în vedere nu numai suprapunerile de morminte, care ar putea avea, într-o necropolă ca aceasta, un caracter de *loc de veci* familial. Adâncimile diferite la care se găsesc gropile de morminte, unele sub vegetalul actual, bulversate de lucrările agricole, împreună cu ansamblurile medievale din cea de-a doua fază de locuire, inventarul lor, foarte sumar, redus la una-două piese vestimentare sau de podoabă, de cele mai multe ori lipsite de orice fel de inventar, ne obligă să păstrăm, deocamdată, o anumită rezervă în această tendință firească de a eșalona înmormântările din așezarea civilă, și nu numai.

Așadar, cele două secțiuni ale sondajului executat în cruce, în arealul respectiv, au stabilit succesiunea stratigrafică a unui habitat medieval din secolele XI-XIII, pe următoarele coordonate: nivel de locuire din sec.al XI-lea perforat de morminte de înhumare, aparținând unei necropole din sec.al XII-lea, deranjate la rândul lor de gropi menajere și resturi de locuințe din prima jumătate a sec.al XIII-lea, puternic bulversate de lucrările agricole moderne. Secționarea valului I a permis constatarea, conform căreia, mantaua valului era perforată în sec. al XII-lea de morminte, ceea ce demonstrează că amenajarea acestuia s-a produs într-un moment anterior transformării zonei în necropolă, ulterior însă locuirii din sec.al XI-lea. Această ipoteză asigură momentului amenajării valului un *terminus ante quem* la sfârșitul sec.al XI-lea, când zona era locuită.

În anul 1996 s-a procedat la prelungirea secțiunii magistrale **S-1** la nord de drumul betonat. În această zonă secțiunea a fost denumită **CT-1** și a secționat latura exterioară a unui turn și incinta de SE a cetății romano-bizantine, pătrunzând în interiorul acesteia pe o lungime de 10 m. Următoarele patru campanii de cercetări arheologice, 1997 – 2000, au urmărit două obiective principale: Turnul Mare și suprafața de aprox. 220 mp, aflată la nordul turnului, în *intra-muros*.

Noviodunum, cetatea și așezarea civilă, au beneficiat de două ridicări topografice, prima, "Ridicare topografică Cetatea Noviodunum Isaccea, sistem coordonate: stereografic 1970. Sc 1:1000; 1:200", întocmită în anul 1997 de către ing. topograf Constantin Mehedințeanu; cea de-a doua, "Ridicare sistem GIS: <http://www.ucl.ac.uk/archaeology/project/noviodunum/noviotext.htm>, întocmită în anii 2000-2004 în cadrul primului proiect britanic NAP-2000 (Noviodunum Archaeological Project) de către cei trei directori ai expediției britanice: Kris Lockyear, Adrian Popescu și Timothy Sly, completată în cadrul celui de-al doilea proiect, începând cu anul 2005. De asemenea, în anul 2007 a fost efectuată o ridicare topografică în **3D**, în cadrul proiectului *Arheoinvest-2007* al Facultății de Istorie al Universității „Al.I.Cuza” Iași.

După campania anului 2000 a fost lansat un nou proiect de cercetare arheologică, intitulat *Noviodunum 2000*. Noul proiect, cu o desfășurare pe 10 ani, are în vedere situația de excepție a zonei supuse investigației științifice, și, nu în ultimul rând, situarea sa pe marginea unui drum betonat, în apropierea DN-22 și E 87. **Proiectul Noviodunum 2000 urmărește degajarea în totalitate a incintei de sud-est a cetății romano-bizantine și restaurarea acesteia, în următoarea etapă, inclusiv a edificiilor bizantine din intra-muros.**

În *extra-muros* și în teritoriu continuă cercetarea așezărilor civile și a necropolelor plane, atât prin *Proiectul Noviodunum 2000*, cât și prin cel de-al doilea proiect britanic *Noviodunum Archaeological Project* care urmărește, în cea de-a doua etapă (1995-2011), relaționarea informațiilor prelevate din teritoriul cetății cu cele din cetate.

Realizarea proiectului *Noviodunum 2000* ar crea condiții pentru includerea sitului de la *Noviodunum* în circuitul turistic și ar permite finalizarea altui proiect, început în 1999, *de realizare a unui centru de cercetări arheologice în cadrul unui Parc arheologic, cu bază de cercetare, muzeu, depozit, laborator, casă de oaspeți.*

În prezent, *Noviodunum* definește una dintre cele mai valoroase zone arheologice ale Dobrogei. Monumentele sale au fost clasate în grupa A din **Lista Monumentelor Istorice/ 2006**, nr.crt. 169-175, cod **LMI 2004: TL-I-A-05804.(1-6)** în baza Ordinului Ministerului Culturii și Cultelor 2314/ 2004, publicat în M.Of.R., Partea I, nr.646 bis/ 16.07.2004, cu modificările și completările din anexa la OMCC 2182/ 2005, publicate în M.Of.R., Partea I, nr.996 bis/ 10.11.2005.

Ele sunt incluse în **două rezervații arheologice**: a) *cetatea și așezarea civilă cu valul I*, într-o rezervație de 24 ha, cu o zonă protejată de 30 ha; b) *un segment din necropola tumulară a cetății*, în punctul *La Movilele Dese*, alcătuit din 14 movile, situate de o parte și de cealaltă a drumului roman care intra în cetate pe la SE, în total 15 ha, din care, rezervația - 9 ha, zona protejată - 6 hectare.

Poziția în teren a obiectivelor în curs de cercetare, pe o pantă puternic înclinată, de 45°, spre sud, a impus desfășurarea unor săpături arheologice, efectuate prin secțiuni largi, perpendiculare pe incinta romano-bizantină, împărțite în carouri cu latura lungă de patru metri. Cercetările arheologice din ultimii ani au reușit să degajeze aproape în totalitate **trei turnuri avansate** și o mare parte din incinta de sud-est a cetății. Săpăturile din *intra-muros*, au surprins monumente medievale cu caracter de unicat.

Turnul Mare, în care s-au desfășurat cercetări arheologice în anii 1997-2009, se prezintă ca o adevărată fortăreață, dovadă incontestabilă a puterii și importanței strategice a cetății *Noviodunum* – principală stațiune a flotei moesice *Classis Flavia Moesica* și a unor importante vexilații legionare.

Turnul, cu o anvergură de 31,40 m, avansează în exterior pe o lungime de 16,30 m, suprapunând o suprafață aprox. **512 mp, 225 mp** în interior (25 x 9,00 m), este un veritabil **bastion**. Turnul a fost construit, în cea mai mare parte, peste partea de sud a primului castru roman, din faza de pământ, de la *Noviodunum*. Construcția lui s-a realizat după consolidarea terenului cu ajutorul unor fundații, din pietre prinse cu mortar, implantate până la adâncimi cuprinse între -2,00 / -2,50 m. *Prin observații arheologice s-a constatat că turnul a fost adosat zidului de incintă*, legătura sa organică cu acesta realizându-se într-o ultimă fază constructivă din epoca romano-bizantină, fază de reconstrucție care pare să fie din perioada domniei împăratului Iustinian I (527-565 p.Chr.), când este refăcut și zidul de incintă, cel puțin în zona cercetată de noi.

Structura interioară a turnului prezintă, ca element caracteristic, *un șir transversal de patru piloni rectangulari, construiți din piatră și cărămidă pe un stilobat median*. Acești piloni susțineau, probabil la niveluri diferite, platforme de lemn, necesare apărătorilor în caz de asediu, fapt evidențiat de nișele pentru bârne din structura interioară a pereților de vest, nord și est ai turnului. Pilonii sunt construiți pe un bazament înalt, din rocă tare, diabaz local și bucăți de granit, adus probabil pe apă, din părțile *Troesmis*-ului, pietre prinse cu mortar de var. Acest bazament susține trunchiul pilonului, realizat din blocuri rectangulare din calcar, în tehnica *opus quadratum*.

Partea superioară a pilonilor este zidită cu cărămizi, prinse în straturi groase de mortar de var cu bucățele de cărămidă sfărâmată. Structura pilonilor a putut fi stabilită pe baza observațiilor efectuate pe cei patru piloni ai turnului, mai bine păstrați cei din mijloc, din dreptul intrării în turn, care au păstrat aproape toate elementele constructive.

În anul 1997 a fost descoperit, în CT-3, pandantul vestic al intrării în turn, construit în aceeași tehnică – *opus quadratum* ca și trunchiurile pilonilor centrali. În prelungirea spre nord a secțiunii, în *intra-muros*, în 1998, s-a putut observa obturarea cu pietre zidite cu mortar a spațiului intrării, acțiune care evidențiază activitatea constructivă din epoca medie bizantină. În 2001, în secțiunea CT-3 a fost cercetat pilonul din partea răsăriteană a intrării. În anul 2005, în urma eliminării martorului de pământ dintre secțiunile CT-9 și CT-2, a fost localizat și scos la lumină până pe N.IV, pilonul din partea apuseană a intrării.

Stilobatul care susține arhitectura interioară a turnului are o lățime de 1,90 m. A fost adosat pe zidurile laterale, de est și de vest, ale turnului, de la nivelul plintei de construcție. Dacă acest fapt, demonstrează contemporaneitatea celor două construcții, pilonii au fost construiți ulterior, mortarul de var și straturile de cărămidă sfărâmată descoperite pe nivelul VIII fiind revelatoare în acest sens.

Ca și bazamentul pilonilor, stilobatul este realizat din diabaz și granit, cu mortar de var. Această fundație solidă a fost amplasată într-un strat de cultură roman-timpuriu, mai precis în *fossa* castrului de pământ din prima jumătate a secolului I p.Chr., ale cărui vestigii au fost descoperite în campaniile din anii 2005-2007 pe laturile exterioare, de vest și de est, ale Turnului Mare, în secțiunile CT-7, CT-8, și CT-10. Cercetările arheologice au evidențiat, de altfel, că Turnul Mare al cetății romano-bizantine a fost amplasat pe latura de sud a primului castru roman construit în sec.I p.Chr., în peretele de *loess* din partea de sud a promontoriului.

Schimbarea sistemului de apărare, care a avut loc în vremea Flavilor, odată cu fixarea castrului pe linia Dunării, se reflectă și în acțiunea de acoperire a *agger*-ului și a fosei cu pământ adus de pe promontoriu. În conformitate cu materialul arheologic recoltat din stratul de umplutură, în special ceramică de factură romană prelucrată pe loc și specifică secolului II p.Chr., această operațiune a continuat până în epoca Severilor. În cursul secolului al III-lea, în acest strat de pământ „purtat” sunt amplasate substrucții din piatră prinsă în mortar de var, cu scopul de a consolida terenul accidentat din fața valului de pământ al vechiului castru și de a pregăti „patul de așteptare” pentru prima fortificație de piatră, care urma să cuprindă întreaga arie a cetății. Astfel de substrucții, anterioare fortificației romano-bizantine, se întâlnesc pretutindeni în sectorul de sud-est al cetății. Orientarea lor, diferită față de aceea a zidurilor fortificației din epoca *Tetrarhie*, relevă o fază anterioară, urmată de mai multe decenii de stagnare. O secțiune transversală la baza stilobatului, executată în anul 1999, a permis recoltarea unor fragmente ceramice din sec.al III-lea p.Chr. Acestea, împreună cu monedele descoperite în 1997 în secțiunea CT-1, tot la baza stilobatului, emisiuni de la împărații *Aurelianus* (270-275 p.Chr.) și *Maximianus Herculeus* (295-305 p.Chr.), relevă momentul *ante quem* al construirii Turnului Mare.

Construirea acestui turn în partea de SE al unei fortificații de asemenea amploare, într-un teren care trebuia consolidat, se datora, foarte probabil, nevoii de a proteja drumul de acces în cetate prin colțul de SE. Construcții de acest gen se întâlnesc la multe din fortificațiile romane târzii, de pe *limes*-ul Dunării de Jos, din epoca *Tetrarhie*; duble, dar de dimensiuni reduse, pe laturile de E și de NE, în cazul *Capidavei*,

asemănătoare la *Troesmis – Cetatea de Est*, pe mijlocul laturii de est, și la *Iatrus*, unde, turnul mare al cetății respective, situat pe frontul de sud, are aproape aceleași dimensiuni și aceeași structură internă.

Modul de decroșare a plintei, ca de altfel și a zidurilor laterale ale TM, relevă că de la linia pe care în interior s-a construit stilobatul, partea sudică a TM a respectat panta terenului, pe care a terasat-o, construcția zidului de fațadă fiind realizată pe o plintă aflată cu 1,40 m mai jos față de aceea de pe linia de inserție cu zidul incintei romano-bizantine.

În zona vestică, zidurile TM au fost construite pe o plintă egalizatoare, realizată din blocuri rectangulare de calcar, perfect tăiate, peste care s-au pus blocuri mari și foarte groase. Spre sud, fapt surprins în colțul de SV, această construcție s-a suprapus unei fundații profunde. Ca și zidul de incintă, zidurile Turnului Mare au fost inițial „zidite” cu blochete din calcar cenușii de *Guttenstein* și diabaze locale, folosindu-se blocuri mari de calcar devonian de Turcoaia, ca stâlpi de consolidare a miezului. În partea superioară au fost zidite cu cărămizi mari, pătrate, șirurile de cărămizi alternând cu structura de piatră, într-un gen de *opus mixtum*. Refacerile ulterioare întrebuițează emplectonul din materiale diverse și mențin rețeaua din blochete de piatră pentru zidirea paramentului.

În Turnul Mare au fost identificate nouă niveluri de locuire, pe care le-am numerotat de sus în jos, cel mai vechi nivel fiind cel de jos. Primele două niveluri aparțin secolului al XI-lea, următoarele șapte, secolelor IV-VI p.Chr. **Nivelul IX** este nivelul stilobatului și primul nivel romano-bizantin din turn, respectiv nivelul de construcție al TM. **Nivelul VIII** poate fi încadrat, pe baza monedelor descoperite în 1997 și 1999, în CT-1 și CT-2, în a doua jumătate a sec.al IV-lea p.Chr. Este un nivel de construcție surprins peste tot în secțiunile CT-1, CT-2 (secțiune transversală) și CT-3, caracterizat de un strat de mortar de var și de adâncituri în sol, pentru păstrarea bucățelelor de cărămidă sfărâmată. Prezența acestor materiale, destinate preparării mortarului, în apropierea pilonilor de pe stilobat, pare a fi un indiciu referitor la momentul construirii acestora după cum, acoperirea pilonilor laterali de către nivelul VI, cu ocazia „reconstrucției iustiniene”, presupune renunțarea la structura inițială a turnului și menținerea, numai a celor doi piloni centrali, din dreptul intrării în turn. Această intrare, „tăiată” în grosimea zidului de incintă, are 8,5 *pedes*, fiind prevăzută cu pandanți din blocuri mari de calcar crețacic de Turcoaia, zidite în tehnica *opus quadratum*.

În anul 2007, în dreptul pilonului lateral-vest, situat pe stilobatul transversal și astupat de **N.VI**, a fost curățat **nivelul VII**, primul nivel incendiat din turn. Ceramica și obiectele recoltate cu acest prilej de pe nivel relevă sec.al V-lea p.Chr..

Nivelul VI, puternic incendiat, este marcat de un grup de chiupuri plasate aproximativ pe mijlocul zidului de fațadă, două descoperite în 1998, în CT-2, și alte patru, în 2001, în CT-3. Ceramica recoltată de pe nivel și din stratul de nivelare de deasupra permite stabilirea momentului când a survenit incendiul: la sfârșitul sec.al V-lea și începutul sec.al VI-lea p.Chr.. Materialul amforic recoltat în CT-2, dintr-o groapă săpată din N.VI, prezintă fragmente tipice de la exemplare pontice din sec.al V-lea p.Chr. ceea ce presupune o *încadrare cronologică a nivelului VI din a doua jumătate a sec.al V-lea până în primele două decenii ale sec.al VI-lea p.Chr., și a nivelului VII, prin deducție, în prima jumătate a sec.al V-lea p.Chr.* Ca și nivelul VI, următoarele trei niveluri din turn (V, IV, III) sunt puternic incendiate și așezate pe straturi groase de dărâmături, suprapuse de nivelări cu pământ galben, pe care s-au constituit și nivelurile de călcare. *Cetatea Noviodunum trăiește sub teroarea atacurilor repetate ale triburilor slave, ale anților și sclavinilor, în timpul domniei lui Iustin I (518-527 p.Chr.) și a nepotului său împăratul Iustinian I (527 – 565 p.Chr.).*

Îndepărtarea dărâmăturilor de pe **nivelul IV** a dus la descoperirea unui strat subțire de cereale carbonizate, la nord de pilonii centrali, în zona dintre aceștia și zidul de incintă, și a permis observația, conform căreia, în perioada respectivă, turnul era întrebuițat, parțial, pentru depozitarea proviziilor. De o parte și de cealaltă a intrării în turn s-au găsit resturile unor magazii construite pe temelii superficiale, cu pereți din paie sprijiniți la nord de zidul de incintă, intrarea fiind blocată, la interior, de un prag din pietre de carieră. Nivelul IV păstrează, pe întreaga sa suprafață, elemente de construcție: prag din pietre așezate pe partea interioară a intrării în turn, blocuri de piatră și fragmente de colonete, bârne și fragmente de lemne carbonizate provenite din amenajarea interioară a turnului. *Nivelul IV, al doilea nivel de epocă iustiniană, după nivelul V, este, prin excelență, un nivel de reconstrucție iustiniană de la jumătatea secolului al VI-lea p.Chr., reconstrucție provocată și impusă, în același timp, de marea invazie a bulgarilor din anul 540 p.Chr.* De altfel, descoperirea pe acest nivel a unor monede, în secțiunile CT-1, c.3; CT-2, c.2; CT-3, c.5-6, de la împăratul Iustinian, din anii 527-538 p.Chr., ne scutește de alte comentarii. Ultimul nivel iustinian din turn, **N.IV**, a fost distrus în urma invaziei hunilor- *kutriguri*, din

martie a. 559 p.Chr. După această dată Turnul Mare al cetății romano-bizantine nu mai cunoaște altă fază de refacere, ci o folosință precară, probabil până spre sfârșitul secolului, când turnurile sunt abandonate, fiind greu de apărut.

Nivelul III reprezintă, de altfel, ultima perioadă de folosire a turnului în epoca romano-bizantină. Nivelul, ars și bulversat, este acoperit de un strat masiv de dărâmături incendiate, în care materialul arheologic este redus. Considerăm că incendierea TM s-a produs la sfârșitul sec.al VI-lea, stratul de dărâmături care acoperă nivelul ars înlătură, în acest sens, orice dubiu privind părăsirea sa. Descoperirea ceramicii slave în dărâmătura ultimului nivel romano-bizantin din turn, confirmă, arheologic, situația cetății *Noviodunum* în pragul erei bizantine.

Secționarea longitudinală a Turnului Mare, aproximativ în zona cea mai înaltă, a evidențiat prezența unui segment de zid medieval, construit într-un strat gros de pământ, de cca.1,50 m, strat care conține numeroase materiale din secolele I-III p.Chr.: fragmente ceramice, fragmente de sticlă, obiecte din os, metale și monede. Acest strat de pământ purtat suprapune cele două niveluri din secolul al XI-lea.

Primul nivel de epocă medie-bizantină (**N.II**) suprapune dărâmătura de moloz și cărămizi a ultimului nivel romano-bizantin. Situat între -2,50 și -3,00 m adâncime, nivelul II are o culoare gri-cenușie, cu urme de pământ ars, pe alocuri. Cel de-al doilea nivel de sec.XI, **N.I**, este marcat de locuințe semi-îngropate, care suprapun direct și uneori distrug zidurile turnului. Cele mai vechi monede, care datează începuturile locuirii bizantine în interiorul Turnului Mare în primul pătrar al secolului al XI-lea p.Chr., sunt emisiuni Vasile II – Constantin VIII.

Segmentul de zid bizantin, care apare în plan vertical pe latura de nord a turnului, este așezat pe structura păstrată a zidului de incintă romano-bizantină. Construcția sa încheie istoria Turnului Mare. El a perforat stratul de nivelare masivă care a acoperit, probabil la sfârșitul secolului al XI-lea, locuirea medie-bizantină din cursul acestui secol, pe întreaga suprafață a turnului. Rolul său pare să fi fost acela de a exclude din sistemul defensiv al cetății acest turn, care, datorită ruinării sale, accentuată și de locuirea din secolul al XI-lea, își pierduse orice importanță strategică. Această acțiune se putea produce în vremea primilor împărați Comneni, dacă nu, chiar în timpul domniei lui Alexios I Comnenul (1081-1118), când cetatea medievală, transformată foarte probabil în reședință feudală, cunoaște cea mai mare înflorire.

Că avem de-a face cu o acțiune de acest gen o dovedesc și situațiile arheologice din *intra-muros*, din dreptul Turnului Mare, unde, prima plintă de construcție corespunde unui nivel de secol XII. Acestui nivel îi aparțin resturile edificiului bizantin cu etaj și portic la parter, cu deschidere la SE, surprins în CT-1, c.8 și cas.1, în CT-3 și CT-9, caroul 7, și urmele unei străzi pietruite, în vecinătatea de NV a acestui edificiu, bine surprinse în peretele răsăritean al secțiunii CT-9, c.7.

În secțiunile laterale ale Turnului Mare: CT-7, CT-10, CT-8, sub stratul de moloz rezultat din distrugerea zidului de incintă și a zidurilor laterale ale turnului, a fost descoperită o locuire medievală din secolele XII-XIV. Latura exterioară, de vest, a TM, prezintă o „plombă” executată grosolan, cu blochete căzute din paramentul zidului, prinse cu mortar lăptos, de var, de la nivelul primei faze de locuire medievală. Această „plombă” nu este singulară; ea se corelează unor reparații frontale ale zidului de incintă, constatate la est de TM, în zona cortinei răsăritene, în SC-1 și SC-2, c.2-3, și în partea răsăriteană a Turnului de Colț.

Acțiunile de refacere a zidului de incintă au loc după o distrugere masivă a cetății, reflectată în prăbușirea zidurilor edificiului bizantin și a zidului de incintă pe nivelul de secol XII. Această distrugere nu putea fi provocată de oameni, ci de un seism, iar refacerea cetății, începută probabil cu zidul de incintă (care va continua să funcționeze, așa cum reiese din situațiile arheologice, cel puțin, până în secolul al XIV-lea), a durat o perioadă mare de timp, nefiind terminate, după părerea noastră, la momentul când a avut loc marea invazie a tătarilor. De altfel, prezența mormintelor din spațiul cetății, morminte care perforează ultimele niveluri de locuire de epocă medie bizantină, reprezintă, cred, un argument în favoarea ipotezei cu privire la părăsirea cetății spre mijlocul secolului al XIV-lea. Acestui argument arheologic, i-aș adăuga unul istoric, și anume, constituirea așezării de la Isaccea după venirea tătarilor; localitatea cu numele de *Sakdji*, cu o populație majoritar musulmană, fiind amintită la 1331 de geograful arab *Abulfeda*, ca „*un oraș în țara valahilor... de mărime mijlocie... așezat într-o câmpie, aproape de locul unde Dunărea se varsă în Marea Neagră*”. Descoperirea ceramicii din secolele XIII-XIV, aparținând tătarilor din *hanatul Hoarda de Aur*, la Isaccea, și-n apropiere, la Revărsarea-Dealul Tichilești, se adaugă celor de mai sus.

În colțul de SE al cetății a fost cercetat **Turnul de Colț**, turn în formă de potcoavă, cu laturile evazate spre NE și NV, cu frontul semicircular, având un zid median ca structură interioară, zid menit să

suporte un interior adânc, cu scară la nord și platforme de apărare pe frontul de sud. Cercetările arheologice au relevat, ca și în cazul Turnului Mare, adosarea ulterioară a TC la o incintă deja existentă. Orientarea zidului de incintă romano-bizantin, la care se adaugă prezența paramentului estic, lucrat în același mod cu paramentul interior al TC, poate sugera existența unui alt turn de colț în acest sector, sau cel puțin o altă modalitate de închidere a laturii estice a TC.

În porțiunea respectivă a zidului de incintă, curcina fusese prevăzută inițial cu un turn rectangular. Acest turn, dezafectat sau nu, la un moment dat a servit ca temelie la construcția turnului de colț cu laturile evazate, formă ce avea rolul de a rezista mult mai bine în fața mijloacelor de asediu.

Putem presupune existența a trei faze, urmând ca cercetările viitoare să confirme sau să infirme această ipoteză: o primă fază a incintei a fost urmată de o refacere, dovedită de schimbarea direcției zidului; ulterior a fost realizat Turnul de Colț prin re folosirea elementelor anterioare. Caracteristica principală a acestui turn, realizat chiar pe segmentul de incintă care cotește imediat spre NE, constă în construirea unei scări de 1,09 m lărgime, pe mijlocul și în grosimea incintei de nord a turnului. Această scară este alcătuită din nouă trepte, prin care se cobora în interiorul turnului, până pe un nivel de călcare incendiat, aflat la baza treptelor și marcat de **un strat gros de mortar**, suprapus pe nivelul anterior al turnului, acesta fiind și ultimul nivel de epocă romano-bizantină.

S-a constatat că paramentul zidului de incintă romano-bizantin a fost demantelat, la un moment dat, având ca limite cronologice încetarea funcționării Turnului de Colț și refacerile medievale. Ulterior, acest zid a fost „plombat” într-o manieră asemănătoare lucrărilor realizate la Turnul Mare, dar și pe zidul de curcină, utilizându-se mortar pe bază de var. Zidul romano-bizantin continuă spre NE, în timp ce curcina medievală merge spre N, aceasta așezându-se, pe o anumită porțiune, peste zidul romano-bizantin.

Turnul cu laturile evazate, în formă de potcoavă, a funcționat numai în epoca romano-bizantină. *Turnul s-a păstrat în stare suficient de bună pentru a putea fi utilizat și în epoca bizantină, spre deosebire de TM care a fost dezafectat.* Se pare că spațiul delimitat de laturile turnului și pilonul central a fost foarte locuit în epoca medievală, dovadă fiind urmele locuințelor bizantine cercetate în primele campanii, și datate la sfârșitul secolului al XI-lea - secolul al XII-lea, construite după nivelarea terenului cu sol conținând multe materiale de epocă romano-bizantină.

Cercetările efectuate în anii 1953 și 1954 de către I.Barnea, cercetările noastre recente din 2001, în CT-1, c.8, și din 2003 în S-4, c.3-5, precum și cele din anii 2005 și 2007 ale colegilor britanici, ne arată că în ultima etapă de locuire medievală a cetății zonele din vecinătatea zidului de incintă, în *intra-muros*, au fost utilizate, într-un anumit moment, pentru înmormântări. ***Patru morminte de înhumăție descoperite și cercetate în zona nordică a Turnului de Colț, în intra-muros, aparțin unui orizont de înmormântări din care au fost cercetate opt complexe funerare, ceea ce confirmă ipoteza practicării unor înmormântări în intra-muros de către populația locală, foarte probabil, în perioada secolelor XIV-XV.***

La mijlocul distanței dintre Turnul Mare la vest și Turnul de Colț la est, săpăturile au scos la lumină vestigiile unui turn avansat, plasat pe curcină, cu mai multe faze constructive. Acesta a fost numit **Turnul A (TA)**, fiind cel de-al treilea turn scos la lumină prin săpături arheologice sistematice, în sectorul de sud-est al cetății.

Prima fază aparține unui turn scurt, rectangular, cu ziduri groase, foarte probabil, din sec.al III-lea p.Chr., care nu a funcționat. Probabil că zidurile groase au consolidat terenul și au servit ca fundații pentru turnul romano-bizantin. Cea de-a doua fază reflectă momentul construirii fortificației romano-bizantine, perioada *Tetrarhiei*. Peste turnul rectangular este construit turnul romano-bizantin, prin repararea zidului de incintă, care prezintă o nouă plintă. Noul turn, cu laturile perpendiculare pe zidul de incintă, are frontul semi-rotund, masiv, incluzând vechiul zid de fațadă, lat de 3,15 m, în noua structură.

Conform fragmentelor păstrate pe laturi, *următoarei faze, cea de-a treia, îi aparține un nou turn rectangular cu laturile lungi și cu frontul drept, paralel cu incinta.* Se observă modul de amplasare a acestuia pe latura de vest a turnului cu frontul rotunjit, care-i servește drept plintă de construcție. Pe mijlocul întregului ansamblu defensiv se păstrează baza pilonului de susținere, în plan vertical, a platformei defensive.

Cea de-a patra fază constructivă este aceea a incintei romano-bizantine placată cu blochete din calcar cenușiu. În această fază, foarte probabil de epocă iustiniană, apărătorii cetății au renunțat la turn.

Pe latura de nord a acestui zid de incintă, în epoca bizantină medie, a fost anrocă zidul bizantin, ceea ce reprezintă o nouă fază constructivă, cea de-a cincea.

Spațiul interior al TA, din prima fază constructivă, a fost întrebuințat în cursul secolelor XIII-XIV ca locuință, fără ca cercetările arheologice să identifice existența unui nivel de locuire de epocă romană sau romano-bizantină. O locuință îngropată de epocă medie bizantină, surprinsă pe mijlocul laturii de vest a turnului, a fost construită dintr-un nivel de sec. XII, suprapus de un strat de locuire de sec. XIII, în conformitate cu fragmentele de ceramică cu smalt de culoarea zahărului ars. Din interiorul bordeiului a fost scoasă o cantitate mare de ceramică comună în stare fragmentară și fragmente de boluri smălțuite.

La sud de groapa bordeiului, dintr-un strat de pământ galben purtat, gros de cca. 0,40 m, s-au recuperat fragmente ceramice romane și un *foliis* anonim. Pământul galben provine, probabil, din groapa bordeiului, întrucât sub el se află *loess*-ul. Contextul este asemănător situațiilor întâlnite pe laturile de est și de vest ale Turnului Mare, ceea ce ne îndeamnă să ***postulăm ipoteza amplasării bordeiului în fossa castrului de pământ, obturată, probabil, definitiv, în sec. al III-lea p.Chr., de temelia perpendiculară pe zidul de incintă, orientată 5° NE*** (de reținut că TA cu frontul rotunjit este orientat N-S). Constructorii bordeiului au folosit substrucția din sec.al III-lea, menită să consolideze terenul în zona fosei, ca perete de sprijin, situație întâlnită, în sec.al XIII-lea, și în interiorul primului turn rectangular.

La jumătatea distanței dintre Turnul A și Turnul de Colț, aproximativ la 15 m distanță față de cele două monumente arheologice, a început cercetarea **curtinei C-1**.

Cercetările din această zonă urmăresc câteva obiective generale: succesiunea cronologică a etapelor constructive ale zidului de incintă, tehnici de construcție, stabilirea unor noi conexiuni în vederea elucidării situațiilor arheologice dificile și, bineînțeles, degajarea segmentului de incintă dintre turnurile TA și TC.

Zidul de incintă al cetății a fost surprins pe o lungime de 8 m, remarcându-se bună conservare a acestuia, în special, în exterior. Este construit din blochete de dimensiuni reduse, legate cu mortar, fiind păstrat pe 1,80-1,90 m lățime. Prezintă aceleași tehnici constructive, specifice epocii romano-bizantină, întâlnite în celelalte puncte de lucru. *Zidul prezintă la fațadă o refacere consistentă, cu emplecton din pietre legate cu mortar alb-lăptos ce conține scoici pisate și cu parament țesut diferit, ceea ce presupune o refacere grabnică a incintei.* Lățimea acestei refaceri variază între 1,20 - 1,40 m, în funcție de gradul de distrugere consemnat. Cercetările au fost efectuate de o parte și de cealaltă a zidului de incintă, acolo unde săpăturile arheologice au identificat structuri de pământ și de chirpici aparținând unor epoci deferite: secolelor VI-VII p.Chr., în spatele zidului de incintă, în *intra-muros*; secolelor XIII-XIV, în fața acestuia, în *extra-muros*.

Cea mai importantă descoperire făcută în exterior, la baza zidului de incintă, este *un tezaur de opt monede tătarăști din ultimele decenii ale secolului al XIII-lea și începutul sec.al XIV-lea*, descoperire legată, probabil, de înfrângerea lui Noghai, când este posibil să fi fost ascuns. Prezența locuințelor de suprafață și a descoperirilor monetare prezintă o importanță deosebită pentru datarea incintei medievale, deoarece repune în discuție momentul reconstruirii incintei de sud, a zidului care suprapune incinta romano-bizantină în dreptul TM, a „plombeii” din exteriorul laturii de vest a TM, a zidurilor din nord-vestul TC etc.

În zona *intra-muros* a fost investigată o magazie de *dolia*, aflată în legătură directă cu o anexă formată din una sau mai multe încăperi. ***Aceasta se înfățișează ca un complex, cu mai multe încăperi, surprins pe o lungime de 7,10 m de-a lungul incintei.*** Până în acest moment, din cauza cantității mari de chirpici dărâmați, nu putem reconstitui planul exact al acestui complex, cu elevație din chirpici și lemn. Cât privește datarea sa, materialul ceramic bogat și monedele descoperite, ne ajută să menținem aceeași cronologie stabilită încă de la identificarea primelor elemente: ***ridicarea construcției la sfârșitul secolului al V-lea, refacerea complexului în veacul al VI-lea și distrugerea acestuia, cel mai probabil, la începutul secolului al VII-lea p.Chr.***

Lucrarea prezintă și câteva dintre cele mai importante **săpături de salvare** efectuate cu diferite prilejuri în zona arheologică a cetății Noviodunum, rezultatele acestora fiind semnificative în ansamblul cercetărilor arheologice în curs de desfășurare, în sensul completării acestora cu informații inedite.

2003 - Cetate E – NE . Săpătură de salvare ocazionată de realizarea proiectului de alimentare cu apă potabilă a bazei arheologice, situată în zona de NE a cetății. A fost ales un traseu care urmărește, la NE și la E, conturul fortificației romano-bizantine și care permite efectuarea de săpături arheologice și realizarea unui profil N-S a zonei de est a cetății.

Secțiunea de control, numită convențional **S-4**, a urmat un traseu sinuos, de aprox. **220 m**. Situațiile de săpătură sunt cele întâlnite pretutindeni în aria cetății: strat gros medieval care, realmente, a distrus

locuirea romană până la o adâncime relativ mare. Numai în vecinătatea răsăriteană a cetății locuirea romană a rezistat, datorită puternicelor ziduri legate cu mortar, evident distruse în mare parte și acestea. În această zonă a fost cercetat un edificiu romano-bizantin încadrat cronologic în secolul al V-lea p.Chr.

În molozul unui zid romano-bizantin, distrus în secolele XII-XIII de locuirea medievală, a fost descoperită o *toartă de amforă cu două ștampile* inscripționate în lb.greacă: cu numele producătorului – *Theognetos* – și cu numele cetății căreia îi aparținea – *Histria*, sub forma ΙΣΤΡΙΗ, la genitiv, asemănătoare legendei de pe ultimele emisiuni monetare autonome ale orașului, de *tipul cu Apollon pe omphalos*, din secolele II-I a.Chr.

2003 - Sector: așezare civilă. Săpătură de salvare ocazionată de realizarea proiectului de alimentare cu apă potabilă a Stației de gaze naturale Isaccea, situată la 1,5 km SE de cetate.

În partea de SE a cetății, la cca. 20 m sud, așezarea civilă a fost secționată (de la est la vest) printr-o secțiune magistrală, **S-3**, de **550 m** lungime și 2,00 m lățime. În funcție de situațiile apărute au fost deschise 14 casete. S-a avut în vedere păstrarea complexelor arheologice descoperite.

Pe traseul secțiunii S-3 au fost surprinse mai multe complexe arheologice din secolele XI-XIV: locuințe, gropi menajere, cuptoare, morminte, toate aparținând locuirii *extra-muros* din așezarea medievală fortificată de la *Noviodunum*. Întrucât această locuire a bulversat straturile arheologice ale epocii romane și romano-bizantine până la adâncimi de aproape -2,00 m, cercetarea complexelor de locuire romană rămâne să fie efectuată în viitor.

Zona apuseană a secțiunii, cuprinsă între țărșii 77 și 83, este zona celor mai intense descoperiri romane de pe traseul secțiunii magistrale S-3 unde, se pare că avem de-a face și cu urmele unei activități artisanale, apropierea de zidul de incintă romano-bizantin fiind un indiciu asupra activităților laborioase care se desfășurau lângă cetate, ocazionate poate, chiar de ridicarea zidului cetății.

În campania arheologică din 2003 au fost descoperite în secțiunea S-3: *14 locuințe, de suprafață și îngropate de tip bordei, 6 cuptoare și 62 de gropi menajere din secolele XI și XIII-XIV*. Au fost recuperate numeroase piese arheologice și numismatice: *11 opaițe medievale, 4 opaițe romane, 12 vase întregi și întregibile, 12 piese vestimentare, 8 obiecte de podoabă, 20 unelte și 15 arme, 6 tezaure monetare și aprox. 400 de monede descoperite independent. Dintre acestea menționăm: 119 folles emiși în sec.X–XI; 61 stamena din sec.XII-XIII; 39 stamena devalorizate, tăiate, din sec.al XIII-lea.*

2003 – Sector nord: Faleză. În vara anului 2003 a fost înregistrat cel mai scăzut nivel al Dunării din ultimii 30 de ani, fapt ce a permis efectuarea de observații inedite și realizarea unor intervenții arheologice necesare. Cele mai însemnate rezultate sunt cele referitoare la infrastructura turnurilor cetății, din zona portuară. Declanșarea acestor cercetări s-a datorat apariției unui *aliniament de pari (piloți) de lemn* în zona **turnurilor 2 și 3** (*denumire preluată din planul segmentului de nord al cetății Noviodunum, publicat de Ion și Alexandru Barnea, în Peuce 9/ 1984*), element cu totul nou, necunoscut autorilor săpăturilor de salvare din anii 1955, 1956, 1970, 1971. Cu acești piloți se realizase, în epoca romano-bizantină, armătura unei plăci masive de mortar cu pietre și bucățele de cărămidă; constructorii turnului i-au folosit pentru a turna o platformă de mortar, ca soluție tehnică pentru a stabili terenul în vederea ridicării construcțiilor de piatră. Din platformă se mai păstrează o mică porțiune, legată de zidul de incintă.

2002 - Sector extra-muros SE – Lutărie. Săpătură de salvare prilejuită de distrugerea unei necropole plane romano-bizantine. În anii următori, prin înscrierea zonei în programul de cercetări al colectivului șantierului arheologic *Noviodunum*, a devenit sector arheologic permanent.

Până în prezent au fost cercetate **40 de morminte romano-bizantine** din secolele IV-V p.Chr.: 18 morminte în 2002; 3 morminte în 2004; 19 morminte în 2005; **16 gropi menajere de epocă medie bizantină, din secolele XI și XIII**: 3 gropi menajere în 2002; 13 gropi menajere în 2005.

Cercetările de teren și analiza materialului arheologic descoperit în morminte și în gropile menajere ne-au furnizat date care ne arată că în zona „Lutărie” s-a identificat un sector dintr-o necropolă plană romano-bizantină cu două orizonturi de înmormântări, din care au fost cercetate 40 de complexe funerare, datate în sec. al IV-lea și al V-lea p.Chr. În conformitate cu resturile mormintelor distruse în 2002, la poalele de nord-vest ale dealului „Lutărie”, din vecinătatea livezii de migdali, acest sector sacru cuprindea tot versantul nordic, fiind despărțit de așezarea civilă căreia, de altfel, îi aparținea, prin laturile răsăritene ale valurilor de pământ.

Summary

The geographical position, the exceptional archaeological zone and the archaeological reserve, the abundance of archaeological and historical materials and information make *Noviodunum* the main archaeological site of the Northern Dobrudja.

40 years after the first archaeological rescue excavations, under the direction of prof. Ion Barnea, in 1995, the Eco-Museum Research Institute Tulcea founds a systematic archaeological research which will transform, in the next years, the site from the Danube banks, in a reference centre for the Romanian archaeology. After more than two decades of archaeological research developed in the rural environment of the *Noviodunum* territory, the archaeological investigations have been entrusted to the author, with the Ministry of Culture accord.

The *Noviodunum* archaeological research programme, conceived in 1995, was to develop on three main directions: *a) specifying the relations between the civil settlement, circumscribed by the three earth walls, and the fortification with stone precinct walls; b) establishment of some chronological marks as precise as possible, of the chronological phases of the settlement and fortress history, of the absolute chronology; c) clearing as large as possible segments of the stone precinct and some intra-muros buildings, for being researched, restored and valorised through tourism..*

In the first phase (1995-1999), the research project aimed the relation between the civil settlement, circumscribed by the three earth walls, and the fortification with stone precinct. In this direction, the archaeological research was echeloned: initially, for the period 1995-1997, the reference zone for research was the surface enclosed by the precinct of the Roman-Byzantine fortification and the first wall of the civil settlement, the fortress division into sections being scheduled for a subsequent phase.

The first two campaigns of archaeological excavations, 1995 and 1996, have been developed only in the civil settlement from the South-Eastern closed proximity of the fortress, limited by the first wall. It could be noticed that the medieval culture layer, about 1.60 m thick, is made of grey, granulated earth, with numerous ceramic fragments (belonging to different historical ages), building materials which superpose numerous many domestic garbage pits and grave pits situated at various levels. According to the states of fact existent at the end of these campaigns and after a preliminary research of the discovered items, *two cultural horizons* could be defined: the **habitat** and the **medieval necropolis**.

a) In the medieval habitat, two inhabitancy phases can be noticed. A *first phase*, with the level of inhabitancy situated at approx. -1.50 / -1.60 m depth, superposed by fired wreckages, put into evidence the period included between the reign of Vasile II (976-1025) and Alexios I (1081-1118).

At -0.60 m depth, under the vegetal layer troubled by ploughings, the *second medieval inhabitancy phase* has been found. This phase is marked by the wreckage of yellow beaten earth from the dwellings walls and the big domestic garbage pits, deepened to 2.80 m under the actual ground level; these pits penetrate the level of the inhumation tombs, sometimes to the early Roman levels. The materials taken, especially those from the pits, which are real archaeological deposits (glazed ceramic, *skiphate* and cut coins, Latin imitations) suggest the framing of this phase between the end of the 12th century and the middle of the 13th century.

The medieval necropolis has numerous grave pits which, because of their superposing, destroyed many of the ensembles of the *Noviodunum* Byzantine middle epoch habitat belonging, very probable, to the both phases. This hypothetic „very probable” has in view not only the graves superposing which could have, in such a necropolis, the character of a family *eternal place*. The different depths of the graves pits, some of them under the actual vegetal layer, troubled by the agricultural works, together with the medieval ensembles belonging to the second inhabitancy phase, their inventory reduced to one or two pieces of clothing or adornment and most of times without any inventory, determine a certain reserve in timing the civil settlement burials.

Therefore, the two sections of the cross shaped bearings executed in the respective area, established the stratigraphic succession of a medieval habitat from the 11th-13th centuries, on the following coordinates: level of inhabitancy from the 11th century perforated by inhumation graves belonging to a necropolis from the 12th century, these graves being in disorder because of the domestic garbage pits and dwellings remains from the first half of the 13th century, these last being strongly affected by the modern agricultural works. The sectioning of the first wall showed that, at the 12th century, the wall mantle was

perforated by graves. This demonstrates that it has been built prior to the zone transformation into necropolis but after the inhabitation of the 11th century. This hypothesis *gives to the moment of the wall building a terminus ante quem at the end of the 11th century*, when the zone was inhabited.

In 1996, the main section **S-1** has been prolonged to the North of the concrete road. In this zone, the section has been named **CT-1** and it sectioned the exterior side of a tower and the SE precinct of the Roman-Byzantine fortress, penetrating 10 m its interior. The next four research campaigns, **1997-2000**, aimed two main objectives: the Big Tower and the approx. 220 m² surface situated *intra-muros*, North from the tower.

Noviodunum, the fortress and civil settlement, benefited of two topographic surveys, the first, “Topographic survey Noviodunum Fortress Isaccea, Stereographic Coordinate System 1970. Sc 1:1000; 1:200”, made in 1997 by the topographic engineer Constantin Mehedințeanu; the second, “GIS Survey: <http://www.ucl.ac.uk/archaeology/project/noviodunum/noviotext.htm>, made in 2000-2004 in the frame of the first British project *NAP-2000 (Noviodunum Archaeological Project)* by the three directors of the British expedition: Kris Lockyear, Adrian Popescu and Timothy Sly, *completed* in the frame of the second project which started in 2005. Also, in 2007 a **3D** topographic survey was realised in the frame of the project *Arheoinvest-2007* of the University “Al. I. Cuza” Iași – Faculty of History.

After the campaign of the year 2000, a new archaeological research project, named *Noviodunum 2000*, has been launched. The new project, 10 years duration, has in view the exceptional situation of studied zone and, not in the last place, its location near a concrete road in the proximity of the roads DN-22 and E 87. **The Project Noviodunum 2000 aims the total clearing of the South-Eastern precinct of the Roman-Byzantine fortress and its restoration, including the intra-muros Byzantine buildings.**

In *extra-muros* and on the territory the research of the civil settlements and the plane necropolis is continuing through both the *Project Noviodunum 2000* and the second British project *Noviodunum Archaeological Project* which aims, in its second phase (1995-2011), the connection between the information from the fortress territory and those from the fortress itself.

The realisation of the project *Noviodunum 2000* would create the conditions for the inclusion of the *Noviodunum* site in the tourism circuits and would permit the finalisation of another project, started in 1999, which objective was that of *the realisation of an archaeological research centre in the frame of an Archaeological Park provided with a research base, museum, deposit, laboratory, guest house.*

Presently, *Noviodunum* defines one of the most valuable archaeological zones of Dobrudja. Its monuments were classified in the group A of the *Historical Monuments List/2006*, nr. 169-175, code **LMI 2004: TL-I-A-05804, (1-6)** on the base of the Order of the Ministry of Culture and Cults 2314/2004, published in the Romania's Official Monitor, Part I, nr. 646 bis/16.07.2004 with the modifications and completions from the annexes to the Order of the Ministry of Culture and Cults 2182/2005, published in the Romania's Official Monitor, Part I, nr. 996 bis/10.11.2005.

They are included in **two archaeological reserves**: a) *the fortress with the wall I*, in a reserve of 24 ha, with a protected area of 30 ha; b) *a segment of the tumuli necropolis of the fortress*, at the point *La Movilele Dese*, composed of 14 hillocks, situated on both sides of the Roman road which entered in the South-Eastern part of the fortress, a total surface of 15 ha from which 9 ha of reserve and 6 ha of protected area.

The researched objectives' location on the field, on a slope of 45° angle, to the South, imposed the development of some archaeological excavations made through large sections perpendicular on the Roman-Byzantine precinct, divided into squares of side 4 m. The archaeological research from the last years succeeded to clear almost in totality **three advanced towers** and a big part of the South-Eastern precinct. The *intra-muros* excavations unveiled unique medieval monuments.

The Big Tower, where archaeological researches were developed in 1997-2009, looks like a real fortress, undeniably proof of the power and strategic importance of *Noviodunum* – main station of the Moesian fleet *Classis Flavia Moesica* and of some important legionary vexillations.

The tower, 31.40 m breadth, advances in exterior on a length of 16.30 m, superposing a surface of approx. **512 m²**, **225 m²** inside (25 x 9.00 m). It is a real **bastion**. The most part of the tower has been built on the Southern part of the first Roman camp (the earth phase). Its building has been done after the ground consolidation through foundations consisting in stones and mortar implanted to depths between -2.00/-2.50 m. *Through archaeological observations, it has been noticed that the tower was abutted on the precinct wall*, the organic connexion between them being realised in a last building phase in the

Roman-Byzantine epoch - a rebuilding phase which seems to belong to the Justinianus I reign period (527-565 A.D.), when the precinct wall is also rebuilt, at least in the zone investigated by us.

The specific element of the tower's interior structure is *a transversal line of four rectangular pillars, built of stone and brick on a median stylobate*. These pillars supported, probable at different levels, wooden platforms necessary to the defenders in case of siege, fact put into evidence by the niches for beams belonging to the interior structure of the Western, Northern and Eastern walls of the tower. The pillars are built on a high base of hard stone, local diabase and pieces of granite probable brought on water from *Troesmis* region, stones connected with lime mortar. This base supports the trunk of the pillar made of rectangular lime blocks using the technique *opus quadratum*.

The superior part of the pillars is built with bricks bonded in thick layers of lime mortar with small pieces of broken brick. The pillars structure could be established on the base of the survey upon the four pillars of the tower in line with the entrance into the tower, those from the middle better preserved and keeping almost all the constructive elements.

In 1997, in CT-3, the Western pendant of the tower entrance was discovered; it was built using the same technique – *opus quadratum* as the trunks of the central pillars. In 1998, at the section's prolongation to North, *intra-muros*, it could be observed the obstruction of the entrance space, obstruction made of stones bonded with mortar; this fact put into evidence the building activity of the Byzantine middle epoch. In 2001, in the section CT-3, the pillar from the Eastern part of the entrance has been researched. In 2005, as a result of the removing the earth-witness located between the sections CT-9 and CT-2, the pillar from the Western part of the entrance has been localised and taken out on N.IV.

The stylobate which supports the interior architecture of the tower is 1.90 m width. It was abutted on the Eastern and Western lateral walls of the tower, at the plinth level. If this demonstrates that the two constructions were built at the same time, the pillars have been built afterwards, fact which is proved by the lime mortar and layers of broken brick discovered on the level VIII.

Similar to the pillars base, the stylobate is made of diabase and granite with lime mortar. This solid foundation was placed in an early-Roman culture level, more precisely in the *fossa* of the earth Roman camp from the first half of the 1st century A.D., its remains being discovered during the campaigns 2005-2007 on the Western and Eastern exterior sides of the Big Tower, in the sections CT-7, CT-8 and CT-10. The archaeological research put into evidence that the Big Tower of the Roman-Byzantine fortress was placed on the Southern side of the first Roman camp built in the 1st century A.D., in the *loess* wall of the Southern side of the promontory.

The change of the defence system, which took place in the period of Flavian dynasty, together with the setting of the Roman camp on the Danube line, is reflected also through the action of covering the *agger* and the pit with earth brought from the promontory. According to the archaeological material drawn from the padding layer, especially the Roman ceramic made in situ and specific to the 2nd century A.D., this operation continued until the Severian dynasty. During the 3rd century, in this layer of earth, substructions made of stone and lime mortar were placed, aiming the consolidation of the troubled land located in front of the earth wall of the old Roman camp and the preparation of the "the bed" for the first stone fortification which was to cover the entire surface of the fortress. Such substructions, anterior to the Roman-Byzantine fortification, are present everywhere in the South-Eastern sector of the fortress. Their orientation, other than that of the fortification walls from the Tetrarchy epoch, reveals an anterior phase, followed by many decades of stagnation. A transversal section at the base of the stylobate, made in 1999, permitted the drawing of ceramic fragments from the 3rd century A.D. These, together with the coins discovered in 1997 in the section CT-1, at the stylobate base too, emitted by the emperors *Aurelianus* (270-275 A.D.) and *Maximilianus Hercules* (295-305 A.D.), reveal the moment *ante quem* of the Big Tower raising.

The construction of this tower at the SE part of such an ample fortification, on a ground which needed to be consolidated, was due, very probable, to the need for protecting the fortress access road through the SE corner. Such type of constructions is present to many of the late Roman fortifications on the Lower Danube *limes*, at the Tetrarchy epoch; they are double, but having reduced dimensions, on the Eastern and North-Eastern sides, at *Capidava*; they are similar at *Troesmis-Eastern Fortress*, on the middle of the Eastern side and also at *Iatrus*, where the big tower, located on the South front, has almost the same dimensions and internal structure.

The manner of unhooking the plinth and the lateral walls of the Big Tower reveals that from the line on which the stylobate has been built in interior, the Southern part of the Big Tower had regard for

the slope angle, consolidated the slope, the building of the front wall being realised on a plinth 1.40 m lower than that on the line of insertion with the Roman-Byzantine precinct wall.

At the Western zone, the Big Tower walls were built on an equaliser plinth which was realised of lime rectangular blocks, perfectly cut, on which big and very thick blocks were superposed. To the South, this construction superposed a profound foundation, fact revealed in the South-Western corner.

Similar to the precinct wall, the Big Tower walls have been “built” initially with small blocks of *Guttenstein* grey lime and local diabases, using big blocks of Turcoaia Devonian lime as pillars to reinforce the core. At the superior part, they were built with big, square bricks in alternance with the stone structure, a type of *opus mixtum*. The subsequent restorations use various materials for the core and maintain the stone small blocks for the face of the walls.

In the Big Tower, there were identified nine inhabitancy levels, counted from up to bottom, the oldest being the lowest. The first two levels belong to the 11th century A.D., the next seven to the centuries 4th-6th A.D. **The level IX** is the one of the stylobate and the first Roman-Byzantine levels of the tower, respective the building level of the Big Tower. **The level VIII** may be framed in the second half of the 4th century, on the base of the coins discovered in 1997 and 1999 in CT-1 and CT-2. It is a building level present everywhere in the sections CT-1 and CT-2 (transversal section) and CT-3, characterized by a layer of lime mortar and hollows for small pieces of broken brick. The presence of these materials meant to mortar preparation, nearby the pillars on the stylobate, seems to be a clue regarding the moment of their construction, the same as the covering of the lateral pillars by the level VI, on the occasion of the “Justinian reconstruction”, implies the renouncement at the initial structure of the tower and the maintenance of the only two central pillars from the entrance in the tower. This entrance, “cut” in the thickness of the precinct wall, 8.5 *pedes* is equipped with pendants of big blocks of Turcoaia Cretaceous lime built using the *opus quadratum* technique.

In 2007, on the side of the lateral-Western pillar situated on the transversal stylobate and covered by level VI, the level VII (the first fired level of the tower) has been cleaned. The ceramic and objects taken on this occasion reveal the 5th century A.D.

The level VI, strongly fired, is marked by a group of ewers placed approximately on the centre of the front side wall: two of them were discovered in 1998, in CT-2 and other four in 2001, in CT-3. The ceramic drawn from the level and the above levelling layer permits the establishment of the moment of the fire: the end of the 5th century and the beginning of the 6th century A.D. The amphora material drawn in CT-2, from a hollow dug from the level VI, shows fragments typical for the Pontic samples of the 5th century A.D., fact which implies *a chronological framing of the level VI from the second half of the 5th century until the first two decades of the 6th century A.D., and for the level VII in the first half of the 5th century A.D.* Similar to the level VI, the next three levels inside the tower (V, IV, III) are strongly fired and set on thick layers of wreckages, superposed by levellings with yellow earth, on which the treading levels have been constituted. *Noviodunum fortress lives under the terror of the repeated attacks of the Slave tribes, of Antes and Sclavenes, during the reign of Justin I (518-527 A.D.) and his nephew Justinian I (527-565 A.D.)*

The removing of the wreckages from the **level IV** led to the discovery of a thin layer of carbonized cereal grains, North from the central pillars, in the zone between these and the precinct wall, and permitted the observation that, in the respective period, the tower was used, partially, as a cereal grains deposit. On both sides of the entrance in the tower there were found remains of storehouses built on superficial foundations, with half-timber walls supported at North by the precinct wall, the entrance being blocked, at the interior, by a threshold of quarry stones. The level IV keeps, on its entire surface, building elements: stones threshold set on the interior side of the tower entrance, stone blocks and small columns, beams and fragments of carbonized wood came from the interior setting up of the tower. *The level IV which is the second level belonging to the Justinian period after the level V, is, above all, a level of Justinian reconstruction from the half of the 6th century A.D., this reconstruction being imposed by the great Bulgarian invasion of the year 540 A.D.* Thus, any comment is removed by the discovery of some coins from Justinian emperor, from 527-538 A.D., in the sections CT-1, c.3; CT-2, c.2; CT-3, c.5-6. The last Justinian level from the tower, **N.IV**, was destroyed as result of the Huns invasion – *kutrigurs*, on March, 559 A.D. After this date, the Big Tower of the Roman-Byzantine fortress will not be rebuilt anymore but it will used in a precarious manner, probable until the end of the century, when the towers will be abandoned because of the difficulties in defence.

The level III represents the last period of the tower usage in the Roman-Byzantine epoch. The level, fired and troubled, is covered by a massive layer of fired wreckages, where the archaeological material is reduced. We consider that the Big Tower set on fire is dated at the end of the 6th century. In this sense, the wreckage layer which covers the fired level removes any doubt regarding its abandonment. The discovery of Slave ceramic in the wreckage of the last Roman-Byzantine level from the tower confirms, archaeologically, the situation of *Noviodunum* fortress on the threshold of the Byzantine era.

The longitudinal division into sections of the Big Tower, made with approximation in the highest zone, put into evidence the presence of a medieval wall segment, built in a thick earth layer of about 1.50 m, layer which contains numerous materials belonging to the 1st-3rd centuries A.D.: ceramic and glass fragments, objects of bones, metals and coins. This moved earth layer superposes the two levels of the 11th century.

The first layer of Byzantine middle epoch (**N.II**) superposes the wreckage of plaster rubbish and bricks of the last Roman-Byzantine level. Situated between -2.50 m and -3.00 m depth, the level II has an ash grey colour with traces of burnt earth here and there. The second level of the 11th century, **N.I.**, is marked by dwellings half-buried which superpose directly the tower's walls and sometimes destroys them. The oldest coins, which date the beginnings of the Byzantine inhabitancy inside the Big Tower on the first quarter of the 11th century A.D., are Vasile II – Constantin VIII emissions.

The Byzantine wall segment, which appears in the vertical plan on the Northern side of the tower, is settled on the preserved structure of the Roman-Byzantine precinct wall. Its construction ends the Big Tower's history. It perforated the layer of massive levelling which covered, probable at the end of the 11th century, the Middle Byzantine inhabitancy from that century, on the entire surface of the tower. Its function seems to be the exclusion of this tower from the fortress' defensive system. Its strategic importance were entirely lost because of its ruined condition worsen by the 11th century inhabitancy. This action could be produced at the times of the first Comnenus emperors or even at the reign times of Alexios I Comnenus (1081-1118), when the medieval fortress, very probable transformed into feudal residence, was flourishing.

The prove for the above mentioned affirmation is constituted also by the *intra-muros* archaeological situations present near the Big Tower where the first construction plinth corresponds to a 12th century level. To this level belong the remains of the Byzantine two-storied building with ground floor portico and opening to SE, present in CT-1, c.8, CT-3 and CT-9, and the remains of a paved street, at the NW proximity of this building which can be observed in the Eastern wall of the section CT-9, c.7.

In the lateral sections of the Big Tower, CT-7, CT-10, CT-8, under the plaster rubbish resulted from the destroying of the precinct wall and the tower lateral walls, a medieval inhabitancy belonging to the 12th-14th centuries has been discovered. The Western exterior side of the Big Tower has a "stopping" roughly executed, with small blocks fall down from the face of the wall; these small blocks are bonded by milky lime mortar, at the level of the first medieval inhabitancy phase. This is not the only "stopping"; it is correlated to some frontal repairs of the precinct wall, noticed at East from the Big Tower, in the zone of the Eastern rampart, in SC-1 and SC-2, c.2-3 and at the Eastern part of the Corner Tower.

The actions of precinct wall restoration took place after a massive destruction of the fortress which is reflected in the fall of the walls of the Byzantine building and of the precinct wall on the 12th century's level. This destruction couldn't be provoked by man but by an earthquake. The fortress reconstruction, which probable has begun with the precinct wall (it will have a continuing functioning at East until the 14th century – as the archaeological situations prove) have had a long duration and they hadn't had being finished at the time of the Tartars great invasion. I believe that the presence of the graves in the fortress' area, graves which perforate the last levels of Byzantine inhabitancy, are an archaeological argument sustaining the hypothesis of the fortress abandonment at the middle of the 14th century. A historical argument can be added: the foundation of Isaccea settlement after the Tartars invasion; the locality named **Sakdji**, with its majoritary Muslim population, is described at 1331 by the Arab geographer **Abulfeda** as a "a town in Walachia's country...medium sized...settled on a plane, nearby the place where the Danube flows into the Black Sea." Another argument is the discovery of the ceramic of the 13th-14th centuries, belonging to the Tartars of the *Golden Horde* at Isaccea and Revărsarea- *Tichileşti Hill*.

In the South-Eastern corner of the fortress, the **Corner Tower** has been investigated. It has a horseshoe shape, its side splayed to North-East and North-West, with half rounded front, having a median wall as interior structure, with staircase to the North and defence platforms on the South front. The archaeological researches revealed, as in the case of the Big Tower, the subsequent abutting of the Corner

Tower on an already existent precinct. The Roman-Byzantine precinct wall orientation, together with the presence of the Eastern front of the wall – which is realised in the same manner with the interior side of the Corner Tower wall, suggest the existence of another corner tower in this sector or at East, of another modality of the Corner Tower's Eastern side closure. *In the respective portion of the precinct wall, the rampart had been initially provided with a rectangular tower. This tower, either in use or not, served at a certain moment as foundation for the construction of corner tower with splayed sides, shape having the role to improve the resistance against the sieges.*

We can suppose the existence of three phases, the future investigations having the role to confirm or infirm this hypothesis: a first phase of the precinct has been followed by a reconstruction, proved by the changing of the wall direction; subsequently the corner tower was realised using the anterior elements. The main characteristic of this tower, realised precisely on the precinct segment which turn straight to North-East, resides in the building of a staircase, 1.09 m width, on the middle and in the thickness of the Northern precinct of the tower. This staircase, consisting in 9 steps was used to get down in the interior of the tower, to a fired treading level, present at the steps base and marked by **a thick mortar layer**, superposed on the anterior level of the tower – the last Roman-Byzantine level.

It was ascertained that the front of the Roma-Byzantine precinct wall has been dismantled at a certain moment, the chronological limits of this fact being the stopping of the Corner Tower functioning and the medieval reconstructions. Subsequently, this wall has been “stopped” in a similar manner with that of works realised at the Big Tower and also on the rampart wall, using lime mortar. The Roman-Byzantine wall is continued to North-East, as the medieval rampart goes to the North, this last one superposing, on a certain portion, the Roman-Byzantine wall.

The tower with splayed sides, horseshoe shape, functioned only during the Roman-Byzantine epoch. *The tower has been preserved enough well to be used also in the Byzantine epoch, unlike the Big Tower which has been gone out of use.* It seems that the space bounded by the tower sides and the central pillar has been very inhabited during the medieval epoch, fact proved by the traces of the Byzantine dwellings investigated in the first campaigns and dated at the end of the 11th – 12th century, built after the ground levelling with soil containing many materials belonging to the Roman-Byzantine epoch.

The researches of years 1953 and 1954, realised by I.Barnea, our recent researches in 2001 in CT-1, c.8 and in 2003 in S-4, c.3-5, as well as those of the British colleagues realised in 2005 and 2007, show that, in the last phase of the medieval inhabitancy of the fortress, the zones situated in the precinct wall proximity, *intra-muros*, were used as burial places at a certain moment. ***Four inhumation tombs discovered and investigated at the Northern zone of the Corner Tower, intra-muros, belong to a burials horizon from which eight funerary complexes were researched. This confirms the hypothesis of the burials practices by the local population, very probable, in the period of the 14th-15th centuries.***

At the half distance between the Big Tower to the West and the Corner Tower to the East, the excavations unveiled the vestiges of an advanced tower, placed on the rampart, with many building phases. This was named **A Tower**, being the third tower discovered through systematic archaeological excavations, in the South-Eastern sector of the fortress.

The first phase belongs to a short, rectangular, thick walled tower, from the 3rd century A.D., which didn't function. It is probable that the thick walls consolidated the ground and served as foundations for the Roman-Byzantine tower. The second phase reflects the moment of the Roman-Byzantine fortification building, in the Tetrarchy period. The Roman-Byzantine tower is built on the rectangular tower, through the repairing of the precinct wall which presents a new plinth. The new tower, which sides are perpendicular on the precinct wall, has the front half rounded, massive, including the old front wall, 3.15 m width, in a new structure.

According to the fragments kept on the side, *a new rectangular tower with long sides and straight front, parallel to the precinct, belongs to the next **third phase**.* It is placed on the Western side of the tower with rounded front which constitutes its building plinth. On the middle of the entire defensive ensemble, in the vertical plan, the base of the pillar supporting the defensive platform is still kept up.

The fourth phase of construction is that of the Roman-Byzantine precinct veneered with small blocks of grey lime. *In this phase, very probable belonging to the Justinian epoch, the fortress defenders gave up the tower. On the Northern side of this precinct wall, at the middle Byzantine epoch, the Byzantine wall has been added, this representing a new constructive phase, **the fifth**.*

The inside space of the A Tower, belonging to the first constructive phase, has been used, during the 13th-14th centuries, as dwelling, the existence of a Roman or Roman-Byzantine inhabitancy level being not identified by the archaeological researches. A middle Byzantine epoch buried dwelling, discovered on the Western side of the tower, was built from a 12th century level superposed by a 13th century inhabitancy layer, according to the fragments of ceramic which glaze's colour is burnt sugar. A big quantity of common ceramic and glazed bowl fragments were taken out from the dwelling inside.

South from the dwelling pit, Roman ceramic fragments and an anonymous *folies* have been recovered from a moved yellow earth layer of about 0.40 m thick. The yellow earth comes from the dwelling pit, because the *loess* is under it. The context is similar to the situations present on the Eastern and Western sides of the Big Tower, fact which leads to the ***hypothesis of the dwelling placement in the earth Roman camp's fossa; the fossa was probable obturated for good, in the 3rd century A.D., by the foundation perpendicular on the precinct wall, 5° North-East*** (the A Tower with rounded front is orientated North-South). The dwelling's builders used the substruction of the 3rd century, meant to consolidate the ground the *fossa* zone, as supporting wall; this situation is also present, in the 13th century, inside the rectangular tower.

Half distance between the A Tower and the Corner Tower, at about 15 m far from the two archaeological monuments, the research of the **rampart C-1** has begun.

The researches in this zone aim few general objectives: the chronological succession of the precinct wall constructive phases, building techniques, establishing new connexions in view of clarifying the difficult archaeological situations and, naturally, the clearing of the precinct segment between the A Tower and the Corner Tower.

The fortress' precinct wall was found on 8 m length, well conserved especially to the exterior. It is built of small blocks bonded with mortar, its present width being 1.80 – 1.90 m. The constructive techniques, specific to the Roman-Byzantine epoch, are the same with those seen in the other work points. *The wall front shows a consistent reconstruction, with filling material consisting in stones bonded by milky-white mortar which contains pounded shells and the front wall differently built, that implies the quick reconstruction.*

The most important discovery made outside, at the base of the precinct wall, is a hoard of eight Tartarian coins from the last decades of the 13th century and the beginning of the 14th century, this discovery being probably connected to the Noghai defeat, when it could been hidden. The presence of the discoveries on the surface and these of the coins have a special importance for the dating of the medieval precinct, because they bring forward again the moment of reconstruction for the Southern precinct, the wall which superposes the Roman-Byzantine precinct near the Big Tower, the "stopping" of the exterior Western side of the Big Tower, the walls located North-East from the Corner Tower etc.

In the *intra-muros* zone a *dolia* storehouse, being in direct connexion with an annex consisting in one or more rooms. ***This appears as a complex with many rooms, found on 7.10 m length along the precinct.*** Until this moment, because of the big quantity of demolished adobe bricks, the precise plan of this complex, with elevation of adobe bricks and wood, cannot be reconstituted. As regard to its dating, the rich ceramic material and the coins discovered help us to maintain the same chronology which has been established from the identification of the first elements: ***the raising of construction at the end of the 5th century, the restoration of the complex in the 6th century and its destruction at the beginning of the 7th century A.D.***

The work shows also few of the most important rescue excavations carried out on various occasions in the archaeological area of Noviodunum fortress, their results having significance in the entire ensemble of the archaeological researches in progress because the fresh information they are bringing.

2003 – Fortress East – North-East. Rescue excavation on the occasion of the implementation of the project aiming the drinking water supply of the archaeological base located in the North-Eastern zone of the fortress. The chosen itinerary follows, at North-East and East, the outline of the Roman-Byzantine fortification and which permits the carrying of archaeological excavations and the drawing of a North-South profile of the Eastern zone of the fortress.

The survey section, conventionally named **S-4**, followed a sinuous itinerary of approx. **220 m**. The excavation situations are those found everywhere in the fortress area: thick medieval layer which have destroyed the Roman inhabitancy to a relative big depth. Only in the Eastern vicinity of the fortress the Roman inhabitancy resisted due to the strong walls bonded to mortar, obviously even those partially

destroyed. In this zone, a Roman-Byzantine building, chronologically framed in the 5th century A.D., has been researched.

In the plaster rubbish of a Roman-Byzantine wall, destroyed in the 12th-13th centuries by the medieval inhabitancy, there was discovered *an amphora handle with two stamps* in Greek: the producer name *Theognetos* – and the name of the fortress to which belonged – *Histria*, using the genitive form ΙΣΤΡΙΗ, similar to the legend found on the last autonomous coins emissions of the town, *type Apollon on omphalos*, belonging to the 2nd-1st centuries B.C.

2003 – Sector: civil settlement. Rescue excavation on the occasion of the implementation of the project aiming the drinking water supply of the Natural Gas Station – Isaccea, situated at 1.5 km SE of the fortress.

At the South-Eastern part of the fortress, at about 20 m South, the civil settlement was sectioned (from East to West) through a main section, **S-3**, of **550 m** length and 2.00 m width. In relation with the emerged situations, 14 cassettes were opened. The preservation of the discovered archaeological complexes has been taken into consideration.

On the S-3 section line, there were found many archaeological complexes from the 11th-14th centuries: dwellings, domestic garbage pits, ovens, graves, all these belonging to the *extra-muros* inhabitancy of the *Noviodunum* medieval fortified settlement. This inhabitancy troubled the archaeological layers of the Roman and Roman-Byzantine ages to depths reaching -2.00 m; therefore, the research of the Roman inhabitancy complexes remained to be done in the future.

The Western part of the section, between the stakes 77 and 83, is the zone with the most Roman discoveries on the line of the main section S-3. There, it seems to be existed a handicraft activity, the vicinity of the Roman-Byzantine precinct wall being a clue for the laborious activities developed near the fortress, occasioned maybe by the raising of the fortress' wall.

During the archaeological campaign from 2003, in the section S-3, there were discovered: *14 dwellings, 6 ovens and 62 domestic garbage pits from the 11th and 13th-14th centuries*. Numerous archaeological and numismatic pieces were recovered: *11 medieval lamps, 4 Roman lamps, 12 vases, 12 clothing pieces, 8 adornments, 20 tools and 15 weapons, 6 hoards and approx. 400 coins independently discovered*.

2003 – Sector North: The cliff. In the summer of 2003, the lowest level of the Danube in the last 30 years has been recorded. This fact was an occasion to make new observations and also some necessary archaeological interventions. The most significant results are those regarding the fortress' towers infrastructure, at the harbour zone. The researches starting was determined by the appearance of *wooden piles alignment* in the zone of **towers 2 and 3** (*name taken from the plan of the Noviodunum fortress Northern segment, published by Ion and Alexandru Barnea, in Peuce 9/1984*); this was an entirely new element unknown to the authors of the rescue excavations from 1955, 1956, 1970, 1971. In the Roman-Byzantine period, these piles were used to reinforce a massive mortar plate with stones and pieces of brick; the tower builders used them to make a mortar platform, as technical solution for the ground stabilization in view of the stone buildings raising. A small portion of the platform, connected with the precinct wall, is still kept.

2002 – Sector extra-muros SE – Clay pit. Rescue excavation occasioned by the destruction of a Roman-Byzantine necropolis. In the next years, *Noviodunum* has become a permanent archaeological sector, being included in the research programme of the archaeologists group which have been worked on it until then.

The research in the field and the analysis of the archaeological material discovered in the graves and in the domestic garbage pits provided data which show that, in the zone "Clay pit", there was identified a sector belonging to a Roman-Byzantine plane necropolis with the burial horizons, from which 40 funerary complexes dated in the 4th and 5th centuries A.D. were investigated. According to the remains of the graves destroyed in 2002, at the North-Western base of the "Clay pit" hill, in the vicinity of the almonds orchard, this sacred sector comprised all the Northern slope, being separated from the civil settlement to which it belonged through the Eastern sides of the earth walls.

Cuprins

Preambul. Prescurtări tehnice și abrevieri întrebuințate în lucrare	3
Capitolul I. Considerații generale	5
<i>Introducere</i>	<i>7</i>
Capitolul II. Cercetări arheologice sistematice	16
A. Așezarea civilă	17
<i>Încheiere</i>	<i>21</i>
<i>Descoperiri diverse</i>	<i>37</i>
B. Cetatea. Tehnici și metode de cercetare folosite	55
Capitolul III. Turnul Mare	57
<i>Descoperiri mărunte</i>	<i>99</i>
<i>Concluzii</i>	<i>112</i>
Capitolul IV. Turnul de Colț	120
Capitolul V. 1. Turnul A	140
2. Curtina C-1	148
Capitolul VI. Săpături de salvare	165
6.1. Cetate E – NE	156
6.2. Sector: așezare civilă	171
6.3. Sector nord: Faleză	177
6.4. Sector extra-muros: Lutărie	179
Descoperiri diverse	187
Epilog	216
Bibliografie recentă	219
Indice de nume și de locuri	221
Index arheologic și istoric	223
Rezumat	227

ISBN: 978-973-8905-90-0